

**‘Ní bheidh uaigneas orm ann’
An aisimirce go ceantar Gaeltachta
Chonamara ó 1948 go 2008: Léiriú
liteartha agus eitneagrafaíochta**

PhD

Coláiste Phádraig

Roinn na Gaeilge

Stiúrthóir: An tOllamh Máirín Nic Eoin

Scrúdaitheoir seachtrach: An tOllamh Gearóid

Denvir

Feabhra 2013

I hereby certify that this material, which I now ^{PhD}submit for assessment on the programme of study leading to the award of (insert title of degree for which registered) is entirely my own work, and that I have exercised reasonable care to ensure that the work is original, and does not to the best of my knowledge breach any law of copyright, and has not been taken from the work of others save and to the extent that such work has been cited and acknowledged within the text of my work.

Signed: Rhona (Candidate) ID No.: 59265621 Date: 5/6/13
N.
Cheerthall

Clár na gCaibidlí

Achoimre	iv
Buíochas	v
Réamhrá	1
Caibidil 1: Forbhreithniú ar an litríocht ar an ábhar	5
1.0 Réamhrá	5
1.1 Imirce na Gaeltachta ó 1948 go dtí na 1990dí	6
1.2 Léiriú nó neamhaird ar thaithí imirce na Gaeltachta sa litríocht acadúil?	9
1.3 Léargas ar an aisimirce Éireannach i ngort na n-eolaíochtaí sóisialta	19
1.4 Conclúid	29
Caibidil 2: Modheolaíocht an taighde	30
2.0 Réamhrá	30
2.1 Cuspóirí an taighde: ó léiriú na litríochta go dtí faisnéis an aisimirceora	31
2.2 Peirspictíocht theoiriciúil don chur chuige eitneagrafaíoch	35
2.3 Anailís ar an litríocht chruthaitheach agus bheathaisnéiseach	37
2.4 An baile – fráma tagartha coincheapúil an staidéir	40
2.5 Na ceistanna taighde don obair ghoirt	45
2.6 An cur chuige eitneagrafaíochta	46
2.7 An t-agallamh leathstruchtúrtha	48
2.8 Straitéis samplála agus próifíl na rannpháirtithe	49
2.9 Riachtanais eitice an taighde	52
2.10 Anailís ar an bhfaisnéis a bailíodh - an aisimirce mar théacs	53
2.11 Bailíocht na faisnéise	54
2.12 Conclúid	55
Caibidil 3: Litríocht na haisimirce	56
3.0 Réamhrá	56
3.1 Léiriú ar an aisimirce i litríocht na Gaeltachta i gcoitinne	59
3.2 An bhunchloch á leagan – téama na haisimirce i litríocht Chonamara anuas go dtí 1948	61

3.3 Claochlú dheoraithe an chomhthionóil: an aisimirce i saothar Mháirtín Uí Chadhain	65
3.4 An aisling aisimirce gan fíoradh – an imirce iarchogaidh	73
3.5 Aigne an deoraí a chlis	86
3.6 Filleadh an phoncáin	91
3.7 An teacht in inmhe	94
3.8 Móitíf na haisimirce sa traidisiún amhránaíochta	100
3.9 Feidhm an amhráin thraidisiúnta i gcomhthéacs na himirce	101
3.10 Cothú na haislinge aisimirce sna hamhráin thraidisiúnta	103
3.11 Leanúnachas traidisiúin - na hamhráin nuachumtha	107
3.12 Feidhm na n-amhrán nua-chumtha don phobal sa bhaile agus ar an gcoigríoch	109
3.13 Filleadh an deoraí – amhráin Tom a’ tSeoighe	114
3.14 An fhilíocht bhéil mar sheánra foirmlíoch – na filí nár imigh	119
3.15 Conclúid	122
 Caibidil 4: Aisimirce na chéad ghlúine	124
4.0 Réamhrá	124
4.1 An baile	125
4.2 Baile as baile? An diaspóra Éireannach	126
4.3 An fhianaise ón obair ghoirt á scagadh – scéal na bhfaisnéiseoirí féin	129
4.3.0 Modheolaíocht na caibidle	129
4.3.1 Rannpháirtithe faoi chaibidil sa chaibidil seo	129
4.3.2 An cinneadh chun imeachta	131
4.3.3 Taithí sa tír aíochta	139
4.3.4 Cúiseanna le teacht abhaile	153
4.3.5 Taithí iar fhilleadh dóibh	165
4.4 Conclúid	181
 Caibidil 5: Féiniúlacht chultúrtha aisimirceoirí an dara glúin agus athghabháil theanga a muintire	184
5.0 Réamhrá	184
5.1 Teanga agus féiniúlacht	185

5.2	An fhianaise ón obair ghóirt á scagadh – scéal na bhfaisnéiseoirí féin	190
5.2.0	Modheolaíocht na caibidle	190
5.2.1	Rannpháirtithe faoi chaibidil sa chaibidil seo	191
5.2.2	An dara glúin	192
5.2.3	Na páistí	194
5.2.4	Tógáil sa diaspóra Éireannach	194
5.2.5	An Ghaeilge sa tír aíochta – seachadadh nó séanadh?	195
5.2.6	An Ghaeilge agus an aisimirce – athghabháil teanga nó athchultúr?	201
5.3	Struchtúir thacaíochta sa phobal – oideachas teanga na n-aisimirceoirí	212
5.4	Conclúid	220
	Caibidil 6: Bás agus adhlacadh san fhód dúchais	223
6.0	Réamhrá	223
6.1	Aisimirce na seanórach	224
6.2	Tábhacht an fhóid adhlactha	226
6.3	Tórramh na marbh	230
6.4	Tórramh na mbeo – an tórramh Meiriceánach	232
6.5	Ó chré go cré – faisnéis na sagart agus na n-adhlacóirí	235
6.5.0	Modheolaíocht na caibidle	235
6.5.1	Rannpháirtithe faoi chaibidil sa chaibidil seo	235
6.5.2	Na séiplínigh ar an gcoigríoch	236
6.5.3	Tarraingt an bhaile ar phobal aosta Chonamara	243
6.5.4	Adhlacadh i gcré na muintire	247
6.5.5	‘Trí sluaiste an bháis’	251
6.6	Conclúid	255
	Conclúid	256
	Leabharliosta	267
	Aguisín I	297
	Aguisín II	305

Achoimre

Dhírigh taighdeoirí na n-eolaíochtaí sóisialta a n-aird go traidisiúnta ar phróiseas na himirce agus is beag tagairt a rinneadh do thuras ná do mhian fillte an imirceora. Cuid lárnach d'eispéireas na himirce is ea an aisimirce, áfach, agus tá borradh tagtha faoin ábhar taighde sin le blianta beaga anuas. Ainneoin go bhfuil tíreolaithe agus socheolaithe tar éis cur go mór lenár dtuiscint ar ábhar na haisimirce Éireannaí, ní thagraítear do na dúshláin shóisialta, chultúrtha agus teanga a bhí roimh imirceoirí na Gaeltachta ar an gcoigríoch nó sa bhaile iar fhilleadh dóibh. Tá luach á leagan anois ag scoláirí éagsúla ar an litríocht mar fhoinsé luachmhar léargais ar an imirce Éireannach chomh maith. Níl aon scoláire tar éis anailís a dhéanamh ar an litríocht mar léiriú ar an bhfeiniméan fillte go dtí seo, mar sin féin. Féachann an tráchtas seo le cuid de na bearnaí sa taighde a líonadh agus cur lenár dtuiscint ar eispéireas fillte phobal Chonamara ó 1948 go 2008. Déantar iniúchadh ar fhoinsí liteartha agus eitneagrafaíochta an cheantair chun léargas forleathan a thabhairt ar aisimirce an phobail. Léirítear sa tráchtas na slite éagsúla a ndeachaigh imirceoirí na Gaeltachta i ngleic leis na dúshláin a cothaíodh dóibh san imirce agus san aisimirce. Cuirtear go mór lenár dtuiscint maidir leis na claochluithe féiniúlachta, cultúrtha agus sóisialta a bhí i ndán dóibh agus teorainneacha an bhaile á dtrasnú acu. Soilsítear chomh maith a gcaidreamh leis an mbaile dúchais sa tír aíochta agus sa bhaile iar fhilleadh dóibh. Is dlúthchuid den imirce í an idirbheartaíocht a thiteann amach idir teanga dhúchais an imirceora agus teanga na sochaí aíochta. Tá iarmhairtí na teagmhála seo le sonrú ar an bpobal Gaeltachta sa lá atá inniu ann agus tá comhfheasacht na n-aisimirceoirí maidir lena gcleachtas teanga rí-thábhachtach agus inmharthanacht na Gaeltachta á plé. Cuireann an taighde seo go mór leis an bplé sin agus soláthraíonn ábhar comparáideach do staidéir eile sa ghort seo.

Buíochas

Táim fíor-bhuíoch den Ollamh Máirín Nic Eoin a léirigh spéis mhór san ábhar tráchtais ón gcéad lá riamh agus a thug treoir agus tacaíocht go fial dom i gcónaí. Ba mhór an t-inspreagadh í agus an tráchtas seo á stiúradh aici.

Gabhaim buíochas le mo chairde agus le mo chomhghleacaithe i Roinn na Gaeilge i gColáiste Phádraig, Droim Conrach. Léirigh siad spéis leanúnach i mo chuid taighde agus thug siad tacaíocht ar bhealaí éagsúla dom le linn mo thréimhse sa choláiste. Tá buíochas ar leith ag dul do Phádraig Ó Liatháin, Éanna Mac Cába, Ríona Nic Congáil, Caoimhín Ó hIcí, Daithí Mac Fhlaithimh agus Anne-marie Kavanagh.

Táim go mór faoi chomaoin ag na rannpháirtithe ar fad a ghlac páirt sa taighde. Roinn siad a gcuid ama agus a gcuid scéalta liom go flaithiúil agus iad i mbun agallamh. Go deimhin, murach iad ní bheadh an tráchtas seo ann. Táim buíoch freisin de Mháirtín Tom Sheáinín as an gcluais le héisteacht a fuair mé agus as an deis earcaíocht a dhéanamh ar rannpháirtithe ar a chlár *Ardthráthnóna* ar Raidió na Gaeltachta.

Tá buíochas mór tuilte ag Darach a bhí ina chrann taca agus an tráchtas seo á scríobh.

Ar deireadh, ba mhaith liom buíochas ó chroí a ghabháil leis na haisimirceoirí is mó a ghríosaigh chun machnaimh mé, mo thuismitheoirí, Mattie agus Kateen, agus mo dheirfiúr Caitríona. Thug siad misneach dom i gcaitheamh mo shaoil agus tacaíonn siad liom go foighneach i gcónaí.

Ní fhéadfainn dearmad a dhéanamh ar mo chara ionúin Bríd a bhí ina hábhar inspioráide ó casadh orm í.

Réamhrá

The historiography of migration studies has nearly always tended to imply that migration was a one-way process, with no return. Studies have focused on departure, the migration journey, arrival, settlement and 'integration'; rarely on return. Often one finds, perhaps hidden in a footnote, the lament that 'little is known of those who returned'. (Russell King, 'Generalizations from the History of Return Migration', in Bimal Ghosh (ed.), *Return Migration: Journey of Hope or Despair?*, Dover, London, 2000, 7.)

Cuireann gluaiseachtaí tíreolaíocha na himirce athruithe i bhfeidhm ar an mbaile dúchais agus ar an tír aíochta araon. Claochlaítear an t-imirceoir sa phróiseas oiriúnaithe a éilíonn sochaí na tíre-aíochta ach is furasta iarmhairtí na himirce a aithint ar bhaill uile an phobail sa bhaile chomh maith. Dhírigh taighdeoirí sna heolaíochtaí sóisialta a n-aird go traidisiúnta ar phróiseas na hinimirce agus is sna tíortha aíochta den chuid is mó a rinneadh an taighde sin, rud a chiallaigh gur beag tagairt a rinneadh do thíortha dúchais na n-imirceoirí (Mac Éinrí, 2008, xi). Is minic a fágadh mian na n-imirceoirí cultúr a dtíortha dúchais a shealbhú agus a sheachadadh ar a bpáistí ar lár sa phlé. Soilsíonn an tíreolaí Piaras Mac Éinrí na ceisteanna atá fós le freagairt ag an taighde ar an ábhar:

...few research projects have attempted to explore the migration process in a more holistic way: who comes, who goes, who comes back and what are the effects on them, on those left behind, on new regions of settlement and on succeeding generations? Do migrants and their descendants assimilate and ultimately vanish into the host society, as was once assumed, or do they retain aspects of their ethnic origins in the new country as well as a sense of felt membership of a diasporic or transnational community? (2008, xi)

Cuid lárnach d'eispéireas na himirce is ea an aisimirce, mian an duine aghaidh a thabhairt abhaile agus an t-aistear fillte féin. Cé go bhfuil spéis ar leith léirithe san ábhar le blianta beaga anuas tá aitheantas tugtha ag scoláirí éagsúla don bhearna sa taighde sin (Harper, 2005, 1; Gmelch, 1980, 135). In alt a d'fhéach le léargas a

thabhairt ar ghnéithe éagsúla de ghluaiseacht na haisimirce i gcoitinne thug an tíreolaí Russell King ‘the great unwritten chapter in the history of migration’ (2000, 7) ar an bhfeiniméan fillte. Trasnaíonn an duine teorainneacha an bhaile sa turas imirce agus déantar a chaidreamh leis an mbaile a chlaochlú sa ghluaiseacht thíreolaíoch sin. Nuair a fhilleann an t-imirceoir ar an mbaile céanna is amhail le turas chuig áit ar leith é arae déantar samhlacha na háite a cheistiú dá réir. Mar a deir na socheolaithe Ellen Oxfeld agus Lynellyn D. Long: ‘While many returnees begin with an idealized image of return, those past images are modified by new experiences, and returns require managing one’s own expectations. Both returnees and “homelands” are altered during the time apart and the return itself forces further alterations’ (Oxfeld et al, 2004, 15). Beireann tagairt Oxfeld agus Long go hachomair ar na dúshláin shíceolaíocha atá i ndán don aisimirceoir sa turas fillte. Tá suntas tugtha le blianta beaga anuas ag eolaithe sóisialta mar Mary Corcoran agus Cairtriona Ní Laoire do thaithí aisimirce na nÉireannach (féach Corcoran, 2002; Ní Laoire, 2011c; 2008a; 2008b; 2007). Cuireann staidéir na scoláirí úd go mór lenár dtuiscint ar dhúshláin féiniúlachta agus athchultúraithe an aisimirceora Éireannaigh. Staidéir cháilíochtúla iad a fhéachann le feoil a chur ar na staitisticí oifigiúla agus le léargas a thabhairt ar scéal daonna na himirce agus na haisimirce araon. Ní gá ach sracfhéachaint a thabhairt ar na saothair agus ar na hait acadúla sin, áfach, le léiriú a fháil ar ionad imeallach na n-imirceoirí agus na n-aisimirceoirí Gaeltachta iontu. Ní thagraítear do na dúshláin shóisialta, chultúrtha agus teanga a bhí rompu ar an gcoigríoch nó sa bhaile iar fhilleadh dóibh. Is minic, mar sin féin, a luann scoláirí eile an imirce agus an aisimirce mar mhíniú ar an aistriú teanga sa phobal Gaeltachta (Ó Tuathaigh, 2008; Ó Tuairisg, 2000; Ó Riagáin, 1997). Is éard atá curtha romham agam sa tráchtas seo ná léargas a thabhairt ar shaineispéireas aisimirce phobal Ghaeltacht Chonamara trí iniúchadh a dhéanamh ar litríocht chruthaitheach agus dhírbheathaisnéiseach an réigiúin agus ar fhaisnéis a bailíodh ó aisimirceoirí na chéad agus an dara glúin atá ag cur fúthu sa cheantar sin. Díreofar sa tráchtas ar an tréimhse ó 1948 go dtí 2008. Baintear earraíocht as an mbliain 1948 mar thúsphointe sa staidéar arae bunaíodh an Coimisiún Eisimirce agus Fadhbanna Eile Daonra an bhliain sin agus foilsíodh *An Braon Broghach* cnuasach gearrscéalta Mháirtín Uí Chadhain sa bhliain chéanna. Cuireadh dlús faoi ollimirce an réigiúin sna blianta iarchogaidh agus arís sna 1980dí, tréimhsí a ndeachaigh cuid mhaith de rannpháirtithe an taighde seo ar imirce den chéadair. Baintear leas as an mbliain

2008 mar chríoch le tréimhse an taighde mar go raibh dlús faoi ghéarchéim eacnamaíochta na tíre faoin tráth sin. Cuireann faisnéis rannpháirtithe a d'fhill le linn na géarchéime toise luachmhar comparáideach ar fáil don staidéar dá réir.

Féachann Caibidil 1 sa tráchtas le forbhreithniú a dhéanamh ar an litríocht ar ábhar na haisimirce Éireannaí agus le solas a chaitheamh ar na bearnaí sa taighde. Pléitear na saothair acadúla a dhéanann iniúchadh ar dhúshláin teanga na n-imirceoirí Éireannacha ar an gcoigríoch chomh maith agus soilsítear an neamhaird atá déanta do dheacrachtaí teanga an phobail Ghaeltachta thall. Cuirfidh an plé sin comhthéacs cuimsitheach ar fáil don taighde ar eispéireas aisimirce phobal Ghaeltacht Chonamara. Féachtar ar phlean modheolaíochta an tráchtais i gCaibidil 2 agus pléitear roghnú na modhanna taighde agus anailíse don ábhar litríochta agus faisnéise goirt araon. Sainítear na príomhcheisteanna agus ceisteanna tánaisteacha taighde a d'eascraí as an bplé agus as an léamh ar an imirce agus ar an aisimirce i gcoitinne. Féachann Caibidil 3 ar an mórfhoinse léargais atá againn ar thaithí aisimirce an phobail Ghaeltachta go dtí seo, is í sin litríocht chruthaitheach agus dhírbheathaisnéiseach an cheantair. Scrúdaítear tionchar an fheiniméin ar chultúr, ar thraidisiún agus ar fhéiniúlacht an aisimirceora agus a phobail mar a léirítear é i bhfoinsí próis, drámaíochta agus filíochta an cheantair. Féachann na caibidlí a leanas le cur leis an tuiscint atá á soláthar ag na saothair acadúla agus litríochta araon. Scrúdaítear taithí imirce agus aisimirce na n-imirceoirí ó Chonamara a d'fhág a mbailte dúchais ón tréimhse iarchogaidh ar aghaidh i gCaibidil 4. Féachtar ar an aisling fillte a cothaíodh ina measc sa tír aíochta, ar a gcleachtas teanga agus cultúrtha thall agus ar na dúshláin a bhí rompu sa ród abhaile. Scrúdaíonn Caibidil 5 aidhmeanna agus eispéireas fillte an dara glúin ó Chonamara. Féachtar ar a ndáimh siúd le baile dúchais a muintire agus ar a bhfeasacht teanga sa chomhthéacs sin. Féachann an chaibidil seo le léargas a fháil ar na dúshláin atá ann do bhail an dara glúin agus dá bpáistí athghabháil a dhéanamh ar theanga a muintire agus muintearas a chothú le pobal na teanga sin dá réir. Scrúdaítear ar deireadh thiar mian an imirceora filleadh ar an mbaile dúchais i ndeireadh a shaoil nó tar éis a bháis le go gcuirfí san fhód dúchais é. Pléitear na tuiscintí traidisiúnta agus béaloidis ar an mian sheanbhunaithe seo agus ar an gcleachtas forleathan sa phobal Gaeltachta.

Tá an méid seo ráite ag an staraí Pádraig Ó Treabhair i dtaobh na himirce: ‘Ní cóir a cheapadh gur cinneadh aon uaire, nach bhféadfaí dul siar air, a bhí san imirce, agus is gné thábhachtach de scéal idirnáisiúnta na himirce scéal na n-imirceoirí a d’fhill’ (2008, 33). Leagann Ó Treabhair luach ar leith ar an aisimirce mar ábhar luachmhar taighde. Iarracht atá sa tráchtas seo trí chéile scéal aisimirce phobal Chonamara a léiriú agus aghaidh a thabhairt ar ábhar ba chóir a phlé i gcomhthéacs socheolaíoch, síceolaíoch agus tíreolaíoch na himirce Gaeltachta.

Caibidil 1

Forbhreithniú ar an litríocht ar an ábhar

Recent years have seen an upsurge of interest in the study of migration, emigration and immigration, at both scholarly and popular levels [...] But despite all this activity one crucial theme has been largely neglected in terms of serious attention, that of return movement [...] Little attempt has yet been made to consider the movement thematically or comparatively, in terms of the motives of returners, the mechanisms by which they maintained links with the various places where they had alighted, or put down roots, or the economic, social and cultural impact they made on the adopted countries they left and the homelands to which they returned. (Marjory Harper, 'Introduction', in Marjory Harper (ed.), *Emigrant Homecomings: The Return Movements of Emigrants 1600-2000*, Manchester University Press, Manchester, 2005, 1-2.)

1.0 Réamhrá

Éilíonn gluaiseachtaí uile na himirce go rachaidh an duine i ngleic le próisis oiriúnaithe a bhfuil toisí sóisialta agus cultúrtha ag roinnt leo. Áitíonn Piaras Mac Éinrí gur gá idirdhealú a dhéanamh idir na cineálacha éagsúla imirce má táthar le haitheantas cuí a thabhairt do na saineispéiris a ghabhann leo: 'it is necessary to distinguish among different types according, for example, to the distance involved, the nature of the boundary crossed or the voluntary or involuntary nature of the act' (2008, 4). Más é aidhm an taighde seo tuiscint a fháil ar thaithí aisimirce phobal Ghaeltacht Chonamara níor mhór idirdhealú a dhéanamh ní hamháin idir an turas imirce agus aisimirce i gcoitinne ach idir na dúshlán shóisialta agus chultúrtha ar leith atá roimh an aisimirceoir Gaeltachta agus Galltachta araon. Má táthar le tuiscint iomlán a fháil ar fheiniméan an fhille, áfach, níor mhór na comhthéacsanna inar múnlaíodh an t-aisimirceoir a fhiosrú chomh maith. Féachfar mar thúsphointe ar imirce na Gaeltachta ó 1948 go dtí na 1990dí (tréimhse imirce rannpháirtithe an staidéir seo). Tabharfar aghaidh ansin ar an neamhaird atá déanta sna saothair shocheolaíocha trí chéile d'eispéireas imirce an phobail Ghaeltachta gan trácht ar a dtaithí fillte. Féachfaidh mórchuid na caibidle le forbhreithniú a dhéanamh ar an litríocht acadúil ar ábhar na haisimirce Éireannaí agus ar an iarracht atá déanta ag

eolaithe sóisialta áirithe cur lenár dtuiscint ar an ábhar le blianta beaga anuas. Cuirfidh an plé ar an litríocht seo comhthéacs ar fáil don staidéar agus soilseoidh sé na bearnaí atá le líonadh sa taighde ar an aisimirce Ghaeltachta.

1.1 Imirce na Gaeltachta ó 1948 go dtí na 1990dí

Bunaíodh an Coimisiún Eisimirce agus Fadhbanna Eile Daonra sa bhliain 1948 chun dul i ngleic le géarchéim imirce na tíre (Lee, 1989, 380; Ó Treabhair, 2008, 35). Nuair a foilsíodh tuarascáil an Choimisiúin i 1954, sholáthraigh sé léamh réalaíoch ar ghné lárnach de shaoltaithí na nÉireannach agus aithníodh an réimse leathan cúiseanna a bhí leis an bhfeiniméan, ina measc cúinsí sóisialta, polaitiúla, eacnamaíocha agus síceolaíocha. Dhearbhaigh an tuarascáil chomh maith gur in iarthar na tíre is mó a bhí tionchar na himirce le sonrú agus léiríonn scoláirí éagsúla go raibh sí ar cheann de chomharthaí sóirt na réigiún Gaeltachta (Ó Riagáin, 2008; Ó Tuathaigh, 2008; Ó Conghaile, 1988). Go deimhin, idir na blianta 1956 agus 1966 bhí an ráta imirce sna ceantair Ghaeltachta níos airde ná an meán náisiúnta (Kane, 2/4/1974, 12). Bhí an tsúil thar muir cothaithe sa duine ón gcliabhán de réir stair shóisialta Mhichíl Uí Chonghaile ar cheantar Chonamara agus Árann: ‘B’é dearcadh na ndaoine, ná go mba é an rud ba nádúrtha a d’fhéadfadh duine ón Réigiún a dhéanamh ná greadadh leis, mar nach raibh “tada anseo dóibh”’ (1988, 204). Cé go raibh traidisiún láidir imirce cothaithe i sícé na ndaoine, bhain laghmhisneach ar leith le hollimirce na gceathrachaidí deireanacha agus blianta uile na gcaogaidí, géarchéim ‘a raibh diminsean síceolaíoch chomh maith le diminsean eacnamaíoch ag roinnt léi’, dar leis an staraí Pádraig Ó Treabhair (2008, 37). Tacaíonn an staraí Terence Brown le léamh Uí Threabhair ar an tréimhse: ‘The 1950s, therefore, saw a good deal of Irish heart-searching and concern about the future’ (1981, 200). Bhí ceangal láidir idir an meon chun imeachta i measc phobal Ghaeltacht Chonamara agus Árann sa tréimhse iarchogaidh, dar le Ó Conghaile, agus cúinsí maireachtála an cheantair (1988, 215). Bhí saol sóisialta níos fearr agus níos cuimsithí ón bpobal, dar leis: ‘An rud spéisiúil faoi seo, agus go deimhin an rud tragóideach chomh fada agus a bhaineann le dul chun cinn an Réigiúin ná gur mhair an meon céanna i leith na himirce, fiú nuair a bhí cúrsaí eacnamaíochta agus fostaíochta sásúil san áit’ (1988, 215). Ar cheann de shainchomharthaí an fheiniméin seo bhí éagothroime inscne na n-imirceoirí mar ba líonmhaire iad na mná a chuaigh ar imirce ná na fir. B’fhurasta a

áiteamh go raibh tionchar nach beag ag srianta sóisialta an bhaile dúchais ar chinneadh imeachta na mban (féach Gray, 2004; Walter, 2001). Mar a deir an socheolaí Bronwen Walter: ‘The economic and social options open to women were thus progressively reduced by the two major sources of power in Ireland: landownership and the Catholic church. Many rejected these restrictions, and chose instead to leave the country’ (2001, 17). Ainneoin gur fhill mná áirithe ar an mbaile nuair a bhí spré saothraithe acu (Walter, 2001, 16), is lú an fonn fillte a léirigh siad le hais na bhfear. Deir Ó Treabhair i dtaobh an fheiniméin seo:

D’imigh go leor imirceoirí mná ina n-aonar, agus gan é i gceist acu bualadh le daoine gaoil ná le cairde thall. Bhí na mná a d’imigh ar imirce níos óige, ar an meán, ná na fir. Ba lú díobh a d’fhill ar an mbaile. Ba mhó an seans go bpósfaidís taobh amuigh dá ngrúpa eitneach féin, go meascfaidís leis an óstphobal agus go gcaillfidís teagmháil leis an bpobal Éireannach. (2008, 29)

Bhí an meon chun imeachta chomh láidir céanna i measc na n-ógánach i gceantar Gaeltachta Chonamara nuair a rinne an tíreolaí Breandán Mac Aodha suirbhé ar dhaltaí a bhí ar tí an córas oideachais a fhágáil i 1968 (1971). Dhearbhaigh idir 66.6% agus 79% de dhaltaí meánscoile an cheantair go raibh sé i gceist acu a dhul ar imirce (1971, 12). Tacaíonn an suirbhé a rinne an t-antraipeolaí Eileen Kane ar dhaltaí scoile na réigiúin Gaeltachta ó 1967 go 1970 leis an bhfianaise sin (1974). As an 125 scoláire a d’fhreagair ceistneoir an tsuirbhé i scoil amháin thug 67% de na cailíní agus 22% de na buachaillí le tuiscint go raibh sé i gceist acu dul ar imirce. Nuair a iarradh orthu cúiseanna a thabhairt lena gcinneadh imeachta luaigh siad easpa fostaíochta an cheantair ach dhearbhaigh siad, ina dhiaidh sin féin, nach mbeidís sásta fanacht sa bhaile dá mbeadh postanna ar fáil dóibh. Bhí toise sóisialta agus cultúrtha ag roinnt lena n-aidhmeanna imirce agus luaigh siad na cúiseanna seo a leanas leo: ‘to see more of the world; to earn more; because the local area is dull; to get a better job; and “de bhrí nach bhfuil aon saol anseo”’ (Kane, 2/4/1974, 12). Bhí Kane den tuairim go mba ‘*rite de passage*’ a bhí san imirce ag na hógánaigh, deasghnáth a bhí le comhlíonadh de réir thraidisiúin an phobail. Dearbhaíonn sí go mba cheangal lena muintir agus lena bpobal féin ar an gcoigríoch ab ea an imirce féin:

... the average Gaeltacht youth has more adult relatives abroad than at home. Since most youths choose an emigrant site in which they have relatives (and three-quarters of the factory and school girls in this survey chose their site solely on this basis) emigration is seen as joining the major body of one's kinsmen upon reaching adulthood. Gaeltacht people, therefore, do not interpret emigration as a departure from the economic and political boundaries of the nation, but rather as a movement to kin and friends in British and Scottish towns which have become, through generations of contact, more familiar than most Irish towns and cities. (Kane, 2/4/1974, 12)

Cé gur fhill cuid de na himirceoirí iarchogaidh ar an tír sna seachtóidí, chuir staid eacnamaíoch na tíre sna 1980dí dlús le hollimirce an athuir agus d'imigh níos mó fear sa tréimhse seo ná mná. Bhí an claonadh ann i measc staraithe féachaint ar imirce na tíre mar thraidisiún cultúrtha agus stairiúil agus níor tugadh aird i gcónaí ar imirce na sluaite ó na hochtóidí i leith. Is leis an easnamh seo a shásamh a chuir Jim Mac Laughlin peann le pár sa leabhar *Ireland: The Emigrant Nursery and the World Economy*. Faoin am ar foilsíodh an leabhar i 1994, bhí an tír fós ag feidhmiú mar 'emigrant nursery' (1994, 2), dar leis. Tugadh 'the brain drain' ar imirce na nochtóidí go minic agus líon ollmhór na gcéimithe ollscoile a d'fhág an tír sa tréimhse sin á lua. Léiríonn taighde socheolaíoch Russell King agus Ian Shuttleworth (1995), áfach, go raibh imirceoirí na tréimhse fós ag brath ar ghréasáin thraidisiúnta chlainne agus eitneacha agus a gceann scríbe agus a gcuid fostaíochta á roghnú acu. Dhearbhaigh Mac Laughlin, mar sin féin, nár éirigh leis na himirceoirí áirithe seo dul chun cinn ní b'fhearr a dhéanamh ná mar a bhí déanta ag a gcuid réamhtheachtaithe sna blianta roimhe sin: 'recent Irish emigrants have not been climbing social ladders in sufficiently large numbers to merit a categorisation of recent Irish emigration as a fundamentally new development which has allowed "the new Irish emigrants" to satisfy their social and economic aspirations abroad' (1994, 2). Ainneoin sin, is mó seans go bhfillfidís ar an mbaile arís arae d'fhéach siad ar an imirce mar rud sealadach ní fearacht na nglúinte rompu (Mac Éinrí, 2008, 23).

1.2 Léiriú nó neamhaird ar thaithí imirce na Gaeltachta sa litríocht acadúil?

Is dlúthchuid den taithí imirce í an idirbheartaíocht a thiteann amach idir teanga dhúchais an imirceora agus teanga na tíre aíochta. Tá iarmhairtí na teagmhála seo le sonrú ar dhearcadh agus ar fhorbairt féiniúlachta an imirceora agus na sochaí aíochta araon. Áitíonn an staraí Kerby Miller go raibh ról lárnach ag an nGaeilge i gcothú chultúr na deoraíochta in Éirinn agus thar lear ó aimsir an Ghorta i leith. Mar a deir sé:

Languages and the cultures related to them in turn variously influence the received world, and hence the outlook, of their speakers [...] Language thus plays a corroborative role in the formation of a worldview, and a culture can be seen as a structure of conceptual systems, including language, each of which – using its peculiar terms – reinforces the others. (1985, 119)

Dearbhaíonn Miller go raibh toise láidir Gaelach ag roinnt le himirce an Ghorta Mhóir agus, cé nach féidir a bheith iomlán cinnte maidir le líon na nGaeilgeoirí a thug aghaidh ar an gcoigríoch sa tréimhse, áitíonn sé go raibh suas le leathmhilliún d'imirceoirí na tíre ina gcainteoirí Gaeilge. Is beag an rian a d'fhág na cainteoirí Gaeilge seo ar cháipéisí staire na tíre, mar sin féin. Mar a deir Ken Nilsen, ina dtaobh: 'The vast majority of undocumented Irish speakers, some of whom never learned English and most of whom never belonged to a language movement, remain unknown to historians. Only diligent probing will yield occasional traces of their existence' (1997b, 273). Tá neamhaird déanta ag staraithe den Ghaeilge sna Stáit Aontaithe, easnamh atá aitheanta ag scoláirí éagsúla (féach Nilsen, 1997; Miller, 1985, 298; Edwards, 1983, 134; Mac Aonghusa, 1979). Tá roinnt cúiseanna leis seo, dar le Miller: 'since Irish-speaking emigrants usually knew or quickly learned at least a little English, and since their Anglicized middle-class spokesmen were generally unwilling to admit the existence of linguistic barriers to full acceptance in American society' (1985, 298). Léiríonn fianaise chomhaimseartha, áfach, go raibh cuid mhaith d'imirceoirí na tíre ar aon teanga, rud nach raibh polaiteoirí agus cléir an phobail ar an gcoigríoch dall air (Nilsen, 1997; Miller, 1985, 298).

Tugann an teangeolaí Karen P. Corrigan léargas ar thionchar na himirce ar stádas na Gaeilge in Éirinn agus i Meiriceá sa naoú haois déag (1992). Áitíonn sí go mbíonn tosca inmheánacha agus seachtracha ag roinnt le haistriú teanga agus tá tionchar nach beag ag an mian chomhshamhlaithe ar chleachtas teanga an imirceora agus a mhuintire. Áiríonn sí cainteoirí Gaeilge na tréimhse ar chuid de na himirceoirí sna Stáit Aontaithe a chuaigh i ngleic le claontacht agus le drochmheas na sochaí aíochta i leith a dteanga, a gcultúir agus a gcreidimh:

While Gaelic enclaves are reported to have existed in several states – especially in the urban tenements of the eastern seaboard – such speakers were under considerable pressure from their peers and from the xenophonic attitudes of the community at large to cast off the low-status language with which they were afflicted. (1992, 154)

Bhí iarmhairtí na himirce le sonrú ar an bpobal sa bhaile chomh maith, dar le Corrigan: ‘migration launched a two-pronged attack on Gaelic: it significantly reduced the number of speakers and created a climate in which competence in English became a key to survival’ (1992, 144). Ní fios go cinnte cé chomh diúltach agus a bhí dearcadh daoine ar an nGaeilge sa naoú haois déag ach is cinnte go raibh tionchar ag éigeantacht na himirce ar a gcleachtas teanga agus ní hiontas mar sin go luaitear gluaiseacht na himirce mar cheann de na bunchúiseanna le cúlú na Gaeilge sa tréimhse. Go deimhin, dearbhaíonn Corrigan nach gá don taighdeoir a dhul i bhfad sa tochailt le fianaise de mheon diúltach na Meiriceánach agus na nGael-Mheiriceánach araon i leith na Gaeilge a aimsiú (1992, 155). Má ba riachtanas chun marthana a bhí i sealbhú an Bhéarla, chuaigh imirceoirí aonteangacha na tíre i mbun a foghlama agus cuireadh dlús faoin aistriú teanga sa bhaile. Ní dheachaigh an t-aistriú teanga i gcion ar phobail uile na tíre, áfach: ‘it is perfectly plausible to assume that there would also have been individuals and pockets of speakers cut off from this shift as a result of either physical (geographical) or psychological barriers to communication’ (Corrigan, 1992, 152). D’fhéadfaí ceantar Gaeltachta Chonamara a áireamh ar cheann de na ceantair sin.

Dearbhaíonn an taighde a rinne Ken Nilsen ar phobail Ghaeltachta i Nua-Eabhrac sa naoú haois déag agus ar phobail Chonamara i Portland, Maine (1991) agus, an

taighde a rinne Breandán Feiritéar ar phobail Ghaeltachta Iarthar Chiallaí i Springfield, Massachusetts (1996), gurbh é an creideamh Caitliceach agus ní a dteanga dhúchais a bhí mar chroílár na féiniúlachta d'imirceoirí Gaeltachta i Meiriceá. Mar a deir Nilsen i dtaobh na n-imirceoirí Gaeltachta: 'The majority of native Irish speakers have traditionally been undemanding and decidedly non-militant with regard to their language. This attitude may derive from a desire to conform not only to American society but also to the standard English-speaking norms of the majority of their fellow Irish countrymen' (1997a, 67). Tacaíonn léamh an staraí J.J. Lee ar imirce na nÉireannach go Meiriceá leis an taighde sin agus leagann sé béim ar ról na heaglaise san aistriú teanga:

The parish was a bonding unit for Irish Catholics, with the church – often the most impressive construction they could consider their own, built from their own dollars and cents – the psychological and the physical focal point of their communal identity. What the parish did not provide, in the Irish case, in contrast to other immigrant Catholic experiences, was a sense of a distinctive identity through language. The Irish appear to have been the main Catholic immigrants whose own pastors advocated language abandonment both at home and abroad. (2006, 27)

Déantar talamh slán de go minic gur chuir cumas Béarla na n-imirceoirí Éireannacha lena ndul chun cinn sa tír aíochta go sóisialta agus go heacnamaíoch (Almeida, 2001, 13). De réir na fianaise is deireanaí, áfach, ní costúil go mba thairbhe thar cuimse a bhí ann agus ní dhearna na hÉireannaigh níos mó dul chun cinn ná na himirceoirí Gearmánacha a bhí ar aonteanga (luaite in Lee, 2006, 28). Tá Lee den tuairim go bhféadfaí an t-áiteamh a dhéanamh go mbeadh dul chun cinn déanta ag imirceoirí Éireannacha fiú dá mba Ghaeilge amháin a bhí ar a dtail acu: 'had Irish Catholics arrived in the normal way, without a knowledge of English, they too would have achieved social mobility, but perhaps in a different way and at a different pace (though whether faster or slower is at present uncertain) from the way in which it actually happened' (2006, 28-29). Is ag trácht ar na himirceoirí iar-Ghorta atá Lee den chuid is mó, áfach, cé go bhféadfaí na gnéithe céanna a lua le himirce na Gaeltachta ón tréimhse iarchogaidh ar aghaidh. Is spéisiúil, mar sin féin, nach bhfuil

aghaidh tugtha ag mórán taighdeoirí go dtí seo ar ról na Gaeilge i saintaithí imirce an phobail Ghaeltachta ón bhfichiú haois i leith.

Léiríonn taighde an staraí Linda Dowling Almeida (2001) ar imirceoirí Éireannacha i gcathair Nua-Eabhrac sa tréimhse ó 1945 go 1995 nach raibh ról lárnach ag an nGaeilge i gcothú na féiniúlachta ina measc. Cé go raibh eagraíochtaí Gaeilge na cathrach ag súil go dtiocfadh borradh faoi líon na mball le hollimirce na nÉireannach sa tréimhse iarchogaidh, b'údar díomá dóibh gur mó spéis a léirigh imirceoirí sna hallaí damhsa ann ná mar a léirigh siad i gcúrsaí teanga (2001, 58). Go deimhin, thug duine de rannpháirtithe an taighde, "[a] largely unrecognized force in those years" (2001, 117) ar ghluaiseacht na Gaeilge sa chathair. Tá staidéar Almeida bunaithe ar agallaimh a rinneadh le himirceoirí Éireannacha thall agus le baill de chuid an dara glúin. Déantar a ról agus a saineispéiris siúd i gcomhthéacs an diaspora Éireannaigh a fhiosrú agus cé nach ndéantar cúlra ná cleachtas teanga na rannpháirtithe a phlé go mion, léiríonn na hagallaimh le baill an dara glúin nach raibh an Ghaeilge mar chuid lárnach den fhéiniúlacht a cothaíodh sna comharsanachtaí Éireannacha inar tógadh iad. Cé gur mhair na heagraíochtaí teanga sa chathair agus cé gur tháinig borradh faoi ghluaiseacht na Gaeilge sa chathair sna 1990dí deireanacha, is cosúil nár chainteoirí dúchais a bhí i bhformhór na mball (2001, 117) agus ní léargas ar chleachtas ná ar dhúshláin teanga na n-imirceoirí Gaeltachta an fhianaise sin dá réir. Dearbhaíonn Almeida gur bhaill de chuid an tríú glúin go minic a léirigh spéis i bhfoghlaím na teanga ina ndaoine fásta (2001, 58). Ní phléitear na cúiseanna gur roghnaigh tuismitheoirí ar Ghaeilgeoirí iad gan an teanga a sheachadadh ar a bpáistí ach ní thugtar aghaidh ach oiread ar na dúshláin teanga atá roimh bhaill an dara agus an tríú glúin a dhéanann an cinneadh athshealbhú a dhéanamh ar theanga a muintire.

Ba é príomhaidhm taighde Nancy Stenson i ndeireadh na 1990dí féachaint an raibh an Ghaeilge á labhairt agus á seachadadh ar an gcéad ghlúin eile ag imirceoirí Gaeltachta i mBostún (1998, 2001). Ba i Meiriceá a thosaigh formhór den 27 duine a bhí rannpháirteach sa suirbhé ag labhairt Béarla den chéad uair. Ainneoin go raibh siad lonnaithe i dtimpeallacht aonteangach Béarla den chuid is mó, bhí an chuid is mó díobh den tuairim go raibh siad chomh líofa céanna agus nuair a d'fhág siad an baile. (2001, 441) Go deimhin dhearbhaigh 17 de na rannpháirtithe gur Gaeilge is mó a bhí á labhairt acu i gcónaí (2001, 441). Gaeilge a labhraíodh le tuismitheoirí

agus le siblí níos agus le cairde áirithe mar shampla. Baineadh úsáid as an mBéarla i bhfearainn phoiblí sa chomhthéacs Meiriceánach ach is Gaeilge a bhí á labhairt sa bhaile ag imirceoirí a bhí pósta le himirceoirí Gaeltachta eile. Shainigh Stenson an teach tábhairne mar láthair eile ina mbíonn an Ghaeilge á labhairt agus d'éirigh léi rannpháirtithe a earcú i dtithe tábhairne áirithe sa chathair. Cé gur tháinig sí trasna ar dhuine amháin den dara glúin sa suirbhé a bhí líofa sa teanga, thug siad uilig le fios gur Béarla amháin a bhí ag a bpáistí. Bhí dearcadh dearfach ag an gcuid is mó díobh i leith na teanga mar sin féin: 'All want their children to know Irish, at least hypothetically, and feel that it is right for the Irish government to promote and protect the language, although few have very specific ideas on how this should be done' (2001, 442). Ainneoin go raibh siad dóchasach maidir le todhchaí na teanga, ní thagann a gcleachtas teanga leis an bhfeasacht sin is léir. Taighde luachmhar atá i staidéar Stenson agus is beag taighdeoir eile atá tar éis aghaidh a thabhairt ar an gceist seo.

D'imigh leathmhilliún duine ar imirce ó Éirinn ón mbliain 1948 go dtí deireadh na gcaogaidí (Ó Treabhair, 2008, 37) agus ba í an Bhreatain a bhí mar cheann scríbe ag formhór díobh. Is ó iarthar na tíre a d'imigh formhór na n-imirceoirí agus ainneoin cuid mhaith díobh siúd a bheith ina gcainteoirí dúchais Gaeilge, is beag alt nó saothar acadúil, ina dhiaidh sin féin, a dhéanann plé ar shaintaithí na n-imirceoirí Gaeltachta ná ar na dúshláin chumarsáide a chruthaigh a n-éagumas teanga dóibh sa tsochaí aíochta. Is minic a dhíríonn scoláirí sa ghort ar na deacrachtaí comhshamhlaithe a chruthaigh Béarla na hÉireann agus a gcanúintí Éireannacha d'imirceoirí na tíre. Tá taighde ceannródaíoch déanta ag socheolaithe ar nós Bronwen Walter agus Mary Hickman (1995) sa ghort seo agus aird ar leith dírithe acu ar imeallú agus ar chur faoi chois an phobail Éireannaigh sa Bhreatain. Shainigh siad an bhearna sa taighde seo i lár na 1990dí: 'What is necessary is research on the deconstruction of "whiteness". This would, for example, entail examining the experience of the Irish in Britain in the context of the problem of constructing the nation in Britain, where colour is not taken as the only maker of exclusion/inclusion' (1995, 8). An bhunchúis a bhí le himeallú na nÉireannach, dar leo, ná go raibh antraipeolaithe i gcoitinne den tuairim gur chomhshamhlaigh imirceoirí bána sa tsochaí aíochta agus go raibh éirithe go hiomlán leis an bpróiseas athchultúraithe faoi shaolú an dara glúin (Hickman and Walter, 1995, 3). Féachann an bheirt ar theanga

agus ar chanúint na n-imirceoirí mar phríomhchomharthaí eitneacha an ghrúpa sin (1995, 14; Walter, 2008; 2000). Is minic a dhéanann na comharthaí eitneacha seo meon diúltach na sochaí aíochta a spreagadh, dar le Walter:

Irish people in England are identified by the English largely through the way they speak [...] Collapsing Irish dialects into a monolithic category is paralleled by stereotyping the speakers in long-established, negative ways. In fact these stereotypes rely heavily on language, including grammar and vocabulary, presenting 'substandard English' as evidence of 'stupidity'. (2008, 174)

Aithníonn Walter tionchar na Gaeilge ar Bhéarla mhuintir na hÉireann agus na deacrachtaí tuisceana a chothaigh an teanga in iarrachtaí cumarsáide le sochaí na tíre aíochta (2008, 174). Beireann taighde na beirte seo léargas luachmhar ar thaithí chultúrtha na n-imirceoirí agus shílí go mba dhíol spéise imeallú na n-imirceoirí Gaeltachta agus a n-éagumas sa Bhéarla a scrúdú. Ní thagann na ceisteanna sin chun cinn ar chor ar bith, áfach.

Is i gcomhthéacs na ndeacrachtaí a chruthaigh Béarla na hÉireann d'imirceoirí Éireannacha a fhéachtar ar cheist na teanga i dtaighde an tsocheolaí Breda Gray chomh maith (2004). Dhearbhaigh na rannpháirtithe mná i dtaighde Gray gurb í an teanga agus a leaganacha cainte na tréithe is mó a thugann le fios gur Éireannaigh iad. Is minic a rinneadh imeallú ar na mná seo dá réir: 'many of the women recounted experiences of being made to feel "outsiders" by reference to their inadequate grasp of the English language' (2004, 138). Feidhmíonn na tréithe sonracha seo ar dhá shlí, áfach. Is slí chun a bhféiniúlacht náisiúnaíoch agus a gcultúr dúchais a chur in iúl í an chanúint Éireannach ach is minic a spreagann sí ciníochas i leith na dtréithe diúltacha a shamhlaítear le hÉireannaigh i gcoitinne (féach Walter, 1995). Ar an gcaoi chéanna, ba deis a bhí i labhairt na Gaeilge ag imirceoirí na Gaeltachta a gcultúr agus a dtuiscintí saoil a chur in iúl ach spreag sé drochmhéas ina leith i measc imirceoirí ó chontaetha eile go minic (féach Mac Amhlaigh, 1960). Ní éiríonn leis an Éireannach muintearas a chothú le pobal na tíre aíochta fiú má chloíann sé le héilimh chomhshamhlaithe na sochaí sin, dar le Gray: 'The promise of belonging based on performing "whitely scripts" operates in such a

way that belonging can never be achieved and the failure to belong is cast as individual and cultural pathology' (2004, 141). Ní miste an cheist a chur sa chomhthéacs seo: an éiríonn leis an imirceoir Gaeltachta comhshamhlú leis an bpobal Éireannach i gcoitinne trí shealbhú Bhéarla na hÉireann?

Cé go bhfuil neamhaird déanta ag na scoláirí seo do shaineispéiris na n-imirceoirí Gaeltachta, tá iarracht déanta acu an bhearna sa taighde ar thaithí imirce na mban Éireannach a líonadh. Dearbhaíonn Ó Treabhair go bhfuil an taighde seo le blianta beaga anuas 'tar éis gné na hinscne de scéal na himirce a shoilsiú ar bhealach atá tar éis go leor dár mbuntuisceintí ar eispéireas na himirce a cheistiú' (2008, 29). Cuirtear i leith go leor de na himirceoirí mná go minic gur chaill siad teagmháil leis an bpobal Éireannach thall (Ó Treabhair, 2008, 29). Léiríonn staidéir Gray agus Walter, áfach, go ndearna mná Éireannacha tréaniarrachtaí a gcultúr dúchais a sheachadadh ar an gcéad ghlúin eile (féach freisin Lennon et al, 1988). Go deimhin dearbhaíonn an scríbhneoir Marella Buckley go léiríonn mná Éireannacha i Sasana díomá go minic nach bhfuil cumas Gaeilge níos fearr acu chun go mbeadh siad in ann í a labhairt lena bpáistí:

Many express regret at not having command of their native language to pass on to their children in the home, as they see Indian and Pakistani mothers can do. Observing how other ethnic women can maintain and transmit a native 'mother-tongue' to their British children, they must lament that most of themselves cannot. (1997, 111)

Is spéisiúil sa chomhthéacs seo nach bhfuil aon scoláire tar éis plé a dhéanamh ar na cúiseanna go socraíonn tuismitheoirí Gaeltachta gan an teanga a sheachadadh ar a bpáistí. Luaigh Corrigan cúiseanna áirithe leis an aistriú teanga agus í ag plé ísliú stádas na Gaeilge sa naoú haois déag:

Parents who believe that the language which they speak is 'backward' are unwilling to lumber their offspring with a similar disadvantage. Moreover, they project these attitudes to subsequent generations by delimiting the use of the inferior language. Curtailing the domains in

which a language can function suggests that it is unimportant and that there is little motivation to perpetuate its use. (1992, 146)

D'fhéadfaí na cúiseanna céanna a lua le haistriú teanga na n-imirceoirí atá faoi chaibidil sa taighde seo. Is cinnte, mar sin féin, go mbaineann dúshlán le seachadadh na Gaeilge ar an gcoigríoch nuair atá cainteoirí na teanga imeallaithe ina dtír féin gan trácht ar chathracha Shasana agus Mheiriceá. Ní thagann ceist na Gaeilge ná cás na n-imirceoirí Gaeltachta chun cinn ach go fánach sna saothair atá luaite ach dearbhaíonn Lee gur ábhar é ar fiú taighde a dhéanamh air: 'The mechanics and psychology of language acquisition, language loss, language abandonment, and language denial are among the most fascinating of all human experiences, which still require much research in the case of Ireland itself and the Irish abroad' (2006, 28). Feictear gur geall le scáthánú ar ionad imeallaithe na n-imirceoirí Gaeltachta í an neamhaird atá tugtha dóibh sna saothair acadúla. B'fhurasta a áiteamh go raibh cultúr ar leith á iompar acu agus ag a dteanga dhúchais, áfach. Déanfar plé níos cuimsithí ar an ábhar seo i gCaibidlí 4 agus 5 agus féachfar le cuid den bhearna sin a líonadh.

Tá fearann léinn á fhorbairt le blianta beaga anuas ag scoláirí éagsúla a fhéachann le ceist an aistrithe teanga a fhiosrú agus inmharthanacht na Gaeilge sa Ghaeltacht a phlé (Lenoach et al, 2012; Mac Donncha et al, 2009; Ó Catháin, 2009; Ó Giollagáin et al, 2007). Déantar anailís go forleathan ar ról phobal na Gaeltachta i seachadadh na teanga ar an gcéad ghlúin eile, pobal a nglactar go coitianta leis atá 'i mbaol a bháite ag an dara teanga' (Lenoach et al, 2012, 4). Luaitear an dinimic sheachtrach mar thosca lárnach san aistriú teanga seo, ina measc na meáin chumarsáide, an tsaorghluaiseacht agus an domhandú agus aithnítear na deacrachtaí ollmhóra a bhaineann le sealbhú na mionteanga i láthair uileláithreachta an Bhéarla (Ó Curnáin, 2009, 90-153). Táthar d'aon tuairim go ndírítear ar riachtanais an fhoghlaimeora sa chóras oideachais seachas ar chainteoirí dúchais an cheantair (Lenoach et al, 2012, 5), rud a ghoilleann go minic ar thuismitheoirí Gaeltachta (Nic Cionnaith, 2012, 145). Is spéisiúil, mar sin féin, gur ar éigean a luaitear an imirce, ainneoin a thráthúla is atá sí, agus an cheist seo á plé. Is i dtréimhse na 1960dí a tháinig athrú cinniúnach ar shaol traidisiúnta na tíre agus bhí tionchar nach beag aige ar chleachtas teanga na dteaghlach Gaeltachta, dar leis an teangeolaí Pádraig Ó Riagáin (1997, 141). Bhí an

aisimirce ina gné lárnach den chlaochlú sóisialta agus cultúrtha sna ceantair Ghaeltachta sa tréimhse agus de réir thaighde Uí Riagáin bhí tionchar nach beag ag aisimirceoirí ar chleachtas teanga na réigiúin (1997). Mar a deir sé:

... both in-migration and return migration are associated with the decline in the percentage of marriages where both partners have high levels of ability in Irish. It is also clear that they exact a greater influence on marriages of the respondents' generation than they did in the time of their parents. Furthermore, the survey would suggest that these processes have been increasing in importance in recent decades and there is no reason to suppose that these trends are likely to change in the near future. (1997, 140-1)

Maíonn an tíreolaí Reg Hindley ina thaighde siúd ar mheath na Gaeilge (1990) gur toradh é an t-aistriú teanga sa Ghaeltacht ar réimse brúnna sóisialta agus cultúrtha. Áiríonn sé an aisimirce ar cheann de na brúnna sin: 'Returned emigrants who have come back to new Údarás-supported industries as quite young parents still say how embarrassed they were in London, Chicago, etc., looking for a job with broken English, fit only for unskilled laboring, and express determination that their children will never suffer like that for lack of English' (1990, 180). B'fhurasta a áiteamh go bhfuil tionchar mór ag an aisimirce ar thimpeallacht teanga na Gaeltachta sa lá atá inniu ann chomh maith. Molann Ó Giollagáin go ndéanfaí plé úr 'ar chlár oibre nua pleanála teanga a mbeadh sé mar aidhm aige dul i ngleic go dinimiciúil agus go tuisceanach (seachas go frithghníomhach mar a dhéantar faoi láthair) le himpleachtaí diúltacha an dátheangachais sóisialta do shealbhú na mionteanga agus d'inmharthanacht an phobail mhionlaigh teanga' (2012, 194). Ní mór, dar leis, go dtuigfeadh na mionlaigh teanga an fiúntas atá leo (2012, 194). Léireoidh an tráchtas seo go bhfuil comhfheasacht na n-aisimirceoirí maidir lena gcleachtas teanga tábhachtach freisin agus nár mhór feiniméan na haisimirce a thabhairt san áireamh i gclár oibre ar bith a dhéanfaidh plé ar shealbhú na Gaeilge agus ar inmharthanacht na Gaeltachta i láthair na huaire.

D'fhéadfaí a mhaíomh gurb é an scéal céanna atá le ríomh agus léargas na critice liteartha á phlé againn. Cé go bhfuil scoláirí éagsúla tar éis aird ar leith a dhíriú ar

scéal na himirce mar atá sí léirithe sa litríocht le blianta beaga anuas tá an bhéim tríd is tríd ar litríocht na himirce, seachas ar litríocht na haisimirce. Soláthraítear réimse léargais ar thaithí an imirceora go Sasana sa chnuasach *The Literature of the Irish in Britain: Autobiography and Memoir 1725-2001* (Harte (ed.), 2009). Is le gairid a díríodh aird ar na saothair bheathaisnéiseacha atá curtha ar fáil sa chnuasach sin agus tá aghaidh tugtha ag Liam Harte orthu mar fhoinsí luachmhara léargais ar an imirce Éireannach (2012; 2009; 2007; 2000). Cé nach luann sé an aisimirce go sonrach agus é ag trácht ar shaothair bheathaisnéiseacha na nÉireannach, is spéisiúil go n-aithníonn sé go bhfuil an aisling aisimirce ina gné lárnach d'fhéiniúlacht an imirceora (2012, 124). Cé nach n-aimsíonn an duine suaimhneas intinne sa bhaile i gcónaí dar leis, deir sé, mar sin féin: 'we "poor banished children of Eve", in the words of the prayer, cannot *not* want to return to the Garden, any more than those dislodged from their original ground can ever wholly repress the desire to be rerooted there, whether in person or in the mind. What the migrant autobiographer tells us, however, is that the way back is a treacherous one' (2012, 124). Is beag scoláire atá tar éis anailís ar leith a dhéanamh ar an litríocht mar léiriú ar thuras fillte an imirceora mar sin féin. Féachann Máirín Nic Eoin agus Aisling Ní Dhonnchadha ar an bhfianaise a nochtar i litríocht na Gaeilge ar an imirce Éireannach (2012; 2008). Díríonn siad aird ar na léargais éagsúla a chuireann foinsí litríochta na Gaeilge ar fáil ach ní hiontas leo sin nuair a thuigtear an nasc láidir idir an dláithriú fisiciúil agus an mionlú teanga (2012, 60). Mar a deir siad: 'there is a close relationship between physical dislocation and the processes of linguistic minoritisation which made modern Irish-language discourse in general a discourse of cultural displacement' (2012, 60). Cé go ndíríonn an plé atá déanta acu ar an eisimirce go minic, áitíonn siad chomh maith gur sna scéalta faoi imirceoirí a d'fhill is mó a fheictear 'dearcadh défhiúsach an phobail sa bhaile i dtaobh na himirce agus i dtaobh a muintire féin a chuaigh ar imirce' (2008, 17). Iarracht eile chun cur lenár dtuiscint ar dhíláithriú cultúrtha na n-imirceoirí Gaeltachta atá i dtaighde an staraí Micheál Ó hAodha (2012) tríd an scagadh atá déanta aige ar fhoinsí éagsúla, saothair bheathaisnéise agus ábhair bhéaloidis ina measc, ábhair nár díríodh aird cheart orthu go dtí seo, dar leis (2012, 167). Ní thagraíonn sé don suntas atá curtha ag Nic Eoin agus ag Ní Dhonnchadha i bhfoinsí liteartha na Gaeilge (2012; 2008; Nic Eoin, 2005), áfach. Ní luann sé ról na haisimirce sa phróiseas imirce ach oiread agus fágтар dá réir sin nach bhfuil aird ar leith tugtha ar na foinsí litríochta a chaitheann solas ar

mhian agus ar aistear fillte na nÉireannach go dtí seo. Féachfar le léargas luachmhar na bhfoinsí liteartha ó cheantar Gaeltachta Chonamara a scagadh i gCaibidil 3.

1.3 Léargas ar an aisimirce Éireannach i ngort na n-eolaíochtaí sóisialta

De réir mar a tháinig feabhas ar mhodhanna cumarsáide agus taistil ó lár an naoú céad déag ar aghaidh éascaíodh an ród abhaile d'imirceoirí na hÉireann (Harper, 2005, 4). Chothaigh na forbairtí teicneolaíochta nasc láidir idir pobal an bhaile agus an diaspóra thar lear. Is minic, áfach, a chuir sé íomhá ar leith den bhaile chun cinn, íomhá a chuir drogall ar imirceoirí go leor filleadh: 'a greater awareness of home, or the promotion of a particular image of home, could also impede the return of emigrants who realized or feared that they could not simply slot back into a world that had remained static' (Harper, 2005, 5). Tá fianaise againn sa litríocht chruthaitheach agus dhírbheathaisnéiseach go mba chuid lárnach de thaithí saoil an phobail í an aisimirce (Fitzgerald et al, 2008, 49; féach freisin Caibidil 3) agus mhéadaigh ar líon na n-aisimirceoirí a d'fhill de réir mar a threisigh ar chúrsaí taistil suas go dtí ré na n-eitiltí saora a bhí cruthaithe ag Ryanair ó lár na 1980dí i leith (Fitzgerald et al, 2008, 29). Áitíonn na staraithe Patrick Fitzgerald agus Brian Lambkin gur deacair rangú a dhéanamh ar aisimirceoirí mar go gcothaítear miotas fillte i measc an phobail imirceoirí i gcoitinne: 'no matter how well "settled", immigrants generally keep their minds open to the possibility that one day they will return, if only as a safety net' (2008, 48). Cé go raibh neamhaird déanta d'fheiniméan na haisimirce sa taighde ar an imirce i gcoitinne, tá borradh tagtha faoin ábhar le blianta beaga anuas agus tá eolaithe sóisialta éagsúla tar éis cur lenár dtuiscint ar thaithí fillte imirceoirí na tíre seo.

D'fhéach taighdeoirí áirithe ar phróiseas na haisimirce chuig ceantair thuaithe le linn na 1970dí agus na 1980dí (Gmelch, 1986; McGrath, 1991). Tugann taighde an tsocheolaí George Gmelch léargas ar thaithí fillte imirceoirí chuig ceantair thuaithe in iarthar na hÉireann ó na blianta 1977 agus 1978 (1986). Cé go raibh cúinsí maireachtála sna ceantair sin i bhfad ar gcúl ar chathracha na coigríche agus an chuid is mó den fhostaíocht fós ag brath ar an talamh, d'fhill líon mór imirceoirí ar a mbailte dúchais le linn na 1970dí. D'éirigh le cuid de rannpháirtithe an staidéir socrú sa cheantar gan mórán deacrachtaí ach léirigh an taighde go raibh go leor eile míshásta agus as alt sa bhaile iar fhilleadh dóibh: 'While they are often economically

better off than their neighbours, they are disappointed and sometimes bitter about life in their homeland' (1986, 152). Léirigh aisimirceoirí thaighde Gmelch míshástacht i leith sheirbhísí áitiúla an bhaile. Ba mhinic iad ag fanacht i gcóir tréimhsí fada go ndéanfaí freastal orthu i siopaí an cheantair; bhí fir oibre mall ag teacht nó níor bhac siad le teacht ar chor ar bith; cuireadh fad míonna nó blianta le tógáil tí, rud a chuir frustachas ar go leor díobh (1986, 157). Chuir rannpháirtithe eile a bhfearg in iúl faoi na dúshláin a cruthaíodh dóibh sa bhaile (rud nach mbeadh amhlaidh sa tír thall) le linn dóibh gnónna a bhunú san áit (1986, 157). Bhain an díomá is mó le heaspa cairdis nó muintearais a ngaoilta agus a gcairde: 'migrants had returned expecting to resume relationships with friends and relatives at the same level of intimacy they had shared years before. Not infrequently they were disappointed. The first few visits during which they reminisced and exchanged memories were pleasant, but later visits revealed that they no longer had much in common' (1986, 159). Dhearbhaigh staidéar Gmelch gur mó na deacrachtaí comhshamhlaithe a léirigh aisimirceoirí a raibh tréimhsí fada caite acu thar lear le hais imirceoirí nach raibh ach cúpla bliain caite acu ar imirce. Ar an iomlán, dhearbhaigh rannpháirtithe an staidéir gur airigh siad féin go raibh siad éagsúil ó phobal na háite de thairbhe a dtaithí imirce agus bhí sé ar intinn ag cuid díobh imeacht ón tír an athuir (1986, 161). Áitíonn Gmelch gur féidir deacrachtaí socraithe na n-aisimirceoirí a thuiscint i gcomhthéacs na n-íomhánna mí-réadúla a bhí cothaithe acu den bhaile sa tír thall. Dá ndéanfadh aisimirceoirí níos mó taighde ar an aistear fillte agus ar an mbaile dúchais dhéanfaí a ndíomá a sheachaint, dar leis: 'For example, if one elderly couple planning retirement in a remote part of Connemara had considered in advance the infrequency of bus services in the area, they might not have returned and found themselves isolated and confined to home six days of the week' (1986, 161). Níl aon tagairt eile do phobal Chonamara ná d'aisimirceoirí na Gaeltachta i staidéar Gmelch ach leag sé bunchloch luachmhar don taighde ar an aisimirce Éireannach sna blianta a lean mar sin féin.

Foilsíodh taighde an tíreolaí Fiona McGrath (1991) deich mbliana i ndiaidh staidéar Gmelch, cé gur fhéach sé le solas a chaitheamh ar phróiseas fillte na 1970dí chomh maith. Rinne sí agallaimh le haisimirceoirí a bhí ag cur fúthu ar Oileán Acla, Maigh Eo i 1988 agus é mar aidhm aici na dúshláin dhaonna a ndeachaigh siad i ngleic leo sa taithí fillte sin a fhiosrú. Ba ó Shasana a bhí a bhformhór fillte agus leag McGrath

béim ar thraidisiún láidir na n-oileánach dul ar imirce go séasúrach go hAlbain cé go raibh an imirce bhuan go minic mar thoradh uirthi sin. Ba léir ó phatrún pósta na rannpháirtithe go raibh nós ag pobal an oileáin a bheith lonnaithe sna ceantair chéanna thall: 'Despite the fact that 70% of respondents' marriages had taken place abroad, two-thirds were found to have married people from Achill, reinforcing the notion of Achill emigrants remaining in close-knit communities when abroad' (1991, 59). Dearbhaíonn McGrath go bhfuil na cúiseanna go socraíonn imirceoirí filleadh ar a mbailte dúchais ar cheann de na gnéithe is spéisiúla agus an aisimirce á fiosrú. Ainneoin gur fhág na rannpháirtithe a mbailte dúchais mar thoradh ar easpa fostaíochta sa bhaile, shocraigh an chuid is mó díobh filleadh toisc gur chomhlíon an baile a riachtanais shóisialta agus chultúrtha. Chuir an claochlú fisiciúil i dtírdhreach an oileáin iontas ar go leor de na rannpháirtithe, cé gurbh iad na hathruithe sóisialta an ghné is mó a léirigh siad díomá ina dtaobh:

The aspect of social change most frequently commented upon was the appearance of a new individualism amongst the people: a feeling of 'every man for himself' had replaced the neighbourliness and unity of former times. This new feeling was symbolised by closed doors, in contrast to the past when everyone was welcomed into the house and the door was always left open. (McGrath, 1991, 61)

Ina dhiaidh sin féin, léirigh cuid de na rannpháirtithe frustrachas i leith fhiosracht a gcomharsan (1991, 62). D'fhéach McGrath sa staidéar le tionchar an fheiniméin ar thimpeallacht shóisialta agus eacnamaíoch an cheantair a fhiosrú chomh maith. Cé go raibh an chuid is mó de na himirceoirí fostaithe i Sasana, bhí an chuid is mó díobh siúd a cuireadh faoi agallamh as obair (1991, 63). Is beag aismirceoir a bhí páirteach in eagraíochtaí agus i gclubanna sóisialta an phobail agus is minic a chothaigh rannpháirtithe cairdeas le haisimirceoirí eile ar an oileán: 'the returnees tend to stick together, mutually united in their emigration experience' (1991, 64). Dhearbhaigh go leor de na haisimirceoirí go raibh siad sásta lena gcinneadh fillte ach ba léir do McGrath go raibh duairceas le sonrú sa cheantar: 'An air of apathy and disillusionment abounds, nurtured by generations of emigration, unemployment and dependence on remittances and welfare' (1991, 67). Tá aitheantas tugtha ag McGrath do thionchar Údaras na Gaeltachta ar thimpeallacht thionsclaíoch an oileáin ach is

spéisiúil, mar sin féin, nach bhfuil aon tagairt déanta aici do thionchar na himirce agus na haisimirce ar chúinsí teanga an phobail Ghaeltachta seo.

Tháinig forbairt as cuimse ar eacnamaíocht na tíre i dtreo dheireadh na 1990dí – dhá oiread an ráta fáis sna Stáit Aontaithe agus ceithre huaire an ráta sa chuid eile den Eoraip (Jones, 2003, 153). Is sa chomhthéacs seo a rinne na tíreolaithe Richard Jones (2003) agus Mary Corcoran (2002) staidéar ar phróiseas na haisimirce. Cé go mba dhaoine ar bheagán oideachais agus ar easpa scileanna a bhí sa chóhórt imirceoirí a d'imigh sa tréimhse iarchogaidh bhí tréithe éagsúla ag baint leis an dream a d'fhág an tír i dtreo dheireadh an fichiú haois. Mar a deir sí: 'Irish migrants are to be found not just among the ranks of skilled and semi-skilled labor, but also among the transnational professional élite that crisscrosses the globe' (Corcoran, 2002, 175). Cé na cúiseanna a bhí ag aisimirceoirí na glúine seo le filleadh ar Éirinn dá bhrí sin? Tá alt Corcoran bunaithe ar agallaimh le himirceoirí a d'fhág an tír sna 1980dí agus a d'fhill i dtréimhse na 1990dí. D'fhill suas le 67,000 imirceoir ar Éirinn idir na blianta 1991 agus 1996 agus léiríonn taighde Corcoran agus Jones gurbh imirceoirí de chuid na 1980dí a bhí ina bhformhór siúd (2002, 177; 2003, 157). Sainíonn Corcoran an luach a bhaineann leis an taighde cáilíochtúil agus an t-ábhar seo á phlé nuair a deir sí: 'Statistics alone, however, cannot provide insight into the motivations, decision-making, and experiences of those who left Ireland and have now returned' (2002, 179). Ba aisimirceoirí le cáilíochtaí tríú léibhéal a bhí i rannpháirtithe an staidéir agus léirigh siad gur turas forbartha i bpearsantacht an duine nó i bhfocail Corcoran 'The process of reinvention' (2002, 181), a bhí sa taithí aisimirce. Tacaíonn an staidéar seo le taighde McGrath agus Gmelch, áit ar dhearbhaigh na haisimirceoirí gur airigh siad go raibh siad éagsúil ar shlí dhearfach ón bpobal a d'fhan sa bhaile (2002, 185). D'fhill siad ar fad nach mór agus timpeallacht shóisialta agus chultúrtha ar leith uathu, timpeallacht a shamhlaigh siad leis an mbaile dúchais. Is éard atá san aisimirce dóibh, dar le Corcoran, ná 'a quest for anchorage, for attachment to others and a sense of community' (2002, 189). Cé gur éirigh le himirceoirí áirithe na riachtanais sin a chomhlíonadh i bpobal eitneach an diaspóra is minic nár thaobhaigh rannpháirtithe an taighde an pobal sin: 'for those among the professional élite of Irish emigrants who neither seek nor engage with the ethnic community, the quest for anchorage remains unfulfilled' (2002, 189). Má chuir saol mall na tuaithe bac ar chomhshamhlú na n-aisimirceoirí i dtaighde Gmelch agus McGrath, is é an saol

céanna sin a shantaíonn aisimirceoirí an staidéir seo ag Corcoran. Mar a deir sí: 'Today's returners want to feel part of something that one might describe as an organic, as opposed to a synthetic, community. There is a sense in which they want to commune with their own, with friends and family to whom they have longstanding feelings of attachment' (2002, 190). Chothaigh eacnamaíocht 'an Tíogair Cheiltigh' timpeallacht oibre a mheabhraigh saol na tíre thall, áfach, agus d'fhill na haisimirceoirí i dtaighde Corcoran ar thír a bhí éagsúil ón íomhá a bhí cothaithe acu ar an gcoigríoch. Fágtar an t-aisimirceoir sa tréimhse seo i suíomh défhiúsach dá réir: 'The returning emigrants find themselves caught in a bind. Ireland's exemplary economic performance makes the dream of return possible, but that economic performance is based on the very values and practices from which these returning emigrants are attempting to escape' (2002, 191).

Caitheann Jones solas ar an aisimirce mar ghné lárnach d'fheiniméan inimirce na tíre sa tréimhse seo: 'Even though officially (CSO, 1991; 1996), about half of immigrants in the early 1990s were Irish-born (i.e., returnees) and half were born elsewhere (foreigners), the latter consisted largely of children of Irish emigrants to the UK or USA in earlier decades' (2003, 154). Tháinig fás ar mhéid na hinfheistíochta ilnáisiúnta sa tír de réir mar a mhéadaigh ar líon na ndaoine a d'fhill ar Éirinn sa tréimhse ar baisteadh 'ré an Tíogair Cheiltigh' uirthi. D'fhéach Jones leis an ngaol idir an dá phatrún seo a fhiosrú – ar chuir an infheistíocht idimnáisiúnta seo le haisimirce na tréimhse nó ar fhill imirceoirí ar a mbailte ar chúiseanna pearsanta agus clainne? (2003, 156). Staidéar cáilíochtúil agus cainníochtúil araon is ea é, áit ar bhain sé leas as staitisticí an daonáirimh ar bhonn contae chomh maith le ceistneoirí agus agallaimh le haisimirceoirí agus le bainisteoirí comhlachtaí ilnáisiúnta i gceantar Mhaigh Eo. Is léir i gcás contaetha áirithe ar nós Bhaile Átha Cliath, Chill Dara agus Chill Mhantáin gur fhill imirceoirí mar thoradh ar fhostaíocht na gcomhlachtaí ilnáisiúnta san áit (2003, 157). Níl aisimirce chontaetha an iarthair chomh soiléir céanna, áfach: 'The western counties of Galway, Mayo, and Clare had relatively low MNC [Multinational Corporate] insertion (Clare actually suffered a decline), despite the fact that all three counties had high rates of return migration' (2003, 157). Ainneoin go bhféadfaí a áiteamh gur mheall deiseanna fostaíochta eile sa cheantar na haisimirceoirí, tionscal na turasóireachta mar shampla, léiríonn taighde cáilíochtúil Jones i mBaile an Tobair i Maigh Eo gur fhill imirceoirí ar

chúiseanna pearsanta agus ní raibh aon duine de rannpháirtithe an staidéir fostaithe i gcomhlacht ilnáisiúnta ó d'fhill siad. Ba léir go raibh tarraingt ag áilleacht agus ag sábháilteacht an cheantair ar na himirceoirí le hais saol na cathrach thall (2003, 164). Chuir dualgais chlainne dlús lena n-aisimirce chomh maith: 'Parents expect at least one son or daughter (often the youngest) to return and take care of them – to maintain the home and farm [...] In the case of Irish migration, the networks clearly work both ways, creating a home away from home at the destination, and sustaining a strong desire to return to the origin' (2003, 164). Cé gur fhill imirceoirí ar a mbailte dúchais agus deiseanna fostaíochta ar fáil le linn 'ré an Tíogair Cheiltigh' tacaíonn staidéar Jones le Corcoran agus léiríonn sé go mbaineann toise sóisialta agus cultúrtha le feiniméan na haisimirce.

Is í an tíreolaí Caitríona Ní Laoire is mó atá i ndiaidh gort na haisimirce Éireannaí a threabhadh ina cuid taighde (2007; 2008a; 2008b; 2011b; 2011c). Is beag taighde a rinneadh ar an aisimirce Éireannach, dar léi, mar go raibh sí dofheicthe mar ghluaiseacht le hais inimirce na tíre i dtús na mflaoise (2011c, 21). Tá taighde Ní Laoire bunaithe cuid mhór ar agallaimh a rinneadh don Narratives of Migration and Return Project in Ollscoil na hÉireann, Corcaigh (2003-05). Ba é príomhaidhm an togra sin ná aghaidh a thabhairt ar an neamhaird a rinneadh d'aisimirceoirí na tíre sna saothair acadúla trí chéile. Imirceoirí de chuid thréimhse na 1980dí agus 1990dí a bhí i rannpháirtithe an togra agus d'fhill an chuid is mó díobh siúd le linn 'ré an Tíogair Cheiltigh'. Bhain Ní Laoire leas as an gcur chuige beathaisnéiseach agus an aisimirce mar fheiniméan á scrúdú aici (2007, 2008b). Léirigh faisnéis na rannpháirtithe úd gur bhraith siad muintearas ar leith le hÉirinn nó le háit ar leith sa tír le linn dóibh a bheith ar an gcoigríoch. Is i dtéarmaí pobail agus clainne a rinne siad an muintearas seo a chur i bhfocail go minic: 'Return to Ireland is often narrated in terms of a desire to be near to parents, occasionally triggered by death or illness, but sometimes simply to be able to spend more time with them while they are still around' (2007, 336; féach freisin 2011c, 22). Dhearbhaigh cuid mhaith de na haisimirceoirí i dtaighde Ní Laoire go ndearna an turas abhaile na mianta éagsúla a bhí cothaithe ina measc ar an gcoigríoch a chomhlíonadh (2011c, 24). Is minic a shamhlaítear an baile mar áit shábháilte, go háirithe agus páistí saolaithe don imirceoir: 'Ireland is commonly constructed by the return migrants as a safe place in which to bring up children, characterised by a sense of freedom and space, a good

education system, and supported by an extended family network' (2008b, 196). Go deimhin, rinne taighde Ní Laoire nasc a shainiú idir na hócáidí cinniúnacha i gcoitinne i saol an duine agus an aisimirce féin. Bhí tionchar nach beag ag saolú linbh, ag pósadh nó colscaradh ar chinneadh fillte an imirceora, mar shampla. Méadaíonn ar dháirí an duine leis an mbaile agus ar riachtanais chlainne an duine nuair a athraíonn cúrsa a bheatha, dar léi. Thug rannpháirtithe eile ina cuid taighde le fios, áfach, go raibh deighilt cothaithe ag an tréimhse a bhí caite acu thar lear idir iad agus pobal an bhaile, go háirithe idir iad agus an dream a bhí ar comhaois leo féin (2011c, 27). Féachann Ní Laoire ar an aisimirce i gcomhthéacs choincheap an fhrithuirbithe, is é sin nuair a aistrítear ó láthair uirbeach go ceantar tuaithe. De réir mar a théann imirceoirí i gcleachtadh ar shaol na cathrach is ea is mó an dúshlán a bheidh rompu i bpobal tuaithe an bhaile dúchais. Áitíonn sí go bhféadfaí an t-aisimirceoir a shuíomh go défhiúsach idir an duine áitiúil agus an t-inimirceoir: 'between local and incomer' (2007, 332). Is minic a dhéantar an tsochaí Éireannach a bhunú ar dhéachais éagsúla, dar léi: 'dualisms which oppose a perceived native/Irish/white/settled/host community to another foreign/non-white/non-Irish/nomadic/immigrant/newcomer community' (2011c, 21). Dearbhaíonn taighde Ní Laoire, áfach, go ndéanann an aisimirce na déachais sin agus an rud a shamhlaítear le hÉireannachas a cheistiú (2011c, 21). Cé go bhfuil nasc dlísteanaigh ag aisimirceoirí leis an mbaile mar gur ann a tógadh iad, baineann coinníollacha le hinghlacthacht an phobail ina dhiaidh sin féin. Níor chóir don aisimirceoir, mar shampla, an tír a cháineadh ar shlí ar bith ná comparáid a dhéanamh idir í agus an tír a raibh siad ar imirce inti (2011c, 28). Tá baint lárnach aige seo leis an steiréitíopa forleathan den aisimirceoir a dhéanann beag is fiú den saol sa bhaile, dar le Ní Laoire: 'The intolerance of criticism can be related also to historical stereotypes of the return migrant as someone who consistently denigrates Ireland and makes unfavourable comparisons with where they have lived' (2011c, 28). Bhraith aisimirceoirí Ní Laoire go raibh orthu ní hamháin a dtaithe imirce a cheilt ar an bpobal sa bhaile, ach a ndeacrachtaí athshocraithe chomh maith. Dearbhaíonn sí gur cothaíodh dúshlán ar leith do thuisimitheoirí singile agus d'aisimirceoirí homaighnéasacha mar nár chloígh siad le cleachtais chultúrtha an bhaile, dar leo (2008b, 205). Is léir, de réir thaighde Ní Laoire, go mbraitheann an pobal sa bhaile amhras i leith an aisimirceora go minic. Tá cúiseanna ar leith leis seo, dar léi: 'Belonging and being accepted as fully Irish is to an extent a question of voice.

Voicing one's experiences of life beyond Ireland, voicing one's criticisms of Irish society, or simply using one's voice, can all mark one out as being different and not fully Irish' (2011c, 29). Ní thugtar aitheantas do shuíomh eadrána an aisimirceora, mar sin féin, agus sainítear gur scéalta athchomhshamlaithe atá ina gcuid insintí fillte go minic (2008b, 208).

Soilsíonn an taighde is deireanaí le Ní Laoire (2011b) na dúshlán chultúrtha agus shóisialta atá roimh pháistí agus dhaoine óga i gcomhthéacs na haisimirce Éireannaí. Ainneoin go mbíonn páistí lárnach sa phróiseas agus go bhfuil siad ar cheann de na cúiseanna go socraíonn daoine dul ar imirce nó filleadh ar an mbaile arís, is beag saothar acadúil atá tar éis aghaidh a thabhairt ar a n-eispéireas siúd. Léiríonn taighde Ní Laoire, áfach, go mbronnann tuiscintí na bpáistí agus na ndaoine óga ar an bpróiseas léargas tábhachtach dúinn ar an aisimirce Éireannach i gcoitinne (2011b). D'éirigh le Ní Laoire níos mó ná tríocha páiste a chur faoi agallamh thar thréimhse dhá bhliain i gcontaetha Chiarraí agus Chorcaigh araon. D'fhill an chuid is mó díobh ó Mheiriceá nó ó Shasana idir na blianta 1997 go 2007 (2011b, 126-7). Déanann sí comparáid lom sa taighde idir taithí aistrithe na n-inimirceoirí ó thíortha eile agus páistí na n-aisimirceoirí Éireannacha:

On the one hand, they are likely to share similar experiences to other groups of migrant children, associated with moving from a familiar to an unfamiliar place, and with possible experiences of dislocation, loss and exclusion. On the other hand, their familial ties and support structures in Ireland, and their pre-migration knowledge of the destination society, are likely to be stronger, or more complex, than they are for other groups of migrant children. (Ní Laoire, 2011b, 125)

Éiríonn le páistí na n-aisimirceoirí, áfach, slí shóisialta a dhéanamh isteach sa phobal de thairbhe an ghréasáin láidir de ghaolta atá acu sa phobal áitiúil (2011b, 135). Mar a deir Ní Laoire: 'It is difficult to overestimate the significance of such local and family connections in facilitating the settlement process, acting as forms of social capital for the children and their parents' (2011b, 136). Is fianaise dá nÉireannachas na gaolta céanna chomh maith (2011b, 146) ach léiríodh cásanna go raibh an aisimirce mar ábhar teannais i measc cholceathracha na bpáistí (2011b, 141).

Déantar na páistí a dhealú ó pháistí na háite de bharr go bhfuil canúintí eachtracha acu, mar shampla. B'fhurasta comparáid a dhéanamh idir eispéireas na bpáistí anseo agus aisimirceoirí fásta a cuid taighde i gcoitinne nuair a deir sí: 'the presence of the child who is a migrant *and* claims to be *Irish* challenges pervasive assumptions about native-newcomer dualisms and may produce a certain emotional anxiety among peers, who respond by objectifying and othering the migrant/Irish child' (2011b, 144). Díol spéise é i gcomhthéacs an tráchtas seo gur dhearbhaigh rannpháirtí amháin i dtaighde Ní Laoire gur airigh as sé áit sa timpeallacht scoile de bharr nach raibh Gaeilge aige (2011b, 145). Bhí an páiste seo ag freastal ar ghnáth-bhunscoil i gceantar lasmuigh den Ghaeltacht. B'fhurasta a áiteamh de réir na fianaise sin gurbh fhiú braistintí na n-aisimirceoirí Gaeltachta ar páistí iad i leith na teanga a fhiosrú.

Díríonn taighde an tíreolaí David Ralph ar imirceoirí a thug aghaidh ar na Stáit Aontaithe agus a d'fhill ar Éirinn le linn 'ré an Tíogair Cheiltigh' (2009). Tarraingíonn anailís Ralph ar fhráma taighde atá bunaithe ar choincheap an bhaile. Cé go bhfuil láthair 'an bhaile' lárnach in eispéireas na himirce agus na haisimirce araon, sainíonn Ralph gur coincheap défhiúsach é agus go ndéantar é a chlaohlú san eispéireas fillte: 'the returnee cohorts' understanding of home is shaped both by the social and discursive worlds around them and by their own material and imaginative acts of "homing" (2009, 183). Is éard atá san aisimirce, áitíonn Ralph, ná: 'a Janus-faced experience that cannot easily be mapped onto traditional cartographies of belonging' (2009, 184). Tá taighde an staidéir bunaithe ar agallaimh a rinne Ralph le himirceoirí na 1980dí a d'fhill ar an mbaile le linn don tír a bheith i mbarr a réime go heacnamaíoch. Cé go n-aithnítear coincheap an bhaile mar ghné lárnach de chultúr traidisiúnta na tíre, d'fhill na himirceoirí i dtaighde Ralph ar thír a raibh cuid mhaith dá muintir beag beann ar an íomhá idéalach den teach mar thearmann. Go deimhin, is minic a samhlaíodh an teach agus tithe le forbairt maoine an duine sa tréimhse sin (2009, 189). Léirigh staidéar Ralph gur fhéach na haisimirceoirí ar a n-aisimirce mar thuras pearsanta agus ní mar dhualgas tíre: 'Unlike various aspects of the Jobs Ireland campaign, where prospective returnees were encouraged to see returning home as a patriotic duty to fill yawning gaps in the labour market, almost all participants in this study understood their return home as a personal – and not a political – project' (2009, 191). Bhí díomá ar chuid de rannpháirtithe an staidéir, dá réir sin, i dtaobh na n-athruithe a bhí tagtha ar phobal a mbailte dúchais agus ar na

dúshláin a cothaíodh dóibh san aistear fillte. Dhearbhaigh cuid mhaith díobh, mar sin féin, go raibh tearmann aimsithe acu sa bhaile dúchais agus rinne an aisimirce a riachtanais shóisialta agus chlainne a chomhlíonadh, rud nárbh fhéidir a dhéanamh sna Stáit Aontaithe. Shamhlaigh siad an baile le clann agus le pobal agus tacaíonn sé seo le taighde Jones agus Corcoran ar an ábhar: 'Kin, community and an intimate sense of belonging to place continued to inform their conception of home' (Ralph, 2009, 190).

Tá líon mór seanóirí mar chuid den phobal Éireannach sa Bhreatain agus tá cuid mhaith díobh siúd gan dídean nó ag maireachtáil i lóistín de dhrochchaighdeán (Winston, 2000; Bennett, 1991). Tá ráta ard féinmháraithe agus easláinte fhisiciúil agus mheabhrach i measc an ghrúpa seanóirí chomh maith (Greenslade, 1997). Is ar an ngrúpa seo a dhíríonn na scoláirí sláinte agus socheolaíochta, Gerard Leavey, Sati Sembhi agus Gill Livingston (2004), a n-aird ina gcuid taighde. Féachann na scoláirí ar ról aisling na haisimirce i ngéarchéim féiniúlachta na seanóirí Éireannacha agus ar an tionchar a imríonn sí ar a sláinte fhisiciúil agus mheabhrach i gcoitinne. Ós rud é gur tréimhse shealadach a bhí i gceist ag formhór díobh a chaitheamh ar imirce, bhain bac ón tús lena bpróiseas comhshamhlaithe sa tír aíochta (2004, 766). Is minic gur coimhlintí síceacha atá mar thoradh ar an tuiscint nach gcuirfear an aisimirce i gcrích. Rinneadh agallaimh le himirceoirí iarchogaidh thall agus fiosraíodh na cúinsí saoil in Éirinn roimh imeacht dóibh; na cúiseanna imeachta; an t-úllmhúchán don imirce; na haidhmeanna fillte nó socraithe sa tír thall; taithí luath sa Bhreatain; patrúin socraithe sa tír sin agus a ndearcadh agus a mbraistintí ar an socrú ann nó ar an aisimirce go hÉirinn (2004, 767). Ainneoin nach mbraitheann go leor díobh muintearas le sochaí na tíre aíochta agus go léiríonn siad an mhian filleadh ar a mbailte dúchais, tuigtear dóibh go mbainfeadh deacrachtaí athchultúraithe leis an turas fillte. Socraíonn go leor díobh, dá bhrí sin, fanacht sa tír aíochta ach tá dúshláin féiniúlachta agus síceolaíochta i ndán dóibh sa chinneadh sin. Tá borradh tagtha le blianta beaga faoin taighde ar aisimirce na seanórach go hÉirinn. Soilsíonn an taighde a rinne an t-eacnamaí Alan Barrett agus an socheolaí Irene Mosca (2012) ar sheanóirí Éireannacha cuid de na dúshláin atá roimh an ngrúpa seo nuair a fhillteann siad ar Éirinn. Staidéar comparáideach atá ann agus sainítear gur gné lárnach de shaol na n-aisimirceoirí é an t-aonrú sóisialta thar seanóirí nár fhág an baile riamh (2012, 22). Toradh ar an taithí imirce is ea an t-aonrú, dar leo, agus tá gá le taighde

ar an ábhar má táthar le freastal a dhéanamh ar riachtanais sláinte an ghrúpa seo (2012, 24). Déantar plé níos cuimsithí ar an ábhar seo i gCaibidil 6 agus mian aisimirce an duine fillleadh ar an mbaile i ndeireadh a shaoil nó tar éis a bháis le go gcuirfí sa bhaile dúchais é á plé.

1.4 Conclúid

Tugann na saothair acadúla atá pléite sa chaibidil seo léargas luachmhar ar thaithí fillte na nÉireannach agus ar thionchar an aisimirceora ar a bhaile dúchais. Soilsíonn siad chomh maith céanna an gá atá lena thuilleadh taighde ar an ábhar go háirithe i gcás phobal na Gaeltachta. Níl aon scoláire tar éis plé le dúshlán chultúrtha an imirceora agus an aisimirceora Gaeltachta. Ní gá ach sracfhéachaint a thabhairt ar litríocht chruthaitheach agus dhírbheathaisnéiseach an cheantair, áfach, le léargas a fháil ar cé chomh lárnach agus a bhí an aisimirce i saol an phobail áirithe sin. Is minic a luaitear an aisimirce mar ghné lárnach in aistriú teanga an phobail Ghaeltachta agus aird ar leith dírithe ag teangeolaithe mar Phádraig Ó Riagáin ar thionchar na n-aisimirceoirí ar chleachtas teanga na réigiúin (1997). Cuid lárnach de scéal an aisimirceora Gaeltachta dá réir sin a dhearcadh ar an nGaeilge agus a chleachtas teanga iar fhilleadh dó. Léireoidh na caibidlí a dhéanann plé ar fhaisnéis na n-aisimirceoirí sa taighde seo go bhfuil leanúnachas áirithe ag baint le patrún fillte an phobail agus soilseoidh sé na dúshlán shóisialta agus chultúrtha a dtéann an t-imirceoir Gaeltachta i ngleic leo sa turas fillte.

Caibidil 2

Modheolaíocht an Taighde

What makes our emigrant heart swell, thicken and overflow with emotion? If we are to try to understand the culture of contemporary Irish emigration, then we must take this journey into what Yeats calls 'the deep heart's core'. For we *feel* emigration, with the fullness of our hearts. This fullness and overflowing, the pulsing excesses of pain and pleasure, sorrow and delight, joy and terror, loneliness and belongingness, is the heartbeat of Irish emigration. (Kieran Keohane, 'Traditionalism and Homelessness in Contemporary Irish Music', in Jim MacLaughlin (ed.), *Location and Dislocation in Contemporary Irish Society*, Cork University Press, Cork, 1997, 274.)

2.0 Réamhrá

Is léir ón bplé ar shaothair staire agus shocheolaíocha ar an imirce i gCaibidil 1 go bhfuil gá le taighde ar an aisimirce Éireannach i gcoitinne, gan trácht ar an aisimirce go dtí na ceantair Ghaeltachta. Iarracht atá sa saothar seo léargas a sholáthar ar eispéireas aisimirce phobal Chonamara agus tuiscint a fháil ar na próisis dhaonna laistiar den eispéireas sin. Cé gur léir go bhfuil bearna le líonadh chomh maith san eolas cainníochtúil ar aisimirce an cheantair – níl fáil ar staitisticí a thugann líon na n-aisimirceoirí sa cheantar le fios – is taighde cáilíochtúil a bheidh sa saothar seo a bhainfidh leas as modheolaíocht a oirfidh don chineál staidéir sin. Déanann an socheolaí Colin Robson sainmhíniú ar fhearann na modheolaíochta sna heolaíochtaí sóisialta mar: 'The theoretical, political and philosophical backgrounds to social research and their implications for research practice, and for the use of particular research methods' (2002, 549). Chuir mé romham i dtús an phróisis taighde agus mé ag tógáil ar an sainmhíniú seo, le straitéis nó cur chuige modheolaíochta a dhearadh trína roghnófaí modhanna oiriúnacha taighde, modhanna a chuirfeadh an t-eolas cuí ar fáil ag deireadh an staidéir agus modhanna a dhéanfaidh anailís mar is ceart ar an eolas sin. D'eascair príomhcheisteanna agus ceisteanna tánaisteacha taighde as an bplé agus as an léamh ar an imirce agus ar an aisimirce i gcoitinne. Sa chaibidil seo déanfar cur síos ar na modhanna taighde agus anailíse a roghnaíodh chun na

príomhcheisteanna taighde agus na ceisteanna tánaisteacha sin a iniúchadh. Déanfar na cúiseanna gur roghnaíodh na modhanna faoi leith a mhíniú; déanfar cur síos orthu agus pléifear na buntáistí agus na míbhuntáistí a bhaineann leo. Cuirtear tús leis an gcaibidil seo le himlíne de mo chuid aidhmeanna taighde a d'eascair as an easnamh a chonaic mé a bhí ann ó thaobh taighde ar aisimirce mhuintir na Gaeltachta. Pléifear na teoiricí agus na coincheapa a oirfidh don chur chuige agus do thorthaí an taighde áirithe seo, agus déanfar tagairt do shaothair thaighde cháilíochtúla a dhéanann iniúchadh ar ábhair den chineál céanna agus a tharraingíonn ar roinnt de na teoiricí a ndíreofar orthu sa saothar seo. Beidh na teoiricí agus na coincheapa seo, coincheap an bhaile ach go háirithe, mar bhunús leis an bhfráma tagartha a ndéanfar an staidéar seo a shuíomh ann. Pléifear an réasúnaíocht taobh thiar de roghnú an agallaimh agus de roghnú na rannpháirtithe féin chomh maith le ceisteanna eitice a bhí le cur san áireamh sa staidéar. Déanfar iniúchadh ar deireadh ar na modhanna a roghnaíodh chun anailís a dhéanamh ar thorthaí na n-agallamh agus ar bhailíocht an eolais sin.

2.1 Cuspóirí an taighde: ó léiriú na litríochta go dtí faisnéis an aisimirceora

Tá an ghluaiseacht thíreolaíoch agus an dlíáithriú fisiciúil a shamhlaítear leis an imirce agus leis an aisimirce ina ngnéithe lárnacha de thaithí an duine nua-aoisigh. Cuireann aistriú daonna na himirce athruithe i bhfeidhm ar an áit agus ar an duine araon. Athraítear baile agus tír aíochta an imirceora agus claochlaítear saol an té a d'imigh agus saol an té atá fágtha sa bhaile. Ba ghné lárnach de shaol na Gaeltachta i gcoitinne, i gcuid mhór den fhichiú haois, na cineálacha éagsúla imirce, an imirce shéasúrach, an imirce inmheánach agus an eisimirce. Bhí sí mar dhlúthchuid de shaol Ghaeltacht Chonamara, gné, is cosúil, a raibh súil léi agus ar glacadh léi. Tá mionchur síos ar an imirce sna limistéir thuasluaite, na réigiúin is mó a bhí faoi mhíbhuntáiste ó thaobh eacnamaíochta de, i saothair staire agus shóisialta éagsúla agus anailís déanta ar na staitisticí a bhaineann le hábhar (O'Sullivan (ed.), 1992; Ó Conghaile, 1988; Fitzpatrick, 1980; féach Caibidil 1). Bhí cúinsí eacnamaíocha agus sóisialta ag roinnt leis na fórsaí a chuir dlús le himeacht na mílte duine óna mbailte agus óna muintir. Is iondúil gurb iad na cúinsí seo atá ina n-ábhair spéise ag socheolaithe agus ag staraithe éagsúla agus is minic a dhíríonn a gcuid taighde ar ghrúpaí móra nó ar thíortha iomlána agus an imirce mar fheiniméan á plé. Bhí próisis dhaonna i gceist leis na haistrithe éagsúla, áfach, agus bhí feidhm shóisialta agus chultúrtha ag roinnt leis na próisis sin. Tá suntas le cur san obair cheannródaíoch atá

déanta sa ghort seo ag socheolaithe ar nós Mary Hickman (2001; 1999; 1995) agus Bronwen Walter (2008; 2002; 2001; 1995). Féachann Hickman agus Walter ar imeallú na chéad agus an dara glúin Éireannach sa Bhreatain agus ar chúinsí sláinte agus maireachtála an ghrúpa sin. Soláthraíonn an socheolaí Breda Gray léargas annamh ar thaithí imirce na mban (2004). Tá taighde suntasach déanta le blianta beaga anuas ag an tíreolaí Caitríona Ní Laoire ar ábhar na haisimirce Éireanaí (2007; 2008b) agus féachann an taighde is déireanaí uaithi le solas a chaitheamh ar eispéireas na n-imirceoirí ar páistí iad agus ar na bríonna a thugann siadsan don bhaile san imirce (2011c). Léiríonn an tsracfhéachaint seo ar an taighde atá déanta sa ghort gur ábhar reatha plé é. Cé go dtugann na saothair cháilíochtúla seo léargas ar na próisis dhaonna agus ar na patrúin saoil a eascraíonn as eispéireas na ngluaiseachtaí tíreolaíocha, ní thagraítear do thaithí phobal na Gaeltachta ná do bhacanna teanga an imirceora agus an aisimirceora Gaeltachta. Leanfar leis an taighde cáilíochtúil agus tógfar ar bhunchloch na saothar thuasluaite sa staidéar seo agus na próisis dhaonna laistiar den imirce á n-iniúchadh. Déanfar é seo trí phlé a dhéanamh ar litríocht chruthaitheach agus dhírbheathaisnéiseach cheantar Chonamara chomh maith le faisnéis a bhailiú ó aisimirceoirí atá ag cur fúthu sa cheantar.

Tá aghaidh tugtha le blianta beaga anuas ag socheolaithe agus ag tíreolaithe ar an litríocht mar fhoinsé léargais (King, Connell and White (eds.), 1995) ach féachadh go traidisiúnta ar an litríocht mar fhoinsé thánaisteach nó mar 'tangential sources' i bhfocail an tíreolaí Gerry Kearns (1992, 407 luaite in King et al, 1995, 9). Ní haon ionadh go bhfuil an imirce ar cheann de phríomhthéamaí nualitríocht na Gaeltachta. Gné den imirce a bhí lárnach sa phobal céanna ná an aisimirce agus cé nach bhfuil fáil ar fhigiúir go fóill, figiúir gharbha féin a léireodh líon na ndaoine a d'fhill ar cheantair Ghaeltachta agus nach bhfuil mórán tráchta uirthi i gcáipéisí staire agus sóisialta, tá léiriú ar an aistear fillte le fáil i litríocht na gceantar, idir scéalta ficsin is saothair bheathaisnéiseacha.

Bhí saothrú na dírbheathaisnéise féin lárnach i bhforbairt na litríochta Gaeilge ó thús an fichiú haois agus an tuairim go láidir i measc dhíograiseoirí cultúrtha agus teanga na tíre gur sna saothair Ghaeltachta is fearr a nochtfaí fíoranam mhuintir na hÉireann (O'Leary, 2004, iv). Tógtar ceisteanna maidir le haitheantas, le traidisiún agus le

stádas na foirme agus na tuairiscí beatha á bplé, áfach, agus tá deacrachtaí léirithe ag scoláirí litríochta maidir le sainmhíniú a dhéanamh ar an seánra féin (Harte, 2012; Ó Conaire, 2007). Déanann Breandán Ó Conaire, sainmhíniú ar thuairisc bheatha mar ‘tuairisc fhírinneach neamhfhicseanach duine ar réimse nó ar thréimhse (shuaithinseach) dá bheatha féin’ (2007, 3) ach admhaíonn sé go mb’fhéidir nach sásódh an sainmhíniú sin scoláirí go leor (2007, 3). Iarracht atá sa chíoradh teoirice atá déanta ag Ó Conaire sa ghort seo cur ‘lenár dtuiscint ar bhunús, ar mhianach, ar ghuagacht an chineáil seo scríbhneoireachta’ (2007, 2) agus chun tacú leis an bplé a dhéanaimid ar na tuairiscí beatha atá fágtha le hoidhreacht againn (2007, 2). Tógann Ó Conaire ceisteanna maidir le bailíocht eolais na dtuairiscí beatha, mar sin féin. Is é nádúr an duine é go mbeadh sé ag iarraidh labhairt ar an saol atá caite aige, dar leis, ach is minic a bhíonn sé deacair idirdhealú a dhéanamh idir ceapadóireacht fhicseanúil an údair agus scéal fírinneach a bheatha féin. Áitíonn sé nach bhfuil ‘puinn bunúis leis an tuiscint shoineanta thraidisiúnta gurb ionann, bonn ar bhonn, turas beatha agus a thuairisc’ (2007, 10). Mar a deir sé:

...is cuid den bheatha féin – de phróiseas na beatha – a tuairisc, a síorthuairisc, agus bíonn ladar fhórsaí, thionchair agus thathaint iomadúla an tsaoil chomh feidhmiúil gníomhach ina leith siúd (.i. an tuairisc) agus a bhíonn i leith na beatha féin, á múnú, á stiúradh, á gaibhniú, á spreagadh, á cumadh, á claonadh agus á claochlú. (2007, 10)

B’fhurasta a áiteamh de réir na tagairte sin go mbíonn tionchar ag an imirce agus ag taithí an dláithrithe chultúir ar bheatha an imirceora agus ar thuairisc na beatha sin dá réir. Meabhraíonn Liam Harte dúinn go bhfuil sé de dhualgas ar aon scoláire a dhéanann saothair dhírbheathaisnéise na himirce a scrúdú bailíocht na fianaise sin a cheistiú chomh maith: ‘how can one retain a critical, theorized belief in the notion of texts “reflecting” or “giving voice” to lived history while simultaneously accepting the validity of compelling poststructuralist arguments about the discursively mediated character of all knowledge of the past?’ (2009, xxii). Tá dúshlán ar leith roimh scríbhneoir na dírbheathaisnéise, dar le Eamonn Hughes: ‘The dilemma involves the contrary urges to stress on the one hand the autobiographer’s uniqueness and on the other the autobiographer’s representativeness. This is the choice between individuality and community’ (2012, 126). Tá *Dialann Deoraí*

(1960) le Dónall Mac Amhlaigh ina sampla maith den chineál ceapadóireachta sin. Cé gur dialann phearsanta í a chuireann síos ar thaithí imirce an údair féin, cáipéis luachmhar í, mar sin féin, don léargas a fhaightear inti ar thaithí an ghnáthimirceora Éireannaigh i Sasana i dtréimhse na 1950dí. Is fiú go mór plé a dhéanamh ar na tuairiscí beatha agus taithí aisimirce an phobail á plé ach tá deis anois againn cur leis an léargas a sholáthraítear sa litríocht ar an ábhar agus úsáid á baint againn as modhanna eitneagrafaíochta.

Foinse thábhachtach, i dteannta na litríochta, a thugann eolas ar phatrúin saoil na himirce is ea faisnéis na n-aisimirceoirí Gaeltachta, léargas nach bhfuil le haimsiú sna saothair staire agus shocheolaíocha. Bailíodh an fhaisnéis sin trí mheán an agallaimh, modh amháin a bhfuil leas bainte as sna saothair shocheolaíocha atá luaite thuas agus a chuireann ábhar leathan anailíse ar fáil. Tá Clíona O'Carroll den tuairim go bhfuil 'buanna agus dualgais a ghabhann le bheith "sa ghort", ag éisteacht agus ag caint i ngnáthchomhrá nó in agallamh, ag faire nó ag glacadh páirte in imeachtaí éagsúla' (2012, 161). Tá athruithe as cuimse tagtha ar shlí bheatha an duine agus ar chóras eagrúcháin an phobail, dar le O'Carroll, agus tá níos mó béime á cur anois ar an eitneagrafaíocht mar mhodh fiúntach taighde ní hamháin i ngort na n-eolaíochtaí sóisialta ach i saol an léinn i gcoitinne (2012, 12). Go deimhin, tá seanchleachtadh ag cuid mhaith de phobal Chonamara a bheith i mbun agallaimh le craoltóirí an stáisiúin raidió áitiúil, Raidió na Gaeltachta, agus tá béim sna meáin chumarsáide Gaeilge i gcoitinne, dar le O'Carroll, 'ar chomhrá a chuireann taithí choitianta nó neamhchoitianta an duine i láthair' (2012, 170). Áitíonn an socheolaí Johanne Devlin Trew go mbaineann tábhacht thar na bearta le scéal an duine aonair agus an imirce á scrúdú (2005, 108) agus leagann sí béim ar leith ar an bhfaisnéis ó bhéal sa chomhthéacs seo: 'the compelling nature of naturally flowing accounts spoken in the local vernacular with the emotional immediacy that only the human voice can deliver discloses layers of meaning beyond what is available in a written text' (2005, 108). Tógtar ceisteanna, mar sin féin, maidir le bailíocht na faisnéise béil maraon leis an téacs scríofa agus an dá fhoinsé ag brath go dílis ar chuimhne an duine. Cuireann an duine síos ar scéal a bheatha ar shlí a dhéanfaidh é a shuíomh i gceart san am i láthair, dar le Ní Laoire: 'people attempt to make sense of their lives and to locate themselves in the world in a way that fits with their own biographical experiences to date' (2008b, 199). Baineann dúshlán den chineál céanna, dá réir sin, leis an taighde

sa ghort agus sa litríocht araon. Mar a deir Harte: 'Trying to trace the impact of exile, migration and dwelling-in-displacement on acts of remembrance, specifically those of the autobiographer, is a process that itself feels diasporic, the gossamer threads of evidence scattering and splitting in many directions' (2009, 118). Iarracht atá sa staidéar seo, ina dhiaidh sin féin, foinsí léargais agus comparáide na litríochta agus na faisnéise goirt a phósadh ar shlí a sholáthróidh cruinnphictiúr de thaithí aisimirce an phobail. Féachfar le pé easnamh a shainítear i bhfoinse amháin a shásamh leis an bhfoinse eile. Cé go bhfaightear léargas éigin, mar shampla, ar thaithí imirce na mban i bhficsean na scríbhneoirí fireanna, níl aon saothar ó scríbhneoir mná a bhfuil an téama seo lárnach inti. Táthar ag súil dá bhrí sin an t-easnamh sin a shásamh trí fhaisnéis a lorg ó aisimirceoirí ban sa cheantar. Cuirfidh an anailís ar an dá fhoinse seo an comhthéacs soch-chultúrtha agus na gnéithe téacsúla san áireamh agus díreoidh sí ar choincheapa ar leith ar nós choincheap an bhaile, nádúr le háit, díláithriú, coimhthíos agus athchultúrú. Fiosrófar na deasghnátha imeachta i gcodarsnacht leis na deasghnátha fillte, an tórramh Meiriceánach i gcomparáid le tórramh na n-imirceoirí marbha a fhilleann. Féachfar ar ar tharla agus ar a dtarlaíonn nuair a fhilleann an corp abhaile. Déanfar iarracht léargas a fháil ar an gcineál imirceora a thugtar abhaile tar éis a bháis a fhiosrú. Féachfar ar chásanna gur tugadh coirp cheannródaíthe pobail abhaile ón gcoigríoch agus ar an gcur síos atá againn ar na deasghnátha a bhain leis na turais sin. Déanfar an t-iniúchadh antraipeolaíoch seo a chur i gcomparáid leis na léirithe liteartha agus léiriú na mothúchán sna hamhráin.

2.2 Peirspictíocht theoiriciúil don chur chuige eitneagrafaíoch

Is éard a thuigeann an socheolaí Michael Crotty le peirspictíocht theoiriciúil ná 'the philosophical stance lying behind a methodology' (1998, 66). Ní mór do shaothar taighde taobhú le peirspictíocht theoiriciúil ar leith, is é sin tarraingt ar fhealsúnacht as a n-eascróidh ceisteanna taighde agus a thabharfaidh tuiscint agus slí iniúchta ar leith do thorthaí an taighde féin. Ina theannta sin, cruthóidh an seasamh fealsúnach comhthéacs teoirice a thacóidh agus a thabharfaidh seasamh socheolaíoch do thorthaí an taighde. Is ag lorg freagraí ar cheisteanna atá an taighde i gcoitinne. Más mian le taighdeoir plé a dhéanamh ar ábhar ar bith agus míniú a thabhairt ar ghnéithe den ábhar sin, tógfar ceisteanna maidir le modheolaíocht, fealsúnacht agus teoiricí an taighde ar an ábhar. Iarracht atá anseo peirspictíocht theoiriciúil a leagan amach don

staidéar seo, cur síos a dhéanamh ar an modheolaíocht agus í a lonnú i bhfráma tagartha a tharraingeoidh ar theoiricí an dláithrithe agus an athchultúraithe.

Baineann an taighde seo earraíocht as cur chuige léirmhínteach, cur chuige a dhéanann iarracht an bhrí atá taobh thiar den ghníomhaíocht dhaonna a thuiscint. Is é an aidhm atá leis an taighde ar litríocht an cheantair agus ar fhaisnéis an ghoirt ná tuiscint a fháil ar shaol an eisirceora Gaeltachta sa diaspora Éireannach chomh maith le staidéar a dhéanamh ar an bpróiseas athchultúraithe a bhíonn i gceist leis an aisimirce. Tacaíonn an sainmhíniú atá ag Crotty ar an gcur chuige seo leis an gcúis a roghnaíodh é mar pheirspictíocht: '[The interpretivist approach] looks for culturally derived and historically situated interpretations of the social life-world' (1998, 67). Tá sainmhíniú eile tugtha ag Robson air:

Interpretive/ist approaches Emphasize the meaningful nature of people's participation in social and cultural life. The focus is on an analysis of the meanings people confer upon their own and others' actions. (2002, 549)

Tugann an cur chuige seo deis domsa mar thaighdeoir rannpháirtíocht na n-aisimirceoirí sa phobal Gaeltachta i gcathracha ar nós Londain agus Boston, agus sa phobal inar tógadh iad, a léiriú agus a thuiscint. Tugann sé deis chomh maith an tuiscint a bhí acu féin ar an rannpháirtíocht sin sa diaspora agus i saol an bhaile a fhiosrú. Samhlaíonn an t-eolaí sóisialta George Herbert Mead rannpháirtíocht an duine i bpobal le pearsantacht an duine sin: 'A person ... is a personality because he belongs to a community, because he takes over the institutions of that community into his own conduct' (1934, 162). Áirítear an teanga mar ghné lárnach den idirghníomhaíocht shiombalach a thiteann amach sa phobal, gné chinnte den phobal seo agus den phobal Gaeltachta i gcoitinne. Eascraíonn comhfhios an duine as an tsochaí ar tógadh ann é, tuiscint a mbeidh tionchar aige ar cheisteanna taighde an staidéir agus a thabharfaidh deis dúinn léirmhíniú a thabhairt ar an mian a léiríonn imirceoirí filladh ar an mbaile agus ar an bpobal inar tógadh iad. Féachfar ar scéal an duine aonair i gcomhthéacs an scéal pobail sa tír aíochta agus sa bhaile agus fiosrófar an gné láidir í an fhéiniúlacht theangeolaíoch de nádúr an imirceora lena cheantar dúchais.

Bainfear leas as cur chuige an léirmhíniú heirméineotaice, cur chuige atá go mór chun tosaigh i dtaighde sochtheangeolaíoch an lae inniu. Soláthraíonn an cur chuige seo slí iniúchta d'fhaisnéis na n-aisimirceoirí agus d'fhoinsé na litríochta araon óir leagann sé béim ar scrúdú na teanga scríofa agus ar iniúchadh na bhfoinsí béil agus iarracht á dhéanamh tuiscint a fháil ar an taithí dhaonna (Crotty, 1998, 87). Leagann an cur chuige béim ar thábhacht na teanga maidir le tuiscint an duine ar a shaol agus ar an domhan mórthimpeall air: 'It is now language, the way we speak, that is considered to shape what things we see and how we see them, and it is these things shaped for us by language that constitute reality for us' (Crotty, 1998, 88). Féachfar ar ról na Gaeilge in iompar, i bhféiniúlacht, i gcomhtháthú agus in athchultúrú an imirceora mar a léirítear sa litríocht é agus i bhfaisnéis na n-agallamh. Scrúdófar mar a chuaigh an t-imirceoir Gaeltachta i ngleic le bacanna teanga sa tír aíochta agus mar a léirítear a dhearcadh agus a thaithí ann sna hamhráin Ghaeilge nuachumtha. Beifear ag tarraingt ar ról na teanga mar mhodh chun an saol a thuiscint – agus an t-athrú saoil a thiteann amach de bharr na himirce – agus bainfear leas as an gcur chuige léirmhínitheach i bplé na litríochta agus na faisnéise goirt araon. Tá an nádúr le háit, le dúchas sa chiall fhisiciúil threolaíoch, mar a léirítear é sin i bhfoinsí Gaeilge, mar chroílár an taighde.

2.3 Anailís ar an litríocht chruthaitheach agus bheathaisnéiseach

Is téama lárnach é téama na himirce i litríocht Chonamara agus is foinse luachmhar í le teacht ar thuiscint ar na próisis a chuireann pobal in oiriúint do ghnéithe saoil a muintire. Is féidir an litríocht sin a fhiosrú mar shaothair astu féin, áit a léirítear scéal an duine aonair ar imirce. Is féidir chomh maith féachaint orthu mar shaothair ar freagraí pobail iad ar ghluaiseacht na himirce agus a chuireann le scéal na sochaí sin. Tugtar léargas lom ar bhraistintí agus ar mhothúcháin an duine a théann i ngleic leis an díláithriú fhisiciúil. Ina theannta sin, cuirtear cuntais fhíorasacha ar fáil maidir le lóistín, obair agus siamsaíocht an imirceora Gaeltachta. Meon cinniúnach an phobail i leith na himirce is siocair leis na cuntais sin 'agus tuairisciú seachas critic is ea a fhaightear i bhformhór na saothar liteartha Gaeltachta a phléann í', dar le Máirín Nic Eoin (2005, 151). Fágfar faoin gcriticeoir grinnléirmheas a dhéanamh ar thaithí na himirce agus na haisimirce mar a léirítear í sa litríocht dá réir.

Féachtar go mion i gCaibidil 3 i gcomhthéacs na ngnéithe saoil sin ar shaothair litríochta ó cheantar Gaeltachta Chonamara a foilsíodh i dtréimhse taighde an staidéir 1948 – 2008. Soláthraíonn saothair áirithe cúla agus comhthéacs don phlé ar litríocht na tréimhse sin, gearrscéal mar ‘Nóra Mharcuis Bhig’ (1907/1956) le Pádraic Ó Conaire, áit a bhfeictear an bhean a d’fhill ó Londain tar éis di dul ar bhealach a haimhleasa thall agus úrscéalta ar nós *Éan Cuideáin* (1936) le Pádraic Óg Ó Conaire faoin aisimirceoir a d’fhill lena bhean Cheanadach. Léiríonn gearrscéalta áirithe le Máirtín Ó Cadhain ar nós ‘An Bhliain 1912’ (1948) crá croí an tuismitheora agus an imirceora araon. Buailimid le Meaig Bhriain Mhóir in *Cré na Cille* (1949) leis an gCadhach, an t-imirceoir a d’fhill mar nár fheil Meiriceá di. Ó thaobh na filíochta béil de, tá amhráin ar nós ‘Na Blianta i Huddersfield’ le Tom a’ tSeoighe (1992) a thugann léiriú ar shaol an imirceora fhirinn thall i Sasana agus an t-agallamh beirte ‘Filleadh an Yank’ (1986) le Joe Steve Ó Neachtain, comhrá idir an té a d’fhán sa bhaile agus an t-imirceoir a bhfuil an chuid is mó dá shaol caite i Meiriceá aige. Léargas atá sa phrós, sa drámaíocht, san fhilíocht agus sna hamhráin ón gceantar ar thaithí agus ar dhearcadh mhuintir an phobail seo i leith na himirce agus na haisimirce. Tá an fhianaise phearsanta den aisimirce sa litríocht, léiriú atá diúltach ina chur síos go minic, rí-thábhachtach dár dtuiscint ar eispéireas na muintire. Ní hamháin go bhfuil na saothair seo tábhachtach ó thaobh dearcadh pobail a nochtadh i leith na himirce agus na haisimirce, ach is cuid suntais iad don ábhar antraipeolaíoch agus sochtheangeolaíoch atá le fáil iontu chomh maith. Cé go dtarraingeofar go láidir ar an eolas atá ar fáil agus ar an léiriú a thugtar ar an imirce sna cáipéisí agus sna saothair staire agus shocheolaíocha mar chúla don staidéar, is iarracht atá sa taighde seo dul taobh thiar den léiriú sin agus de chreatlach na staitisticí agus tuiscint a fháil ar na próisis dhaonna atá ag roinnt leis an aisimirce Ghaeltachta, ar na patrúin saoil a eascraíonn aisti agus ar na cúiseanna a tharlaíonn sí. Soláthraíonn litríocht chruthaitheach an cheantair léargas ar leith ar na próisis dhaonna sin.

Tá nasc láidir ag an imirce leis an nua-aoiseachas agus an iar-nua-aoiseachas. Eascraíonn an díláithriú mar choincheap as na teoiricí seo a chuireann samhail chun cinn de dhomhan agus de shaol atá athraithe go mór agus neamhchinnteacht fágtha mar thoradh air, mar a deir Crotty agus é ag tagairt do choincheap an iarnua-aoiseachais: ‘Fragmentation takes the place of totality and completeness. Ambiguity

reigns where once there was clarity. The old certainties vanish, leaving us with the tentative, the provisional, the temporary, the contingent' (1998, 194). Ag am a bhfuil an domhan agus a shochaí as a riocht agus an cultúr mar a bhí as áit, caithfidh an duine agus a phobal, más ann dó, teacht ar bhealach chun an t-athrú a thuiscint agus é a mhíniú: 'With the emergence of this radically new socio-political reality, a new kind of cultural logic is required to understand it. Moreover, to convey the understanding that arises, there must be new forms of representation and communication' (Crotty, 1998, 191). Cé nach ag tagairt go sonrach don imirce atá Crotty, is sampla í an imirce de thaithí an duine nua-aoisigh a bhfuil an luaineacht in áit na cinnteachta i ndán dó. Féachfar ar litríocht an cheantair agus ar na hamhráin nuachumtha mar mhodh chun an t-athrú saoil a chur i dtuiscint dá phobal. Tá an stoiteachas, an díláithriú agus an coimhthíos mar théamaí coitianta sa litríocht nua-aoiseach agus is minic a shamhlaítear éadóchas le cás an duine aonair sa chathair. Bhí Dónall Mac Amhlaigh ar an scríbhneoir Gaeilge ba mhó sa tréimhse a léirigh laghmhisneach an duine tuaithe agus é as alt i dtimpeallacht uirbeach na cathrach (1960). Tá ceangal ag na mothúcháin dhiúltacha a léirítear sa litríocht nua-aoiseach le gluaiseacht na himirce agus leis na hathruithe a thiteann amach de bharr na gluaiseachta sin. Déanann an saol nua-aoiseach agus an imirce creimeadh ar an gcinnteacht a sholáthraítear le tírdhreach agus le pobal tuaithe. Ba mhodh léirithe cinnte a bhí sna hamhráin chun díláithriú an phobail as baile a mhaolú agus féiniúlacht chinnte a shamhlú le pobal i ndomhan a bhfuil an éiginnteacht i réim ann. Déanann Lillis Ó Laoire an cumha a shainmhíniú, agus an tslí a bhfuil sé nasctha leis an gceol agus leis an amhránaíocht a léiriú go héifeachtach ina leabhar ar thraidisiún amhránaíochta Thoraí (2002). Fiosraíonn Ó Laoire feidhm na hamhránaíochta, áit ar féidir le hamhráin agus leis an gceol cumha duine dá bhaile a chorráí, cé nach gá gur amhrán cumha a bheadh i gceist. Léiríonn sé ilfheidhm na n-amhrán, áit a gcantar amhrán grá mar shampla, 'A Phadaí, a Ghrá', mar amhrán imirce agus mar chaoineadh don té atá imithe (2002, 212-3). Bunchloch dhaingean í an taighde sin a mbeifear ag tógáil air sa staidéar seo. Féachfar le hanailís as an nua a dhéanamh ar chuid de na hamhráin Ghaeilge a léiríonn cumha i ndiaidh an bhaile agus an dúchais. Scrúdófar feidhm agus tábhacht antraipeolaíoch na n-amhrán seo i gcomhthéacs na himirce. Tá amhráin nuachumtha an cheantair le cumadóirí amhrán ar nós Tom a' tSeoighe agus Tomás Mac Con Iomaire ina bhfianaise de fhreagra an phobail ar an díláithriú nua-aoiseach seo. Ríomhtar scéal an ghnáthimirceora fhirinn ó Chonamara

san amhrán ‘Pocaí folamh is cloigeann tinn’ (1986) le Mac Con Iomaire, áit a samhlaítear an drochshaol leis an tír aíochta agus na flaithis le baile an imirceora. Maolú ar an gcoimhthíos cathrach is ea meabhrú an dinnseanchais agus cuirtear ionad cinnte ar fáil don imirceoir as baile trí mheán an amhráin. Tarlaíonn sé ar uairibh, áfach, go mbraitheann an t-aisimirceoir coimhthíos leis an mbaile iar fhilleadh dó agus fágтар é idir dhá stól, as alt ar an gcoigríoch agus as alt sa bhaile. Is é staid seo an imirceora agus é idir dhá thí is díol spéise i bhfiosrú na litríochta agus in anailís fhaisnéis na n-aisimirceoirí araon.

2.4 An baile – fráma tagartha coincheapúil an staidéir

Tá na teoiricí ar a dtarraingíonn staidéar tábhachtach ar go leor bealaí, dar leis an socheolaí Alan Bryman, ar an ábhar go dtugann siad cúlra agus réasúnaíocht don taighde agus cuireann siad fráma tagartha ar fáil trínar féidir feiniméan pobail a thuiscint agus a léirmhíniú (2008, 6). Dá réir sin ní hamháin go raibh eolas le bailiú agus le nochtadh sa staidéar seo ach chaithfí é a lonnú i bhfráma teoirice ar a mbeadh an taighde ar fad ag tarraingt. Tugann an socheolaí J. A. Maxwell sainmhíniú leathan eile ar an bhfráma tagartha nó ar an bhfráma coincheap mar ‘the system of concepts, assumptions, expectations, beliefs, and theories that supports and informs your research’ (1996, 25). Tá sé ag luí le réasún go ndéanfaí an dáimh le háit a phlé agus taithí na himirce á fiosrú. I saothair chainníochtúla a phléann go dlúth le staitisticí mar léiriú ar an imirce, féachtar go minic ar imirceoirí mar líon daoine nach mbaineann le háit ar bith. Meabhraíonn an tíreolaí Russell King dúinn, áfach, go bhfuil scéal na himirce níos casta agus nár mhór gluaiseacht na himirce a shamhlú le háit: ‘it is vital to keep in mind that such movements are always place-specific when studied as the personal experiences of individual migrants’ (1995, 27). Ní hamháin go mbaineann an gaol le háit le himirceoirí aonair amháin ach leis an bpobal ar fad. Go deimhin, is minic a léirítear dáimh an phobail leis an mbaile dúchais in amhráin Chonamara, mar shampla. Dóibh siúd atá as baile, éascaítear slí shamhalta abhaile trí mheán na hamhránaíochta agus trí mheán an cheoil, ‘the poetics of ethnicity’ mar atá atá tugtha ag an t-antraipeolaí Gillian Bottomley orthu (1992, 57). Íomhá idéalach a bhíonn i gceist sa bhaile a shamhlaíonn an t-imirceoir as baile, an t-imirceoir fiú a n-éiríonn leis filleadh go minic ar saoire. Ach tá lúb ar lár sa tsamhail seo:

Such an idealized view of 'home' also overlooks the fact that these places have been changed by the migrants' act of leaving. The mass departure of migrants leaves places drained of their life-blood. It creates communities of old people and landscapes of empty farms and semi-derelict villages. (King, 1995, 28)

Ní thuigtear don imirceoir ar uairibh nach ann do bhaile a óige. Is chuig an mbaile seo, mar sin féin, is mian leis an aisimirceoir filleadh, filleadh a bhfuil brí shiombalach ag roinnt leis. Beidh tionchar nach beag ag an íomhá den bhaile a samhlaíodh sa tír afochta ar an mbaile a bhfillfear air dá réir: 'The home we return to is never the home we left, and the baggage we bring back with us will – eventually – alter it forever. The assemblage of memories, images, tastes and objects that clings to our return will mark the place of return' (Robertson et al, 1994, 4-5). Féachfar sa staidéar seo mar sin, tríd an litríocht agus tríd an obair ghóirt, ar ghaol an duine leis an áit ar a bhfillteann sé a fhiosrú. Féachfar ar chaidreamh an duine lena bhaile agus é as baile agus tar éis dó filleadh air an athuair.

Is cuid d'fhéiniúlacht duine a nasc le háit ar leith agus is minic é ina ábhar díospóireachta ag taighdeoirí na heolaíochta sóisialta. Deir an tíreolaí Gillian Rose go bhfuil na sainbhríonna a shamhlaítear le háit mar chroílár na féiniúlachta: 'the meanings given to a place may be so strong that they become a central part of the identity of the people experiencing them' (1995, 88). Féachfar ar an taithí imirce agus aisimirce agus ar na himpleachtaí dá réir sin d'fhéiniúlacht an imirceora agus an aisimirceora Gaeltachta. Ní bhaineann na forbairtí féiniúlachta leis an duine aonair amháin ar ndóigh, ach leis an bpobal sa bhaile agus ar an gcoigríoch araon: 'a sense of place is more than just one person's feelings about a particular place; such feelings are not only individual but also social. All places are interpreted from particular social positions and for particular social reasons' (Rose, 1995, 89). Dar leis an socheolaí Stuart Hall gur córas cultúrtha é an baile dúchais a thugann suíomh i bpobal don duine agus a bhronnann brí ar shaol an duine sin dá réir (1995, 180). Go deimhin, baineann an dáimh le háit leis an eispéireas daonna féin, dar leis an tíreolaí Edward Relph: 'to be human is to live in a world that is filled with significant places: to be human is to have to know your place' (1976, 1). Tuigtear de réir na ráiteas sin go bhfuil an áit agus, níos tábhachtaí fós, an áit ar a dtugann duine 'an baile',

suntasach i saol an duine agus i saol a phobail. Ina theannta sin, cruthaíonn duine agus a phobal féiniúlacht ar leith nuair nach dtagann siad leis an áit ina bhfuil siad suite – an tír aíochta i gcás na n-imirceoirí – áit nach n-airíonn siad dáimh léi. Féachfar an gclaochlaíonn an t-eispéireas imirce agus aisimirce féiniúlacht an duine Gaeltachta agus a phobail. Má éilíonn nádúr an duine go mbeadh dáimh aige le háit ar leith, fiosrófar feidhm na litríochta, agus feidhm na n-amhrán ach go háirithe, mar shlí chun an t-éileamh nó an cumha i ndiaidh an bhaile sin a mhaolú. Maíonn na tíreolaithe Doreen Massey agus Pat Jess go samhlaítear áit le híomhá de cheantar a bhfuil carachtar ar leith ag roinnt leis (1995, 46). Fiosrófar an tsamhail seo den áit sa litríocht chruthaitheach agus beidh sí mar phríomhcheist in anailís na faisnéise goirt chomh maith.

Sainmhínítear an imirce mar aistriú duine nó pobail ón áit ar tógadh iad chuig áit eile, tír eile go hiondúil; agus sainmhínítear an aisimirce mar aistriú ar ais chuig an áit ar tógadh iad, nó ‘an baile’ mar a thugtar air sa staidéar seo. Sna gluaiseachtaí seo feictear coincheap an díláithrithe sa tuiscint thíreolaíoch, ag bogadh ó shuíomh amháin go suíomh eile, agus sa tuiscint shíceolaíoch sa chás go mothódh duine nó pobal as áit sa tír aíochta nó ar ais sa bhaile. Dóibh siúd atá ar imirce i dtír i bhfad ón mbaile agus i bhfad óna dteanga dhúchais, mar a bhí imirceoirí na Gaeltachta, is minic a threisiítear ar eispéireas an díláithrithe, eispéireas a dtugann Minh-ha ‘double exile’ air (1994, 10). Tá ról lárnach, dá bhrí sin, ag teanga dhúchais na n-imirceoirí seo i gcruthú na féiniúlachta. Féachadh sa taighde seo ar an tslí a bhí ag na himirceoirí Gaeltachta a bhféiniúlacht a neartú agus filleadh go samhlaíoch ar bhaile de chineál éigin, baile as baile, agus iad ag labhairt Gaeilge, a dteanga dhúchais, i measc a muintire. Fiosrófar ról na teanga sa chinneadh fillte agus san aisimirce i gcoitinne. An éascaíonn sí slí isteach sa phobal an athuair, nó an bhfeidhmíonn sí mar bhac i gcás aisimirceoirí an dara glúin a tógadh sa diaspóra Éireannach thall?

Tá an áit mar ionad tíreolaíoch agus mar bhaile samhalta ina ábhar díospóireachta ag taighdeoirí le fada an lá. Feictear do thíreolaithe áirithe gur coimhlint chun marthana atá in éileamh an duine seilbh a bheith aige ar áit nó ar bhaile éigin. Deir an tíreolaí David M. Smith an méid seo faoin ábhar:

To survive even at the most 'primitive' level of social organization and technology requires access to natural resources of the land, sometimes supplemented by the sea but never wholly independent of terra firma. Whether perpetually on the move, as hunters and gatherers, or in fixed and permanent settlements, access to a particular territory or to the product thereof is a necessary condition of life. (1990, 1)

Cé go mb'fhéidir go dtéann an ráiteas seo thar fóir agus nach féidir ginearálú leathan den saghas sin a dhéanamh ar nádúr an duine, tuigtear nach bhfuil i ndán do dhuine gan baile ach staid an díláithrithe feasta. Iarracht atá i dtaighde an chriticeora Liam Greenslade (1997) nasc a dhéanamh idir easláinte intinne agus fhisiciúil an diaspóra Éireannaigh agus easnamh féiniúlachta agus comhshamhlaithe an imirceora. Tá stíl mhaireachtála an ghrúpa maraon leis an aistriú ón tuath chuig an láthair uirbeach ar chuid de na cúinsí a luaitear le heasláinte an diaspóra. Tá féiniúlacht an Éireannaigh mar oibrí coilínithe mar chionsiocair leis chomh maith:

... many Irish migrants to Britain undergo a reconstruction of their identity which locates their sense of self around their objective capacity to work. It is easy to see how this reconstruction comes about. To be adrift from home and family, and away from the environment in which one's personal identity and sense of self is formed and sustained, pushes the individual further towards the extreme of the colonised experience, that of being through others, towards an ontological alienation of the self. This characteristic of the colonised experience is encountered by all Irish people in Britain from time to time. It causes them to wonder who they are, what they are doing and where they are going. In posing these questions the Irish in Britain look to the world around them for validation, they objectify their lives in the available narratives of 'this is my story, this is who I am'. (Greenslade, 1997, 51)

Féachfar ar aidhm nó ar aisling na haisimirce i measc an diaspóra sa chomhthéacs seo. Fiosrófar chomh maith an bhfeidhmíonn gaol an imirceora Gaeltachta lena bhaile dúchais mar bhac ar an gcomhshamhlú le sochaí na tíre aíochta. Ina theannta sin, fiosrófar na dúshláin athchultúraithe sa taithí aisimirce don té ar éirigh leis próiseas an chomhshamhlaithe a chur i gcrích sa tsochaí nua agus é ar an gcoigríoch.

Déanann na síceolaithe David L. Sam agus John W. Berry sainmhíniú ar an athchultúrú mar na hathruithe a thiteann amach in iompar an duine tar éis dó bheith i dteagmháil le cultúir eile (2006, 1). Rinne an síceolaí Milton Gordon cur síos ar na céimeanna athchultúraithe mar a tharla siad i Meiriceá agus d'fhéadfaí na tíortha aíochta eile a lua leis na céimeanna céanna, ón uair go dtosaíonn an t-imirceoir ag caitheamh éadaí na tíre nua, ag labhairt Béarla agus ag glacadh le luachanna na tíre sin (1964). De réir a chéile tanaíonn cultúr an imirceora agus tarlaíonn an comhshamhlú le pobal na sochaí nua (Gordon, 1964, 124-5). Fiosrófar i gcás an imirceora Gaeltachta, ar éirigh leis comhshamhlú le sochaí na tíre aíochta. Ba shochaí nua don imirceoir Gaeltachta a bhí sa diaspóra Éireannach i gcoitinne chomh maith. Fiosrófar san obair ghóirt agus sa litríocht na haidhmeanna agus na bacanna comhshamhlaithe a bhí i gceist sa phobal seo i gcodarsnacht le sochaí na tíre aíochta. Tugann Berry le fios go gcuirtear tús leis an bpróiseas athchultúraithe nuair a ghlacann an t-imirceoir páirt sa tsochaí sin. D'fhéadfadh ceithre thoradh a bheith leis an bpróiseas seo, a dtugann Berry comhshamhlú (assimilation), comhtháthú (integration), scaradh (separation) agus imeallú (marginalization) orthu (2006, 19). Féachfar ar na céimeanna athchultúraithe seo sa tír aíochta agus san eispéireas aisimirce ach go háirithe. Dar leis na síceolaithe Paul H. Vedder agus Gabriel Horenczyk, tá dúshlán ar leith roimh an aisimirceoir óg i gcúrsaí oideachais: 'the process of acculturation is a painful one due to the loss of personal relationships and of the culturally known' (2006, 419). Cé go mbíonn teagmháil de shaghas éigin ag páistí an imirceora leis an mbaile sa tír aíochta agus ar chuairteanna saoire is eispéireas éagsúil atá san aistriú buan. Fiosrófar na dúshlán don pháiste sa phróiseas athchultúraithe i gcúrsaí pobail agus oideachais. Féachfar chomh maith ar na dúshlán a bhíonn roimh aisimirceoirí fásta de chuid an dara glúin. Fiosrófar an tsamhail den bhaile sa tír aíochta agus na bacanna a thiteann amach ina bhféiniúlacht agus i bhféiniúlacht a gclainne agus iad ag tabhairt faoi phróiseas an athchultúraithe. Déanfar an taighde atá ar bun sa ghort céanna go hidirnáisiúnta a chur i gcomparáid le haisimirce an dara glúin sa chomhthéacs Gaeltachta. Féachfar go mion ar na coincheapa thuas maidir le féiniúlacht, díláithriú agus athchultúrú sa chaibidil ar an litríocht agus san anailís ar fhaisnéis an obair ghóirt.

2.5 Na ceisteanna taighde don obair ghóirt

Maítear gur chóir do cheisteanna taighde maithe a bheith soiléir, sainiúil, cinnte, fiúntach agus comhcheangailte (Robson, 2005, 59). Cé go bhfuiltear ag súil go gcloífidh na ceisteanna a shaineofar sa taighde leis na critéir sin, ceapadh i dtosach iad mar cheisteanna coincheapúla leathana, agus ba le linn an phróisis taighde a rinneadh na ceisteanna sin a sainíodh i dtús an taighde a scagadh, a mhúnlú agus a chur in oiriúint. Bhí tionchar mór ag an léamh a rinneadh ar an imirce agus ar an aisimirce i gcoitinne agus ag comhráite le haisimirceoirí áirithe agus le saineolaithe ar an ábhar ar fhorbairt na gceisteanna. Beidh an fráma tagartha, na coincheapa agus na teoiricí socheolaíocha agus síceolaíocha a dtarraingeoidh an fráma sin orthu, mar chúlra ag aidhm na gceisteanna taighde. Tá an staidéar seo ag díriú ar pharaidím an taighde cháilíochtúil agus ag tarraingt ar fhráma tagartha an bhaile agus tá a dtionchar sin le rianadh ar na ceisteanna taighde a tháinig chun solais:

- An cinneadh imeachta: déanfar na cúiseanna agus an próiseas laistiar den chinneadh dul ar imirce a fhiosrú.
- Díláithriú agus athchultúrú sa tír aíochta: fiosrófar aidhmeanna comhshamhlaithe na rannpháirtithe, an aidhm fillte agus an chaoi ar éirigh leo pobal Gaeltachta/Éireannach a chruthú san óstphobal.
- Ceist na teanga: féachfar an raibh Béarla ag na rannpháirtithe ag dul ar imirce dóibh agus an raibh an Ghaeilge/easpa Béarla mar bhac sa tír aíochta.
- An aisimirce: fiosrófar ar éirigh leis na rannpháirtithe teacht abhaile ar saoire nó i gcomhair tréimhsí níos faide. Féachfar an raibh tionchar ag na tréimhsí seo ar an gcinneadh filleadh abhaile go buan.
- Athchultúrú iar fhilleadh dóibh: déanfar na dúshlán a bhí rompu agus iad i mbun aisimirce a fhiosrú agus mar ar éirigh leis an aisimirceoir, lena p(h)áirtí agus lena c(h)lann socrú sa bhaile.
- Coincheap an bhaile: fiosrófar céard a shamhlaítear le baile duine agus cén áit a shamhlaítear an baile sin.

Ceisteanna taighde iad seo a eascraíonn as aidhmeanna an staidéir. Ar ndóigh, beidh na hagallaimh éagsúla ag brath ar an gcineál rannpháirtí as na catagóirí éagsúla a bheidh faoi chaibidil.

2.6 An cur chuige eitneagrafaíochta

Tá cur síos leathan ar an eitneagrafaíocht mar mhodheolaíocht taighde a dhéanann iniúchadh ar phobal nó ar chultúr ar leith. Bhain na luath-antraipeolaithe úsáid aisti agus iad ag tabhairt cuntais ar chultúir agus ar shaol treabhanna i gceantair iargúlta (Denscombe, 2007, 61). Déanann taighdeoirí a bhaineann leas as an modheolaíocht seo tréimhse fhada a chaitheamh i measc an phobail ar a ndéantar an staidéar, rud atá déanta agam féin, cé nach i ról an taighdeora a bhí mé i gcónaí. Féachann an cur chuige seo leis an té a bheidh á chur faoi scrúdú a lonnú i gcomhthéacs an phobail agus dearcadh an duine ar a phobal féin a fhiosrú: ‘ethnography tends to emphasize the importance of understanding things from the point of view of those involved’ (Denscombe, 2007, 63). Cé go mba mhodh imeallach a bhí san eitneagrafaíocht le fada, tá luach ar leith á leagan uirthi anois mar mhodh fiúntach a chuirfidh go mór lenár dtuiscint ar ghnáthshaol an duine, dar le Clíona O’Carroll (2012, 165). Tá O’Carroll den tuairim go gcuirfidh an taighde eitneagrafaíochta go mór le léann na himirce feasta (2012, 170-1) agus go nochtfaidh sé tuiscintí úra ar fhéiniúlacht phearsanta agus chultúrtha an duine dá réir (2012, 165). Áitíonn sí chomh maith gur chóir dúinn ‘a bheith ag faire amach do na slite inar fearr tuiscintí cáilíochtúla a úsáid sna suíomhanna nua go héifeachtach ionas nach bhfanfaidh siad imeallach mar ornáid in aguisín tuairisce’ (2012, 166). Tá sí roghnaithe mar chur chuige i saothar Lillis Uí Laoire ar thraidisiún amhránaíochta Thoraí *Ar Chreag i Lár na Farraige* (2002). Tugann sí deis dó cultúr phobal Thoraí a iniúchadh agus é rannpháirteach sa chultúr sin. Ní mór don té atá ag tabhairt faoin modheolaíocht seo cur chuige machnamhach a bheith aige agus a thuiscint go bhfuil sé mar chuid den domhan ar a bhfuil an staidéar á dhéanamh (Berg, 2007, 178). Ní hamháin go bhfuil cur síos le déanamh ar an bpobal áirithe seo ach caithfear teacht ar mhodh, faoi scáth na heitneagrafaíochta, le tuiscint a fháil ar an bpobal céanna agus ar a chuid gníomhaíochtaí (Berg, 2007, 179). Dearbhaíonn taighdeoirí áirithe gur gá a bheith neodrach agus taighde á dhéanamh ach tá socheolaithe eile i láthair na huaire a mhaíonn go bhfuil sé dodhéanta ag an taighdeoir a bheith iomlán oibiachtúil (Bryman, 2008, 24-5). Ag cur san áireamh go raibh mo thaithí féin mar aisimirceoir mar údar spreagtha agam, nó go raibh an rud a dtugann an socheolaí John Lofland ‘a deep familiarity’ (1996, 44) air, i gceist i mo chás-sa, caithfear a admháil nár fhéad mé bheith iomlán neodrach sa taighde ná san anailís, cé go raibh sé seo mar aidhm agam i gcónaí. Tá buntáistí áirithe, ar ndóigh, ag baint le bheith mar bhall den phobal

ar a mbeidh taighde á dhéanamh. Tá teacht níos éasca ag an taighdeoir ar threoraithe agus ar cheannairí pobail a thabharfadh eolas ar an ábhar duit agus a chuirfeadh rannpháirtithe ar fáil don taighde. Ní mór don treoraí nó don cheannaire pobail seo a bheith muiníneach as an té atá i mbun staidéir:

These persons [guides] must be convinced that the ethnographers are who they claim to be and that the study is worthwhile. The worth of the study must be understood and be meaningful to the guides and their group. Similarly, these guides must be convinced that no harm will befall them or other members of the group as a result of the ethnographers' presence. (Berg, 2007, 185)

B'fhurasta do na treoraithe seo fiúntas an staidéir a thuiscint agus muinín a bheith acu asam mar thaighdeoir toisc gur as an bpobal mé féin. Ag tógáil ar an léargas a chuireann an eitneagrafaíocht mar chur chuige ar fáil, shocraigh mé agallamh leathstruchtúrtha a chur ar aisimirceoirí atá ag cur fúthu sa cheantar. Rinneadh eolas na n-agallamh sin a chur i gcomparáid agus a cheangal leis an léiriú ar an imirce agus ar an aisimirce sa litríocht chruthaitheach agus sna hamhráin. Tugann cás na rannpháirtithe, mar shampla den phobal sin, tuiscint níos leithne ar an aisimirce Ghaeltachta agus ar an aisimirce Éireannach i gcoitinne. Laistigh de chatagóirí na n-aisimirceoirí mar a léirítear sa tábla ar leathanach 50, tá cúig rannóg ar leith, is iad sin, aisimirceoirí a chuaigh ar imirce ó na 1940dí go dtí na 1960dí, aisimirceoirí a chuaigh ar imirce sna 1980dí agus sna 1990dí agus aisimirceoirí an dara glúin a d'fhill mar pháistí nó mar dhaoine fásta as a stuaim féin. Chuir na rannóga éagsúla seo toise comparáideach ar fáil don staidéar. Bhronn sé deis feiniméan na haisimirce sa phobal a thuiscint níos fearr nuair a d'éirigh liom taithí éagsúil na rannpháirtithe a chur i gcomparáid agus i gcosúlacht lena chéile (Bryman, 2008, 58-60).

Tá dhá pharaidím taighde in úsáid ag taighdeoirí sna heolaíochtaí sóisialta sa lá inniu, paraidím chainníochtúil agus paraidím cháilíochtúil. Is féidir fiú go mbainfí úsáid as an dá mhodh ag brath ar an gcineál taighde, cé go bhfuil argóintí i measc taighdeoirí ina leith seo (Bryman, 2008, 604). Díríonn an taighde cainníochtúil den mhórchuid ar staitisticí agus figiúir a bhaineann le hábhar ach is í an phríomhaidhm atá le modhanna taighde cáilíochtúla ná tuiscint a fháil ar an gcaoi a gcruthaíonn, a

n-athraíonn agus a mbaineann an duine ciall as an domhan mórthimpeall air (Berg, 2007, 8). Baineadh leas as an bparaidím cháilíochtúil don taighde seo toisc tuiscint ar chás na n-aisimirceoirí seachas líon na n-aisimirceoirí a d'fhill ar Chonamara a bheith á fiosrú. Laistigh de réimse na modhanna cáilíochtúla taighde tá raon roghanna ar fáil don taighdeoir agus tá sé de dhualgas air cinntí straitéiseacha a dhéanamh cé na modhanna oibre a roghnófar. An modh taighde a roghnaíodh sa chás seo ná an t-agallamh leathstruchtúrtha.

2.7 An t-agallamh leathstruchtúrtha

Ba léir dom go luath sa phróiseas taighde go mbeadh an t-agallamh mar chroí-mhodh taighde agam agus eolas á bhailiú i measc aisimirceoirí, sagart, múinteoirí agus adhlacóirí an phobail. Tá trí phríomhchineál agallamh ann, an t-agallamh struchtúrtha, an t-agallamh leathstruchtúrtha agus an t-agallamh neamhstruchtúrtha. Roghnaíodh an t-agallamh leathstruchtúrtha mar mhodh, áit a mbíonn ceistanna leagtha amach ach gur féidir leis an agallóir ord agus foclaíocht na gceistanna a athrú de réir mar is cuí agus ceistanna nach bhfeileann a fhágáil ar lár nó cinn bhreise a chur má tá sé feiliúnach é sin a dhéanamh. Ba léir ó na treoirlínte atá leagtha síos ag an síceolaí Nigel King maidir le cásanna ar chóir an t-agallamh leathstruchtúrtha a úsáid gurbh é a d'fheil mar mhodh don staidéar seo:

1. Where a study focuses on the meaning of particular phenomena to the participants.
2. Where individual perceptions of processes within a social unit – such as a work-group, department or whole organization – are to be studied prospectively, using a series of interviews.
3. Where individual historical accounts are required of how a particular phenomenon developed. (1994, 16-17)

Theastaigh cuntais stairiúla na rannpháirtithe ar fheiniméan na himirce agus na haisimirce, chomh maith le cuntas ar a dtuiscint ar phróiseas na haisimirce don duine é féin agus don phobal i gcoitinne. Ba bhealach oiriúnach é an t-agallamh chun eolas leathan ar an ábhar a bhailiú agus bheadh deis an scéal daonna agus na mothúcháin laistiar den fheiniméan pobail a fhiosrú. É sin ráite, bhain dúshláin ar leith leis an modh taighde seo. I dteannta na n-agallamh féin, rud a ghlac go leor ama, bhí

ullmhúchán maidir le hearcaíocht agus roghnú na n-agallóirí le déanamh. Rinneadh cinneadh na hagallaimh a thaifeadadh. Bhí sé de dhualgas orm chomh maith mianta na n-agallóirí a chur san áireamh san obair ghoirt agus dá mba mhian leo labhairt ar ábhair nach raibh faoi chaibidil agam, bhí sé de cheart acu cluas le héisteacht a fháil. Cé go bhféadfadh an rogha a bheith ann dul ar ais chuig na hagallóirí agus ceisteanna difriúla/eile a chur orthu, bhí sé mar aidhm sa taighde seo an t-eolas ar fad a fháil in aon agallamh amháin, rud a chiallaigh go gcaithfí cinntí a dhéanamh roimh ré maidir leis an agallamh féin, ó thaobh an chur chuige agus ó thaobh na gceisteanna a bhí le cur. Maidir le leagan amach na gceisteanna don agallamh, chaithfinn a chur san áireamh go mbeadh anailís le déanamh ar an bhfaisnéis a bhaileofaí i ndiaidh an obair ghoirt. Iarracht a bhí san obair ghoirt príomhcheisteanna agus ceisteanna tánaisteacha an taighde a iniúchadh agus ábhar leathan anailíse a chur ar fáil.

Bhí sé mar aidhm agam i gcónaí na rannpháirtithe a chur ar a gcompord agus borradh a chur faoi shruth na cuimhne. Cuireadh tús, dá bhrí sin, leis na hagallaimh ar fad trí chúlra an rannpháirtí a fhiosrú. Fiosraíodh a gcuimhní féin ar an imirce agus iad ag fás aníos sa cheantar, a dtuismitheoirí ag imeacht, daoine gaolmhara leo nó comharsana ag fágáil agus ag teacht abhaile arís. Fiosraíodh an tsamhail a bhí ann den aisimirceoir agus na tréithe a samhlaíodh leis. Rinneadh iarracht ansin a dtaithí féin ar imirce agus ar an aisimirce a rianadh, ón gcinneadh a dhéanann an t-imirceoir óg an baile a fhágáil go dtí an cinneadh a dhéanann sé filleadh ar an mbaile céanna sin arís. Ina theannta sin, fiosraíodh na bealaí a d'éirigh leis an imirceoir feidhmiú sa diaspora Éireannach agus Gaeltachta agus é lonnaithe sa tír aíochta. Tá ceisteanna na n-agallamh seo ar fáil in Aguisín I.

2.8 Straitéis samplála agus próifíl na rannpháirtithe

Díríodh ar dhá chineál rannpháirtí: aisimirceoirí agus daoine sa phobal nach raibh ar imirce iad féin ach a raibh teagmháil acu le haisimirceoirí: múinteoirí, sagairt agus adhlacóirí áitiúla. Ba é mo thaithí féin ar cheantar Chonamara go raibh lear mór daoine idir fhir agus mhná a raibh taithí acu i dtús báire ar an imirce agus toisc go raibh siad ina gcónaí sa cheantar, a raibh cur amach acu ar an aisimirce chomh maith. Go deimhin, i gcás mo bhaile fearainn féin ar an gCeathrú Rua, is mó aisimirceoirí atá ag cur fúthu san áit ná a mhalairt. Theastaigh éagsúlacht daoine chun léargas leathan a thabhairt ar an scéal. Is éard a dúirt go leor aisimirceoirí liom,

na fir ach go háirithe, agus mé ag dul chun cainte leo, ‘go mbeadh an scéal céanna ag gach duine’. Bhí sé seo fíor go pointe ach, é sin ráite, níorbh fhéidir ginearálú a dhéanamh ar gach gné de scéal na n-aisimirceoirí, cé gur scéal pobail a bhí i gceist agus go raibh tréithe i gcoitinne acu. Ba léir go minic nárbh ionann go díreach scéal na rannpháirtithe uile.

Maraon le taighde socheolaíoch ar bith, ní féidir le taighdeoir a bheith ag súil le líon ollmhór daoine a chur faoi agallamh ach sampla a chuirfidh an t-eolas cuí ar fáil, eolas a thabharfaidh léargas ar thaithí an duine aonair ach a chuirfidh le scéal na n-aisimirceoirí agus scéal an phobail i gcoitinne. Baineadh úsáid as sampláil bhreithiúnais, áit ar roghnaíodh rannpháirtithe a raibh aithne agam féin nó ag duine gaoil liom orthu, rannpháirtithe a chuirfeadh eolas feiliúnach agus fiúntach ar fáil don taighde. Is iondúil leis an tsampláil bhreithiúnais go roghnaíonn an taighdeoir daoine a bhfuil scéal ar leith acu seachas scéal tipiciúil chun an cheist taighde a léiriú nó gné di a thabhairt chun solais. Baineadh úsáid chomh maith as straitéis samplála carnaí, áit a luann rannpháirtithe daoine eile a bheadh oiriúnach don taighde. Chabhraigh an cur chuige seo go mór toisc gur éirigh liom líon mór daoine a bhailiú, daoine ar uairibh nach raibh cur amach agam orthu, agus bhí na rannpháirtithe nua seo curtha ar a gcompord toisc eolas a bheith acu ar an ábhar sular casadh mise orthu. Baineadh úsáid as an tsampláil chomhach ach go háirithe i gcás aisimirceoirí an dara glúin, áit a raibh aithne curtha ag an ‘bpobal’ seo ar a chéile ó bheith ag freastal ar ranganna Gaeilge d’fhoghlaimeoirí sa cheantar. Ar ndóigh, caithfidh an taighdeoir a chur san áireamh go mb’fhéidir nach gcuirfí daoine nár mhaith leo labhairt ar thaithí ghoilliúnach i gcás na himirce nó na haisimirce in aithne dó, agus mar sin bhí orm iarracht a dhéanamh teacht ar rannpháirtithe den chineál seo mé féin. Rinne mé iarracht earcaíocht a dhéanamh ar rannpháirtithe chomh maith trí agallamh a dhéanamh leis an gcráoltóir Máirtín Tom Sheáinín Mac Donncha ar a chlár *Ardtráthnóna* ar Raidió na Gaeltachta i Meán Fómhair 2011, áit ar éirigh liom aidhm mo thaighde a chur i láthair an phobail, eolas a thabhairt maidir leis na cineálacha rannpháirtithe a bhí uaim agus maidir le rúndacht an eolais a bhaileofaí. Ní dheachaigh ach rannpháirtí amháin i dteagmháil liom i ndiaidh an agallaimh sin, fear a chuaigh ar imirce go Sasana sna 1980dí. É sin ráite, ba léir go raibh roinnt de mhuintir an phobail tar éis éisteacht leis an agallamh le Máirtín agus tháinig cúpla duine chun cinn go hindíreach. As catagóir na n-aisimirceoirí, is rannpháirtithe a

chuaigh ar imirce ó na 1940dí ar aghaidh a cuireadh faoi agallamh. Bhí sé d'ádh orm go raibh líon mór daoine as an luath-thréimhse sin ar scor óna gcuid oibre agus teacht éasca agam orthu, go leor acu ina gcónaí sa bhaile nó in áras scoir, agus go raibh am acu bheith páirteach sa taighde. Ní raibh sé, mar a thuigfí, chomh héasca céanna teacht ar aisimirceoirí a chuaigh ar imirce sna 1980dí, dream go minic a bhí i mbun oibre i rith an lae agus a raibh clann óg orthu. Tá sé de bhuntáiste ag an té a théann i mbun taighde sa Ghaeltacht, áfach, go bhfuil cultúr na n-agallamh láidir i measc an phobail, seanóirí an phobail ach go háirithe, a bhuíochas sin d'obair chraoltóirí Raidió na Gaeltachta, Máirtín Tom Sheáinín Mac Donncha, Tomás Mac an Iomaire agus Máirtín Mac Donnchadha ina measc. D'éirigh liom an triúr thuasluaite a chur faoi agallamh ar ábhar mo thaighde féin agus chuir siad i dtreo aisimirceoirí mé, rannpháirtithe a bheadh sásta labhairt liom agus a dhéanfadh an-tairbhe don staidéar.

Roinneadh na rannpháirtithe i gcatagóirí ar leith mar is léir ón tábla a leanas:

Rannpháirtithe	Cur síos	Líon
Aisimirceoirí	1. Aisimirceoirí a chuaigh ar imirce sna 40dí, 50dí nó 60dí. 2. Aisimirceoirí a chuaigh ar imirce sna 80dí. 3. Aisimirceoirí a tháinig ar ais mar pháistí. 4. Aisimirceoirí dara glúine.	5-10 i ngach catagóir
Sagairt	1. Sagairt a raibh cúram an phobail Éireannaigh orthu, iad siúd a raibh cúraimí speisialta orthu maidir le pobal na Gaeilge, pobal Chonamara ach go háirithe. 2. Sagairt phobail a raibh cúraimí orthu maidir le hathchultúrú aisimirceoirí sa phobal nó a d'fhéadfadh fianaise a thabhairt maidir le haisimirce sa phobal.	4 san iomlán
Múinteoirí	Múinteoirí meánscoile nó bunscoile a d'fhéadfadh cur síos a dhéanamh ar inimirce pháistí na n-aisimirceoirí. Fiosraítear na dúshlán a bhain don mhúinteoir scoile sa chás seo.	2 san iomlán
Adhlacóirí	Adhlacóirí a bhfuil sé d'fheidhm acu coirp a thabhairt abhaile ó thar lear agus ar féidir leo cur síos a dhéanamh ar an bpróiseas fillte seo.	2 san iomlán

2.9 Riachtanais eitice an taighde

Go luath sa phróiseas taighde ní mór don taighdeoir smaoineamh ar na ceisteanna eitice a bhaineann leis an ábhar agus leis na modhanna taighde. Tá bunús le cúlra eitice an taighde shocheolaíoch i staidéir stairiúla agus tá dualgas níos mó ná riamh ar thaighdeoirí an lae inniu a dhéanann staidéar ar shaol sóisialta duine nó pobal ar bith cloí le cód eitice de chineál éigin (Berg, 2007, 53-7). Is éard atá i gceist go bunúsach ná rialacha ba chóir don taighdeoir a leanúint chun an taighdeoir agus an té atá faoi scrúdú a chosaint. Sula raibh sé de chead agam dul i mbun obair ghoirt ar bith, bhí orm riachtanais an chóid eitice i gColáiste Phádraig a chomhlíonadh. Bhí sé de dhualgas orm a chinntiú chomh mór agus ab fhéidir liom go ndearna mé na riachtanais sin a chomhlíonadh agus mé i mbun an obair ghoirt. Is go deonach a ghlac rannpháirtithe páirt sa taighde. Cé gur pobal líonmhar é pobal na n-aisimirceoirí sa cheantar, shocraigh mé fógra a dhéanamh ar Raidió na Gaeltachta chun níos mó rannpháirtithe, mná ach go háirithe, pobal a raibh sé níos deacra teacht orthu, a earcú. Míníodh ar an gclár *Ardtráthnóna* le Máirtín Tom Sheáinín go ndéanfaí faisnéis na n-agallamh a chur ar fáil i dtráchtas dochtúireachta agus go bhféadfaí an tráchtas féin a fhoilsiú i bhfoirm leabhair amach anseo. D'fhéadfaí, ar ndóigh, an t-eolas a bheith curtha ar fáil i bhfoilseacháin acadúla agus i bpáipéir chomhdhála chomh maith. Ag tús gach agallamh agus le linn dom an coinne a dhéanamh, mhínigh mé dóibh arís cé dó agus céard dó a bhí an fhaisnéis ag teastáil. Dáileadh dhá leathanach ar gach rannpháirtí, ceann le coinneáil agus ceann le síniú agus le coinneáil agamsa (féach Aguisín II). Rinne na leathanaigh seo cur síos ar an taighde agus shainigh sé gnéithe den agallamh a d'fhéadfadh a bheith mar bhuntáiste dóibh (a scéal maidir leis an aisimirce a roinnt agus cur le scéal an phobail) nó mar mhíbhuntáiste dóibh (cé go ndéanfaí gach iarracht an t-eolas a choinneáil faoi rún agus neamhainmníocht a thabhairt dóibh, bhí an baol ann i gcónaí go n-aithneofaí iad). Ag cur san áireamh go bhféadfadh sé go mbeadh ábhar goilliúnach á phlé acu liom, mhínigh mé dóibh go bhféadfaidís tarraingt siar as an taighde ag staid ar bith. Chinntigh mé go mbeadh aitheantas na rannpháirtithe cosanta chomh fada agus ab fhéidir liom, dúshlán mór de chuid an taighdeora (Berg, 2007, 79) agus go mbainfí úsáid as ainmneacha bréige san anailís agus sa chur síos ar thorthaí an taighde. Tá iniúchadh suntasach deanta ag Ní Laoire ar úsáid na n-ainmneacha bréige sa taighde beathaisnéiseach. Ar lámh amháin cuireann an neamhainmníocht coinníollacha sábháilte ar fáil do rannpháirtithe chun a scéalta saoil a roinnt, dar léi, ach áitíonn sí

gur chóir ar an lámh eile a n-údarás ar an ábhar a aithint agus a chur ar fáil do phobal leathan léitheoirí (2007c).

2.10 Anailís ar an bhfaisnéis a bailíodh - an aisimirce mar théacs

Ceadaíonn an cur chuige léirmhínteach don taighdeoir féachaint ar ghníomhaíochtaí sóisialta an duine mar théacs. Is é sin, féachtar ar ghníomhaíochtaí an duine mar bhailiúchán siombal a chuireann tuiscintí ar leith ar fáil. Rinneadh trascríobh ar agallaimh an obair ghóirt. Le linn an trascríofa, roghnaigh mé caint na rannpháirtithe a fhágáil mar a bhí agus í mar aidhm agam a bheith chomh dílis agus ab fhéidir dá scéalta. Baineadh leas as tagairtí ó na rannpháirtithe sna caibidlí anailíse a raibh botúin ghramadaí agus abairtí neamhchríochnaithe le sonrú iontu ar uairibh. Rinneadh anailís ar na hagallaimh thrascríofa sin mar théacs. Bhraith an bealach ina ndéanfaí an anailís sin ar an bpeirspictíocht teoiriciúil agus ar na coincheapa gaolmhara mar atá sainithe thuas (Berg, 2007, 304). Bhí sé d'aidhm agamsa féachaint ar an aisimirce mar ghníomhaíocht shóisialta i bpobal Chonamara agus anailís a dhéanamh de réir na dteoiricí agus na gcoincheap ar an ngníomhaíocht sin mar théacs. Roinneadh an téacs, nó faisnéis na rannpháirtithe sna catagóirí éagsúla, i ranna ar leith ó thaobh coincheap, teoiricí agus sonraí stairiúla, ag súil go dtabharfaí eolas fíriciúil ó thaobh na haisimirce chomh maith le tuiscintí uirthi mar fheiniméan pobail. Seo hiad na ranna coincheapúla d'fhaisnéis na n-aisimirceoirí a ndéantar dianscrúdú orthu sna caibidlí anailíse:

Aisimirceoirí (a d'imigh ó na 1940dí – 1990dí)

An t-imeacht

An diaspóra Gaeltachta

Aidhmeanna fillte agus dearcadh ar an mbaile thall

Ag filleadh abhaile ar saoire

Cinneadh fillte

An t-aistear fillte

Socrú i gceantar Gaeltachta Chonamara

Aisimirceoirí an dara glúin (a d'fhill mar pháistí nó mar dhaoine fásta as a stuaim féin)

Cúlra (a dtuismitheoirí)

Fás suas sa diaspóra Gaeltachta/Éireannach

Féiniúlacht

Tuiscint ar 'baile'

Teacht 'abhaile' ar saoire

Cinneadh fillte

An turas fillte

Socrú i gceantar Gaeltachta Chonamara

2.11 Bailíocht na faisnéise

Tá bailíocht na faisnéise ar cheann de phríomhaidhmeanna an chur chuige taighde. Baineann ceist na bailíochta le fiúntas, le hiontaofacht agus le buanseasmhacht na faisnéise (Bryman, 2008, 32). Toisc gurbh é an t-agallamh a roghnaíodh mar an bealach is fearr chun eolas agus taithí na n-aisimirceoirí a shonrú, is ag brath ar chuimhne na ndaoine a bhí mé agus ag glacadh leis gurbh í an fhírinne a bhí á hinsint acu, cé go gcaithfinn a bheith ag súil uaireanta nach mbeidís sásta i gcónaí gach eolas a roinnt liom. Dá bhrí sin, bhí sé mar aidhm agamsa mar agallóir na rannpháirtithe a chur ar a gcompord chomh mór agus ab fhéidir agus iarracht a dhéanamh cloí le ceisteanna an agallaimh cé go raibh an claonadh ag rannpháirtithe labhairt ar chúrsaí gaolmhara agus cúrsaí saoil i gcoitinne ar uairibh. Bhí mo thaithí féin agus taithí mo mhuintire ar cheann de na cúiseanna gur chuir mé spéis san ábhar seo, gné choitianta i measc taighdeoirí sna heolaíochtaí sóisialta (Bryman, 2008, 5). Cé go mb'fhéidir go raibh tionchar aige ar aidhmeanna an taighde, bhí sé de dhualgas orm gan ligint do mo chúlra féin an taighde nó na rannpháirtithe a threorú ar aon bhealach ach bheith oibiachtúil agus sásta glacadh le pé eolas a bhí á roinnt acu liom. I gcás taighde socheolaíoch den chineál seo, ní raibh, mar a luaigh mé, gach duine sa phobal á chur faoi agallamh. An fhadhb is mó a bhaineann le roghnú na rannpháirtithe ná nach bhfuil aon bhealach le fios a bheith agat cén t-eolas a chuirfidh siad ar fáil agus theastófaí go gcuirfí eolas ar fáil a bheadh mar léiriú cuí ar phobal chomh maith le scéal an duine aonair. I gcás an taighde seo, áfach, bhí na rannpháirtithe sna catagóirí éagsúla cosúil ó thaobh aoise, aicme agus creidimh, rud

a chiallaigh go bhféadfaí ginearálú teoranta a dhéanamh ar an eolas a bhailigh mé uathu.

2.12 Conclúid

Is é príomhaidhm na caibidle an cur chuige modheolaíochta a roghnaíodh agus na ceisteanna taighde á n-iniúchadh a leagan amach. Cuireadh tús leis an gcaibidil le cur síos ar aidhmeanna an taighde féin. Rinneadh plé ar pheirspictíocht theoriciúil an taighde, ar fhealsúnachtaí agus ar choincheapa a bheadh mar bhunús le ceisteanna taighde an staidéir, mar fhráma tagartha agus mar chur chuige anailíse. Féachadh ar na foinsí léargais atá á scagadh sa tráchtas agus mar a chuireann an dá mhórfhoinse sin eolas luachmhar ar fáil don staidéar. Rinneadh plé ansin ar an modheolaíocht agus ar na modhanna a úsáideadh chun an t-eolas a chur ar fáil don anailís, ag cur cód eitice Choláiste Phádraig san áireamh. Féachadh ar deireadh ar cheist bhailíocht na faisnéise agus ar an gcaoi a ndeachaigh sé sin i bhfeidhm ar roghnú na modheolaíochta féin.

Caibidil 3

Litríocht na haisimirce

It is to the writers the historian must turn, as usual, for the larger truth. It is they, some themselves emigrants, who best convey the fetid atmosphere of the forties and fifties, the sense of pervasive, brooding hopelessness at home, the emptiness, the uncomprehending remorse, the heartbreak and heroism of many caught in the web of the 'experience of abandonment' as families were sundered and communities withered. (J.J. Lee, *Ireland: 1912-1985*, 1989, 384.)

As any displaced and dispossessed person can testify, there is no such thing as a genuine, uncomplicated return to one's home. (Edward Said, 'The Treason of Intellectuals', *Al-Ahram Weekly*, 24-30 June 1999, Issue No. 435.)

3.0 Réamhrá

Áitíonn Gearóid Denvir, gur gníomh cruthaitheach í an litríocht 'a fhéachas le cruth eicínt a chur ar an duibheagán anchruthach ina snámhann an uile rud beo' (1997, 17). Mar a deir sé: 'Níl idir an daonnaí agus poll dubh síoraí an neamhní ach an Focal, dá theoranta, easnamhaí, neamhfhoirfe, bhearránaí a c(h)umas lena ionramháil' (1997, 17). Cuid lárnach de shaoiltaithí na nÉireannach leis na céadta bliain í an imirce. Tá a rian ar na patrúin daonáirimh agus ar an tírdhreach, agus tá sí, mar a bheifí ag súil, ar cheann de mhórtéamaí litríocht dhírbheathaisnéiseach agus chruthaitheach na tíre. Is i ngort na n-eolaíochtaí sóisialta is mó atá an anailís ar litríocht na himirce tar éis teacht chun cinn, rud a léiríonn an luach atá á leagann ar an litríocht mar fhoinsé léargais ar an ábhar (King et al, 1995; O'Sullivan, 1994). Maíonn an tíreolaí Paul White agus é ag caint ar mhóitíf na himirce mar a léirítear sa litríocht i gcoitinne í, gur foinse taighde í an litríocht a chuirfidh go mór leis an staidéar socheolaíoch ar an ábhar: 'where social scientists and humanities scholars can fruitfully come together' (1995, 5). Ina ainneoin sin, is beag suntas atá tugtha ag scoláirí critice do léiriú na litríochta ar an imirce Éireannach, easnamh atá aitheanta ag Máirín Nic Eoin (2005, 122). Tá iarracht éigin déanta an t-easnamh sin a shásamh le blianta beaga anuas, áfach. Féachann Patrick Ward le hiniúchadh a dhéanamh ar

théama na deoraíochta i litríocht an Bhéarla agus na Gaeilge sa tréimhse roimh an nGorta Mór agus i nualitríocht an Bhéarla ón tréimhse sin ar aghaidh (2002). Sracfhéachaint nó ‘ cursory review’, mar a thugann sé féin air, atá tugtha ag an tíreolaí Patrick Duffy ar mhóitíf na himirce i litríocht na hÉireann ó aimsir an ghorta i leith (1995). Áitíonn an t-ealaíontóir agus staraí, Bernard Canavan, gur foinse luachmhar í an litríocht le teacht ar thuiscint ar eispéireas na himirce agus féachann seisean ar ghéarchéim na féiniúlachta i saothair bheathaisnéiseacha na n-oibrithe Éireannacha sa tréimhse 1870 go 1970 (1994). Tá suntas á chur ag Liam Harte i saothair scríbhneoireachta an diaspóra Éireannaigh i láthair na huaire, saothair bheathaisnéiseacha ach go háirithe, mar léiriú ar thaithí dlíáithrithe an dara glúin (2012; 2009; 2007; 2000). Cé go luaitear ábhair litríochta le scríbhneoirí Gaeilge ar chuid de na mórshaothair a ndéantar iniúchadh orthu, is minic a thagraítear do na saothair sin a bhfuil aistriúcháin Bhéarla ar fáil díobh amháin. Fágтар, dá bhrí sin, lear mór ábhar litríochta ar lár a bhfuil fianaise shuntasach ar an taithí imirce ar fáil iontu.

Ní miste a lua go bhfuil aird ar leith dírithe ag na scoláirí Gaeilge, Aisling Ní Dhonnchadha agus Máirín Nic Eoin, ar théama na himirce i nualitríocht na Gaeilge sa chnuasach fairsing *Ar an gCoigríoch*, áit a soláthraítear réimse léargais ar thaithí an Ghaeilgeora ar an imirce, i saothair fhicsin agus dhírbheathaisnéiseacha (2008; féach freisin Ní Dhonnchadha et al, 2012). Féachann Nic Eoin féin ina leabhar ceannródaíoch *Trén bhFearann Breac* (2005) le saothar critice a sholáthar ar litríocht nua-aoiseach agus litríocht chomhaimseartha na Gaeilge. Díríonn sí mar chuid den saothar sin ar an dlíáithriú cultúir, ar théama na deoraíochta agus ar an staid ‘idir dhá shaol’ is dual don scríbhneoir dlíáithrithe. Ina staidéar sóisialta agus staire *Conamara agus Árainn: 1880-1980* (1993), tagraíonn Micheál Ó Conghaile do thaithí imirce an phobail sin agus féachann sé le solas a chaitheamh ar an eispéireas trí iniúchadh a dhéanamh ar litríocht an cheantair. Gné lárnach den taithí imirce – gné a bhfuil tagairt déanta ag Ó Conghaile di (1993, 266-74) – is ea an aisimirce, dúil an imirceora aghaidh a thabhairt abhaile agus an t-aistear sin á chur i gcrích. Cé go bhfuil borradh tagtha le blianta beaga anuas ar an taighde socheolaíoch ar an aisimirce Éireannach (féach Caibidil 1), is beag plé atá déanta go dtí seo ar shaineispéireas imirce agus aisimirce phobal na Gaeltachta. Is féidir glacadh leis, áfach, go raibh dúshláin chultúrtha agus shóisialta ar leith roimh imirceoirí agus

aisimirceoirí an phobail áirithe seo agus is í litríocht an cheantair an mhórfhoinse léargais atá againn go dtí seo ar a n-eispéireas siúd.

Dearbhaíonn taighdeoirí áirithe gur dhlúthchuid d'fhorbairt idé-eolaíocht an diaspora í aisling na haisimirce (Cohen, 2008; Safran, 1991). Ar ndóigh, ní féidir pobail eitneacha éagsúla a rangú le chéile agus áitíonn an tíreolaí Avtar Brah nach gcothaíonn baill uile an phobail mian fillte i gcónaí (1996, 179). Tá a fhios againn nár éirigh le cuid mhaith d'imirceoirí na Gaeltachta filleadh ar a mbailte dúchais agus ní móide gurbh í mian gach uile imirceora é sin a dhéanamh. Is léir ó na léirithe liteartha atá againn ó na ceantair seo, mar sin féin, go mba dhlúthchuid de shaoltaithí an phobail Ghaeltachta í aisling na haisimirce agus an turas abhaile féin. Is cinnte go ndeachaigh imirceoirí an phobail i ngleic le dúshláin féiniúlachta agus dílseachta a raibh tionchar nach beag acu ar mhúnlú dhearcadh saoil a muintire chomh maith. Má táthar le heispéireas imirce agus aisimirce phobal Ghaeltacht Chonamara a thuiscint, níor mhór na saothair litríochta a thugann guth don ghné sin den tsaoiltaithí a iniúchadh. Is é an t-iniúchadh sin cuspóir na caibidle seo.

Léiríonn litríocht an phobail trí chéile an bhearna ollmhór idir luach siombalach na haislinge fillte agus iarmhairtí an turas abhaile féin. Níl aon áit níos fearr a bhfuil léiriú ar an ábhar sin ná sa litríocht a foilsíodh sa tréimhse atá faoi chaibidil sa taighde seo, 1948 go 2008. Féachfar mar thúsphointe sa chaibidil ar choincheap an díláithrithe i dtrí gheartscéal de chuid Mháirtín Uí Chadhain ón gcnuasach *An Braon Broghach* (1948). Cuireann an cinneadh chun imeachta tús le próiseas an chlaochluithe agus tá mionléiriú air sin agus ar an mbearna chumarsáide a chothaíonn sé le fáil sa scéal 'An Bhliain 1912'. Éilíonn timpeallacht na tíre aíochta go gcuirfear an próiseas oiriúnaithe agus comhshamhlaithe i gcrích ina iomláine, áfach. Féachfar ar na bacanna athchultúraithe a chruthaíonn na dílseachtaí seanbhunaithe don bhaile dúchais d'imirceoir an scéil, 'Tnúthán an Dúchais'. Más réiteach ar staid dhíláithrithe an imirceora í an aisimirce, féachfar ar na dúshláin athchultúraithe atá i ndán don imirceoir a n-éiríonn léi an baile dúchais a bhaint amach arís in 'An Taoille Tuile'. Téama de chuid úrscéal an Chadhnaigh, *Cré na Cille* (1949) í an aisimirce chomh maith agus léirítear ann gur chuid lárnach de shaoltaithí an phobail sa bhaile saol an imirceora. Tá saothair bheathaisnéiseacha

agus chruthaitheacha Dhónaill Mhic Amhlaigh breac le léirithe d'imirceoirí nach féidir leo filleadh ar an mbaile i dtréimhse na gcaogaidí. Tagraíonn Mac Amhlaigh sa leabhar *Dialann Deoraí* (1960) dá chás féin agus do chás mhuintir Chonamara agus iad ar imirce i Sasana. Fiosrófar gearrscéalta Mhic Amhlaigh 'Filleadh' (1970) agus 'Sweeney' (1970) sa chomhthéacs céanna. Faightear léargas i ndialann chuimhní Risteárd de Paor, *Úll i mBarr an Ghéagáin* (1959), ar aisimirceoirí ag cur fúthu ar oileáin Árann agus ar shaol an imirceora Gaeltachta i gcathair Bhirmingham sa tréimhse chéanna. Díróinn na gearrscéalta 'Seáinín Sheáinín' (1974) agus 'Filleadh' (1974) le Pádraig Breathnach ar imirce na bhfear chomh maith agus tugtar léargas ina shaothair siúd ar na dúshláin shíceolaíocha atá le sárú ag an imirceoir Gaeltachta atá as alt sa chathair agus sa bhaile iar fhilleadh dó. Téama seanbhunaithe sna saothair Ghaeltachta is ea filleadh an phoncáin. Tugann an gearrscéal 'Poncáin' (1983) le Seán Ó Conghaola, agus an t-úrscéal *Déirc an Díomhaointis* (1972) le Pádraic Óg Ó Conaire, grinnléargas ar dhearcadh an phobail i leith an aisimirceora agus ar an teannas cultúrtha agus sóisialta a chothaíonn na caidrimh idirchultúrtha eatarthu. Bhí dlús leis an eisimirce arís i dtréimhse na n-ochtóidí agus faightear léargas éagsúil ar an aisimirce i saothair na scríbhneoirí Antaine Ó Flaithearta, Colm Ó Ceallaigh agus Joe Steve Ó Neachtain. Féachfar ar deireadh sa chaibidil seo le hiniúchadh a dhéanamh ar amhráin an cheantair. Féachfar, mar chúlra do na saothair nuachumtha, ar théama an bhaile agus ar aisling na haisimirce sa traidisiún amhránaíochta trí chéile. Fiosrófar na téamaí céanna in amhráin nuachumtha le Tomás Mac Con Iomaire, 'Tom a' tSeoighe agus Joe Steve Ó Neachtain, mar shampla, chomh maith le coincheap na háite, an nádúr le háit agus an cumha i ndiaidh an bhaile dúchais.

3.1 Léiriú ar an aisimirce i litríocht na Gaeltachta i gcoitinne

Tá flúirse tagairtí don aisimirce i bhfoinsí liteartha na Gaeilge. Ní miste, agus eispéireas an aisimirceora Gaeltachta á iniúchadh againn, súil a chaitheamh ar chuid de na saothair a dhéanann léiriú ar an tsaoltaithí áirithe seo sna ceantair Ghaeltachta trí chéile. Foinse luachmhar léargais iad na saothair Ghaeilge seo agus dar le Nic Eoin agus Ní Dhonnchadha, is sna scéalta faoi imirceoirí a d'fhill is mó a fheictear 'dearcadh défhiúsach an phobail sa bhaile i dtaobh na himirce agus i dtaobh a muintire féin a chuaigh ar imirce' (2008, 17). Castar aisimirceoir truacánta orainn san úrscéal *Caisleáin Óir* (1921), an leabhar is iomráití le scríbhneoir Rann na

Feirste, Séamus Ó Grianna. Nuair a imíonn an príomhcharachtar Séimí go Meiriceá chun a mhaoín a shaothrú, tá sé mar aidhm aige filleadh ar a leannán Babaí gan mhoill. Grinnléargas ar staid dhíláithrithe an imirceora é an cur síos a dhéantar ar an tréimhse a chaitheann sé ar an gcoigríoch, áit a samhlaíonn sé a ghrá geal ina bhrionglóidí. Is furasta a áiteamh gur scéal maoithneach agus gur carachtair rómánsúla atá le sonrú sa scéal ach díol trua an bheirt nuair a chastar ar a chéile arís iad tar éis do Shéimí ocht mbliana fichead a chaitheamh thall. Ní aithníonn siad a chéile agus tá an pobal a bhfuil cuimhne ag Séimí orthu scuabtha chun siúil ag an imirce nó ag an mbás. Déanann an turas abhaile na tuiscintí cultúrtha chomh maith leis na cuimhní ar an mbaile a cothaíodh sa taithí imirce a bhréagnú agus socraíonn sé ar imeacht arís. Murab ionann agus cás Shéimí, éiríonn le Micí Mac Gabhann as Cloch Cheann Fhaola an t-ór a bhreith abhaile leis agus críochnaíonn an saothar dírbheathaisnéise *Rotha Mór an tSaoil* (1959) le filleadh Mhic Gabhann ar an mbaile. Cuntas ar na tréimhsí a chaith sé ar imirce atá sa leabhar uilig nach mór agus faightear léargas ann ar shaothrú an airgid agus an óir i Meiriceá. Saothar suntasach é scéal Mhic Gabhann don chur síos ar eispéireas an imirceora Gaeltachta agus ar na cúinsí socheolaíocha agus staire a bhain leis. Nuair a éiríonn leis filleadh ar a bhaile dúchais, déanann sé cur síos lom ar na hathruithe sóisialta agus cultúrtha atá tar éis titim amach sa cheantar. Aisimirceoir éachtach é Mac Gabhann – pósann sé bean, ceannaíonn teach mór agus tógann clann sa bhaile – ach ní chloiseann muid a thuilleadh uaidh, mar sin féin, faoinar tharla sa chuid eile dá shaol sa bhaile.

Téama coitianta sna cuntais aisimirce is ea easláinte an imirceora a d'fhill. Tá cur síos ag Tomás Ó Criomhthain ar dhrochbhail a dhearthár féin iad filleadh ón Oileán Úr dó in *An tOileánach* (1929/1973). Tar éis deich mbliana a chaitheamh ag sclábhaíocht i Meiriceá níl ann ach díol trua i measc a mhuintire. Níos déanaí sa leabhar céanna tugann sé suntas do 'iníon na caillí' béal dorais atá gléasta go breá nuair a fhilleann sí ach nach bhfuil inti anois ach 'an deilbh' tar éis di seacht mbliana a chaitheamh thall i dtír an allais (1973, 95). Filleann Tomás Ó Cinnéide agus é i ndrochshláinte sa leabhar *Ar Seachrán* (1981/1990). Cuireann sé an t-aistear abhaile i gcomparáid le filleadh an éin ar a nead: 'an áit ina mbeirtear an t-éan is ann is fearr leis a bheith' agus leis an mbradán a thagann ar ais chuig áit a bhreithe le sceitheadh arís (1990, 147). Cé go bhfuil sé sásta a bheith ar ais sa bhaile níl a thuismitheoirí ann le fáilte a chur roimhe agus údar díomá dó na hathruithe móra atá tagtha ar an

gceantar agus ar an bpobal. Ní hé an t-imirceoir i gcéin amháin a thugann claochlú an bhaile faoi deara agus is díol trua go minic scéal an imirceora inmheánaigh. Tá cur síos ag Pádraig Ua Maoileoin ina leabhar *Na hAird Ó Thuaidh* (1960) ar an turas a thugann sé siar go hiarthar Duibhneach ón bpríomhchathair. Is beag, dar leis, idir é féin agus ‘an púncánach a thagadh abhaile tar éis a dheich mbliana fichead a bheith tugtha i Meirice aige’ (1960, 172). Tógann na saothair atá luaite ceisteanna spéisiúla maidir le dáimh an duine le háit agus nochtann siad léargas luachmhar ar thaithí na himirce agus na haisimirce araon. Cé go dtagraítear do léiriú seo na haisimirce i litríocht na Gaeltachta sna saothair chritice atá luaite, níl aird ar leith dírithe ar shaothair de bharr go bhfuil sí mar chroíthéama iontu. Féachfaidh an chaibidil seo le cuid den bhearna sin a líonadh agus an aisimirce mar a léirítear í i litríocht Chonamara a iniúchadh.

3.2 An bhunchloch á leagan – téama na haisimirce i litríocht Chonamara anuas go dtí 1948

Nuair a bunaíodh The Anti-Emigration Society i 1903 cuireadh tús le feachtas frithimirce a bhfuil a rian le sonrú ar litríocht na tréimhse sin. Ba údar díomá don chumann agus do ghrúpaí náisiúnaíochas eile go raibh an tuath agus, níos measa fós, na ceantair Ghaeltachta, á mbánú ag an imirce. Baineadh leas as an aisimirceoir ó Mheiriceá go minic le cur ina luí ar an lucht léitheoireachta nó ar an lucht féachana gan dul ar imirce. Scéal an imirceora a d’fhill, Máire Ní Eidhinn, a thugann léiriú ar bhochtanas Mheiriceá agus ar dhrochbhail na nÉireannach ann atá i gceann de na drámaí is mó cáil sa tréimhse seo, *An Deoraidhe: Dráma i n-aghaidh Imtheachtda thar Sáile* (1906) le Lorcán Ua Tuathail. Bréagnaíonn an t-aisimirceoir Máire na litreacha a sheoltar abhaile ó Mheiriceá ag mealladh imirceoirí eile thar sáile. Cuireann sí fíorscéal na himirce ar shúile a seanchomharsan i gConamara agus áitíonn sí ar chailín óg eile atá ag súil le himeacht gan an turas díobhálach sin a thabhairt uirthi féin. Tagann an léiriú seo den aisimirceoir le hanailís Philip O’Leary ar litríocht na tréimhse: ‘the “returned Yank” (Ponncán), often becomes the experienced voice of antiemigration propaganda’ (1994, 148). Baineann Úna Ní Fhaircheallaigh leas as an bponcán a d’fhill chun teachtaireacht frithimirce a thabhairt san úrscéilín *An Cneamhaire* (1902). Tugann an scéal seo, atá suite ar Inis Meáin, léiriú lom ar choimhlint intinne an phríomhcharachtair Máire Ní Fhlaithebheartaigh, atá ar tí dul thar sáile. Ní dhéantar aidhm frithimirce an scéil a

cheilt agus léirítear Meiriceá i dtéarmaí diúltacha ón tús. Sílenn Máire, maraon leis na hógánaigh uile i litríocht na tréimhse, go mbeidh saol níos éasca aici i Meiriceá go dtí go gcuireann aisimirceoir an scéil, an cneamhaire, ar a súile di nach amhlaidh a bheidh. Cé gur éirigh leis féin filleadh ar an mbaile dúchais, tá sé gafa anois ag saint na coigríche agus is saol ar imeall an phobail atá i ndán dó feasta. Más saol amú atá i ndán don chneamhaire éiríonn leis cor a chur i gcinniúint Mháire, mar sin féin. Socraíonn sí fanacht sa bhaile agus deir sí: ‘Duine ’sa domhan a thuigeann níos fearr ’ná mise chomh trom agus a bhíonn an ganntar agus an bhochtánacht ag gabháil do mhuinntir Árann – acht ’n-a dhiaidh sin féin fanfad ’sa bhaile i n-ainm Dé’ (Ní Fhaircheallaigh, 1902, 38). Go deimhin, níl ach scéal amháin sa tréimhse a thugann léiriú dearfach ar an aisimirceoir, ‘Baile Abhfad Siar’ (1913) le Tadhg Ó Donnchadha, áit a mbunaíonn poncán an scéil comharchumann feamainne agus mealltar na himirceoirí le filleadh ar a gceantar dúchais arís.

Cuireadh an fo-theideal ‘fíor-sgéal a bhaineas leis an imirce’ le ‘Nóra Mharcuis Bhig’, (1907/1956) gearrscéal Phádraic Uí Chonaire, nuair a foilsíodh den chéad uair é in *An Claidheamh Soluis* in Eanáir na bliana 1907. B’fhurasta a áiteamh go bhfeidhmíonn an gearrscéal agus an t-úrscéal iomráiteach *Deoraíocht* (1910) le Ó Conaire mar shaothair frithimirce de chuid na tréimhse. Tugann an dá scéal, mar sin féin, grinnléargas ar choimhlint intinne an imirceora atá as alt agus ar strae i gcathair choimhthíoch Londan agus sa bhaile dúchais iar fhilleadh dó. Duine stoite agus máchaileach é Micil Ó Maoláin, príomhcharachtar *Deoraíocht* (1910) agus, cé go n-aimsíonn sé pobal i measc aonaráin agus fánaithe eile na cathrach, déanann na cuimhní ar a bhaile dúchais agus ar an gcailín ar thug sé grá di é a chrá. Tá sé claochlaithe agus imithe as aithne nuair a fhilleann sé ar chathair na Gaillimhe mar fheic saolta i seó taistil. Níl áit sa bhaile dá leithéid agus filleann Micil ar shaol dearóil an choimhthígh i gcathair Londan mar a chaithfidh sé an chuid eile dá shaol gearr. Bíodh is go gcothaíonn imirce na n-ógánach drochmhisneach i measc an phobail, ní haon áit an baile don té a tharraingeoidh náire agus dímhéas. Fágann Nóra Mharcuis Bhig an baile ‘i ngeall ar aon pheaca amháin’ (1956, 88) agus, cé nach ndeirtear go hoscailte é, tuigtear don léitheoir go mb’fhéidir go bhfuil sí ag súil le páiste. Maraon le carachtair uile Uí Chonaire ar deoraíocht sa chathair, téann Nóra ar bhealach a haimhleasa agus iompaíonn ar an striapachas d’fhonn ioncam a shaothrú. Tugann sí cúl ar deireadh thiar leis an saol truaillithe a bhí á chaitheamh

aici thall agus filleann sí ar an mbaile agus an chuma ar an scéal go bhfuil a saibhreas saothraithe thall aici. Is follasach ar Nóra rian a saoil deoraíochta thall, áfach. Tá sí claochlaithe chomh mór sin nach slánú ná saol sócuil an bhaile atá i ndán di. Nuair a bheireann cathú an óil uirthi samhlaíonn a hathair a cuid meisceoireachta le bealaí na coigríche agus d'fbríonn sé ón mbaile í ag deireadh an scéil. Ní bhíonn aon rath ar aon fhilleadh abhaile a léirítear i scríbhneoireacht Uí Chonaire. Leagan droim ar ais d'fhilleadh Oisín ar Thír na nÓg a bhíonn i gceist, dar le Pádraigín Riggs:

Leagan bun os cionn de scéal Oisín a bhíonn ann, mar, murab ionann is Oisín, a fuair amach nuair a d'fhill sé ó Thír na nÓg, go raibh an saol ar fad athraithe, agus go gcaithfeadh sé dul i dtaithí ar an saol nua, filleann pearsana Uí Chonaire ar an saol a bhí riamh ann, ach feictear dóibh go bhfuilid *féin* athraithe – athraithe chomh mór san, nach bhfuil áit dóibh sa seansaol. (1983, 20)

Ainneoin go ndéantar an dá scéal leis an gConaireach a léamh go minic mar thráchtais frithimirce, tá léiriú luachmhar ar fáil iontu ar shaol na n-imirceach Éireannach i Sasana, ar na bearnaí sóisialta agus cultúrtha a chruthaítear idir an t-aisimirceoir agus a phobal baile agus ar easpa tuisceana an phobail chéanna sin ar eispéireas na himirce.

Filleann na himirceoirí ar fad ar an mbaile faoi riocht an rachmais i scéalta Phádhraic Óig Uí Chonaire. Is chun feabhais atá siad imithe tar éis dóibh seal a chaitheamh thar sáile, dar le hógánaigh an cheantair. Deirtear i dtaobh na n-imirceoirí a fhilleann san úrscéal *Seoid ó'n Iarthar Órdha*: 'Níl duine dár tháinig anall ariamh nach raibh cuma na maitheasa air agus níorbh é boladh na deataí a bhí orthu ag dul anonn, a thugadar anall leo' (1924/1933, 38). Aisimirceoirí a bhfuil bunchlaochlú féiniúlachta tar éis tarlú dóibh sa taithí imirce iad na carachtair i scéalta Phádhraic Óig mar sin féin. Nuair a thagann Séamas Ó Móráin abhaile tar éis na blianta a chaitheamh i mBaile Átha Cliath in úrscéal luath de chuid Uí Chonaire *An Fraoch Bán* (1922), níl dáimh níos mó aige le timpeallacht fhisiciúil agus shóisialta an bhaile. Cé go gcuirtear íomhá rómánsúil den Ghaeltacht os ár gcomhair go minic ina shaothair, rud atá cáinte ag criticeoirí áirithe (Titley, 1991, 297; Ó Conaire, 1971, 20), tá a chuid

scéalta breac le haisimirceoirí a thugann breithiúnas ar an mbaile dúchais 'i gcomhthéacs a bhfuil feicthe agus foghlamtha aige/aici sa domhan mór amuigh' (Ó Laoghaire, 1995, 25). Bronnann an t-eispéireas imirce tuiscint agus léargas úrnua ar an áit a dtugann muid an baile uirthi, tuairim a thagann le háiteamh an tíreolaí, Yi Fu Tuan: 'Long residence enables us to know a place intimately, yet its image may also lack sharpness unless we can also see it from the outside and reflect upon our experience' (1977, 29). Nochtar cúngaigeantacht an phobail i saothair áirithe, ar nós *Solus an Ghrádha* (1923), agus is minic gur aisimirceoirí nó daoine nach de bhunadh na Gaeltachta iad a dhéanann an ghné sin a shainiú. Ba léir gur tuigeadh do Ó Conaire gur ghá don phobal Gaeltachta a raibh na sluaite daoine óga ag imeacht uaidh, forbairt shóisialta a dhéanamh agus gurb é an dream sin ón taobh amuigh a chuirfeadh na hathruithe sin i gcrích. Ní go dearfach, áfach, a chuirtear na haisimirceoirí i láthair i gcónaí. Poncán ardnósach í Eibhlín Mháire Nóra san úrscéal *Seoid ó'n Iarthar Órdha* (1924/1933), bean a lochtaíonn Conamara agus dúire a muintire. Ainneoin a dímheas ar an gceantar, áfach, tá sí ag súil le pósadh agus le cur fúithi san áit agus saibhreas Mheiriceá ina seilbh aici. Ní ansacht dá bhaile dúchais a thugann ar Cholm Ó Donnchú, príomhcharachtar an úrscéil *Éan Cuideáin* (1936/1970), aghaidh a thabhairt abhaile ó Cheanada tar éis deich mbliana thall, ach litir óna mháthair ag impí air cúram na feirme a ghlacadh air féin tar éis bhás a athar. Ní go fáilteach ach oiread a ghlacann muintir an bhaile sin lena bhean chéile Nan, ar de bhunadh Montréal di. Déanann an chéad amharc ar Nan lena cóta fionnaidh í a scoitheadh amach ó mhuintir bhaile Choilm agus is mar sin a fhanfaidh sí le linn an scéil nó go bhfillleann siad beirt ar Mhontréal arís. Cuireann tírdhreach sceirdiúil agus bochtanas an cheantair uafás ar Nan agus samhlaítear í leis na crainn fhánacha sin atá ag fás sa cheantar agus aiféala orthu, is cosúil, gur chuir siad fréamhacha san áit an chéad lá riamh (1970, 49). Cé go ndéanann Nan iarracht feabhas a chur ar theach a máthar céile, is é an toradh atá ar a cuid maisiúchán ná borradh a chur faoin gcoimhlint ghéar eatarthu (1970, 61). Déanann Colm sáriarracht, mar sin féin, slí mhaireachtála a shaothrú as talamh a mhuintire. Sclábhaíocht í an obair chéanna ach sonraítear ar deireadh thiar gurbh é an pobal agus muintir Choilm an bac is mó atá rompu sa bhaile. Is spéisiúil an méid a deir Pilib Ó Laoghaire i gcás an scéil seo:

Ní fhágann Pádhraic Óg amhras ar bith orainn in *Éan Cuideáin* faoi na fáthanna atá le dúil seo na ndaoine in éalú na himirce nó in éalúchas an

phoitín. San úrscéal seo tá anam agus spiorad Chonamara chóir a bheith chomh mór ar an dé deiridh is atá staid eacnamaíoch an cheantair, mar tá paróisteachas meirbhlietheach seineafóbach den chineál is cúinge plúchtaí ag tachtadh mheon mhuintir na háite sa chaoi nach féidir leo anáil bheoga fholláin an domhain mhóir amuigh a tharraingt isteach. Is é is suntasaí ar fad faoi *Éan Cuideáin* gurb iad na strainséirí agus iadsan amháin ar féidir leo an mharbhántacht seo a thabhairt faoi deara, gan trácht ar í a cháineadh nó a cheartú. (1995, 45)

Tagann an ghné theagascúil seo chun cinn go minic i saothair Phádraic Óig Uí Chonaire agus baintear leas as an aisimirceoir chun pobal an bhaile dúchais a thabhairt i dtreo an nua-aoiseachais ina úrscéal *Déirc an Díomhaointis* (1972). Déantar plé níos cuimsithí ar an úrscéal seo níos deireanaí sa chaibidil. Tugann an tsraithéachaint seo léargas ar lárnacht théama na haisimirce i bhfoinsí liteartha Ghaeltacht Chonamara ó thús an fichiú haois agus soláthraíonn sé comhthéacs don phlé ar na saothair a foilsíodh ón tréimhse iarchogaidh ar aghaidh. Léiríonn an litríocht céimeanna uile an phróisis imirce agus aisimirce, ón gcinneadh a dhéanann an t-imirceoir an baile a fhágáil, cinneadh dosheachanta go minic, go dtí an cinneadh a dhéanann sé filleadh ar an mbaile sin arís. Féachfar anois ar litríocht na tréimhse atá faoi chaibidil sa staidéar seo.

3.3 Claoclú dheoraithe an chomhthionóil: an aisimirce i saothar Mháirtín Uí Chadhain

Imirceoir inmheánach ab ea an scríbhneoir iomráiteach Máirtín Ó Cadhain agus chaith sé an chuid is mó dá shaol ag cur faoi i gcathair Bhaile Átha Cliath. Cé go bpléann na saothair is deireanaí óna pheann le streachailt an duine aonaraigh i dtimpeallacht choimhthíoch na cathrach, léargas ón taobh istigh ar mhuintir an phobail Ghaeltachta, pobal Chois Fharraige, atá sna gearrscéalta tosaigh, ‘leis an gcomhthionól dar de mé féin a léiriú’ (1990, 10). Bhí a chuid buntáistí féin ag roinnt le saol an phobail tuaithe seo, dar le Denvir:

Bhí a fhios ag an duine cérbh é féin. Bhí ionad cinnte aige sa saol agus leagan amach cinnte ar an saol sin a tháinig anuas le hoidhreacht ó ghlúin go glúin, treoir a thabharfadh slán an té a leanfadh í. Bhí buanaíocht agus sásamh intinne ag an té a lean dlíthe neamhscríofa a muintire má b'é

sásamh na síorchruóige féin é – sásamh, mar a gheobhfar amach, nach dtuigtear nó go gcailltear é. (1987, 51)

Cé go santaíonn go leor d'imirceoirí na litríochta nua-aimseartha trí chéile an chinnteacht sin, feictear muintir an chomhthionóil go minic agus iad ag streachailt agus ag fuirseadh le hanró an tsaoil. Ní léir dóibh, dá bhrí sin, an sásamh atá le baint as seasmhacht an bhaile dúchais go dtugann siad cúl leis agus a n-aghaidh ar chathracha na coigríche. Bhí an imirce ina gné dhosheachanta de shaol an phobail, gné ar ghlac an pobal léi go minic gan ceist, gan agóid, áfach. Ní miste féachaint ar an gclaochlú atá i ndán don imirceoir sna saothair atá faoi chaibidil anseo nuair is é an claochlú céanna is cúis leis an mbearna shóisialta agus chultúrtha idir an t-aisimirceoir agus a phobal iar fhilleadh dó. Tá fianaise ar an imeacht ó aithint nó ar an gclaochlú seo i scéalta Uí Chadhain. Is sa chur síos atá againn ar an tréimhse roimh imeacht don imirceoir – tá an tórramh Meiriceánach ar cheann de na gnéithe is mó a léirítear i litríocht thús na haoise ach go háirithe – is mó a léiríonn go raibh tús curtha le claochlú na féiniúlachta sula raibh an baile fágtha ag an imirceoir fiú. Deis a bhí sa tórramh Meiriceánach slán a fhágáil ag an té a bhí ag imeacht, tórramh don bheo, deasghnáth a mhaolódh de bheagán ar an mbriseadh croí. D'éirigh leis na comharsana agus le muintir an imirceora a meas agus a gcion a chur in iúl don té a bhí ag imeacht. Ag láthair na cóisire sin atá an gearrscéal 'An Bhliain 1912' ón gcnuasach *An Braon Broghach* (1948) suite, ach is mó de bhac atá sa chomhluadar daoine agus sa chraic do mháthair Mháirín, príomhcharachtar an scéil. Tuigeann máthair an scéil gurbh í cinniúint a hiníne a haghaidh a thabhairt ar Mheiriceá agus nárbh fhéidir 'cluas bhodhar a thabhairt do stoc na cinniúna ní b'fhaide' (1948, 150). Tá sí oilte ar chrá croí na himirce mar d'imigh ochtar deirfiúracha léi féin agus idir 'ord agus inneoin an tsaoil múineadh dise lena croí a cheannsú agus a gean máthartha a chriogadh i ngreim scóige' (1948, 150). Ainneoin na hoiliúna seo, ní mhaolaítear ar bhriseadh croí na máthar agus a hiníne, céadcheap a broinne, a bheith ag scaradh léi. Déanann sí iarracht dul i ngleic leis an scarúint agus feictear í tríd an scéal ar fad ag lorg deis a gean máthartha a nochtheadh dá hiníon. Díol spéise ar an taobh eile is ea iompar a hiníne ar an ócáid. Cé gur léir amhras agus cumha uirthi, tá gliondar uirthi a bheith ag cur tús leis an turas cinniúnach a bhéarfaidh chuig tír na n-aislingí í, fearacht na n-ógánach a chruinníonn ina timpeall agus a n-imeacht féin á fhógairt acu:

Ag ceiliúr faoi Mheiriceá a bhí na mná óga. Ag ceiliúr faoin saol a bheadh acu abail a chéile ar fad i South Boston go gairid, mar ba dhual do chine arbh é tronc Mheiriceá a n-aingeal coimhdeachta, arbh í an long imirce a réalt eolais agus arbh í an Fharraige Mhór a Muir Rua. Mheabhraigh Bidín Johnny ag iarraidh ar a col ceathrar dlús a chur lena paisinéireacht. Dúirt Judeen Sheáin, ar a bhfaca sí riamh, a inseacht do Liam Pheige faoin spraoi a bhí ar thórramh shean-Cháit Thaidhg.

‘Abair le mo bhuachaillse, a Mháirín, gur gearr go mbí mé anonn chuige,’ a deir Nóra Phádraig Mhurcha de chogar a chuala na gearrchailí ar fad.

‘Dar priocaí, ní bheidh sé i bhfad go mbaine mise aithinneacha as leacacha South Boston,’ a deir scorach fionnrua ar chuir an t-ól ruibh na cainte air. (1948, 156-7)

Cuireann Máirín cuimhneacháin ar a baile dúchais i dtaisce agus gléasann í féin in éadaí Mheiriceá. Údar coimhthís dá máthair na héadaí céanna, éadaí a shamhlaíonn sí leis an bponcán agus le taiséadaí an mharbháin araon. Teachnt in inmhe an ógánaigh atá sa chóisir, dá réir sin, agus faoi theacht na maidine tá Máirín claochlaithe ar fad. Meafar láidir é breacadh an lae i gcodarsnacht le dorchadas na hoíche sa chás seo. Mar a deir Grace Neville:

It is interesting that first light should mark the start of the emigrants’ new lives, for the morning after the night before, the young people about to emigrate were no longer the people they used to be: like children in some folktale emerging from the dark or the forest, they had suddenly grown up and become adults overnight. (2000, 125)

Is é an tost an ní is suntasaí sa scéal agus cuirtear easnamh agus éagumas cumarsáide na máthar i gcomparáid le líofacht agus solúbthacht an cheoil agus an damhsa a mbaineann buachaill Mháirín, Pádraigín Pháidín, leas éifeachtach astu lena ghrá a chur in iúl di. Tuigeann an mháthair nach mbeidh deis chumarsáide aici féin lena hiníon go ceann i bhfad eile agus, fiú dá mbeadh, gur i riocht litreach a bheadh an deis chainte, ‘litir a mbeadh sí i dtuilleamaí duine eile faoina scríobh agus i dteanga a

raibh a féith agus a cuisle ní ba chiomhthí di ná féith agus cuisle Shíogaí na Bruíne' (1948, 152). Ainneoin an fheasa seo, teipeann glan uirthi slán mar is ceart a fhágáil aici agus friotal a chur ar mhianta a croí. Is suntasaí an ciúnas ná an chaint i gcás nach bhféadfadh focal ar bith mothúcháin na beirte a léiriú. Tagann an léiriú seo le dearcadh Neville ar an ábhar:

Beyond words and gestures lies silence. Emigrants, we read, would keep looking backward, silently, as long as their family home remained in view. They were now in a place beyond words, where words and gestures could not even begin to convey what they were going through, where – in a nation of speakers – silence is arguably the most powerful form of communication. (2000, 126)

Is oiriúnach mar sin gur tórramh a thugtaí ar an gcóisir a d'eagraítí an oíche roimh imeacht don imirceoir. Tá infón na máthar cailte sa dá chiall, dar le Denvir (1987, 205) agus, cé go ndeireann sí lena hiníon agus iad ag scaradh óna chéile go bhfeicfidh sí roimh chúig bliana í, is 'de ghlór neamhdhiongbhála' a deireann sí é agus is feasach dá croí agus dá ciall ag deireadh an scéil gurbh í a hiníon 'an Ghé Fhiáin nach bhfillfeadh ar an bhfara dúchais go deo deo...' (1948, 167). Fiú dá n-éireodh léi teacht abhaile bheadh rian na tíre aíochta agus taithí na himirce le sonrú uirthi. Agus a haisimirce á guí ag muintir an tí ar Mháirín, cuirtear fainic uirthi gan cuma an Phoncáin a bheith uirthi nuair a fhilleann sí:

'...Ná bíodh aon chanúint ort ar chuma ar bith,' a deir buachaill óg de chol ceathrar léi, 'agus ná bí ag "guessáil" fút agus tharat mar bhí Mícheáilín Éamainn nár chaith ann ach dhá mhí agus a tháinig abhaile trasna na ngarranta agus leathghine agus veist nua aige de bharr a aistir.' 'Ná bí ag fiafraí "what's that, mammy?" nuair a fheicfeas tú an mhuc.' (1948, 158)

Déantar comparáid lom sa chás seo idir cinniúint an té atá ag imeacht agus an té a bheidh fágtha sa bhaile: 'Go bhfoire Dia ar an dream a chaithfeas fanacht sa mbaile,' a deir sean-Shéamas Ó Curráin...' (1948, 157). Cuireann an scéal seo bunús maith ar fáil don phlé ar dhúshláin athchultúraithe an aisimirceora sna saothair trí chéile.

Ainneoin an bhearna a osclaítear idir an duine agus a phobal ar imeacht dó, tá ról lárnach ag fíis na haisimirce agus ag an tsamhail den bhaile i gcuimhne agus i gcultúr na n-imirceoirí ar an gcoigríoch. Dar le Robin Cohen a bhfuil taighde forleathan déanta aige ar dhiaspóirí an domhain, is saintréith de chuid an phobail thar lear a gcaidreamh leis an mbaile:

In both established and embryonic victim diasporas the wrench from home must survive so powerfully in the folk memories of these groups that restoring the homeland or even returning there becomes an important focus for social mobilization, and the mould in which their popular cultures and political attitudes are formed. (2008, 4)

Imirceoir eile arbh éigean dó aghaidh a thabhairt ar Mheiriceá ach a bhfuil sé de rún aige filleadh ar an mbaile chomh luath agus is féidir ná Colm Cháit Anna sa scéal ‘Tnúthán an Dúchais’ (1948). Is iad ‘Tiocfaidh mé abhaile. Tiocfaidh le cúnamh Dé. Is gearr...’ (1948, 1) na focail dheireanacha a chloistear uaidh agus é ag tabhairt an bád bán anonn. Shamhlaigh Colm Cháit Anna an t-aisimirceoir roimh imeacht dó le ‘gaiscíoch ag filleadh ar thinteán an teaghlaigh faoi chaithréim thar éis a gheasa a fhuascailt, draíocht agus danarthacht a sháru, agus iomad ceann na ngruagach, fios fátha an aon scéil, agus an claidheamh solais a bhaint amach’ (1948, 2). Íomhá áiféiseach í ach íomhá, ina dhiaidh sin féin, a chuir bac ar Cholm filleadh lena bheo. Cé nach dtéann sé i dtaithí go hiomlán ar Mheiriceá, níl sé in acmhainn teacht abhaile go n-íocfaidh sé an phaisinéireacht a cuireadh anall chuige, agus go saothróidh sé a phaisinéireacht abhaile. Samhlaíonn máthair Mháirín in ‘An Bhliain 1912’ paisinéireachtaí a páistí eile ag cur moill ar chuairt a hiníne. Más iad toradh a broinne féin naimhde na máthar toisc go gcuirfidh siad cosc ar a hiníon teacht abhaile, is iad siblí Chalm Cháit Anna na naimhde i gcás a aisimirce féin. Tuigeann sé nach mór an fháilte a bheadh roimhe sa bhaile mura gcuirfeadh sé paisinéireacht anall dá dheartháir. Ainneoin an drogall atá ar Cholm ar dtús an t-airgead a chur chuige arae chuirfeadh sé moill lena aistear féin abhaile, tagann athrú intinne air agus tuigtear dó go mba mhaith ann a dheartháir Beartla, mar ‘b’amhlaidh a thúisce a d’fhéadfadh sé féin a dhul abhaile go measúil, arae bhí sé an fhad i Meiriceá anois is go mbeadh guth thar cionn air dá dtéadh sé abhaile agus gan thar chuid an bheagáin ar a fháltas’ (1948, 9). Seachas é a bheith ina chabhair aige, is

ualach é a dheartháir thall agus tá ar Cholm paisinéireachtaí beirt eile den chlann a íoc ach go socraíonn sé an muirín ar fad a íoc amach ar deireadh, 'i riocht is go mbeadh an tinteán sa mbaile aige faoina mhullóg féin' (1948, 11). Tá tionchar ag rún na haisimirce ar gach gníomh leis. Téann an saol ina éadan de réir a chéile, áfach, agus fágtar gan pingin rua é tar éis don bhanc a bhfuil a chuid airgid ar fad i dtaisce ann dul i mbá. Ní ligfeadh an náire anois dó aghaidh a thabhairt abhaile agus 'a dhá láimh chomh fada lena chéile' (1948, 13). Constaic eile í a bhean chéile, bean nach bhfuil meas aici ar Éirinn. Ní hamháin nach bhfuil fonn abhaile uirthi ach cinntíonn sí go mbeidh tógáil Mheiriceánach ag a gclann agus oideachas curtha orthu dá réir. Má cheil Colm teanga agus cultúr a bhaile dúchais ar a chlann i rith a shaoil, scaoileann sé scód leo ag an gcóisir a eagraítear an oíche sula dtugann sé a aghaidh abhaile. Cuirtear náire agus alltacht ar a chlann agus go híorónach, más go méaldrámata féin é, cailltear ar an láthair é agus é fós ar an gcoigríoch. Thuig Colm lena bheo nach bhfáilteofaí roimh an té nach raibh a fhortún saothraithe aige agus a bheadh ina ábhar náire ag a mhuintir dá réir. Ábhar náire é dá chlann agus dá chairde ar an gcoigríoch é, mar sin féin.

Ní gaiscíoch í an t-aisimirceoir Mairéad i scéal eile leis an gCadhnach, 'An Taoille Tuile' (1948), agus díomá ar a máthair chéile faoina laghad spré a shaothraigh sí i Meiriceá. Bhí sé i gceist aici filleadh lena grá Pádraig a phósadh, sprioc a n-éiríonn léi a chur i gcrích tar éis deich mbliana thall. D'imigh sí, is cosúil, chun airgead a thuilleamh dá cleamhnas, ach tar éis paisinéireachtaí a íoc dá triúr deirfiúracha, filleann sí ar theach a máthar céile agus spré shuarach aici. Ní hamháin sin ach caithfidh sí, de réir a cuid dualgas pósta, dul i dtaithí an athuair ar chruatan oibre an bhaile tar éis go ndeachaigh sí i gcleachtadh ar sclábhaíocht de chineál eile sna blianta a chaith sí i Meiriceá. Níl sí ach mí sa bhaile nuair a chuirtear amach ag baint fheamainne í agus tá an cladach sa scéal mar láthair codarsnachta agus coimhlinte idir an t-aisimirceoir agus an té a d'fhan sa bhaile, idir an tsochaí agus an coimhthíoch, agus idir an pobal baile agus an strainséir. Is í Mairéad an strainséir sa chás seo ach, mar a dhearbhaíonn Denvir, 'an té atá in ann cruachan a dhéanamh in aghaidh na hanachaine, déanfaidh sé bun agus tiocfaidh slán' (1987, x). Seo bunús an dúshláin athchultúraithe agus ní mór don duine ar mian leis páirt a ghlacadh i saol an phobail, saol atá bunaithe ar shaothrú talún agus cladaigh, an dúshlán sin a shárú. Deir Aisling Ní Dhonnchadha gur tástáil fiúntais atá sa lá oibre seo, áit a gcaithfidh

Mairéad ‘a chruthú dá fear agus don phobal sin gur bean chéile mhiotalach shaothraíoch atá inti agus, thairis sin, gur féidir brath uirthi mar bhall pobail fiúntach iontaofa a thuigeann agus a chomhlíonann dualgais chóras chomhar na gcomharsan’ (2000, 99). D’imigh Mairéad sula raibh sí oilte i gceart ar sclábhaíocht an chladaigh agus níl aici anois ach leath-thuiscint ar obair na farraige, rud nach raibh na Loideáin, an chlann lena bhfuil siad ag baint fheamainne, i bhfad ag cur ar a súile di:

‘Rabharta mór é,’ a deir Mairéad go simplí. De bharr di a dhul go Meiriceá chomh luath as tús a hóige ní raibh thar smearthuiscint anois aici ar chuid de na cúrsaí baile a raibh a n-ainmneacha i ndlúth agus in inneach a cuimhne.

‘Rabharta mór,’ arsa an Loideánach agus gotha easpaig air a mbeithí tar éis diamhasla dalba a lua os a chomhair. ‘Rabharta mór na Féile Bríde! Níl tú taithithe ar na rabhartaí fós, a stór, agus ní hiad is cás leat.’ (1948, 37)

Murar chás léi iad go dtí sin ba ghearr go mbeadh sí cleachtaithe orthu. Cé gur fonn spraoi is túisce a bhuaileann í ar an trá, is gearr go dtuigeann sí nach spraoi atá i gceist le hobair an lae. Glacann sí lena cinniúint go fonnmhar, áfach, cé go mb’fhéidir gur fonn saonta é: “Nach iomaí mo leithéid eile istigh sa bpobal,” arsa sise léi féin, “a chaith fiche bliain i Meiriceá, agus atá chomh gafach leis an sclábhaíocht seo inniu is dá mbeidís gan an baile a fhágáil riamh” (1948, 38). Tuigeann Mairéad go bhfuil sí as alt ina pobal dúchais agus go mbaineann sí le haisimirceoirí an cheantair. Tugann sí faoi dhúshlán an chladaigh mar a rinne na haisimirceoirí eile roimpi ach is léir roimh i bhfad nach bhfuil sí in ann ag an obair agus gur mó de bhac atá inti thar aon ní eile. Níl sí feistithe i gceart don obair agus in áit bróga táirní is ‘toy toys éadroma’ (1948, 39) agus ‘cóitín scagach Meiriceánach’ (1948, 44) atá uirthi. Déanann sí iontas a laghad cúthaileachta atá ar an mbeirt bhan eile a sciortaí a chrochadh aníos go gcuimhníonn sí ‘nár fhágadar an baile riamh’ (1948, 44). B’údar suntais riamh éadaí an aisimirceora, mar a léiríonn Neville sa taighde atá déanta aici ar dheasghnátha na himirce i bhfoinsí béaloidis na hÉireann: ‘Anyone familiar with these archives will be struck by the unquenchable interest in the clothes of the returned emigrants, especially those of the women. The effect these

clothes had on the home communities was profound' (2000, 127). Déanann an pobal taithí imirce an aisimirceora a cheilt ar ógánaigh eile an phobail, pobal atá fuinte agus fáisceithe as riachtanas na himirce ach is mór idir an té a chuaigh ar imirce agus an té a d'fhan sa bhaile. Go deimhin, samhlaíonn Nóra Loideáin éadaí agus easpa Mháirín in obair an chladaigh mar rud dearfach, obair ar éirigh léi éalú uaithi: "Is sraimlí an éadáil é," a deir Nóra Loideáin. "Dá mbeinnse i Meiriceá, a Thiarna, is fada go bhfágfainn é. Tiocfaidh mo phaisinéireacht an samhradh seo" (1948, 41). Cé go n-éireoidh le Nóra éalú ó éadáil an chladaigh, is ina bun a bheidh Mairéad feasta. Má tá sí ina coimhthíoch sa chladach, tá a fear céile ar fhill sí lena phósadh chomh coimhthíoch céanna léi ag deireadh an lae oibre. Cuirtear críoch dhuaire leis an scéal nuair a bhriseann ar fhoighne Phádraig agus bagraíonn sé go fíochmhar uirthi. Mar is léir do Nic Eoin, i gcás an scéil seo, "is í an imirce an comhartha idirdhealaithe, agus is minic a bhreathnaítear sa litríocht ar an aisimirceoir mar dhuine atá dealaithe ar bhealach suntasach ón gcuid eile den phobal" (2005, 155). Léiríonn an scéal míthuiscint an phobail ar thaithí imirce na n-ógánach thall agus gurbh iad riachtanais shóisialta agus chultúrtha an phobail sin go minic an ní is mó a chuireann bac ar fhilleadh a muintire.

D'fhill Meaig Bhriain Mhóir ar an mbaile de bharr a heasláinte in *Cré na Cille* (1949/2009) le Ó Cadhain. Ainneoin go mbíodh dearcadh diúltach ar an gcineál seo aisimirceora, eisceacht í Meaig mar go gcomhlíonann sí riachtanais eacnamaíocha an phobail bhaile. Tugtar le fios sa scéal gur chaith Meaig agus clann Bhriain Mhóir go maith le Baba Pháidín thall i mBoston agus tá spré mhór geallta do Mheaig aici dá bharr sin. Tá Baba, deirfiúr Neil agus Chaitríona Pháidín ag cur fúithi i Meiriceá le fada an lá agus tá uacht mhór le fágáil aici de bharr nár phós sí thall. Theastaigh ó Chaitríona go bpósfadh a mac féin Meaig agus go mbeadh airgead Mheiriceá acu ach is léir di anois i gcré na cille nach bhfaighidh a clann pingin de. Is é mac a deirféar, Peadar Neil, a phósann Meaig agus cuirtear dlús leis an síorachrann idir an bheirt deirfiúracha. Is díol suntas é nasc an imirceora thall leis an mbaile. Tá uacht Bhaba ina húdar coimhlinte chomh mór sin go bhfuil sí ar cheann de na chéad rudaí a labhraíonn Caitríona Pháidín uirthi ar theacht chun na cille di:

Ag Neil a fhágfas sí chuile chianóg ag gabháil léi. Tá sásamh maith ag an smúitín sin orm ina dhiaidh sin. Tá Baba blite suas aici. Ach dhá

bhfaghfainnse saol nó go ndéanfadh Baba uachta déarfainn go dtiúrfadh sí leath an airgid dom de bhuíochas Neil. (2009, 15)

Rinne Baba iarracht filleadh ar an mbaile ach is cosúil nár éirigh léi athshocrú ann mar thug sí na cosa anonn arís léi. Cleachtadh ar thithe galánta Mheiriceá agus easpa cleachtaidh ar shalachar is cúis lena himeacht arís, dar le Caitríona Phaidín:

Ní thabhdhódh sí tigh Neile beag ná mór, an uair sin a raibh sí sa mbaile as Meiriocá marach gurb é mac Neile a phós Meaig Bhriain Mhóir. Tuige a dtaobhdhódh ... Pruchóigín de theach. Pruchóigín bhrocach de theach freisin. Ní teach do Phuncán a bhí ann ar aon nós. Níl a fhios agam cén chaoi ar bhain sí ceart ar bith dhó i ndiaidh a bheith sa teach se'againne agus i dtithe móra Mheirioca. Ach ba ghearr an cónaí a rinne sí ann, gur ghread sí anonn in ath-uair... (2009, 16)

Cuireann Caitríona in iúl dúinn nach dtiocfadh sí go hÉirinn go deo arís. Nuair a theipeann ar iarracht aisimirce ní cosúil go ndéanfar iarracht an t-aistear a chur i gcrích an athuair.

3.4 An aisling aisimirce gan fíoradh – an imirce iarchogaidh

D'fhág na mílte Éire arís sa tréimhse iarchogaidh ach ba ar Shasana a bhí a bhformhór ag triall an uair seo. Glacadh leis an ollimirce mar ghné dhosheachanta de shaoltaithí mhuintir na tíre mar a rinne na glúinte roimhe sin. Mar a deir Lee: 'Many in Ireland had long persuaded themselves that emigration was normal, and adjusted without undue discomfort to the emigrant wave of the fifties' (1989, 374). In ainneoin go ndeachaigh muintir na tíre i gcleachtadh ar an eisimirce an athuair, ba thréimhse dhuaire í nach raibh a chomhionann ar fáil san Eoraip:

Emigration was not unique to Ireland. But the type of emigration, the scale of emigration, and the impact of emigration were. In no other European country was emigration so essential a prerequisite for the preservation of the nature of the society. (Lee, 1989, 374)

Dearbhaíonn an staraí Pádraig Ó Treabhair nárbh ionann imirce na gcaogaidí agus imirce na mblianta a chuaigh roimhe. Chruthaigh sí géarchéim don stát Éireannach

nuabhunaithe, is léir: ‘Anois, den chéad uair riamh, bhí an imní mhór faoi rátaí reatha na himirce á nochtadh in óráidí polaitíochta, i ndíospóireachtaí Dála, in eagarfhocail nuachtán agus i dtréadlitreacha easpag, agus iad uile buartha go háirithe faoi theitheadh na gcailíní’ (Ó Treabhair, 2008, 37). Ainneoin an líon daoine a d’fhág an tír agus an tionchar díobhálach a bhí ag an imirce seo ar bhailte agus ar phobail na tíre, ábhar iontais é a laghad údar a chuaigh i ngleic leis mar théama ina gcuid saothar. Mar a deir scríbhneoir amháin de chuid na tréimhse, Dónall Mac Amhlaigh: ‘When we consider that an estimated million plus Irish people came to Britain to make a living since the founding of the Irish Free State in the early 1920s it is surprising to say the least that the experience of this emigration has not found more expression in literature’ (1989, 7). Luann Piaras Mac Éinrí roinnt cúiseanna leis an easpa ábhar litríochta i gcoitinne: ‘Guilt and denial must surely have played a part, as well as the fact that relatively few first-generation Irish migrants came from a background where there was a strong emphasis on formal creative writing’ (suíomh beo: migration.ucc.ie). Féachann Bernard Canavan ar an léargas a thugann saothair bheathaisnéiseacha le ceathrar scríbhneoirí Éireannacha (John O’Donoghue (1958); Brian Behan (1964); John B. Keane (1964) agus Dónall Mac Amhlaigh (1960)), ar thaithí saoil na bhfear i Sasana sa tréimhse seo. Foinsí luachmhara iad saothair dhírbheathaisnéiseacha an lucht oibre don léiriú ar shaoltaithí na haicme sin, dar leis:

Working-class autobiographies have long provided an important source for the study of labour militancy, and in recent years the systematic study of large numbers of such works has directed attention to the evidence they provide about other more elusive aspects of the lives of the poor, such as self-perception and migration. (1994, 155)

Tá an fhianaise is suntasaí le haimsiú i ndírbheathaisnéis agus i saothair fhicsin Dhónaill Mhic Amhlaigh. Saothair iad a dhéanann cur síos ar phobal Chonamara thall agus ar aisling na haisimirce nach ndéantar a fhíorú. Tá taighde socheolaíoch déanta le blianta anuas ar dhúshláin féiniúlachta an phobail Éireannaigh i Sasana (Mac Éinrí et al, 2002; Greenslade, 1997) ach is fiú an fhianaise atá ar fáil i saothair Mhic Amhlaigh a fhiosrú a thuilleadh, dar le Nic Eoin:

Trí bhéim a leagan ar thaithí imirce phobal na Gaeilge, caitheann Mac Amhlaigh solas ar ghné thábhachtach d'eispéireas imirce mhuintir na hÉireann nár léirigh mórán tráchtairí spéis inti go dtí seo. Is cinnte gur shoilsigh a dhílseacht féin don teanga agus a dháimh le pobal na Gaeltachta gné na critice polaitiúla dá shaothar sa mhéid gur shoiléirigh sé dó ionad íochtaránach phobal na Gaeilge i gcoitinne faoi réimeas an stáit dúchais. Maidir le fadhbanna an athchultúraithe, is fiú na tuiscintí ar an dláithriú cultúir a shoilsíonn a shaothar a chur i gcomhthéacs an taighde atá déanta le blianta beaga anuas ar thráma an dláithrithe do phobail ó chúirí eile cultúir agus polaitíochta. (2005, 167)

Léargas lom ar ghnéithe de ghnáthshaol an imirceora Éireannaigh agus Gaeltachta a sholáthraíonn Mac Amhlaigh ina chéad leabhar *Dialann Deoraí* (1960). Cáipéis luachmhar atá ann don ábhar socheolaíoch agus staire a sholáthraíonn sé, ábhar a thacaíonn leis an taighde atá déanta le déanaí ar shaoltaithí an ghnáthimirceora fir sa tréimhse (Cowley, 2001). Tógadh Mac Amhlaigh i gCnoc na Cathrach, ceantar ar imeall Ghaeltacht Chonamara, sular aistrigh an chlann go Cill Chainnigh i 1941. Bhí dáimh agus bá ar leith aige leis an bpobal Gaeltachta agus feictear é tríd an dialann ar fad nach mór agus é ar thóir tearmainn i gcomhlúadar mhuintir Chonamara, pobal, dar leis, a raibh saibhreas cultúir agus teanga ag roinnt leo thar aon dream eile ann. Modh cumarsáide agus teanga na hoibre a bhí sa Ghaeilge ach bhí feidhm eisiatach aici chomh maith. Mar a deir an criticeoir David Morley: 'defining who (or what) "belongs" is, of course, also that of defining who (or what) is to be excluded' (2000, 3). Cuirtear fómhá ghreannmhar os ár gcomhair den Chorcaíoch atá chomh lúcháireach as teacht Mhic Amhlaigh ar an láithreán oibre mar go bhfuil sé sásta Béarla a labhairt leis, óir 'bhí sé cráite ag an nGaeilge ó tháinig sé ar an job seo' (1960, 37). Nuair a thagann Mac Amhlaigh chuig campa oibre uair eile níl an saoieste sásta post a thabhairt dó go dtí go dtuigeann sé gur Gaeilgeoir é:

'Tuilleadh diabhairt ort nár labhair tú Gaeilge liom?' ar seisean. 'Dar ndóigh ní fhéadfadh fhios a bheith a'm go mba duine dhúinn féin thú.' Bhí an post agam ansin agus fáilte le cois. (1960, 45)

Má chothaigh an teanga dúshláin chumarsáide ar uairibh don Ghaeilgeoir aonteangach sa chathair, is amhlaidh gur chosaint ó spochadh na nÉireannach a bhí i gcairdeas Mhic Amhlaigh leis an bpobal líonmhar Gaeilge:

Ní raibh aon leaba folamh i mbothán na leads sin, ach fuair mé áit go réidh i mbothán taobh amúigh [sic] i measc dreama as chuile chearn in Éirinn. Is cosúil gur dream lách iad, ach shílfeá go raibh siad roinnt scáfar romhamsa (dá dhonacht mé) mar gheall ar go bhfuil baint agam le muintir Chonamara. B'fhéidir gurb shin é mo leas, ámh, óir má bhíonn taca maith agam ní bheidh leath an oiread sin fonn ar aon duine tosú ag spochadh asam. (1960, 45)

Feictear go mba údar coimhlinte í an teanga idir na Gaeilgeoirí agus muintir Bhaile Átha Cliath ar an gcampa oibre céanna. Nuair a théann pobail éagsúla teanga i dteagmháil lena chéile tarlaíonn an rud a dtugann na sochtheangeolaithe Aneta Pavlenko agus Adrian Blackledge 'negotiation of identities' (2000, 1) air agus eascraíonn riachtanas pobail a fhéiniúlacht a shainiú sa chomhthéacs seo. Mar a deir Pavlenko agus Blackledge: 'in multilingual settings, language choice and attitudes are inseparable from political arrangements, relations of power, language ideologies, and interlocutors' views of their own and others' identities' (2003, 1). Cathracha agus bailte ilchultúrtha a bhí mar chinn scríbe ag imirceoirí na tíre seo agus bhí teagmháil rialta ag an bpobal Gaeltachta, dá réir sin, le himirceoirí ó thíortha eile. An ghné ab fhollasaí d'fhéiniúlacht an phobail Ghaeltachta ab ea a dteanga labhartha. In ainneoin an réimse ilchineálach daoine ar chuir an pobal seo eolas orthu, léiríonn saothar Mhic Amhlaigh go raibh na himirceoirí Éireannacha i gcoitinne ar an dream ba mhó a d'aithin éagsúlacht phobal na Gaeltachta ó thaobh cultúir, féiniúlachta agus teanga de. Tugann an dialann grinnléargas ar easpa measa an phobail Éireannaigh ar chultúr agus ar theanga na n-imirceoirí Gaeltachta agus ar an bhfrustachas a ghin an easpa tuisceana sin don scríbhneoir féin. Nuair a chloiseann Sasanach ar an láthair oibre scata fear ag labhairt i nGaeilge fiafraíonn sé do Mhac Amhlaigh an bhfuil mórán den teanga á labhairt in Éirinn. Sula mbíonn deis labhartha aige, freagraíonn fear ó Luimneach é:

‘O not at all,’ ar seisean, ‘it’s a dead language but they’re trying to revive it.’

‘What do you mean, “it’s a dead language?”’ arsa an Sasanach ansin. ‘Old Paddy here and his mates speak it like ruddy Chinese all day, so it can’t be a dead language.’

‘Mo ghrá thú, a Limey,’ arsa mise istigh i m’intinn féin.

‘Only a few people speak it in backward places,’ arsa an leabhb d’Éireannach ansin. (1960, 157)

Is iontas le Mac Amhlaigh easpa tuisceana na nÉireannach thall ar an ról ba chóir a bheith ag an teanga dar leis, i bhféiniúlacht náisiúnaíoch na tíre. Deir sé i dtaobh fhear Luimnigh: ‘Bheadh an fear sin as Luimneach chomh dílis dá thír is dá chomrádaithe leis an gcéad fhear eile, ach ní fhacthas dó go mba feall ar bith é bheith ag caitheamh dímhéasa mar sin ar theanga na hÉireann’ (1960, 158). Bhí an Ghaeilge ar an gcomhartha féiniúlachta ba thábhachtaí do Mhac Amhlaigh féin, áfach, agus b’údar feirge dó líon na n-imirceoirí Gaeltachta arbh éigean dóibh aghaidh a thabhairt ar chathracha na Breataine. B’údar díomá dó an t-aistriú teanga a bhí ag tarlú i measc clanna Gaeltachta agus an truailliú a bhí á dhéanamh ag saol na tíre aíochta ar an nGaeilge féin (1960, 50-1). Is minic é ag léiriú a mhórdhiomá maidir leis na cúinsí eacnamaíocha agus polaitíochta a chuireann bac le haisimirce na nGaeilgeoirí agus goilleann deoraíocht an dreama seo air thar aon rud eile.

Téann saothar Mhic Amhlaigh i ngleic go minic le neamhsheasmhacht agus le héiginnteacht shaol na bhfear oibre thall. Feictear fir Ghaeltachta na dialainne ag leanúint na hoibre ó cheann ceann na tíre gan smacht dá laghad acu ar roghnú an chinn scríbe. Bhí ról lárnach ag aisling na haisimirce leis an dlisteanú a rinneadh ar éaduaine an tsaoil seo agus an chosúlacht ar an scéal gur thall a bhí formhór na bhfear lena saibhreas a charnadh le filleadh ar an mbaile arís. Cuireann Mac Amhlaigh imirceoirí inár láthair, mar sin féin, a roghnaíonn an saol ‘teoranta’ thall ná filleadh ar a muintir. Léiríonn scéal amháin sa dialann an dúshlán a bhí roimh mhuintir fir as Cois Fharraige é a mhealladh abhaile, ainneoin gur saol luaineach an ‘toby’ a bhí á chaitheamh aige thall (1960, 34). Tar éis gur tháinig deartháir an fhir anall á iarraidh agus gur cheannaigh sé culaith nua dó deir Mac Amhlaigh go raibh sé ‘chomh maith ag an té a tháinig anall ar thóir an phinsire bheith ag iarraidh cat a

mhealladh isteach i gcurrach' (1960, 34). Bheadh muintir an fhir sásta dá dtiocfadh sé abhaile fiú má bhí saol ar bhealach a aimhleasa á chaitheamh aige thall. Bristear ar an aisling fhillte, áfach, nuair a thuigtear don duine nach gcomhlíonfaí riachtanais chultúrtha an phobail i gcoitinne. Rí-sheans gur thuig an t-imirceoir drogallach, áfach, nach mbréagnódh airgead agus culaith nua iad. Dhearbódh an t-aistear fillte, fiú más faoi bhréagriocht an tsaibhris féin é, go raibh sé i ndiaidh teip san imirce. Mar a deir Nic Eoin: 'In ainneoin na fánaíochta a chleachtann go leor dá chuid carachtar, níl saoirse imeachta ná fillte ag mórán díobh' (2005, 164). Cé go gcastar imirceoirí eile ar Mhac Amhlaigh nach mian leo filleadh abhaile, Colm Ó Cualáin, mar shampla, a d'admhaigh 'nach ngabhfadh sé ar ais abhaile (go Leitir Mealláin) le fanacht ann ar ór ná ar airgead, mar go raibh sé millte ag saol na cathrach' (1960, 49), déantar cur síos den chuid is mó ar dhíláithriú na ngnáthimirceoirí Gaeltachta i dtéarmaí diúltachta. Feictear na himirceoirí seo, an t-údar ina measc, agus iad ag cur fúthu i dtimpeallacht uirbeach atá coimhthíoch agus mícháirdiúil. Dream arbh éigean dóibh an talamh agus an trá a thréigean d'fhonn slí bheatha éigin a bhaint amach iad deoraithe Mhic Amhlaigh.

Is minic a nochtann Mac Amhlaigh a mhian fillte féin, mian ar cuid lárnach dá fhéiniúlacht anois í, sna cuntais a thugann sé ar na sealanna a chaitheann sé féin ar saoire sa bhaile. Beireann an turas abhaile sásamh fisiciúil agus suaimhneas intinne dó agus déanann sé síorchomparáid idir an saol thall agus an baile tar éis dó tuirlingt i mBaile Átha Cliath:

Is iontach go deo an difríocht atá idir na tithe ósta anseo in Éirinn agus na cinn thall. Níl sna tithe óil thall ansin ach gleo agus easpa suaimhnis, ach tá aoráid [sic] bhreá chiúin sna cinn abhus agus comhrá deas íseal stuama na bhfear mar a bheadh monabhar ceolmhar an tsrutháin. (1960, 107)

Ainneoin craic agus scléip a bheith ar fáil i saol London, i measc an dreama is deise leis, Gaeilgeoirí Chonamara, léiriú lom ar mhíshuaimhneas an imirceora atá stoite ó fhréamhacha cultúrtha an bhaile dúchais í dialann Mhic Amhlaigh. Is suntasach gur *Dialann Deoraí* atá mar theideal ar an dialann chéanna. Déanann an criticeoir Edward W. Said sainmhíniú ar an deoraí mar dhuine a bhfuil cosc air filleadh abhaile (2002, 181) agus feileann sé go cuí do chás Mhic Amhlaigh. Cé go n-aithníonn sé na

buntáistí atá leis an saol i Sasana is minic é, mar sin féin, ag filleadh ar a bhaile ina shamhlaíocht:

Sheas mé scaitheamh, tráthnóna inniu, ar uachtar an túir uisce agus mé ag breathnú ar an spéir dhearg san iarthar. Go tobann bhuaile taom uaignis mé i ndiaidh an bhaile. Smaoinigh mé ar Ghaillimh agus ar Loch Coirib tráthnóna samhraidh, agus ar chomh deas fionnuar is a bhíodh sé faoi scáth an tseanchaisleáin i Mionlach. Shamhlaigh mé ansin Bóthar na Trá lá breá gréine, agus b'fhacthas dom gur chuala mé gleo na bpáistí ag súgradh sa ghaineamh agus an torann caointeach a bhíos ag bus Chonamara ag dul siar is í luchtaithe le daoine. (1960, 86)

Nuair a bhriseann a chomhoibrí isteach ar a chuid brionglóidí, deireann sé: 'bhí mé chomh bréan de mo shaol is a d'fhéadfadh aon fhear a bheith (1960, 86). Deir Said maidir leis an deoraíocht: 'exile can produce rancor and regret, as well as a sharpened vision. What has been left behind may either be mourned, or it can be used to provide a different set of lenses. Since almost by definition exile and memory go together, it is what one remembers of the past and how one remembers it that determine how one sees the future' (2002, xxxv). Bhí tionchar, dá réir sin, ag samhail Mhic Amhlaigh ar an mbaile ar a eispéireas deoraíochta thall. Ainneoin a liachtaí uair a fhilleann sé ar an gcoigríoch tar éis dó a bheith ar saoire, airíonn sé cumha géar gach uair a imíonn an bád amach ó thalamh na hÉireann: 'An gcuirfeá cleachtadh go deo ar an imeacht?' (1960, 176).

Tá aisling na haisimirce mar théama lárnach i ngearrscéalta Mhic Amhlaigh chomh maith. Cé gur scéalta ficsin iad, baineann sé leas go minic as guth na gcarachtar éagsúil lena thaithí agus lena thuairimí féin a nochtadh. Castar Mairéad agus Stiofán orainn sa scéal 'Filleadh' ón gcnuasach *Sweeney agus scéalta eile* (1970) agus iad ar an mbád anonn go hÉirinn. Cé gur fear réchúiseach go leor é Stiofán tá de rún docht aige filleadh ar a bhaile le pósadh: 'Beirtear, baistear agus cuirtear faoi lámh an easpaig duine ina tír féin agus ba chóir gurb ann a phósfaí agus a chuirfí é freisin' (1970, 23). Léiriú gléineach ar an dáimh a mhúsclaíonn tírdhreach a cheantair dúchais ann is ea an turas abhaile agus meabhraíonn sé mothúcháin mhaoithneacha Mhic Amhlaigh féin i leith a bhaile in *Dialann Deoraí*. Áit sheasmhach é an baile i

saol luaineach an deoraí, áit a músclaítear cuimhní dearfacha na hóige. Mar a deir an tíreolaí Yi Fu Tuan: 'place is an archive of fond memories and splendid achievements that inspire the present; place is permanent and hence reassuring to man, who sees frailty in himself and chance and flux everywhere' (1977, 154). Tugann bean Stiofáin, Mairéad, lúcháir a fir faoi deara agus buaileann éad í nuair a thuigeann sí 'gurb é a ghaireacht dá fhearann dúchais' (1970, 25) is cúis leis. Faigheann sí léargas nua ar Stiofán ag deireadh an scéil agus tuigtear di gurb é a dháimh lena bhaile 'an fhéith fholaithe sin nár éirigh léi a méar a bhualadh uirthi go dtí anois féin' (1970, 29). Coimhthíos a airíonn sí féin leis an dúiche chéanna, áfach, agus cumha i ndiaidh na tíre thall. Sampla maith é an scéal seo den choimhlint a chothaíonn éagsúlacht dearcaidh i leith na himirce sa chaidreamh lánúine. Má tá ag éirí le Mairéad athchultúrú le saol na tíre aíochta, saol as alt atá i ndán dá fear céile feasta. Tagann an léiriú seo leis an taighde socheolaíoch a dhearbhaíonn go raibh cúiseanna éagsúla (nár chúiseanna eacnamaíocha amháin iad) le himirce na mban sa tréimhse iarchogaidh (Gray, 2004; Walter, 2001).

Nuair a thuigtear do phríomhcharachtar an ghearrscéil 'Sweeney' sa chnuasach céanna, gur saol amú a thaithí deoraíochta thall, samhlaíonn sé tús á chur aige le saol nua sa bhaile:

Bualadh siar abhaile agus saol breá nua a dhéanamh dó féin – siopa beag a cheannach nó a thógáil ar cíos (milseáin, tobac is mar sin). Nó, níos fearr fós, b'fhéidir, sean-leoraí a fháil agus carraeracht a dhéanamh: bheadh míle rud beag ann go bhféadfadh fear a thabhairt faoi ach an t-airgead a bheith aige lena aghaidh... A Dhia is a Mhuire, nár bhreá a bheith ag cónaí in Éirinn arís! I do bhaile féin, abuil do mhuintir féin, aithne agus meas ort ag cách. (1970, 16)

Tuigeann sé gur faoi féin atá sé an t-aistear a chur i gcrích, a chuid airgid a shábháil agus an bóthar a bhuaileadh siar. Tugann aisling an aistir ardú croí dó agus tuigeann sé gur aisling í a d'fhéadfadh sé a chur i gcrích:

Ba bhreá an rud filleadh ar do sheanchomharsanacht féin arís agus gan a bheith i do strainséir a thuilleadh. Agus dar fia b'aisling í seo go

bhféadfaí a thabhairt chun críche ach an díongbháltacht a bheith ionat. A liacht sin duine a raibh sé déanta aige! Bhí Éire breac ballach le seanMheireacánaigh a tháinig abhaile agus an saol ar a dtoil féin anois acu – cúiteamh fial ar na blianta a chaith siad ar deoraíocht. (1970, 16)

Ach is faoiseamh ón sclábhaíocht atá ó Sweeney ag deireadh an lae oibre agus feictear é, i ndiaidh a ghealltanais ar fad, ar a bhealach chuig an teach tábhairne ag deireadh an scéil. Tuigtear don léitheoir nach mbainfidh sé an baile dúchais amach agus nach mbeidh i ndán dó, mar a dúirt sé féin i dtaobh na seanfhear thall, ach 'a bheith ina réice bocht scriosta' (1970, 18).

Tá úrscéal déanach Mhic Amhlaigh *Deoraithe* (1986) bunaithe ar imirce na gcaogaidí chomh maith. Ainneoin fadhbanna struchtúrtha le plota agus le reacaireacht an úrscéil mar úrscéal ar uairibh beireann sé léiriú gléineach dúinn ar shaol na n-oibrithe ó Chonamara ar an gcoigríoch. Scéal triúir atá ann, Treabhar Ó Nia as Conamara atá ina náibhí i Sasana, bean as Conamara Nano Ní Chatháin a thugann aghaidh ar Shasana í féin agus Niall Ó Conaill as Cill Chainnigh. Nuair is léir do Nanó nach féidir lena leannán Máirtín í a phósadh mar go bhfuil sé faoi shrian ag a mháthair, socraíonn sí cúl a thabhairt do chúinge shaol na tuaithe agus a haghaidh a thabhairt anonn. Bhí réiteach chás na beirte ag brath ar aisimirce dheartháir Mháirtín ó Shasana, aisimirce, is léir, nach gcuirfear i gcrích. Éalú atá i gceist san imirce go Sasana sa chás seo agus leagtar na dualgais chlainne ar an té atá fágtha sa bhaile. Ainneoin dháimh an duine lena bhaile dúchais, is mór aige go minic saoirse an tsaoil nua thall. Mar a deir deartháir Mháirtín, Peadar:

Diabhal siar go brách, a dúirt sé, fuair sé a dhóthain den áit sin, mórán saothair ar bheagán tairbhe agus an paróiste ag faire ort, gach uile chor dá gcuirfeá díot. Má bhí obair chrua i Sasana bhí cúiteamh maith air agus bhí comport ag duine seachas sin, d'fhéadfadh fear síneadh le bean nó ráig mhaith óil a dhéanamh d'óiche gan é a bheith ina scéal chailleadh an uafáis ag na daoine. Réiteodh Máirtín a chás féin dá bhféadfadh sé, a dúirt Peadar, ach má ba ag súil abhaile leis-sean a bhí a dheartháir bheadh fuireach fada ar chosa fuara aige, bheadh by dad! (1986, 23)

Níl fonn abhaile ar Pheadar ach ní éiríonn leis socrú sa tír aíochta ach oiread. Saol luaineach an náibhí a chaitheann sé agus luaitear ‘tochas taistil’ leis ‘fearacht go leor eile de mhuintir Chonamara thall, agus gan ar a chumas socrú síos in áit ar bith’ (1986, 23). Níl an dara suí sa bhuaile ag Nano ach an bád a thabhairt anonn agus tugtar cuntas annamh ar an imirceoir mná agus í i ngleic le próiseas athchultúraithe na tíre aíochta. Bean í atá eolach ar éilimh an bhaile dúchais, mar sin féin, agus tuigeann sí nach bhféadfadh sí aghaidh a thabhairt abhaile go ceann bliana mar gur ‘ag magadh a bheifí faoin duine a ritheadh abhaile arís tar éis achairín gearr a bheith caite aige thall’ (1986, 63). Ainneoin a huaigis téann Nano i gcleachtadh ar a gairm mar chúntóir banaltrachta agus is mór aici an tsaoirse a bhronnann an saol thall uirthi mar bhean. Cuireann sí an próiseas comhshamlaithe a éilíonn an saol nua uirthi i gcrích roimh dheireadh an scéil agus is díol spéise é go bhfuil níos mó i gcosúlacht ag Nano ar deireadh le Julius, imirceoir Liotuánach, ná mar atá aici le muintir a tíre féin.

Náibhí é Treabhar a chaitheann a shaol ar na láithreáin tógála agus sna tithe tábhairne. Más d’fhonn slí bheatha a bhaint amach a fhágann Treabhar an baile, is ag éalú óna dhualgais teaghlaigh atá sé chomh maith. Cé go bhfuil sé pósta agus clann air, tá sé sásta na cosa a thabhairt anonn an athuair tar éis dó mí a chaitheamh ar saoire sa bhaile. D’airigh sé ar shroichint Shasana dó ‘mar a bheadh ualach bainte de cheana, mhothaigh sé saor arís, buarach teallaigh is clainne caite de aige, gan aon cheangal anois air níos mó’ (1986, 26). Is go diúltach a léirítear an t-imirceoir nach bhfuil fonn abhaile air sa saothar seo agus deis ag Mac Amhlaigh a thuairimí féin a nochtheadh: ‘Ní suairceas, baileach, a bhí ar Threabhar mar nár dhuine suairc aon lá riamh é, ach bhí sé sásta’ (1986, 26). Mar sin féin, is é an duine a fhanann sa bhaile díol trua an úrscéil ar fad. Nuair a imíonn a pháirtí gnó go Sasana lena chuid airgid, fágtagar Niall díomhaoín sa bhaile. Saol an dóil a chaitheann sé feasta agus faightear léargas duairc ar an té a chaithfidh dul i ngleic le héadóchas an éispéiris sin. Más dona é cás an deoraí nach dtig leis filleadh ar a bhaile, is measa an té nach bhfuil sé de rogha aige an baile céanna a fhágáil. Tugann saothar Mhic Amhlaigh trí chéile léargas ar an staid idir dhá thír is dual don imirceoir Éireannach feasta.

Léiriú ar imeallú an imirceora Gaeltachta atá sa chur síos a dhéanann Risteard de Paor ina shaothar dírbheathaisnéise *Úll i mBarr an Ghéagáin* (1959) ar fhir óga as

Árainn agus iad ar imirce i gcathair Bhirmingham. Scríobh de Paor an leabhar tar éis dó bliain a chaitheamh i gcomhluadar oileánaigh Árann, sé mhí in Árainn féin, Inis Meáin agus Inis Oírr agus sé mhí eile ag obair ar láithreacha tógála i Sasana (www.ainm.ie). Cuirtear tús leis an leabhar agus an t-údar ag réiteach chun turas a thabhairt go hÁrainn. Tá tionchar na haisimirce le sonrú go soiléir ar thórdhreach agus ar phobal an oileáin. Tá flúirse tagairtí do bháid iascaigh, ‘a ceannaíodh le hairgead Shasana’ (1959, 21) agus d’imirceoirí atá fillte ar an mbaile ach a bhfuil rian soiléir den tír aíochta orthu anois. Castar bean amháin orainn a d’fhill ó Mheiriceá agus a léiríonn tnúthán i ndiaidh na tíre sin. Tá sí riméadach as teacht an údair mar go mbeidh sé in ann Béarla a labhairt léi, teanga a shamhlaíonn sí leis an saol thall: ‘Lord, I wish I was in Frisco now. Níl focal Béarla aige siúd’ (1959, 86). Ta easpa tuisceana ag a fear ar an teanga aíochta ach rí-sheans nach dtuigeann sé nó nach spéis leis saoltaithí na himirce ach oiread. Filleann beirt chailíní óga ar an oileán ina bponcáin agus tugtar le fios don údar go bhfuil siad fillte chun pósadh. Nuair a phósann an duine is sine acu fear aitiúil laistigh de choicís caitheann sí uaithi galántacht Mheiriceá gan mhoill: ‘b’shiúd í ag caitheamh éadaí an oileáin agus ag gabháil timpeall an tí go gnóthach, amhail is dá mba bhean tí í leis na blianta’ (1959, 131). Aisimirceoir mná eile i scéal de Paor is ea Josie agus castar ar an údar í an oíche sula bhfuil sí le filladh ar Mheiriceá. Seo an ceathrú huair aici a haghaidh a thabhairt anonn agus cé nach dtugtar le fios cén chúis atá lena himeacht, tugann na tréithe fisiciúla agus pearsantachta a luaitear léi le fios gur duine í a bhfuil dáimh cothaithe aici lena baile dúchais ainneoin tionchar na tíre thall uirthi. Shílfeá óna dreach nár fhág sí an áit riamh ‘go dtí go dtaispeánfadh sí a carbad déadgheal deachumtha agus corr-fhiacail órga ag lonradh ann’ (1959, 27). Tháinig sí in inmhe ar an oileán agus tá neart de thréithe na muintire sin aici dá réir ach tá a tréimhse mar imirceoir i ndiaidh tionchar a imirt ar a modh smaointeoireachta. Deir an t-údar fúithi:

B’fhiú bheith ag éisteacht léi. Bhí an-spéis aici in iontais an duine, díreach mar a bhí ag muintir ghéarchúiseach an oileáin. Ach bhí an spéis seo cúngaithe ag an gcóras símplí caighdeánaithe a bhíonn ag na Poncánaigh. Aon duine nach raibh sothuigthe aici, séard a deireadh sí faoi:

‘Yeah, he was a complex guy, I guess.’ (1959, 27)

Tá an léiriú seo ar aisimirce na mban spéisiúil i gcomhthéacs scéal Mháirtín Uí Dhireáin ina shaothar próis *Feamainn Bhealaine* (1961). Deir sé nach 'raibh máthair clainne ar an dá bhaile nár chaith seal éigin i Meiriceá' (1961, 27). Ba mhinic mná an oileáin a bheith le cloisteáil ag cur síos ar chathracha Mhericeá: 'Boston, ar Dorchester, ar Woburn agus ar áiteanna eile tráth a mbídís cruinnithe cois tine. Bhí an oiread eolais acu ar na cathracha céanna is bhí acu ar Ghaillimh' (1961, 27-8). Tír na n-aislingí a bhí i Meiriceá dóibh, is léir, agus b'fhurasta a áiteamh gur chothaigh a gcuid scéalta mian imirce i measc a gclainne.

Faightear dhá léargas ar na fir atá fillte ó chathracha Shasana i saothar de Paor. Ainneoin iad a bheith gléasta go breá, tá nósanna sealbhaithe acu sa tír aíochta nach dtagann le dearcadh saoil a muintire. Caitheann siad go gáirsiúil le cailíní na háite ag cóisir ar an oileán. Boicíní atá iontu, dar le Muiréad, bean tí de Paor, 'a raibh an iomarca cleachta ar an saol thall i gcathair Bhirmingham acu' (1959, 45). Níl tréithe den chineál sin ag roinnt le Dara Pheig, áfach, fear óg nár chaith ach trí mhí thall. Is léir don údar go bhfuil a thaithí sa tír aíochta tar éis dul i gcion air mar sin féin:

Duine ard caol a bhí ann, aghaidh thanaí dhorcha air, ionas gur shoiléir báine na súl faoi na malaí dubha [...] Duine a bhí ann a ndéanfaí dearmad air i gcomhluadar ... agus a bheadh lánsásta a bheith dearmadta. Ba mhinic a thug sé ordú dom agus sinn ag iascach ach ní cuimhin liom oiread is focal a dúirt sé nó fiú amháin an sórt gutha a bhí aige. Ba dhóigh leat gur shúigh sé ar ais chuige féin gach uile fhocal a d'éalaigh uaidh, ar eagla go gcuirfí i dtaisce sa chuimhne iad. Chaith sé seal i Sasana roinnt blianta roimhe sin, ach tháinig sé ar ais tar éis trí mhí agus níorbh fhios d'aon duine céard d'éirigh dó thall. Níor scaoil sé féin an rún riamh. (1959, 70)

Socraíonn de Paor aghaidh a thabhairt ar Shasana é féin mar atá déanta ag bunáite na n-ógánach ar an oileán. Deir sé: 'Samhlaíodh dom go raibh croí an chine ag bualadh go tréan áit éigin i bhfad uaim agus nach raibh le haireachtáil anseo ach lagbhuillí cuislinne. Ní raibh a fhios agam i gceart cá raibh an áit úd ach b'air a bhí mo smaointe' (1959, 144). Nuair a shroicheann sé Birmingham tugann sé grinnléargas ar

shaol an imirceora Gaeltachta agus ar na cúinsí saoil a rachaidh i gcion ar a shaoldearcadh feasta. Tagann na moitífeanna coitianta i dtaobh shaol an imirceora chun cinn ina shaothar, fir óga ag cur fúthu i dtithe plódaithe, salachar na cathrach ag dul i gcion ar ghlandearcadh na bhfear tuaithe agus iad go síoraí ag filleadh a n-intinn ar an mbaile dúchais. Nuair a thagann an t-údar ar lóistín Chóilín, cara leis ón oileán, deir sé faoin áit:

I seansráid shalach dhiorcha a bhí sé ina gcónaí. Shílfeá gur chosúil le seanchasóg chaite na tithe, ag bolgadh amach leis an méad daoine a bhí ina gcónaí iontu. Chuaigh mé trí ghairdín beag nach raibh ann ach fásach fiailí agus boinn rothar, seanbhróga, bréagáin pháistí. Theastaigh ó Chóilín bualadh le dream as Árainn a bhí ina gcónaí sa dúiche chéanna. Ní raibh siad sa Lion an oíche sin, ach ba chuma linn. Sheasamar ag an gcuntar agus bhíomar ag caint faoi Árainn. (1959, 155-6)

Mar a chonaiceamar i ndialann Mhic Amhlaigh nochtar easpa tuisceana na nÉireannach ó chontaetha eile i leith an phobail Ghaeltachta. Nuair a chloiseann fear ó Chorcaigh an bheirt ag labhairt Gaeilge sa teach tábhairne beannaíonn sé dóibh i nGaeilge bhriste: “Nach ait an rud é,” ar seisean, “go bhfuil sibhse in ann teacht as Árainn chuig cathair mhór mar seo agus bheith ag gabháil timpeall mar chách?” (1959, 157). Ainneoin gur saol dearóil atá á chaitheamh ag Cóilín agus go ndéanann an t-údar iarracht a chur ina luí air go ndéanfadh sé a leas dul abhaile, admhaíonn sé nach féidir leis aghaidh a thabhairt siar mar go mbeadh náire air (1959, 157). Ní thugtar cúis a náire le fios ach ní eisceacht é cás Chóilín agus dearcadh den chineál céanna atá le sonrú i measc na bhfear Éireannach i gcoitinne i saothar de Paor:

Dá gcasfá Ros a’ Mhíl nó The Shores of Amerikay dóibh anois, bheadh tocht ina scornach ag chuile dhuine acu. Dá seasfadh Sasanach suas os a gcomhair agus dá n-abródh sé “To hell with the Hoirish,” thabharfaidís faoi láithreach. Chrochfaidís é. Stiallfaidís óna chéile é. Ach dá gcuirfeá ceist orthu, “C’fhaid go mbeidh tú ag filleadh abhaile go hÉirinn? Sea, tusa? Tu féin atá i gceist agam!” Shílfidís gur ag rámhailí a bheithfeá. (1959, 184)

Tá dílseacht ag na deoraithe fir sa leabhar dá mbaile dúchais ach éilfonn riachtanais eacnamaíocha agus sóisialta an bhaile chéanna go gcaithfidh siad maireachtáil i staid dhíláithrithe na tíre aíochta. Leagann a ndáimh lena mbaile bacanna sa ród athchultúraithe, mar sin féin. ‘Fánaithe na haoise’ is ea iad, dar le de Paor, agus feileann sé don léiriú a fhaightear sna saothair atá faoi chaibidil anseo ar imirceoirí na Gaeltachta sa tréimhse arae: ‘Níor fhéad siad cur fúthu arís sa bhaile a bhí tréigthe acu. Níor éirigh leo baile nua a dhéanamh áit ar bith eile’ (1959, 182).

3.5 Aigne an deoraí a chlis

Faightear léiriú ar an aitheantas agus bheith istigh a éilíonn an t-imirceoir Gaeltachta sa tsochaí aíochta agus sa phobal dúchais sa dá ghearrscéal ‘Seáinín Sheáinín’ agus ‘Filleadh’ ón gcnuasach *Bean Aonair agus Scéalta Eile* (1974) le Pádraic Breathnach. Castar Seáinín, príomhcharachtar an chéad scéil orainn agus tréithe meatacha na Sasanach á chur i gcomparáid aige le gaiscíocht na bhfear Éireannach. Déanann claidhreacht na Sasanach dlisteanú ar iompar na nÉireannach, fir arbh iad an troid, an tromólachán agus an chaint gharbh a gcomharthaí sóirt: ‘Is fearr go mór i d’Éireannach thú, seachas a bheith i do ghaigín Sasanach, a smaoinigh sé. Tá an Sasanach meata: ciaróg ag teitheadh ó sholas. Tá lán a bhoilg d’fhaitíos ar an Sasanach roimh an Éireannach. Cén t-ionadh go seachnaíonn sé é? Cliobaire as Conamara gach Éireannach. Tá an mianach crua ann’ (1974, 51). Is geall le géarchéim phearsantachta, áfach, a chuid síordhlisteanaithe agus, cé go ndéanann sé slad go minic ar Shasanaigh, is ina shamhlaíocht amháin a dhéanann sé sin. Mar is dual don imirceoir Gaeltachta sa litríocht trí chéile, filleann sé go minic ar thírdhreach a cheantair dúchais ina intinn. Meabhraíonn sé dó féin, áfach, gur maoineachas fánach atá ‘sa ghrá tinneasach a thugann daoine dá n-áiteanna dúchais’ (1974, 56). Bailíonn an lochtú a dhéanann sé ar an mbaile neart agus smaoiníonn sé gurb é pobal meánaicmeach an bhaile a chuir bac lena dhul chun cinn sa bhaile i ndáiríre agus gurb iad a chuirfidh cosc ar a aisimirce feasta:

Nár bh aoibhinn Dia go raibh sé slán ó neamhshaol seo na ndéirc! Saor ó mhaslaí. Níor mhionduine, ainniseoir fiáin sna sléibhte a thuilleadh é. Bhí sé ar aon chéim le muintir an tsráidbhaile. Go deimhin féin b’fhearr anois é ná iad. Ach go gcaithfeadh sé fanacht ar imirce leis an ngradam a choinneáil. Cad chuige nach dtabharfaí an t-aitheantas ceart dhó ina thír

féin? Seáinín Sheáinín Pheigín as na sléibhte a bheadh ann sa tsráidbhaile fad is a mhairfeadh sé. (1974, 57)

Más éalú ó dhaoirse an bhaile í an imirce, is gearr go dtuigeann muid ón gcuntas a thugtar ar áit chónaithe Sheáinín gur plúchadh de chineál eile atá i gceist le saol an imirceora Éireannaigh i Londain. Is i mbloc árasán i 'ngettó Éireannach' atá cónaí air agus 'cillíní' a thugtar ar na seomraí ann: 'Áiteanna iad ar ghráin leat a thaobhachtáil, geall le seanleithreas seanscoile' (1974, 55). Tá mórtas ag Seáinín as a spleodar agus as a theanntás ach deirtear linn go bhfágann na tréithe sin é, 'ina choimhthíoch i measc na Sasanach. Eilifint i bpáirc chóirithe a bhí. Deich mbliana i Londain. Fós féin ba mhó go mór i bhfeiliúint é don Tamhnach ná do Londain; cé nár ró-mhaith a d'fheilfeadh sé don áit sin féin anois. Bhí sé fearacht go leor eile a fhágann baile: fágta iad in uireasa baile' (1974, 58-9). Is i radharc deiridh an scéil, i halla damhsa Éireannach, is mó a léirítear díláithriú Sheáinín, ní hamháin i measc na Sasanach ach i measc mhuintir a thíre féin. Fágta ina staic áiféise é nuair a chuireann cailín ar a shúile dó nach gaiscíoch é mar a shíleann sé. Deir sí:

'Ní ar an bportach atá tú anois, agus ar chuma ar bith, tá tú chomh sean le m'athair', ar sí go réidh.

D'ardaigh sí a glór.

'Cén fáth ...? Cén fáth nach féidir le seanóirí cosúil leatsa fanacht sa bhaile, nó in áit éigin, seachas a bheith ag milleadh cúrsaí orainne?' (1974, 63)

Ní éiríonn leis teacht slán óna sciolladh maslach agus tiontaíonn a ghaisce ina fhéinamhras. Ceal slí éalaithe ón timpeallacht mhífháiltiúil, lorgaíonn sé tearmann sa tsamhail dá bhaile dúchais an athuair: 'Go deimhin, níor dhona an áit í! Ba dheas ar fad a bheith ag gróigeadh móna! Ba dheas ar fad a bheith ag lomadh caorach! Ag bleán bó!' (1974, 64). Ní móide go mbeidh faoiseamh i ndán dó sa bhaile ach oiread, áfach.

Más í an aisling gan fíoradh atá i ndán do bhunáite na gcarachtar sa litríocht, tugtar léargas géarchúiseach ar an duine a théann i ngleic le próiseas oiriúnaithe na haisimirce sa scéal 'An Filleadh' (1974). Is trí intinn phríomhphearsa an scéil,

Séamas, a athchruthaítear dúinn saol na bhfear Gaeltachta ar deoraíocht i Sasana agus caitear solas ar an diminsean síceolaíoch a bhain le himirce na tréimhse. Tá Séamas go mór as alt ar an láthair monarchan, áit nach bhfuil meas ar chúlra cultúrtha an imirceora ann, áit a 'raibh sé i dtuilleamaí na ndaoine seo nárbh fheasach dhóibh é nó cé dár díobh' (1974, 14). Fanann sé ina thost i measc a chomhoibrithe arae ní thuigeann siad é mar a thuigfeadh muintir a bhaile féin:

I mbuil a mhuintire féin, chuirfí aitheantas eile air. Thuigfí a nádúr dílis. Leo siadsan bheadh sé chomh baileach hacmhainneach le duine, ag greann, ag biadán, ag nuaíocht; in ómós a bheith ina shuí ar a thóin tuirseach nós balbháin chráite [...] B'é a mhí-ádh, dar leis, go raibh sé ag obair anois in éineacht le daoine strainséartha i gcathair choimhthíoch i mbun scileanna a bhí nua; agus go raibh sé i dtuilleamaí na ndaoine seo nárbh fheasach dhóibh é nó cé dár díobh. (1974, 14)

Maolú ar an gcoimhthíos cathrach is ea an meabhrú dá ionad cinnte sa bhaile dúchais. Tugann an t-údar grinnléargas ar na hiarrachtaí a dhéanann Séamus dul i ngleic le fonóid agus le dímhéas a chomhoibrithe. Teipeann air teacht i dtír ar an éadóchas a dhéanann é a chrá, áfach: 'Ainneoin a dhóchais, ainneoin a inniúlachta, ní raibh an t-athrú ag teacht. Bhí a shleabhchthacht ag dul i dtreis is i mbuaine. In olcas go mór a bhí sí ag dul [...] D'airigh sé folamh, gan mhaith' (1974, 16-7). An t-aon slí éalaithe is léir dó ón ísle brí a dhéanann é a chrá is ea filleadh ar an mbaile dúchais arís. Cé gur ghoill fonóid a chomhoibrithe air i dtús an scéil, tacaíonn na héagóirí a imríonn siad air lena chinneadh fillte. Ní túisce ríméadach é, áfach, go dtagann amhras air. Tá an traein abhaile mar láthair machnaimh dó:

Bhéarfadh an traein seo bhaile é dá athair is dá mháthair; dá óige [...] Bheadh Londain fágtha ina dhiaidh aige! [...] Bhuail tocht bróin é. Bhí deireadh le cuid amháin dá shaol! Slán beo le scléip, le rancás, le gnéas, le peaca. Bhí taitneamh thar meon aige leis an bpeaca, anois, mar bhí sí ag éalú uaidh go pras. Tuige sa diabhal a raibh sé ag imeacht as Londain? Éalú ab ea?' (1974, 18-9).

Tá Séamus múnlaithé ag an tréimhse atá caite aige mar choimhthíoch i Sasana. Áitíonn Tuan gur féidir le heispéiris dá gcineál an saol a chur as a riocht feasta (1977, 185). Mar a deir sé:

In relating the passage of time to the experience of place it is obviously necessary to take the human life cycle into account: ten years in childhood are not the same as ten years in youth or manhood. The child knows the world more sensuously than does the adult. This is one reason why the adult cannot go home again. (1977, 185)

Níor éirigh le Séamus próiseas comhshamlaithe na tíre aíochta a chur i gcrích ach is ag filleadh ar an teip atá sé sa turas abhaile chomh maith. Tuigeann sé anois nach leis Londain níos mó agus soilse na cathrach ag sleamhnú thairis. Turas isteach sa dorchadas atá sa turas abhaile feasta. An Éire a bhí aige ina aigne ní raibh inti riamh ach áit aoibhinn agus meidhreach ach ní mar sin atá a bhaile dúchais nuair a bhaineann sé amach é. Iontas atá air nuair a thiteann múr báistí mar nach le báisteach a bhí súil aige ach le haimsir bhreá. Má ba dona an t-éadóchas a bhí á chrá i láthair éiginnte na cathrach thall, is measa anois an bhraistint sin sa bhaile: ‘Bhuail crá é. Arbh fhearr e chor ar bith ná iad seo nár imigh? An raibh sé chomh maith leo fhéin? Tháinig sé ag sodar abhaile! Bhí teipthe air thall?’ (1974, 22). Tá bearna chumarsáide dhosháraithe cruthaithe ag an imirce idir é féin agus a thuismitheoirí agus in áit iarracht a dhéanamh an bhearna a thrasnú, éalaíonn siad isteach i dtost síoraí: ‘B’fheasach dó go raibh a thuismitheoirí sona go raibh sé th’éis theacht abhaile chucu, ach ba é an trua géar é nach rabhadar in ann an sonas seo a chur in iúl. Níor thuigeadar an riachtanas a bhí lena leithéid’ (1974, 23). Údar díomá do Shéamus gur mó caint a dhéanfaidís leis dá mbeadh sé tar éis teacht abhaile ón sráidbhaile nó ón aonach. Feictear é i dtreo dheireadh an scéil agus é idir dhá chomhairle an mbeidh air imeacht arís: ‘An dtiocfadh leis fanacht ina leithéid seo áite? Ní thiocfadh sé ina chleachtadh choíche! An mbeadh air filleadh arís ar Shasana? Fadhbanna is fadhbanna. I ndeireadh thiar nár mhéanar don duine marbh?’ (1974, 25-6). Is minic a dhéanann na haisimirceoirí cúis a bhfillte abhaile a iniúchadh ach gabhann Séamas céim níos faide agus ceistíonn sé fiúntas a bheatha. Aisimirce í seo a bhfuil teipthe uirthi, is cosúil, agus cé gur éirigh leis filleadh go fisiciúil ar a bhaile, tuigtear dó nach mbeidh suaimhneas ar fáil dó ann. Baineann

défhíús le cinneadh fillte Shéamais agus sonraítear gur ag éalú ó uaigneas agus ó aonarachas na cathrach a bhí sé. Críochnaíonn an scéal ar nóta dóchais mar sin féin. Nuair a thosaíonn madra an tí ag tafann bagraíonn athair Shéamuis air de ghuth ceannasach, láidir. Ábhar misnigh dó údarás a athar, duine nach raibh ‘eagla air roimh dhorchadas ná roimh an rud neamhaitheanta’ (1974, 26). Tiontaíonn a dhoicheall go dóchas ar deireadh thiar ach fágtar an léitheoir éiginnte an éireoidh leis socrú sa bhaile arís.

Aistriúchán le Micheál Ó Conghaile, nó ‘leagan Conamarach’ mar a thugann sé féin air (2009, 101), ar an dráma clúiteach, *The Kings of the Kilburn High Road* leis an drámadóir Jimmy Murphy é *Boicíní Bhóthar Kilburn* (2009). Scéal a aistríonn go seóigh é arae is geall le scáthánú ar a n-imeallú féin staid mhionlaithe na teanga a labhraíonn siad sa leagan Gaeilge. Ní ríthe nó boicíní iad na carachtair lárnacha ach imirceoirí atá scriosta ag dianobair agus ag tromólachán an tsaoil thall. Tarlaíonn an scéal thar aon lá amháin i dteach tábhairne i Londain áit a bhfuil an scéal suite. Tá an cúigear fear ó Chonamara, Jap, Máirtín, Séimí, Gerry agus Joe tagtha le chéile le bás a gcarad Jackie a chaoineadh. D’imigh an seisear ina bhfir óga go Sasana sna seachtóidí luath le dul ag obair sa tionscal tógála ann. Maraon le bunáite na n-imirceoirí Éireannacha sa tréimhse, ní raibh sé i gceist acu fanacht i bhfad ann ach a saibhreas a dhéanamh le filleadh ar an mbaile ina ngaiscígh. Fánaithe truacánta iad anois, áfach (seachas Joe a rinne dul chun cinn agus a bhfuil a chomhlacht tógála féin aige), agus is é Jackie, an t-imirceoir cailte, an t-aon duine a chuirfidh an turas fillte i gcrích anois. Is in éad atá cuid de na carachtair le Jackie a bhfuil an bás i ndiaidh deis a bhronnadh air dul abhaile fiú más i gcónra féin é. Níl sna geabhanna a thugann siad féin siar ach ‘cuaireanna oibleagáideacha’ (2009, 110) agus ní minic a tharlaíonn siad sin féin anois. Ní hé chomh minic agus a thugann an duine cuairt abhaile an rud is tábhachtaí, dar le Jap, ach an chaoi a dtagann an duine abhaile. Níor mhór do dhuine, dar leis, filleadh agus a phócaí teann, ar nós ‘laoch a bheadh ag filleadh théis turas fada’ (2009, 113). Mheabhródh caint mhórtasach Jap gaisciúlacht Sheáinín i ngearrscéal Phádraic Bhreathnaigh ach níl Máirtín i bhfad ag cur ar a shúile dó gur cur i gcéill atá sna cuairteanna céanna, cur i gcéill nach bhfuil muintir an bhaile dall air. Imirceoirí iad a bhfuil teipthe orthu ina n-iarrachtaí sa tír thall ach tá an mhian fillte chomh láidir sin gur deacair ag Jap í a scaoileadh uaidh. Tuigtear dúinn gur beag seans go bhfillfidh ceachtar acu ar an mbaile go háirithe nuair nár

éirigh leo corp a gcarad a thionlacan abhaile go hÉirinn arae ní fhéadfaí a dhul siar agus an bhréagíomhá atá cothaithe acu a bhriseadh. Mar a deir Jap: ‘Agus céard a d’ólfadh muid thiar? Uisce as tap? Nár dheas an feic an ceathrar a’ainn thiar ann. Muid inár suí ansin ar nós cheithre statue ag fanacht go gceannódh duine eicínt cúpla pionta dhúinn’ (2009, 130). Cé go leantar de chothabháil na híomhá rathúla sin, tuigtear dúinn i gcás Jackie go raibh sí scriosta le fada an lá. Ainneoin go gcuirfeadh sé airgead abhaile gach coicís chuig a mháthair, bhí fios maith ag a athair, Micil, go raibh sé imithe ar bhealach a aimhleasa thall. Eisceacht é Joe ina measc ach, cé gur éirigh leis a shaibhreas a dhéanamh i Sasana, is léir roimh i bhfad gurbh éigean dó próiseas oiriúnaithe na tíre thall a chur i gcrích. Nuair a fhiafraíonn sé díobh cén chaoi a raibh an tseirbhís ar maidin, is gearr go gceartaíonn Jap é, ‘Aifreann, a Joe, aifreann ...’ (2009, 139). Nuair a mhaíonn Jap go bhfuil sé le filleadh ar an mbaile lena chomhlacht féin a thosú cuireann Séimí ar a súile dóibh gurb é Sasana a mbaile anois, fiú más mí-oiriúnach an baile féin é. Nuair a thuigtear dúinn gur chuir Jackie lámh ina bhás féin nuair nar léir dó aon tslí éalaithe ó chrá croí an tsaoil thall, feictear nach tórramh dá gcara amháin atá sa lá ólacháin ach caoineadh don saol a chaill siad féin agus don saol amú a chaithfidh siad feasta. Ainneoin go n-impíonn Jap ar Gerry é a bhreith abhaile ag deireadh an dráma: ‘Níl uaim ach a dhul ... a dhul abhaile, a Gerry. Abhaile’ (2009, 188), is ar an arasán aon seomra a fhillteann siad ag deireadh na hoíche

3.6 Filleadh an phoncáin

Ina ghearrscéal ‘Poncáin’ (1983) cuireann Seán Ó Conghaile an carachtar Liam Mháire Cheallaigh inár láthair, fear atá fillte ar a bhaile dúchais lena bhean agus lena chlann iníon. Ní móide go dtiocfadh sé abhaile murach gur gheall a athair ‘an gabháltas, talamh agus trá, ó chladach go portach, do Liam ach a theacht abhaile’ (1983, 71). Téama coitianta sna scéalta aisimirce is ea filleadh an imirceora i ngeall ar dhualgais chlainne. Bhí dáimh ag Liam lena bhaile dúchais gach uile lá riamh ó chuaigh sé go Meiriceá, ní fearacht a mhná céile arbh as an bparóiste céanna í. Bhí sise mór aisti féin agus bhí ‘na floscaí céanna aici is a bhí ag chuile Phoncán eile acu. Lasfadh an Béarla agus an chanúint a bhí aici ar an tine. Bhí sé te bruite’ (1983, 72). Ainneoin nach ndeachaigh Liam i dtaithí ar sclábhaíocht ná mochóireacht na tíre aíochta riamh, tá sé claochlaithe ag an taithí imirce agus is daoine ar leith ina bpobal anois é féin agus a bhean. Tá cleachtadh ag an bpobal ar aisimirceoirí dá sórt, mar a

deireann an t-údar: ‘Ba dhuine ann féin é an Poncán agus bhí chuile Phoncán acu ariamh aisteach. Ní bhfaighfeá leat iad, agus sin é an tuairim chéanna a bhí ag na comharsana de Liam Mháire agus dá bhean’ (1983, 78-9). De réir mar a théann an scéal ar aghaidh nochtar an deighilt mhór idir na poncáin agus pobal na háite. Níl áit níos fearr sa scéal a léirítear é ná ag tórramh agus ag sochraídh athair Liam, áit a dteipeann air deasghnátha traidisiúnta an phobail a chomhlíonadh ar gach uile bhealach. Maslaíonn sé comharsa a athar, Máire Rua, nuair nach n-iarrann sé uirthi an corp a leagan amach, agus mar bharr ar an masla, ní fhaigheann sí deis chaointe féin mar nach ndearnadh an corp a chaoineadh in aon chor. Tórramh suarach is ea é, gan poitín ná pórtar ann agus ba ‘é an chéad chorp ariamh é den ghinealach sin a tugadh amach an doras ó thuaidh agus soir san aicearra le teannadh sa gcóiste marbh’ (1983, 76). Láthair choimhlinte is ea an tórramh sa dráma *Ní Maith Linn do Thrioblóid* le Joe Steve Ó Neachtain chomh maith agus sampla den chaoi a dtéann an imirce agus an aisimirce araon i gcion ar thraidisiúin chultúrtha an phobail (2006). Aisimirceoirí steiréitipiciúla iad an bheirt charachtar i ngearrscéal Uí Chonghaile, áfach. Soilsíonn siad, mar sin féin, an drochmheas atá ag muintir na háite ar an duine a léiríonn easpa measa ar na tuiscintí sóisialta agus cultúrtha a chleachtaíonn siad. Cé gur fear é Liam nár thaobhaigh an seipéal ó d’fhill sé ar an mbaile, is mó meas atá ag sagairt an phobail air ná mar atá acu ar chosmhuintir an pharóiste. Cothaíonn cairdeas na bponcán le cléir agus le boicíní éad i measc an phobail agus is beag acu a ndul chun cinn mar go soilsíonn siad a staid íochtaránach agus a gcuid laigí féin. Nuair a chloiseann bean Bheartla, Nuala, mar shampla go mbeidh duine de chlann mhac Liam ina mháistir scoile agus an duine eile ina shagart, lochtaíonn sí a fear céile féin: ‘dúirt mé leat go minic, an strácáil sin a chaith’ as do cheann agus na gasúir a choinneáil le scoil...’ (1983, 82). Léiriú is ea an gearrscéal seo ar an mbearna a shainíonn an imirce idir an duine agus a phobal agus ar an gcoimhlint chultúrtha agus shóisialta atá mar thoradh ar fhilleadh na n-imirceoirí seo.

Is dearcadh cloíte i leith an phobail dúchais a fhaightear in úrscéal Phádraic Óig Uí Chonaire *Déirc an Díomhaointis* (1972). Cé go bhfuil, mar a deir Pilib Ó Laoghaire, ‘peacaí liteartha agus idé-eolaíochta a linne’ (1995, 16) le sonrú ar a shaothair trí chéile, ní miste féachaint ar an úrscéal seo don iniúchadh sóisialta a dhéantar ar phobal na Gaeltachta ann. Is trí shúile an aisimirceora, Peadar Ó Neachtain, a chaith

an chuid is mó dá shaol ina bhleachtaire i Meiriceá, a fheiceann muid meath an bhaile dúchais, Gleann Easa. Tá sé fillte, mar a bhí an poncán i scéal Uí Chonghaile, ar a athair aosta ach ní fada sa bhaile é go dtugann sé faoi deara an t-athrú as cuimse atá tagtha ar an tírdhreach agus ar mhuintir na háite. Dearbhaíonn an t-athair léamh duairc Pheadair ar an scéal: “‘Tá ré Ghleann Easa thart mura bhfuil ag Dia,’ arsa a athair leis. ‘Is cuma faoi Ghleann Easa feasta. Shúigh agus mheall an imirce an óige as, agus an té atá fágtha níl ag cur inní air ach an dole’” (1972, 36). Léiríonn Peadar a mhórdhiomá faoin athrú atá tagtha ar dhílseacht áite agus ar dhúthracht an phobail nuair a deir sé: “‘Is geall le háit é atá dearmadta ag an saol’” (1972, 36). Ainneoin a chuid éadóchais, socraíonn sé an scéal a chur ina cheart agus tá sé de rún daingean aige a cheantar dúchais a thabhairt ar ais go barr a réime. Tá cosúlacht an phoncáin stáitse ar Pheadar, dar le Ó Laoghaire, ach áitíonn sé mar sin féin go bhfuil ‘sé ar na Gaeil-Mheiriceánaigh is bunúla, casta, inchreidte dá bhfuil le fáil i nua-litríocht na Gaeilge’ (1995, 72). Cé go mb’fhéidir nach n-aontódh gach léirmheastóir leis an léamh sin, tugann carachtar Pheadair léargas lom ar fhadhbanna sóisialta agus eacnamaíocha an cheantair, seachas dul i mbun a cháinte mar a dhéanann bunáite na n-aisimirceoirí sna scéalta eile. Nuair a bhailíonn sé a chomharsana le chéile i dteach a athar, cuireann sé tús leis an oíche le hóráid a thugann dúshlán an phobail. Labhrann sé ar éachtaí a sinsear agus é mar aidhm aige mórtas cine a bhfuil i láthair a spreagadh agus a ghríosadh. Aisimirceoir diongbháilte é Peadar agus dearbhaíonn sé go bhfuil sé sásta an chuid eile dá shaol a chaitheamh i mbun leasú na háite. Áitíonn sé gur mó i bhfad an t-airgead a thuillfí le saothrú na talún ach maíonn Alan Titley, go bhfuil dul amú mór air mar ‘dá mb’fhíor dá théis gur leor dianobair allais do ghrua go mbeadh gach sclábhaí riamh anall ina mhilliúnaí’ (1991, 242). Is ar mhaithe leis an bpobal atá Peadar, ach teipeann glan air dul i gcion ar phobal atá ríchleachtach ar fhíseanna gan réaladh agus ar shaothrú gan toradh. Tá sé as tiúin leis na hathruithe sóisialta atá tar éis titim amach sa cheantar agus is ag iarraidh saol nach ann dó a thuilleadh a athchruthú atá sé. Nuair a léiríonn ógánach drochmheas ar an gceol traidisiúnta atá á sheinm ag seanfhear áitiúil, Micilín, deireann sé leis: ‘Tusa agus do leithéid atá as dáta agus as alt agus ní hé Micilín. Míle uair is gaire eisean don dúchas ná thusa. Fan socair mar a dhéanadh fear. Níor chualas an ceol sin leis na cianta’ (1972, 61-2). Cáineann Titley óráid Pheadair ag tabhairt ‘réiteach símplí Poncánach’ (1991, 242) air agus deir sé: ‘Ba mhasla faoin sciathán do mhuintir na háite é an poncán seo a d’fhill i mbéal na séibe chucu agus a chrom ar iad a eagrú, a

bhainistiú is a sheanmóiriú' (1991, 243). Áitíonn Peadar san óráid gur meatacháin chruthanta iad an dream nach dtapódh a ndeis a gcuid talún a leasú sa bhaile (1972, 51) ach dar le hógánaigh an cheantair is amadáin a d'fhanfadh sa bhaile i mbun na sclábhaíochta sin nuair is “féidir ó fhiche punt go deich bpunt fhichead sa tseachtain a dhéanamh i Sasana” (1972, 67). Soilsíonn an chodarsnacht idir an dá dhearcadh seo an bhearna mhór idir an t-aisimirceoir agus glúin óg an bhaile dúchais a airíonn nach bhfuil an dara rogha acu ach greadadh leo go Sasana. Feictear ar deireadh go bhfuil Peadar ina éan cuideáin chomh mór agus atá cuid mhaith d’aisimirceoirí eile na litríochta. Cuirtear críoch mhéaldrámata leis an scéal nuair a chailltear Peadar de bharr galar marfach a thoilg sé tar éis dó a mhéar a ghearradh. Ba ag géarú scolb don díon nua tuí a bhí le cur ar theach a athar a bhí sé. Cuireann an dochtúir barr ar theip Pheadair nuair a deir sé leis: “Saol nua é, a dhuine. B’fhéidir gur ag aithris orthu seo i gContae an Chláir a bhí tú. Tá siad ag cur tithe ceann tuí ar fáil do phoncáin a thioctas ar saoire” (1972, 142). Cibé ar bith, ré an dóil atá i ndán do mhuintir an bhaile feasta agus ní móide go dtiocfaidh athrú ar an scéal sin. Ainneoin na lochtanna atá le sainiú ar an úrscéal, tugann sé léargas luachmhar ar dhearcadh an phobail ar an aisimirceoir.

3.7 An teacht in inmhe

Má d’fhill cuid mhaith imirceoirí ar Chonamara i dtréimhse na 1970dí, chuir cúlú eacnamaíoch na 1980dí dlús le himeacht na sluaite arís. Ní fearacht na n-imirceoirí iarchogaidh, bhí níos mó oideachais ar na hógánaigh a d’imigh, bhí an chuid is mó acu dátheangach agus bhí teacht níos éasca acu ar mhodhanna éagsúla taistil agus cumarsáide. Is mó de léiriú a fhaightear ar imirce agus ar aisimirce an tréimhse iarchogaidh i bhfoinsí próis an cheantair, áfach. Chonaic muid in úrscéal Uí Chonaire, *Déirc an Díomhaointis* (1972) go dtagann gné an teagaisc chun cinn agus go bhfaightear locht ar an aisimirceoir a fhéachann leis an bpobal a fheabhsú. Ní aisimirceoir steiréitipiciúil é Kevin sa dráma *Imeachtaí na Saoirse* (1986) le Antaine Ó Flatharta ach caitear amhras ina leith nuair a fhilleann sé ar a bhaile dúchais i gConamara lena bhean chéile Nina. Tá sé i gceist ag an mbeirt gnó ealaíne agus ceardaíochta a bhunú san áit faoi stiúir an chomharchumainn áitiúil ach ní túisce sa bhaile iad go n-airíonn siad plúchta ag fiosracht agus ag éadóchas an choiste stiúrtha. Tá sé de rún daingean ag Kevin agus ag Nina cur fúthu go fadtéarmach ann ach tá amhras ar a gcomharsa Helen faoin sprioc sin:

Helen: Fine. Má fhanann sibh, i bhfad, féadfar bille an ESB a chuir ina n-ainm fhéin. Ísleoidh mé an rent ansin of course.

Kevin: Sin é is fearr duit a dhéanamh. Beidh muid ag fanacht.

Helen: Yeah. Well, feicfidh muid faoi na rudaí sin amach anseo. (1986, 12-3)

Cuireann Kevin a rún fiontraíochta féin i gcomparáid le scéim na dtrátaí a cuireadh ar bun sa cheantar sna 1940dí. Níor éirigh leis an scéim chéanna, ámh, agus comhartha éadóchais é a thugann le fios gur ag snámh in aghaidh easa a bheidh an lánúin óg ina ngnó féin. Go deimhin, áitíonn Nic Eoin go léiríonn gach uile dhuine de na carachtair sa dráma ‘gné éigin de stádas éiginnte eacnamaíoch agus cultúrtha na Gaeltachta in ochtóidí an fichiú haois’ (2005, 201). Tá Kevin dhá bhliain déag imithe ón mbaile nuair a fhilleann sé ach feiceann sé go bhfuil athrú bunúsach tagtha ar mheon an ghnáthphobail ann. Nuair a chaitheann Dáibhí, fear margaíochta an chomharchumainn, drochmheas ar a cheird, buaileann éadóchas é agus fonn imeachta arís. Is í an ghné is mó a ghoilleann air, áfach, ná go bhfuil sé, i bhfocail Dháibhí ‘ar cíós i measc do mhuintire féin’ (1986, 37). Caitheann Kevin amhras ar a bhfuil ar siúl acu agus teipeann air díograis agus diongbháilteacht a mhná céile Nina a thabhairt faoi deara. In ionad éalú ón áit mar is mian le Kevin a dhéanamh, beartaíonn Nina dul i muinín an phobail agus i muinín a cumais féin. Ní sólás dó an méid sin, áfach, agus ní mian leis dul i ngleic le cúngaigeantacht agus le heaspa foráis an chomharchumainn agus an phobail. Bristear na híomhánna rómánsúla den bhaile san aisimirce dá réir sin. Léargas tábhachtach é dráma Uí Fhlatharta ar chomharthaí sóirt na tréimhse agus ar an gcaoi a gceistítear an baile san eispéireas aisimirce. Nuair a thosaigh Ó Flatharta ag scríobh sna hochtóidí bhí, mar a mheabhraíonn Nic Eoin dúinn, ‘dlús curtha le próiseas athchultúraithe arb é a thoradh sna ceantair Ghaeltachta ná cumaisc de chineálacha éagsúla idir gnéithe den chultúr áitiúil agus eilimintí de chultúr na tráchtála domhanda’ (2005, 205). Feictear beirt fhear óg ó Chonamara i ndráma eile le Ó Flatharta, *Grásta i Meiriceá* (1990), agus iad ar imirce go mídhleathach i Nua-Eabhrac. Léiriú gléineach an bheirt ar ghlúin atá ag fánaíocht idir dhá thairseach, dhá theanga, dhá chultúr agus dhá áit agus soláthraítear léamh spéisiúil ar chás na n-imirceoirí mídhleathacha. Is geall le clár teilifíse nó scannán iad na radharcanna a fheiceann siad sa chathair agus ar an

turas bóthair go Graceland, Memphis. Má ba thír na n-aislingí í Meiriceá thiar sa bhaile, ní léir anois dóibh cá bhfuil a dtíral agus an tír sin sroichte acu. Mar a deir Seán: ‘Bhí mé i mo shuí ansin ar an mbus is Meiriceá dul thar an fhuinneog de rite reaite, ar nós programme ar a television, d’fíafraigh mé díom fhéin cá raibh mé dul?’ (1990, 47). Ní cosúil go bhfuil áit sa bhaile dóibh ach oiread agus fághtar iad sa staid éiginnte sin maraon le haisimirceoirí eile i saothair Uí Fhlatharta.

Tá dearcadh níos dearfaí ar an imirce le sonrú sna scéalta eile a dhéanann cur síos ar imirce na n-ochtóidí. Is minic gur léirithe ar theacht in inmhe a bhíonn i gceist, scéal ógánaigh a thugann a aghaidh ón mbaile agus é ag iarraidh blaiseadh de shaol na cathrach. Duine atá claochlaithe ag an imirce ná Johnny Mheaig Bhán san úrscéal *Meilt Mhuilte Dé* (2002) le Colm Ó Ceallaigh. Cuirtear Johnny os ár gcomhair i dtús an scéil mar bhuachaill ‘ardghlórach, gáirsiúil, gaisciúil leitheadach agus barúlach dhó féin’ (2002, 2). Caitheann sé a chuid ama ag pleidhcíocht sa scoil, ag crúbáil ar chailíní óga in aghaidh a dtola nó ag labhairt go gáirsiúil orthu. Léiríonn sé drochmhéas ar óg agus aosta araon. Nuair a thugtar drochbhualadh dó, tar éis dó piolla a chur i ndeoch le cailín ag an dioscó áitiúil, socraíonn sé aghaidh a thabhairt ar Bhostún, áit ar féidir leis tosú as an nua agus cruth éigin a chur ar a shaol. Tuigeann carachtair eile an scéil go n-athróidh Meiriceá é ach tá athrú pearsantachta chomh mór sin air ag deireadh an scéil go bhfuil sé le hoirniú ina shagart. Is furasta a áiteamh go bhfuil róshimplí déanta ar chlaochlú an imirceora sa scéal áirithe seo ach is fiú féachaint air i gcomhthéacs dháimh an aisimirceora lena bhaile dúchais. Cuid lárnach d’úrscéalta Chonamara i gcoitinne dáimh an duine lena bhaile dúchais a shainiú mar a dhéantar in úrscéalta Chonamara i gcoitinne. Ní cheistítear féiniúlacht áite nó chultúrtha an duine, áfach, go n-imíonn sé ón mbaile. Tá cúrsaí féiniúlachta an fhir óig Ghaeltachta spéisiúil san úrscéal seo. Maraon le go leor ógánach eile a thug aghaidh ar Mheiriceá nó ar Shasana sa tréimhse seo, is é turas Johnny anonn an chéad uair ar eitleán aige. Cuireann sé síos ar an turas aeir i dtéarmaí seoltóireachta:

Gan choinne bhfodar i bhfarraige ard. Bhí an brachlainn briste. Chuile shórt ach nár iompaigh sí bun-os-cionn – suas anuas anonn agus anall. Níor thúisce ar a tóin í ná ar mhullach a cinn. Caithfidh sé go raibh an iomarca seoil aici agus gan aon chúrsa ceangailte. Drochfhear ar an stiúir siúráilte – seanbhádóir spairte. (2002, 45)

Anonn chuig a uncail a théann sé agus cuireann sé iontas air an méid Gaeilge a labhraítear thall go háirithe nuair a ‘bhí bitsíní a théadh anonn ar saoire agus ní bhíodh focal Gaeilge acu ag teacht abhaile dhóib’ (2002, 51). Dar le uncail Johnny, Tom, ní chailleann aon duine a theanga i Meiriceá ach ‘conúisíní atá ag ligean orthu fhéin’ (2002, 178). Ní fearacht an pobal Gaeltachta a bhfuil cur síos orthu i go leor de na saothair eile, is cosúil go n-éiríonn leis na hÉireannaigh sa scéal seo, a uncail san áireamh, comhshamhlú le pobail d’inneach tíortha eile agus réitíonn Johnny go maith leis na hógánaigh óga ó Mheiriceá. Ní miste an t-athrú a thagann ar ainm John sa turas claochluithe a lua, Johnny Mheaig Bhán atá air sa bhaile, Seán Ó Ceallaigh ag an scoil agus John Kelly thall i Meiriceá. Nuair a chailltear Caitríona, cailín óg a dtiteann sé i ngrá léi – bás a raibh sé ag súil leis ón tús agus tinneas marfach uirthi – socraíonn sé aghaidh a thabhairt ar an mbaile arís. Ainneoin nach bhfuil ach tamall gearr caite thall aige, ‘yank’ a thugann a chairde agus a mhuintir sa bhaile air ach is léir gurb é John Kelly na tíre thall atá fillte ainneoin rian de Johnny Mheaig Bhán a bheith le sonrú air.

Turas saoil John Paul Mhic Dhonncha, ógánach aerach, atá san úrscéal *Sna Fir* (1999) le Micheál Ó Conghaile. Ní hí an aisimirce is cás le Ó Conghaile sa scéal seo ach is fiú an t-úrscéal a lua mar go dtugtar léiriú ann ar ghaol an fhir óig aeraigh lena bhaile agus lena phobal dúchais ach sonraítear nach bhfuil áit dó sa bhaile mar sin féin. Aistríonn John Paul go Baile Átha Cliath ar dtús le héalú ó chúngaigeantacht a bhaile féin agus go Londain ansin, áit ar féidir leis a fhéiniúlacht féin a fhorbairt agus a nochtadh go hoscailte. Sa scéal seo, a bhféadfaí *bildungsroman* a thabhairt air, feictear John Paul ag tabhairt cuairteanna ar Bhaile Átha Cliath le freastal ar chlubanna aeracha na cathrach agus le dul ag crúsáil sa pháirc phoiblí. Soláthraítear dúinn íomhá de shaol an phobail homaighnéasaigh trí shúile fhear Chonamara. Cé go gcuireann scata Gaeilgeoirí fáilte mhór roimhe, níl suaimhneas le haimsiú aige ina measc, ábhar fonóide dó a ndícheall teanga fiú. Ní féidir leo, dar leis, iad féin a chur in iúl go hionraic ná go tarraingteach i dteanga a chuireann srian lena gcuid cainte. Déanann sé féin iarracht dúchasú a dhéanamh ar an gcaidreamh lena leannán féin, Dónall, áfach. Canann sé an t-amhrán sean-nóis Dónall Óg dó agus filleann sé ar an mbaile dúchais nuair a chailltear Dónall ag deireadh an scéil. Cé go bhfuil an-fháilte

ag a dhaideo roimhe is léir nach bhfuil áit dó sa bhaile arae is sa chathair amháin a aimseoidh sé saoirse shóisialta agus ghnéasúil feasta.

Déanfar a thuilleadh plé ar shaothair fhilíochta Joe Steve Uí Neachtain níos déanaí sa chaibidil ach is fiú léamh a dhéanamh ar an úrscéal *Lámh Láidir* (2005) le Joe Steve Ó Neachtain mar go bhfaightear éachtaintí ar chúrsaí imirce agus aisimirce thar thréimhse caoga bliain ann. Is i mbaile beag i gConamara a thiteann eachtraí an scéil amach agus cuireann Ó Neachtain an carachtar Eileen os ár gcomhair i dtús an scéil, bean a d'fhill ó Mheiriceá in aghaidh a tola i ndiaidh bhás a hathar. Nochtar amhras an údair i dtaobh an aisimirceora a dhéanann beag is fiú den bhaile dúchais sa léiriú diúltach a dhéantar uirthi ó thús deireadh an scéil, óir b'ionann 'filleadh ar chultúr ciúin rúnda na gcnoc agus téarma príosúin d'Eileen' (2005, 30). Scéal casta teaghlaigh é a bhfuil an imirce agus an aisimirce mar ghnéithe lárnacha de. Sainítear go luath sa scéal gur slí éalaithe atá san imirce go Sasana agus éiríonn leo siúd a ndearnadh cos ar bolg orthu sa bhaile dul chun cinn a dhéanamh sa tír thall. Filleann na himirceoirí uile, áfach, agus a saibhreas saothraithe acu. Cé go gcothaíonn an t-aistear fillte teannas i measc an phobail ar uairibh mar go ndéantar na húdair choimhlinte ba chúis leis an imirce an chéad lá riamh a athbheochan, áitíonn Denvir go bhféadfaí an scéal a léamh mar 'fabhailscéal ar nua-aoisiú shaol iarthar na hÉireann [...] sa méid agus go bhfeiceann an léitheoir an ghluaiseacht shoiléir ó sheansaol chomhthionól fuinniúil fuinte Uí Chadhain go dtí ré nua an tfogair cheiltigh' (2005, 20). An ghné is suntasaí den aisimirce sa scéal is ea filladh an dara glúin. Nuair a chuaigh duine de na carachtair, Colm, go Sasana d'uchtaigh sé beirt iníonacha a mhná céile agus rinne sé a dháimh lena bhaile féin a sheachadadh orthu sin. Filleann duine acu, Sue, ar Chonamara le reaire an scéil a phósadh. Éiríonn léi socrú san áit agus foghlaimíonn Gaeilge d'fhonn slí shóisialta a dhéanamh isteach sa phobal. Tá an ghné seo de scéal na haisimirce spéisiúil mar nuair a fhéachtar le hanailís a dhéanamh ar litríocht Ghaeilge na himirce feictear gurb í an ghné den scéal is mó atá in easnamh ná saothair a thugann léargas ar aisimirce an dara glúin. Scéal amháin a chuireann síos ar fhilleadh shliocht an imirceora Gaeltachta is ea úrscéal Chiaráin Uí Choigligh, *Odaisé Ghael-Mheiriceánach* (2007). Ruaigeadh Sibéilín Threasa sa bhliain 1903 óna baile dúchais ar Inis Meáin mar go raibh sí ag súil le páiste. Maraon le himirceoirí eile na tréimhse, tugann sí a haghaidh ar Mheiriceá, áit a socraíonn sí agus a ndéanann sí dul chun cinn go sóisialta agus go

cultúrtha. In ainneoin ar tharla di sa bhaile ‘bhí dáimh as cuimse aici leis an gcultúr Gaelach Éireannach mar a léiríodh sin sa teanga, sa deasghnáth reiligiúnach, sna nósanna agus sna piseoga, agus go háirithe sa sean-nós agus sa gcniotáil’ (2007, 91). Tá sí gníomhach i ngluaiseacht na Gaeilge i gcathair Nua-Eabhrac agus is í a chuireann fáilte roimh Éamonn de Valera ‘ar son an phobail Ghaeil-Mheiriceánaigh’ (2007, 102) nuair a thagann sé ar cuairt ann. Is é iarua mic Shibéilín Threasa, Pádraig, a thugann an turas abhaile go hInis Meáin mar sin féin. Ní hiontas sin, áfach, nuair a deirtear gur ‘Múnlaíodh a thuiscint ar an domhan cuid mhaith ag síorthagairtí don oileán’ (2007, 155). Nuair a fhillteann sé ar bhaile dúchais a shinsear fiafraíonn sé de féin: ‘arb iod tús nua nó leanúint ar aghaidh’ (2007, 1). Is éard atá uaidh san aisimirce shinseartha go deimhin ná ‘splacanna fánacha sinsearchta smálta a chothú’ (2007, 3). Cuireann muintir an oileáin spéis ann mar gur de bhunadh an oileáin a shin-seanmháthair ach níos spéisiúla fós, dar leo, go bhfuil craiceann dubh agus Gaeilge líofa aige. Nuair a fhiafraíonn Pádraig de sheanfhear áitiúil an mbeidh fáilte ag muintir an oileáin roimhe deirtear leis: ‘Caithfidh muintir Inis Meáin leat mar a bheadh duine acu féin. Is duine againn thú. Is é an buntáiste is mó atá agat go bhfuil an teanga agat. Fágfaidh sé sin go mbeidh fíormheas ort – go fiú acu siúd a cheapas nach bhfuil sa nGaeilge ach bró mhuilinn aisteach timpeall a muineál’ (2007, 162). Dearbhaítear gur slí chultúrtha agus shóisialta isteach sa phobal í teanga an phobail sin. Síleann Pádraig gurbh éard a bhí ina shaol go dtí sin ná ‘iarracht ar fháil faoi réir lena ghlacadh isteach i saol Inis Meáin’ (2007, 164). D’fhéadfaí a áiteamh, áfach, nach bhfuil an léiriú a fhaightear sa saothar seo ar an aisimirceoir ná ar an seachadadh cultúir trasglúine réadúil i bhfianaise na léirithe eile atá againn sa litríocht. Cé go bhfuil sé d’aidhm daingean ag Colm Cháit Anna, mar shampla, filleadh ar an mbaile dúchais i scéal an Chadhnaigh, ‘Tnúthán an Dúchais’, ceileann sé cultúr agus teanga a bhaile ar a chlann ina dhiaidh sin féin. I bhfianaise mo thaighde féin ar na próisis athchultúraithe a dtéann an t-aisimirceoir i ngleic leo níl sé inchreidte go sílfedh Pádraig gur ‘leanúint ar aghaidh’ (2007, 1) a bheadh sa turas chuig baile dúchais a mhuintire amhail is nach ndearna an imirce agus taithí chultúrtha trí ghlúin aon mhórdhifríocht. Ní gá go dtiocfadh an duine i bhfad ó bhaile go n-aireodh sé go bhfuil sé lasmuigh den phobal mar a léiríonn fear ó Inis Oirr atá pósta ar an oileán sa leabhar. Deir sé gurbh fhearr leis dá mbeadh sé imithe go háit ar bith eile ar fud an domhain seachas go hInis Meáin (2007, 169). Tá an léiriú is réadúla ar dhúshláin chomhshamhlaithe an duine le haimsiú i scéal an fhir seo agus

sainíonn sé na deacrachtaí a bhíonn ag duine muintearas iomlán a chothú le pobal nuair nár rugadh agus nuair nár tógadh san áit sin é.

Léargas den chineál céanna atá le fáil ar an aisimirce sa nóibhille *Aileach* (2010) le Jackie Mac Donncha. Dibrítear Bríd, carachtar lárnach an scéil, toisc í a bheith ag súil le páiste chomh maith. Díol náire dá muintir í agus nuair a chailltear an páiste agus Bríd i dtinneas clainne díbrítear ón mbaile í agus tugann sí a haghaidh ar Mheiriceá ina haonar. Tá an scéal suite i gConamara i lár na 1930í agus tá comharthaí sóirt na tréimhse, cumhacht an tsagairt agus cúngaigeantacht an phobail, le sonrú ar thús an scéil. Ainneoin go n-éiríonn le Bríd dul chun cinn a dhéanamh thall, tá iarmhairtí an tráma a d'fhulaing sí sa bhaile dúchais le sonrú uirthi tríd an scéal ar fad nach mór agus cailleann sí teagmháil lena muintir uile. Nuair a bhuaileann galar Alzheimers í i ndeireadh a saoil socraíonn sí filleadh ar an mbaile tar éis nár thaobhaigh sí an áit le os cionn seachtó bliain. Cuireann a nia agus a chlann fáilte mhór roimpi ach tá an baile athraithe go mór san idirlinn. Deir sí féin faoina haistear abhaile: “Níor chuimhnigh mé ariamh go bhfeicfinn an áit seo aríst. Is cuma cá bhfuil duine, ná cé chomh fada ó bhaile, ná cén fhad imithe, tá an croí i gcónaí san áit a rugadh agus ar tógadh thú” (2010, 70). Cé go ndéantar ró-shimplí uaireanta ar mhian fillte an imirceora sa scéal, caitear solas ar aisling shíoraí an duine filleadh ar an mbaile ina sheanaois, gné lárnach de scéal na haisimirce. Aimsíonn Bríd uaigh a linbh i dtalamh eadrána sa chladach ar deireadh thiar agus cailltear go suaimhneach ag deireadh an scéil í.

3.8 Móitíf na haisimirce i dtraidisiún amhránaíochta Chonamara

Ba litríocht phobail a bhí i litríocht na Gaeilge suas go dtí deireadh na naoú haoise déag nuair a cuireadh borradh faoi nualitríocht na teanga agus faoi scrúdú aigne an duine aonair inti (Denvir, 1997, 21-22). Tá traidisiún fhilíocht bhéil na Gaeltachta fréamhaithe sa litríocht phobail agus guth an phobail sin atá le sainiú in amhráin an cheantair dá réir. B'fhurasta amhráin nuachumtha cheantar Gaeltachta Chonamara ó na 1970dí ar aghaidh a áireamh mar chuid den seánra sin. Mar a deir Síle Denvir, ina dtaobh: 'tá saintréithe na filíochta béil le fáil sna hamhráin, fiú más déantús nua-aimseartha atá i gceist nach bhfuil baileach chomh saibhir ar go leor bealaí leis an bhfilíocht a tháinig roimpi' (2008, 9). Is ó shainphointe féachana laistigh den phobal a thugann an file guth do ghnéithe de shaol a mhuintire sa mhórfhoinse litríochta seo.

Féachfar anseo le plé a dhéanamh ar an bhfilíocht bhéil trí chéile agus a feidhm i gcomhthéacs thaithí imirce an phobail Ghaeltachta a iniúchadh.

3.9 Feidhm an amhráin thraidisiúnta i gcomhthéacs na himirce

Léiriú cruthaitheach ar eilimintí de shaol an phobail ab ea na hamhráin thraidisiúnta agus slí chun na heilimintí sin a chur i dtuiscint dá muintir. Bhí éileamh ag an bpobal ar na hamhráin dá réir sin agus baineadh leas astu chun siamsaíocht a chur ar fáil, chun meas nó dímhéas a léiriú ar dhuine nó chun a gcreideamh a dhaingniú. Uirlis luachmhar ab ea amhráin thraidisiúnta na tíre i gcoitinne chun braistintí an duine a léiriú, dar le Breandán Ó Madagáin: 'Fundamental to the tradition of Irish song was its function as an instrument for the direct expression of emotion, using the enhanced powers of both verse and music, on occasions when feelings were such that ordinary speech was inadequate' (1985, 144). Má ba dhlúthchuid de shaoltaithí mhuintir an phobail Ghaeltachta leis na céadta bliain an imirce, bhí a léiriú sin in amhráin an cheantair. Aithnítear líon na n-amhrán traidisiúnta a bhfuil móitíf na himirce le sonrú iontu trí shracfhéachaint a thabhairt ar bhailiúcháin amhrán an cheantair agus ar na rannóga a luaitear leo (Ó Con Cheanainn, 2011; Ní Fhlathartaigh, 1976; Ní Dhorchaí, 1974). Tá feidhm ar leith ag an amhrán i gcomhthéacs na himirce, dar le Róisín Nic Dhonncha: 'a song is a record of a human experience, be that real or imagined. Music is often used at times of heightened emotion, in an attempt to make sense of the world in which we find ourselves' (2012, 200). Bhain imirceoirí feidhm den chineál céanna as an gceol sa tréimhse iarchogaidh agus léiríonn taighde an cheoleolaí Gearóid Ó hAllmhuráin ar thréimhse na 1950dí i Meiriceá gur aimsigh imirceoirí réimse leathan stáitsí ar an gcoigríoch chun a gcuid ceoil a chur i láthair an phobail Éireannaigh, 'from the intensely private to the overtly public and unfamiliar' (2009, 11). Bhí feidhm chumarsáide agus shiamsaíochta ag na hamhráin agus ag an gceol traidisiúnta araon is léir. Agus stór mór amhrán traidisiúnta againn i gceantar Gaeltachta Chonamara a bhfuil gné na himirce le sonrú iontu, b'fhurasta a áiteamh gur baineadh leas astu chun na mothúcháin a ghin eispéireas dá chineál a léiriú sa bhaile agus ar an gcoigríoch araon. Ag tógáil ar thaighde na scoláirí éagsúla, tá fianaise luachmhar againn ó shaothair phróis an cheantair gur bhronn na hamhráin thraidisiúnta guth ar charachtair éagsúla nuair nár éirigh leo friotal a chuir ar mhianta nó ar bhraistintí a gcoí as a stuaim féin. Canann Tom Neile an t-amhrán 'An Triúr Mac' ag an tórramh Meiriceánach sa scéal 'An Bhliain 1912' (1948) le Máirtín Ó

Cadhain. Chothaigh ócáid an tórraimh Mheiriceánaigh dílseacht áite san ógánach a bhí ar tí imeacht, dar le Kerby Miller, agus cuimhní buana a mbeadh an t-imirceoir in ann filleadh orthu sa tír aíochta (1988, 567). Is cinnte go raibh feidhm ag na hamhráin i gcothú na dílseachta agus na gcuimhní sin araon. Cé gur ag plúchadh an cheoil atá Tom Neile, thabharfadh máthair an scéil ‘cuid mhaith ar an ala sin dá mbeadh fonn aici mar a bhí ag Tom, leis an ualach a bhí ar a croí a chur amach de ina shíle cheoil’ (1948, 156). Chuir Pádraigín Pháidín a ghrá in iúl do Mháirín roimh imeacht di trí ‘Caisleán Uí Néill’ a chanadh sa scéal céanna. Deir Gearóid Denvir faoi seo:

Nocht sé rún a chroí do Mháirín trí bhíthín a chuid damhsa agus a chuid ceoil – dúirt sé véarsa as an amhrán grá, ‘Caisleán Uí Néill’, faoina ghrá a d’imigh uaidh, agus trácht feiliúnach ar an gcás is ea an meafar a chuireas in iúl gráin na máthar maille leis an mbagairt, leis an bhfaitíos agus leis an éagumas a d’airigh sí i láthair cumhachta nach dtiocfadh léi a shárú. (1987, 205)

Níorbh fheasach do mháthair Mháirín go dtí sin é ach tuigtear di anois trí mheán an cheoil go bpósfar thall an bheirt. D’aimsigh Pádraig guth trí mheán an amhráin thraidisiúnta, feidhm dá chuid, dar le Ó Madagáin: ‘the singer can make the poet’s words entirely his own and so use the song for direct expression’ (1985, 169). Is faoi thionchar an óil atá Colm in ‘Tnúthán an Dúchais’ (1948), scéal eile leis an gCadhach, nuair a thosaíonn sé ag gabháil fhoinn i nGaeilge tar éis nár chan sé amhrán le daichead bliain. Briseann sé a thost ag an gcóisir atá eagraithe dó an oíche sula bhfillfidh sé go hÉirinn agus cuireann sé náire ar a chlann dá réir:

Ach an dá dhream chomh maith le chéile ní raibh a dhath spéise acu inti mar fhonnadóireacht, ó tharla í a bheith i dteanga nach bhfuairadar blas na nuaíochta uirthi tar éis uaire an chloig. Mar sin ní raibh d’aird ar ghlórtha Choilm ach an oiread le glór cadhain ar bhord an churraigh domhain san oíche. (1948, 25)

Cinntíonn a chuid amhránaíochta go ndéantar é a shuíomh ar imeall an chomhludair ach tá feidhm ar leith ag an amhrán mar sin féin. Éiríonn le Colm a chumha i ndiaidh

an bhaile a mhaolú agus a dháimh leis an mbaile céanna a chur in iúl dá lucht éisteachta. Slí chun braistintí den chineál seo a shárú is ea amhráin, dar le Maurice Bowra: ‘because he can put even the most tumultuous emotions into song, he is no longer their helpless victim, but sees them with some degree of objectivity and knows what they mean’ (1962, 282). Nuair a fhilleann Peadar, aisimirceoir an scéil *Déirc an Díomhaointis* (1972) ar an mbaile meabhraíonn na hamhráin agus an ceol a óige fein dó, agus níl sé sásta nuair a dhéanann ógánach sa chomhluadar popcheol a chur ar siúl ar a raidió póca (1972, 61). An t-uaigneas atá á ruaigeadh ag deoraithe Dhónaill Mhic Amhlaigh agus iad ag gabháil fhoinn ar an mbád anonn in *Dialann Deoraí* (1960) agus cuireann an t-imirceoir sa ghearrscéal ‘Sweeney’ (1970) colg ar fhir eile an lóistín agus ‘Sliabh na mBan’ á chanadh in ard a ghutha aige tar éis oíche eile ar an drabhlás (1970, 9). Cé nach raibh luach feidhmiúil leis an nGaeilge sna tíortha aíochta, bhí feidhm mhothúcháinach aici agus is trí amhrán an cheantair a d’éirigh le himirceoirí a mianta aisimirce a chur in iúl go minic. Ní miste a lua, áfach, go raibh líon mór amhrán Béarla á chanadh i measc an phobail Ghaeltachta thall agus sa bhaile chomh maith, ábhar atá pléite ag Nic Dhonncha (2012; féach freisin Bourke, 2007). Deir Nic Dhonncha i gcás an fheiniméin seo: ‘given the economic, political and linguistic marginality of Irish-speaking communities during the nineteenth and early twentieth centuries, singing in English may have provided them with a sense of empowerment and may have been symbolic of integration within a broader idea of the nation’ (2012, 197). É sin ráite, bhí ról ar leith ag amhráin thraidisiúnta an cheantair féin agus is fiú plé a dhéanamh ar a bhfeidhm i gcothú na haislinge aisimirce i measc an phobail ar an gcoigríoch agus sa bhaile araon.

3.10 Cothú na haislinge aisimirce sna hamhráin thraidisiúnta

Fáisceadh imirceoirí ó Chonamara as cultúr na n-amhrán traidisiúnta agus léiríonn an litríocht dhírbheathaisnéiseach agus chruthaitheach araon gur baineadh tairbhe go minic as amhráin an cheantair chun an eolchaire agus an chumha i ndiaidh an bhaile a chur in iúl ar an gcoigríoch. Ní fhéadfaí luach a leagan ar na hamhráin thraidisiúnta i gcomhthéacs na himirce, dar le Nic Dhonncha: ‘For the Irish who found themselves ensconced in the industrial conurbations of America’s eastern seaboard, economically marginalised and at times discriminated against, on religious grounds for example, the potency of these songs cannot be gainsaid’ (2012, 199). Cumadh go

leor d'amhráin thraidisiúnta nó sean-nóis an cheantair sa seachtú agus san ochtú haois déag agus ní hiontas mar sin go gcuireann go leor de na hamhráin imirce in iúl don lucht éisteachta nach bhfuil an aisimirce i ndán dóibh. Tá na hamhráin 'Amhrán Chamuis', 'Contae Mhaigh Eo' (Ó Conghaile (eag.), 1986, 106; 146), 'Mo Mhíle Slán le hÉirinn' (Ó Ceallaigh (eag.), 1931, 81) agus 'Amhrán Pheter Mhicil Báille' (RTÉ, 2007) ina samplaí maithe den chineál amhráin seo. Ainneoin go ndéanann siad cumha an imirceora a léiriú, bronnann siad faoiseamh de shaghas ar an amhránaí agus ar a lucht éisteachta agus guth á thabhairt acu do bhraistintí nach féidir friotal a chur orthu. Más maolú de bheagán ar staid dhúláithrithe na himirce éigeantaí iad na hamhráin, déanann na háiteanna a luaitear agus an cur síos a dhéantar orthu suíomh cinnte a sholáthar don duine as baile. Is minic a dhéantar áilleacht an bhaile a chur i gcomparáid leis an tír aíochta mar a dhéanann an file in 'Amhrán Chamuis'. Deir sé: 'Nuair a bhí mise i gCamus, ba rí-dheacair mé a shásamh', ach tá tuiscint eile aige ar an mbaile agus é ar an gcoigríoch. Faightear léiriú ar leith ar an mbaile agus an t-imirceoir lasmuigh de: 'Ach anois tá mé i mBoston is nach rí-dheas an áit é/ Ach faraoir ghéar chráite gan mé i gCamus arís' (Ó Conghaile (eag.), 1986, 106). Cé gur ag éalú ó chruatan oibre a bhí formhór na n-imirceoirí sa tréimhse a scríobhadh na hamhráin seo, samhlaíonn file an amhráin 'Mo Mhíle Slán le hÉirinn' saoirse leis an obair sa bhaile anois:

Mo mhíle slán le hÉirinn, is breá an rud é an t-earrach féin,
 Ní bhíodh caint ar obair bossannaí ná rud ar bith mar é.
 Seal a' tarraingt fheamainne, a' cur fhataí is a' baint fhéir,
 Ní raibh fear ar bith dhá bhoichte nach raibh feilm aige dhó fhéin. (Ó
 Ceallaigh (eag.), 1931, 81)

Déanann an ceol agus an t-amhrán baile dúchais an duine agus na cuimhní dearfacha atá nasctha leis an mbaile sin a mheabhrú don amhránaí féin agus dá chomhluadar. Agus é ag trácht ar fheidhm shóisialta an cheoil, deir an bailitheoir iomráiteach ceoil, Alan Lomax:

... the primary effect of music is to give the listener a feeling of security,
 for it symbolizes the place where he was born, his earliest childhood
 satisfactions, his religious experience, his pleasure in community doings,

his courtship and his work – any or all of these personality shaping experiences. (1959, 929)

Cé nach n-éireoidh leis an bhfile filleadh go hÉirinn lena bheo is minic a léiríonn sé an mhian a bheith curtha ina fhód dúchais i measc a mhuintire. Údar buartha d'fhile 'Amhrán Pheter Mhichil' go dtiocfaidh an bás faoina choinne agus é ar an gcoigríoch:

Tá mise i bhfad as Éirinn 's mé in imní oíche agus ló,
Go dtiocfadh an bás do m'éileamh is nach mbéinn réitithe faoina chóir.
Chosnódh mo bháidín céad orm mé thabhairt go hÉirinn is go Leitir
Móir;
's dá mairfinn go haimsir féile bheadh an céad agam gan stró. (RTÉ,
2007)

Léiríonn file 'Amhrán Chamuis' mian den chineál céanna agus sainíonn tábhacht ar leith leis an adhlacadh sa bhaile:

Dhá dtiocfadh an bás do m'iarraidh-sa 'márach,
Sé n-iarrfainn de spás air ach seachtain nó dhó,
Go dtéinnse go Camus ar cuairt ag mo chairde,
'S go sínfinn mo chnámha go domhain ann faoin bhfód. (Ó Conghaile
(eag.), 1986, 106)

Tá an mhian seo ag croílár na haislinge aisimirce mar a léirítear sna hamhráin thraidisiúnta í. D'fhéadfaí a áiteamh gur chothaigh na hamhráin seo an aisling fhille i measc an phobail dá réir (déanfar plé níos cuimsithí ar an ábhar seo i gCaibidil 6). Áitíonn an ceoleolaí Graeme Smith go raibh tionchar ag an imirce ar an gcaoi a ndearna an duine léamh ar an gceol más i measc an phobail ar an gcoigríoch a bhí sé nó sa bhaile dúchais. Mar a deir sé: 'Emigration was an issue for those at home as well as for those who chose to leave, and emigration has influenced the way in which all players and listeners understand Irish music' (1994, 230). Chinntigh na hamhráin go raibh ceangail ag an bpobal nár imigh riamh lena muintir ar an gcoigríoch agus go raibh tuiscint ar leith acu ar thaithí na himirce. Amhrán imirce a scríobhadh sa bhaile dúchais é 'Máire Ní Mhongáin' (www.joeheaney.org).

Cuireann sé síos ar bhriseadh croí máthar a bhfuil a clann mhac thar sáile agus i bhfad uaithi. De réir an tseanchais a ghabhann leis an amhrán, chuaigh an triúr mac ar imirce go Meiriceá nuair a phós an mháthair an athair tar éis bhás a céadfhir. Impíonn sí san amhrán ar an mac is sine, Peadar, filleadh ar ais chuici. De réir fhianaise an amhránaí, Seosamh Ó hÉanaí, ba i dteach i mBoston a canadh an t-amhrán den chéad uair (www.joeheaney.org). Seo an leagan den seanchas a bhaineann leis an amhrán a bhí ag Tomás Ó Concheanainn:

Cailín a chuaigh anonn glas go Meiriocá agus dúirt sí an t-amhrán i dteach a raibh roinnt de na hÉireannaigh cruinnithe ann ag bainis nó ar thórramh. Cé bheadh i láthair ach Peadar, mac Mháire Ní Mhongáin! Ghoill an scéal a bhí san amhrán air agus shocraigh sé a dhul abhaile ar cuairt dhá luaithe dhá bhféadfadh sé. Ach nuair a tháinig sé bhí a mháthair curtha. (1978, 81)

Nochtar feidhm chumarsáide an amhráin sa chás seo. Cuirtear mian de chineál eile os ár gcomhair in ‘Amhrán Mhuínse’ (Ó Conghaile (eag.), 1986, 75). Ní gá go mbeadh an duine i bhfad as baile go n-aireodh sé coimhthíos leis an áit, go háirithe agus an duine i mbéal báis. Léiríonn file an amhráin an dúil shíoraí filleadh ar an dúchas agus ar an mbaile:

Is ag dul siar le hInse Ghainimh dhom, beidh an fharraige ag éirí ard,
Ná cuiri’ i Leitir Caladh mé, mar níl mo mhuintir ann,
Ach tugáí siar go Muínis mé san áit a gcaoinfear mé os ard,
Beidh soilse ar na dummhannaí ‘s ní bheidh uaigneas orm ann. (Ó Conghaile (eag.), 1986, 75)

Déanfar an file a chaoineadh i gceart i Muínis i measc a mhuintire féin agus ní bheidh sé uaigneach ann tar éis a bháis. Téama lárnach sna hamhráin trí chéile an nasc leis an dúiche agus le cré na dúiche sin fiú. Meabhraíonn an mhóitíf sheanbhunaithe don chomhluadar na nithe atá in easnamh sa tír thall. Mar a deir Nic Dhonncha: ‘The relationship between the Irish and the land features thematically in the songs of the diaspora where the image of the land of Ireland became redolent of loss, both in the literal sense of previous confiscations on foot of military conquest,

and also in the emotional and personal sense of displacement' (2012, 10). Is cinnte i gcás imirceoirí Ghaeltacht Chonamara gur baineadh leas as amhráin nárbh amhráin imirce *per se* iad chun brón nó mórtas áite an imirceora a léiriú. Tá gaol ar leith le saineirí idir an t-amhrán agus an cumha mar a áitíonn Lillis Ó Laoire: 'Ó tharla an chumha agus an chuimhne a bheith fite fuaite leis an cheol, níor cheart go gcuirfeadh sé aon iontas orainn go raibh daoine ann a rinne ceangail le hamhráin áirithe ar leibhéal fíorphearsanta' (2002, 212). Léiríonn taighde Uí Laoire ar amhráin agus ar amhránaithe oileán Thoraí (2002), ilfheidhm na n-amhrán traidisiúnta. Is minic a chantar amhrán grá i gcomhthéacs na himirce mar shampla – mar a rinne Pádraig sa ghearrscéal 'An Bhliain 1912' – agus mar chaoineadh ar an té atá imithe (2002, 265-72). Áitíonn an ceoleolaí Sean Williams chomh maith go bhfuil feidhm níos leithne ag an amhrán grá: 'Love songs, generally, are less about narrating a particular sequence of events than about expressing profound emotions and connecting with the community as each listener recalls his or her own experiences of grief, loss, love and, connection' (2010, 162). D'fhéadfaí na hamhráin 'Dónall Óg', 'Is Trua gan Mé agus Grá Mo Chléibh' agus 'Úna Dheas Ní Nidhe' (Ó Ceallaigh (eag.), 1931, 14; 8; 90) a áireamh ar na hamhráin ghrá a canadh i gcomhthéacs na himirce. Is minic gur slí éalaithe ón mbriseadh croí atá ón bhfile sna hamhráin agus b'fhurasta a áiteamh gur thug siad deis don amhránaí agus dá phobal, mar a áitíonn Williams thuas, a nuaigneas agus a mbraistintí díláithrithe a chur in iúl. Tá an dáimh leis an mbaile ina chuid lárnach de thraidisiún amhránaíochta an cheantair agus leantar leis an téama sin sna hamhráin nuachumtha.

3.11 Leanúnachas traidisiúin - na hamhráin nuachumtha

Áitíonn Ríonach Uí Ógáin 'gurb é nádúr thraidisiúin ar bith atá bríomhar, agus an traidisiún amhránaíochta ina measc, a bheith ag síorathrú, ag soláthar stíleanna éagsúla, ag cur athrú béime ar chúrsaí, ag cumadh amhrán agus ceol nua agus mar sin de' (1996, 219). Forbairt chultúrtha a bhí in amhráin nuachumtha cheantar Gaeltachta Chonamara agus ba bhunchloch iad na hamhráin traidisiúnta sean-nóis ar thóg filí an cheantair uirthi. Tháinig borradh ar an gcineál cumadóireachta seo ó thréimhse na 1970dí ar aghaidh agus faoin mbliain gur foilsíodh an cnuasach filíochta béil *Croch Suas É* i 1986 bhí suas le dhá scór file i gConamara i mbun filíochta. Áitíonn Ó Conghaile go deimhin ina chuntas ar amhráin an cheantair nach raibh 'aon cheantar tuaithe eile sa tír chomh táirgiúil le Conamara más cumadóirí

amhrán atá uait’ (1993, 8). Tugann sé aitheantas, mar sin féin, do chúlra traidisiúnta na gcumadóirí amhrán agus tionchar na seanfhillí pobail orthu dá réir. Mar a deir sé: ‘Is iad a gcuid amhrán siúd a bhí i réim agus i mbéal an phobail agus go leor de chumadóirí an lae inniu ag éirí aníos. Is cinnte go ndeachaigh na glúnta sin i bhfeidhm ar chumadóirí an lae inniu’ (1993, 10). Cé gur eascair an fhilíocht bhéil nuachumtha cuid mhaith ón sean-nós, mar a áitíonn Síle Denvir, seánra ceoil ann féin atá ann, dar léi (2008, 15). Freagra an phobail ar na hathruithe éagsúla a tharla i saol a muintire is ea an meascadh cultúir, dar le Diarmuid Ó Giolláin: ‘Nuair nach raibh seansaol ann a thuilleadh a chothódh cultúr traidisiúnta, chothaigh daoine a bhí idir an tuaith agus an chathair, idir Éirinn agus an imirce, idir an talmhaíocht agus an tionslaíocht, cultúr measctha a bhí ag freagairt don saol sin’ (2005, 123). Is cinnte go raibh tionchar ag an imirce agus ag an aisimirce ar chumadh na n-amhrán sa cheantar agus d’fhéadfaí a áiteamh fiú gur scáthán ar shuíomh eadrána an imirceora an meascadh cultúir atá le sonrú ar an seánra ceoil seo chomh maith. Amhráin atá dírithe ar an bpobal iad, mar sin féin, agus dearbhaíonn Gearóid Denvir gur ‘comhartha a gcumadh ar leanúnachas traidisiúin atá ag fás agus ag forbairt ar an oileán seo le 2000 bliain’ (1997, 293). Léiríonn móitíf na himirce agus na haisimirce sna hamhráin phobail leanúnachas sa traidisiún amhránaíochta trí chéile dá réir.

Seasann filíocht bhéil an cheantair as féin mar ghné litríochta agus is minic na dánta curtha i láthair nó cumtha mar amhráin. Mar a deir an ceoleolaí Ruth Finnegan: ‘the term “song” is often used interchangeably with “poem” in the sense of a lyric, and the quickest way to suggest the scope of “oral poetry” is to say that it largely coincides with that of the popular term “folk song”’ (Finnegan, 1977, 13). Áiríonn Denvir amhráin, dánta, lúibíní agus agallaimh bheirte faoi réimse na filíochta béil (1997, 264). Is le blianta beaga anuas atá aird dírithe ar an seánra seo, gné litríochta thar aon ghné eile a léiríonn meon an phobail as a n-eascaíonn sé. Seánra litríochta atá san fhilíocht bhéil a dhéanann tuiscintí saoil, tuairimí polaitíochta, ceisteanna agus mothúcháin an phobail a léiriú. Ní fearacht na litríochta nua-aimseartha a dhéanann aigne an duine aonair a scrúdú agus a nochtadh, guth thar cheann an phobail iad na hamhráin nua-chumtha. Go deimhin, áitíonn Síle Denvir gur ‘ón bpobal agus ón gcumadóir in éineacht a eascaíonn an t-amhrán, rud a fhágann nach bhfuil an file neamhspleách ar an bpobal ina maireann sé’ (2008, 14). Is léir seo do Ghearóid Denvir chomh maith:

Scáthán dílis ar a pobal féin a deirtear coitianta atá sa litríocht seo, aigne an phobail atá á nochtadh féin ar bhealach a dhearbhaíos, a neartaíos agus a bhunaíos a dhearcadh air féin [...] Roghnaíonn an file pobail na gnéithe is mian leis féin de chúrsaí an tsaoil ina thimpeall le cur ina dhán, agus múnlaíonn sé de réir a thuisceana féin agus i bhfriotal traidisiúnta iad. Labhraíonn sé i gcaint dhíreach lena phobal agus léiríonn inghlacthacht a ráitis fírinne an ráitis sin in intinn an phobail. (1997, 267-8)

Ní hiontas mar sin go gcuireann an fhilíocht seo an imirce agus go deimhin an aisimirce os ár gcomhair, gnéithe saoil a bhí coitianta i bpobal Chonamara sa tréimhse a cumadh í. Is minic gur léirithe diúltacha ar an imirce éigeantach agus ar an saol thall a léirítear inti dá réir. Ba imirceoirí cuid de na filí agus cumadóirí amhrán, Tom a' tSeoighe, Joe Shéamuis Sheáin Ó Donnchadha agus Pádraic Phaitín an Táilliúra Ó Conghaile ina measc. Feidhmíonn an seánra mar sheánra foirmlíoch chomh maith, áfach, áit a bhfuil an téama le sonrú i bhfilíocht phobail Thomáis Mhic an Iomaire, Chiaráin Uí Fhátharta agus Joe Steve Uí Neachtain agus mórán eile nach iad, filí nach ndeachaigh ar imirce riamh. Cé nach é a dtaithe saoil féin é bheith ar imirce, léiríonn siad tuiscint shainiúil ar dheoraíocht a muintire ina gcuid filíochta.

3.12 Feidhm na n-amhrán nua-chumtha don phobal sa bhaile agus ar an gcoigríoch

Má thug amhráin thraidisiúnta an cheantair deis don imirceoir agus dá mhuintir sa bhaile a n-eispéireas díláithrithe agus a n-uaigneas a léiriú i bhfoirm chruthaitheach, bhí feidhm den chineál céanna ag roinnt le hamhráin nua-chumtha an cheantair. Áitítear i scannán faisnéise Bob Quinn, *Damhsa an Deoraí* (Gael Media, 2004) gurbh é halla damhsa an Galtymore an tearmann a bhí ag imirceoirí i Londain ón tréimhse iarchogaidh ar aghaidh. Tógáil croí a bhí sa cheol agus sa damhsa ann agus ba ansin a chuir na himirceoirí 'scéalta ón mbaile trína chéile, ansin a d'fhoghlaim sibh na steipeannaí nua damhsa, ansin a roinn sibh corraí an tsaoil le chéile, an lá maith agus an drochlá' (Quinn, 2004). Dearbhaíonn faisnéiseoirí an scannáin gur mheabhraigh na hamhráin ón mbaile 'an t-aer úr ar na sléibhte' a bhí fágtha ina ndiaidh acu. Bhí saol eile á chruthú acu agus dá chosúla dá ráibh sé leis an mbaile is

ea ab fhearr é, dar leo (Quinn, 2004). Is spéisiúil gur mhéadaigh ar cháil na n-amhránaithe agus na ngrúpaí ceoil tar éis dóibh a bheith ag seinm i hallaí damhsa i Sasana. Thar aon ní eile, ba ócáid sheasmhach i seachtain an imirceora agus faoiseamh ón obair é damhsa an deireadh seachtaine. Ba anseo a rinne imirceoirí iarracht ‘dearnad a dhéanamh agus cuimhne a choinneáil in éineacht’ (Quinn, 2004). Seo croílár na taithí imirce, dar leis an socheolaí Kieran Keohane:

On the one hand, the culture of emigration is animated by desire to be anchored, temporally and spatially, by the particularity of tradition. We desire security and familiarity in the face of fearsome forces of globalisation that uproot, scatter, and threaten to disembody us. On the other hand, what we fear about the processes of globalisation – loss of coherence of place and time, homelessness – we simultaneously desire. We feel that emigration liberates us from the tyranny of the local, from the narrowmindedness of the particular. (1997, 274)

Fágтар an t-imirceoir ar fánaíocht idir dhá thraidisiún agus dhá chultúr agus is tríd an gceol is fearr a thuigfidimid eispéireas na deoraíochta, dar le Keohane (1997, 275). Is spéisiúil i gcomhthéacs a bhfuil ráite sa tagairt thuas go raibh dhá chineál damhsa ar fáil i halla damhsa an Galtymore, an céilí agus damhsa nua-aimseartha na seóbhannaí (Quinn, 2004). Bhí deis ag imirceoirí freastal ar an dá chultúr laistigh de thearmann na nÉireannach, halla damhsa an Galtymore.

Cé go mb’fhéidir gur fonn caointe a chuir amhráin sean-nóis an cheantair ar dheoraithe agus ar a muintir, fonn caointe agus damhsa in éineacht a chuireann amhráin nua-chumtha an cheantair ar an gcomhluadar. Is é tionchar ‘*country & western* agus an sean-nós ina orlaí tríd is mó atá le brath ar stíl na n-amhrán nuachumtha i gConamara’, dar le Síle Denvir (1993, 47). Blas den dá chultúr sin atá sna hamhráin nuachumtha dá réir ach ní fhéadfaí a áiteamh gur truailliú ar an traidisiún amhránaíochta iad na hamhráin óir ‘luíonn patrúin na meadaracha Gaeilge go nádúrtha le rithimí bunúsacha an cheoil chéanna’ (S. Denvir, 1997, 278). Cé go gcuireann na hamhráin téamaí maoithneacha agus brónacha i láthair, áitíonn Uí Ógáin ‘gurb iad rithim na cainte agus anam an cheoil is mó a thagann chun tosaigh sna hamhráin’ (1996, 223). Bhí tionchar nach beag, mar sin féin, ag na hamhráin

nuachumtha a rinne an t-eispéireas deoraíochta a léiriú don phobal as baile agus sa bhaile araon. Dhearbhaigh an t-amhránaí Beairtle Ó Dómhnaill sa chlár faisnéise *Tom na nAmhrán* (Carr, 2003) go ndeachaigh amhráin Tom a' tSeoighe i gcion go mór air le linn dó a bheith ar imirce i Sasana: 'Caithfidh mé a rá nuair a chloisfeadh mé na hamhráin seo agam féin ar téip i Sasana, bhainfeadh sé deora ó do shúil leis na focla a bheadh sna hamhráin' (Carr, 2003). Bhí díol mór ar chaiséid a d'fhoilsigh Cló Iar-Chonnacht sna 1980dí agus 1990dí sa bhaile agus i Londain fiú (Uí Ógáin, 1996, 224). Dhearbhaigh Ó Conghaile ag an am go raibh na hamhráin chéanna 'tar éis cuisle an phobail a aimsiú, agus go bhfuiltear ar aon bhuille leis' (1993, 11). Cé go ndeachaigh na hamhráin i gcion ar mhuintir an imirceora sa bhaile, bhí ciall ar leith le baint astu ar an gcoigríoch, dar leis an amhránaí John Beag Ó Flátharta:

Nuair a chuaigh na hamhráin seo a bhí curtha amach go poiblí ag mo leithéidse, amhráin a bhí cumtha ag fear as Leitir Móir [Tom a' tSeoighe] a bhí ag déileáil leis na rudaí sin agus a bhí ag caint orthu agus nuair a chuala an dream seo iad thall i New Zealand nó Australia nó Meiriceá nó Sasana nó cibé cá raibh siad, bhí dhá oiread déag céille leo agus a bhí fiú amháin sa mbaile. Chuaigh sé an-domhain sa gcroí acu. (Carr, 2003)

Ba é an t-amhránaí John Beag Ó Flátharta a bhunaigh an grúpa ceoil Na hAncairí nuair a d'fhill sé féin ó Shasana. Lean grúpaí ceoil eile ar nós Duirling agus Cillín agus an t-amhránaí aonair Beartla Ó Domhnaill a sampla siúd. Ní hamháin go raibh stáitse poiblí ag amhráin nuachumtha an cheantair sa bhaile agus ar an gcoigríoch, ach bhí siad á dtaifead agus á gcraoladh ar Raidió na Gaeltachta (Denvir, 2008, 10). Bhí suíomh níos foirmeálta dá réir ag na hamhráin nuachumtha thar mar a bhí ag amhráin sean-nóis an cheantair (Uí Ógáin, 1996, 225).

Tá gaol an duine lena áit dhúchais mar ghné láidir de na dánta imirce agus na dánta molta áite. Leigheas ar an gcumha baile agus ar an stoiteachas nua-aoiseach an moladh a dhéantar ar áit dúchais an duine agus meabhrú don imirceoir is ea na dánta dá ionad cinnte sa bhaile le hais saol guagach na cathrach. Tráchtann Denvir ar ról stairiúil an fhile mar ghuth pobail ar an dáimh sin:

Múnláíonn an áit an duine ina chruth fisiciúil agus ina shaoldearcadh pearsanta. Riamh anall b'é an file a chuireadh friotal ar eispéireas seo an duine agus a phobail, agus aithnítear an sainghuth logánta ar an saothar. Ní shamhlófaí Eoghan Rua Ó Súilleabháin ach le Sliabh Luachra ná Peadar Ó Doirnín ach le hOiriaila. Maireann ceiliúradh na háite dúchais beo beathach i bhfilíocht phobail na haoise seo agus sa traidisiún amhránaíochta arae aimsíonn siad araon an t-eispéireas bunúsach seo i saol an duine. (1987, 2)

Ní hiontas dá réir go gcuirtear íomhá idéalach agus áibhéalach den bhaile agus de mhuintir an bhaile os ár gcomhair san fhilíocht phobail. Molann an file Micheál Breathnach a bhaile go hard san amhrán 'Smaointe an Deoraí ó Éirinn' (1913/2009). Cuireann an file a chuid aifeála in iúl go n-éagfaidh sé i Meiriceá agus ní ina bhaile dúchais féin. Léiríonn file Bhaile na mBroghach, Joe Shéamuis Sheáin Ó Donnchadha, údar imní den chineál céanna sa dán 'An Deoraí as Baile na mBroghach' (1983, 42):

Cé a chuirfeas na táirní i mo chonra [sic] is mé i gcéin,
Nó a leagfas an bhráilín [sic] ar mo chnámha is mé ag dul faoin gcré?
'S é d'iarrfainn anois de ghrásta, tríd an nádúr a rinne mé,
Ná m'anam a bheith sábháilte ar dheasláimh Mhic Dé. (1983, 43)

Ní bheidh gaolta ná comharsana an fhile i láthair nuair a chaillfear é le deasghnátha an tórraimh agus a adhlactha a chur i gcrích. Ní fheicfidh an t-imirceoir áilleacht a bhaile arís agus ní sólás dó na cuimhní ar an saol a chaith sé sa bhaile mar go leagann sé béim ar éiginnteacht an tsaoil atá amach roimhe (1983, 43). Ábhar comparáide le saol na cathrach is ea an cur síos a dhéanann sé ar an tírdhreach agus ar an dúlra i ndán deoraíochta eile le Ó Donnchadha, 'Sléibhte Chonamara' (1983, 35). Is trí ghuth an imirceora a labhrann an file go cumhúil ar áilleacht an cheantair, ar mhuintir na háite agus ar an obair a chleacht sé ó bhí sé ina pháiste. Cuirtear íomhá láidir i láthair den imirceoir tuaithe i gcomhthéacs cathrach, áit a bhfuil sé go mór as alt: 'Tá nós na cathrach, a béasa is a bealach/Ag ithe is ag gearradh mo chroí istigh i mo lár' (1983, 35). Níl sé mar aidhm ag an bhfile béil réaltacht lom na sochaí a iniuchadh ar mhodh oibiachtúil, ach dearcadh a phobail ar ghnéithe saoil a chur chun cinn. Is é an pobal sin a bheidh mar mholtóirí air agus tugann an pobal le

fios go nglacann siad agus go n-aontaíonn siad leis an dán trína choinneáil beo, é a rá agus a sheachadadh (Bourke, 1983, 4). Feidhmíonn an fhilíocht maraon leis an teanga ina bhfuil sí scríofa go heisiach agus go cuimsitheach arae tuigean na baill phobail a bhfuil na dánta agus na hamhráin cumtha dóibh agus dírithe orthu a mbrí. Tagann sé seo le háiteamh an tíreolaí Edward Relph:

Existential insideness is part of knowing implicitly that this place is where you belong – in all other places we are existential outsiders no matter how open we are to their symbols and significances.

The person who has no place with which he identifies is in effect homeless without roots. But someone who does experience a place from the attitude of existential insideness is part of that place and it is part of him. (Relph, 1976, 55)

Slí isteach sa phobal is ea an tuiscint seo agus cothaíonn sí fréamhacha don duine agus dá phobal dá réir. B'fhurasta a áiteamh gur ciúta atá san fhilíocht chéanna ar uairibh filleadh ar an mbaile trí mheán an fhocail, an baile atá ina thearmann suaimhneach ó dheoraíocht na cathrach. Cuireann an t-amhrán 'Amhrán an Imirce [sic]' le Pádraic Pheaitín an Táilliúra Ó Conghaile síos ar chúrsaí imirce. Má bhí obair chrua ann, bhí stéig le hithe ag am lóin ann agus siamsaíocht ar fáil ag deireadh an lae oibre i measc na bhfear Gaeltachta: 'Ní raibh tada ann ach Gaeilge/Corr throid agus sárú' i measc an dreama 'a d'fhág an áit thiar' (Ó Conghaile, 2010). Ní raibh sa spraoi agus san obair ach seal agus tagann athrú mór ar shaol an fhile thall:

Ach d'imigh na blianta, stop na Paddies ag seoladh,
Tá an Buffalo dúnta ann agus an Gresham faoin bhfód.
Ní chloisfeá aon Ghaeilge thíos ag an station,
Tá an ceol íslithe síos ann i Holloway Road. (Ó Conghaile, 2010)

Filleann cuimhní an fhile ar an mbaile anois agus é ina aonar agus thabharfadh sé rud ar bith a bheith thiar 'ag piocadh slám faochain nó ag baint an fheamainn bhuí'. Is spéisiúil go samhlaítear saoirse agus suaimhneas le hobair an chladaigh nuair a dhearbhaíonn imirceoirí eile gur ón sclábhaíocht a bhí cuid mhaith díobh ag éalú.

Tá an téama céanna le sonrú in amhráin an aisimirceora, Tom a' tSeoighe, chomh maith (1986, 60).

3.13 Filleadh an deoraí – amhráin Tom a' tSeoighe

Tá sé intuigthe go mbeadh tionchar le himirt ag an taithí imirce ar na himirceoirí mar dhaoine nó mar phobal as baile. Is minic a bhíonn léargas agus tuiscint ar leith ag an bhfile ar a bhaile dúchais agus é lasmuigh den bhaile sin. Ba láthair fhónta é cathair na coigríche le comparáid a dhéanamh idir saol an bhaile bhig thuaithe agus luaineacht na sochaí afochta. Cé go raibh imirceoirí ó cheantar Gaeltachta Chonamara i dteagmháil le réimsí leathana ceoil agus siamsaíochta ar an gcoigríoch, ba mhinic traidisiún a mbailte dúchais ag glaoch orthu agus is mar sin a bhí sé ag filí pobail an cheantair. Ní hamháin go bhfuil ról ar leith ag an bhfile sa traidisiún ach is urlabhraí ar son a phobail féin é dar le Gearóid Denvir: 'Airíonn rannpháirtí an traidisiúin go láidir gur den chointeanóid é féin, ní mar dhuine ar leith ann féin ach mar bhall so-aitheanta dá phobal' (1997, 266-7). Tá an file Tom a' tSeoighe ar dhuine de na filí a thug guth d'eispéireas imirce a phobail ar an gcoigríoch agus a bhain leas as seánra litríochta dúchasach a bhaile. Ionadaí maith é don imirceoir Gaeltachta a chuaigh ar imirce ach a d'fhill ar an mbaile ina dhiaidh sin féin.

Thug Tom a' tSeoighe aghaidh ar Shasana óna bhaile dúchais i Leitir Móir agus é seacht mbliana déag d'aois ag deireadh na 1940dí. Bhí sé ar an seachtú duine d'aon duine dhéag clainne agus thug siad uilig nach mór an bád bán orthu féin. Déanann sé cur síos sa chlár faisnéise *Tom na nAmhrán* (Carr, 2003) ar an tionchar a bhí ag na hoícheanta áirneáin i dteach a mhuintire ar a chumas filíochta féin. Cé gur casadh a bhean chéile air thall i Londain, shocraigh siad beirt filleadh ar an mbaile nuair a bhí a gcéad pháiste in aois a chúig bliana. B'éigean do Tom filleadh ar Shasana arís, áfach, nuair nach raibh obair ar fáil dó sa bhaile agus ba le linn na dtréimhsí seo agus a bhean agus a chlann sa bhaile a luigh sé isteach ar an gcumadóireacht amhrán. Fuair na hamhráin cluas le héisteacht ar fud Chonamara de thairbhe go raibh siad á gcraoladh ar Raidió na Gaeltachta agus le cloisteáil sna hallaí pobail agus cóirithe déanta orthu ag grúpaí ceoil ar nós Cillín, Na hAncairí agus Duirlíng. D'éirigh le Tom domhan an imirceora Gaeltachta a léiriú ina chuid amhrán ach anois agus é

socraithe sa bhaile, éiríonn leis filleadh ar a shaol ar an gcoigríoch trí mheán a chuid amhrán féin:

Nuair a théim isteach i dteach ósta anois agus nuair a aireos mé duine eicínt thuas ar an stáitse, mar a déarfá, ag casadh ceann de mo chuid amhráin, bhuel is maith liom é agus cuimhním siar ar na blianta atá caite agus cuimhním siar ar an áit a raibh mé nuair a chum mé an t-amhrán agus cuimhním siar cé faoi a cumadh an t-amhrán agus tugann sé an scéal uilig isteach i mo chroí arís. Is iontach an rud é agus is deas an rud é. Go mór mhór nuair atá sé casta ag duine eicínt atá in ann caoi mhaith a chur air agus é a chur le chéile ceart, mar a déarfá. Agus b'fhearr liom a bheith a éisteacht le duine eicínt eile a bheith á chasadh ná mé féin a bheith á chasadh. (Carr, 2003)

Is é Conamara lárionad na cruinne i bhfilíocht bhéil an cheantair, dar le Gearóid Denvir, 'teálta dúchais an spioraid is na colainne, an tslat lena dtomhaistear chuile ní dá bhfuil amuigh san alltar' (1997, 283). Feileann an t-áiteamh seo go cuí d'fhilíocht imirce an cheantair. Is í Tír an Fhia slat tomhais Tom a' tSeoighe san amhrán 'Deoraí Thír an Fhia', áit a léiríonn an file a dháimh lena bhaile agus a choimhthíos le saol luaineach na tíre aíochta. Is é an rud is mó a ghoill air agus é ag fágáil an bhaile ná go raibh sé i lár shéasúr na hoibre. Cruthaítear íomhá láidir dúinn den imirceoir óg atá d'inneach an chladaigh agus é díláithrithe ag an imirce éigeantach i láthair uirbeach na cathrach, móitíf choitianta san fhilíocht bhéil trí chéile. Tá an t-imirceoir lonnaithe ar an gcoigríoch, é 'cois na mballaí' agus 'ar an tramp i mBoldergreen' (1986, 57). Filleann a chuimhní san amhrán, áfach, ar shaol an bhaile cois cladaigh agus ar an 'gcaladh a mbíodh mo bhád' (1986, 56). Samhlaítear flúirseacht leis an mbaile ach mar sin féin níorbh fhéidir leis, mar is féidir anois le 'obair is dole' (1986, 56), slí bheatha ar bith a sholáthar d'imirceoir Thír an Fhia ná dá mhacasamhla. Údar náire dó go bhfuil teach a mhuintire ligthe i léig aige agus gurb iad 'na pubanna, na clubanna 's na mná' (1986, 57) a d'fhág a chuid pócaí folamh.

Léargas ar scaradh an imirceora leis an mbaile, ar shaol an deoraí thall agus ar an eispéireas fillte atá le fáil i sraith amhrán 'an mhéit' leis an Seoigheach, sraith atá

cóirithe ag John Beag Ó Flátharta agus a bhfuil an-tóir ag an bpobal éisteachta uirthi (RTÉ, 1996). Pearsa lárnach i gcumadóireacht an tSeoighigh is ea an méit, pearsa an dláithrithe a airíonn coimhthíos leis an gcoigríoch i dtús na himirce ach a fhileann ina laoch agus a chomhlíonann riachtanais an phobail dá réir. Beirt aisimirceoirí iad Tom agus John Beag agus fágann sin go bhfuil grinntuiscint ag an bhfile agus ar an amhránaí araon ar scéal seo an mhéit. Dearbhaíonn Caitlín Nic Dhonncha go gcuireann an Fláthartach go mór le híomhá an mhéit agus ‘tugann sé barántúlacht bhreise dó’ (2007, 116). Rianaítear eachtraí uile an lae imeachta dúinn sa chéad amhrán ‘Mé fhéin is mo mhéit’ (1986, 185) agus is geall le meafar ar thubaiste imirce na beirte, oíche stoirmiúil an turas farraige anonn (1986, 186). Cuireann sé síos ar an gcumha a bhuail iad ar an aistear anonn agus léiríonn cara an údair aiféala nár liostáil sé san arm, áit a bhféadfadh sé bheith fanta sa bhaile seachas i Huddersfield san áit nach bhfuil ach ‘pócaí folamh ag dul síos is aníos an tsráid’ (1986, 186). Déanann sé an aisimirce a ghuí ar a chara a chuaigh ar imirce leis ach nach bhfuil tasc ná tuairisc air anois. Léirítearfeasacht an fhile ar chumhacht na filíochta béil ag deireadh an amhráin nuair a impíonn sé ar a mhéit litir a sheoladh chuige amhail is gur modh cumarsáide é an t-amhrán thar aon ní eile (féach freisin, Nic Dhonnacha, 2007, 118). Má ghéaraíonn an t-amhrán seo fiosraíocht an éisteora i leith chinniúint an mhéit (Nic Dhonnacha, 2007, 118), déantar an fhiosracht chéanna sin a shásamh sa dara amhrán sa tsraith ‘Litir ó mo mhéit’ (Ó Conghaile (eag.), 1993, 22). Tugtar le fios dúinn go bhfuil ag éirí thar cionn le cara an fhile in Albain agus *yacht* agus *mercedes* ina sheilbh. Má chuirtear íomhá áiféiseach den imirceoir rathúil os ár gcomhair san amhrán seo déantar í a threisiú sa tríú agus sa cheathrú amhrán leis an Seoigheach. Filleann cara an fhile ar an mbaile ina laoch san amhrán barúil, ‘Mo mhéit ag filladh abhaile’ (Ó Conghaile (eag.), 1993, 23). Cé gur amhrán grinn é, cuireann sé go mór leis an íomhá choitianta atá cothaithe ag an bpobal tuaithe den aisimirceoir gaisciúil. Léiríonn sé chomh lárnach agus atá aisling na haisimirce cothaithe ní hamháin ag an imirceoir ar an gcoigríoch ach ag muintir an imirceora sa phobal dúchais chomh maith. Ainneoin go bhfuil an-fháilte roimhe sa bhaile cuireann an file ina luí ar a mhéit go bhfuil athruithe móra tagtha ar an áit ó d’fhág sé an chéad lá riamh é agus déantar an íomhá idéalach den bhaile dúchais a bhriseadh dá réir. D’éirigh leis an méit filladh ar an mbaile go buan agus cuma an rachmais air ach tugann an file le fios, mar sin féin, nár chomhlíon sé riachtanais thraidisiúnta an phobail. Údar díomá don fhile, mar shampla, nach raibh a chara i

láthair ag sochraid a mháthar agus gur theip air a dhualgais i dtórramh agus in adhlacadh a thuismitheora a chur i gcrích:

Ba mhór an tsochraid í agus ní nárbh ionadh,
Muise chruinnigh daoine ann ach chuile chearn,
Ní lámh a croitheadh liom ach na céadta is mílte,
Is mo chroí ina píosaí nuair nach raibh tú ann. (RTÉ, 1996)

Baineann castacht le sraith an mhéit dá réir sin ach léiríonn an tóir atá ar na hamhráin i bpobal Chonamara go dtagann sé le dearcadh saoil na muintire agus go dtugann sé gné thábhachtach do scéal an phobal chun cuimhne agus chun solais.

Gné choitianta de chultúr na himirce ná an défhiús. Défhiús i dtaobh an tsaoil atá caite agus i dtaobh an ama i láthair: an raibh an saol a bhí agam níos fearr nó an fearr an saol atá agam anois? Défhiús maidir leis an todhchaí: an mbeidh sí mar aidhm agam filleadh ar an mbaile nó an socróidh mé síos sa tír nua? Défhiús leis an tsochaí aíochta: an bhfuil meas agam orthu nó an bhfuilim in amhras fúthu? Ar chóir nasc a choinneáil leis an seansaol nó é a chaitheamh uaim? Braitheann na cinntí seo ar fad ar an duine é féin agus ar chúinsí agus ar bhacanna an tsuímh ina bhfuil siad. Toisc gur féidir le hathruithe teacht ar an suíomh seo, tiocfaidh athrú dá réir sin ar fhéiniúlacht an duine agus nochtar an feiniméan seo in amhráin nuachumtha an cheantair. Tá défhiús i leith an chinnidh fhillte le sonrú ar ‘Amhrán Londain Shasana’: ‘Céad slán go Londain Shasana/Céad faraoir níor fhan mé ann’ (1986, 60). Ainneoin go ndeachaigh an imirce éigeantach i gcion go mór ar an imirceoir san amhrán, bhí siamsaíocht le haimsiú ag deireadh an lae oibre i measc an phobail ann, ní fearacht an bhaile dúchais anois. Is minic don deoraí smaoineamh ar an mbaile thiar nuair nach bhfuil ag éirí leis sa tír aíochta ach tarlaíonn sé i gcás an amhráin seo chomh maith go smaoiníonn an t-aisimirceoir ar shiamsa agus ar scléip sa tír aíochta agus é sa bhaile ar bheagán airgid:

‘Sé an locht is mó atá ar an mbaile anois,
Tá an t-airgead an-ghann,
Dá n-íompróinn cnoc Chinn Mhara thiar,
Dheamhan pingin a bheadh le fáil.

Ach ag faire ar an sean dole sin.
An dá scilling atá mé 'fháil.
Is go bhfuil mo bhróga caite agam,
Ag dul ag saighneáil chuile Mháirt. (1986, 61)

Braistintí den chineál céanna atá léirithe ag an aisimirceoir in 'Amhrán Leeds' (in de Búrca, 2007) agus déanann easpa fostaíochta ina bhaile dúchais é a chrá. Cé go raibh fáilte ag a athair roimhe nuair a d'fhill sé ar an mbaile, tá a chroí thall i Leeds fós: 'Is ann ab fhearr liom riamh socrú síos/Bhíodh obair dheas agam ann agus mé ag fáil mo pháigh/Bhí an saol thar barr agam agus mé i mo chónaí i Leeds' (in de Búrca, 2007). Cé gur fhill sé ar a dhúchas agus ar a mhuintir, rud nádúrtha le déanamh dar leis, airíonn sé uaidh saol na tíre thall. Mar a deir sé: 'Ní ag caitheadh anuas é ar an áit a d'fhág mé/Ach i Leeds i Northstreet is ea bhíodh an spraoi' (in de Búrca, 2007). Níl sa bhaile ach saol dearóil ar an dól agus áitíonn an t-aisimirceoir nach socróidh sé sa bhaile nuair atá an obair agus an spraoi ar fáil thall. Socraíonn sé ag deireadh an amhráin a aghaidh a thabhairt anonn arís: 'is é mo bharúil gurb é Leeds arís é/agus is maith luath Dé hAoine a bheidh mé i Roundhay Rd' (in de Búrca, 2007). Deir Tom i dtaobh a chinnidh fillte féin:

Bhí daoine ann a phós thall ansin agus ba mhaith leo teach a bheith thall acu. Níor thaitin teach liomsa i Sasana riamh, níor thaitin liom socrú síos riamh i Sasana. Ba mhaith liom a bheith thall ag obair *alright* ach ní raibh sé ar m'intinn riamh socrú síos ann *so* sin an fáth a dtáinig mé abhaile go hÉirinn agus thóg mé teach san áit a bhfuil mé anois i láthair na huaire. (Carr, 2003)

Níl aon amhras faoina chinneadh fillte ar an imirceoir san amhrán 'Na Blianta i Huddersfield' (1992) leis an Seoigheach. Tagann móitífeanna coitianta na himirce iarchogaidh chun cinn san amhrán agus cur síos ann ar chruatan oibre na bhfear, ar 'na *landladies*' suaracha agus ar thithe lóistín Huddersfield a raibh tearmann le haimsiú iontu ag deireadh an lae oibre. Dearbhaíonn an t-imirceoir nach mbeidh sé ar dhuine den dream thall a bhfuil aisling aisimisce cothaithe ina measc. Ainneoin nach bhfuil aige ach 'culaithín shuarach éadaigh', tá sé sásta an turas abhaile a chur i gcrích:

Ó cloisim daoine ag seanchas 's iad ag siúl na sráide romham
Dá mbeidís thiar sa mbaile arís nach bhfillfidís níos mó
Ach a Dhia níl mise in aiféala, níl brón orm ná cumha
Go bhfuil mo thicéad ceannaithe agam is beidh mé i nGaillimh thiar Dé
Luain. (Seoighe, 1992)

Fágtar faoin éisteoir a dhéanamh amach, i bhfianaise amhráin eile an tSeoigh, cé mar a éireoidh leis san aisimirce.

3.14 An fhilíocht bhéil mar sheánra foirmlíoch – na filí nár imigh

Déantar na ceantair i Londain a mbíodh triall ag pobal Chonamara orthu a lua sna hamhráin phobail. Cuidíonn an t-aitheantas seo ar na hainmneacha úd le réalachas an eispéireas deoraíochta a chothú. Mar a deir Ó Conghaile:

Ní hé amháin go bhfeiceann muid an sórt saoil a bhíonn ag muintir Chonamara i Londain sna hamhráin seo, ach is beag nach mbeadh aithne ag duine nach raibh i Londain ariamh ar thíreolaíocht na cathrach mar gheall ar chofmh minic agus a luaitear áitainmneacha, sráideanna agus ainmneacha tithe ósta sna hamhráin. (1993, 18)

Tá, mar a áitíonn Ó Conghaile, 'Londain Shasana beo beathach in amhráin Chonamara' (1993, 19). Má bhí Londain beo beathach in amhráin na n-imirceoirí pobail, bhí sé mar chuid lárnach d'amhráin na bhfilí nach ndeachaigh ar imirce riamh. Ar chuid de na filí sin tá Tomás Rua Mac an Iomaire, Pádraig Ó hAoláin, Ciarán Ó Fátharta agus Joe Steve Ó Neachtain. Sainíonn an léargas a sholáthraíonn siad ar thaithí imirce an phobail ina gcuid filíochta chomh lárnach agus a bhí an ghluaiseacht thíreolaíoch sin i dtaithí saoil phobal Chonamara.

San amhrán 'Pócaí Folamh is Cloigeann Tinn' (Ó Conghaile (eag.), 1986, 28) le Tomás Rua Mac an Iomaire, feictear an t-imirceoir gan dídean agus aiféala air go ndearna sé an t-aistear go Londain an chéad lá riamh. Is é an aidhm a bhí aige ar fhágáil an bhaile dó, 'Go saothróinn airgead le filleadh arís', ach de thoradh a aimhleasa is i Londain a chaithfidh an t-imirceoir seo an chuid eile dá shaol. Maraon le deoraithe na n-amhrán 'Londain Shasana' agus 'Deoraí Thír an Fhia' le Tom a'

tSeoighigh is mór an t-údar díomá dó go bhfuil a bhád ar thalamh tirim ar bharr cladaigh agus é féin caite le balla i bpáirc phoiblí. Déantar íomhá a chur chun cinn den duine atá i dtiúin leis an bhfarraige, leis an talamh agus leis an nádúr agus tugtar le tuiscint go mbeidh an cineál duine sin as alt i gcónaí i gcathair atá coimhthíoch dó. Fear eile de bhunadh an chladaigh agus an gharraí ach a mbeidh sclábhaíocht agus sluaisteáil cré i ndán dó feasta is ea Cóilín Phádraig Shéamuis le Pádraig Ó hAoláin san amhrán den ainm céanna (Ó Conghaile (eag.), 1986, 19). Sampla den seánra foirmlíoch is ea an t-amhrán seo mar nach de bhunadh an chladaigh ná de bhunadh Chonamara féin, an file. Ina dhiaidh sin féin, meabhraítear an t-amhrán sean-nóis ‘Mo Mhíle Slán le hÉirinn’ (Ó Ceallaigh (eag.), 1931, 81) dúinn mar go gcothaítear íomhá idéalach den obair sa bhaile le hais sclábhaíocht Shasana ann. Níl an aisimirce i ndán don imirceoir san amhrán seo agus ní chleachtóidh sé obair thraidisiúnta a bhaile dúchais arís go deo: ‘Ní fheicfidh tú arís go deo/Do chairde, ná do ghaolta/Is ní scarfaidh tú arís go brách/An mhóin ar thaobh an tsléibhe’ (1986, 20). Ba ghaiscíoch sa churrach a bhí i gCóilín Phádraig Shéamuis sa bhaile ach duine den slua sclábhaithe ar an gcoigríoch é anois. Ní bhíonn an té a fhanann sa bhaile ar a sháimhín só ach oiread, agus léiríonn amhrán Chiaráin Uí Fhátharta éadóchas na nochtóidí agus dearóil an duine dhífhostaithe sa bhaile san amhrán ‘Dífhostaíocht’ (2008, 89). Nuair a dhúnann an mhonarcha ina bhfuil pearsa an amhráin ag obair fághtar an pobal oibre díomhaoín. Tuigeann sé go mbeidh ar a mhuirín féin imeacht ón mbaile mar nach léir todhchaí ar bith don duine óg sa cheantar. Dhearbhaigh Ciarán Ó Fátharta go ndeachaigh cumadóireacht a uncail, an file Tom a’ tSeoighe, i gcion go mór air le linn a óige (S. Denvir, 2008, 22). Mar a deir Síle Denvir: ‘Cé nach raibh amhráin Tom, a bhí ar deoraíocht i Sasana sna 1970dí, go mór i mbéal an phobail agus Ciarán ag éirí aníos, chloiseadh sé a dheirfiúr féin agus deartháireacha Tom ag casadh na n-amhrán nuair a d’fhillidís abhaile ó Shasana’ (2008, 22). Cé nach raibh an file féin ar imirce rianh, chum sé an t-amhrán ‘Londain’ (2008, 95) i gcomhpháirt leis an amhránaí John Beag Ó Fátharta. Ábhar dóchais do phearsa an amhráin go bhfuil sé ag fágáil slán ag Londain, ‘ag na tríní is ag na bossannaí géar’ (2008, 95) agus feileann fonn meidhreach an amhráin an t-ábhar. Bhí rún ag reacaire an amhráin dul abhaile ón lá a dtáinig sé aniar. Cé go raibh Londain go maith don imirceoir seo bhí a chroí agus a anam thiar sa mbaile. Ní fhillfidh sé mar a dhéanfadh aisimirceoir maith agus a phócaí teann ach is cuma leis: ‘b’fhearr liom go mór mór bheith fiú is ag fáil an *dole* thiar sa mbaile’ (Ó Fátharta, 2008, 95).

Agallamh beirte idir an té a d'fhán sa bhaile agus cara leis atá fillte ar saoire ach a bhfuil an chuid is mó dá shaol caite i Meiriceá aige atá in 'Filleadh an Deoraí' (1986, 31) le Joe Steve Ó Neachtain. Tá cuma bhreá ar an bponcán i súile Bheairtle agus samhlaíonn sé go raibh rath air gur imigh sé ar imirce agus 'gan fanacht ag sclábhaíocht sa tír seo' (1986, 31). Níl an poncán i bhfad ag cur ar a shúile dó, áfach, gur cruatan agus anró atá i ndán don imirceoir a théann go Meiriceá. Caitheann an bheirt an t-agallamh ag sárú ar a chéile gur fearr cás an duine eile agus éiríonn le Ó Neachtain réalachas an ghanntain oibre sa bhaile a chur i láthair chomh maith le díláithriú míshuaimhneach chathair Mheiriceá:

Beairtle:

Dhá ndéanfá an chaint sin le asal
Bhuailfeadh sé bleaist ort
Níl ort ach breathnú
I do thimpeall
Mar dhá mbeifeá
Ag cur allais nó go snámhfadh an talamh
Ní bheadh *fuck-all* dhá bharr a'd
Dé hAoine.

Yank:

Bheadh suaimhneas is sláinte a'd
Bheadh beatha garraí is beatha cladaigh a'd
Bheadh comhluadar geanúil 'do thimpeall
Ná bí ag éisteacht le gaisce
Na Yankeení caca
Mar is *bullshit* a leath
Bhfuil siad inseacht. (1986, 31-2)

Déantar beag is fiú den phoncán a thagann abhaile agus a dhéanann gaisce as a shaol thall i saothair eile, ach san agallamh beirte seo tugtar cluas le héisteacht don imirceoir a bhfuil aiféala air gur fhág sé an baile riamh agus gur mhian leis fillleadh ar a bhaile. Is léir go n-aontaíonn Ó Neachtain leis an íomhá a chuireann an poncán os ár gcomhair den saol thall, agus is aige atá an focal deireanach:

'Sé nádúr gach neach
Ná filleadh ar a nead
Ní bhíonn na cnoic leath chomh glas tar éis píosa
Ach dhá mbeadh botháinín agamsa
Ina gcodlóinn go sámh
I mBoston ní fheicfí arís choíchin mé. (1986, 34)

Cleas litríochta atá san agallamh beirte anseo, áit a n-éiríonn le Ó Neachtain codarsnacht shuntasach a léiriú idir an dá shaol agus dearcadh na bhfear araon. Cur síos spráúil eile atá sa dán 'An Ponncán' (1999, 45) le Cóil Learaí Ó Finneadha. Déantar fonóid faoi fhear a d'fhág an baile 'as blaoisc óil' agus a thug aghaidh ar an Achréidh. Nuair a d'fhill sé abhaile tar éis trí mhí rinne sé iarracht a chur ina luí ar mhuintir an bhaile go raibh sé i Meiriceá. Cuirtear bréagscéal áiféiseach de thuras an phoncáin ar fud Mheiriceá os ár gcomhair agus den éagaoín a rinneadh nuair a d'imigh sé. Cuirtear iachall air filleadh ar Chonamara arís nuair nach nglactar leis san arm. Sampla maith an t-amhrán seo den mhagadh a dhéanann an pobal faoin té a dhéanann gaisce bréagach as taithí na himirce. Feictear trí chéile go bhfuil na hamhráin a bhfuil móitíf na himirce agus na haisimirce le sonrú orthu ag tógáil ar thraidisiún láidir amhránaíochta an cheantair. Sonraítear mar a leantar leis an traidisiún agus mar a thagann na téamaí céanna chun cinn in amhráin nuachumtha an cheantair go bhfuil eispéireas an phobail ar an bhfeiniméan seo á chur i láthair an phobail ar shlí shainiúil a thuigfidh an pobal ar a bhfuil na hamhráin chéanna dírithe. Má chuir an imirce agus an aisimirce dúshláin roimh an bpobal agus athruithe sóisialta agus cultúrtha i bhfeidhm dá réir, freagra an fhile phobail ar na hathruithe sin í a chuid filíochta is léir.

3.15 Conclúid

D'fhéach an chaibidil seo le plé a dhéanamh ar na foinsí liteartha a thugann léargas dúinn ar eispéireas aisimirce phobal Chonamara. Más í an díomá nó an sásamh a bhí i ndán don phobal Gaeltachta seo san eispéireas sin, tugadh guth liteartha dá mbraistintí ar bhealaí éagsúla i litríocht an cheantair. Is é an ní is suntasaí a thagann chun cinn sna saothair litríochta atá pléite sa chaibidil seo go mbíonn bearna mhór le sainiú idir feidhm shiombalach na haislinge aisimirce agus réalachas phróiseas an

fhillte go minic. Nochtar an bhunfhadhb phearsanta atá i gceist le gluaiseacht an duine ó áit go háit, go háirithe nuair is aistriú éigeantach atá i gceist. Feictear an bhearna ollmhór tuisceana a chothaítear idir an t-imirceoir agus an pobal, cé go bhfuil an pobal céanna sásta aisimirce na n-ógánach a éileamh in am an ghátair. Faighimid léargas ar aidhmeanna fillte an imirceora ar tí imeacht dó agus sa tír aíochta féin. Má threisigh cúlra teanga na n-imirceoirí Gaeltachta ‘pian an dfláithrithe dóibh’ mar a mheabhraíonn Nic Eoin dúinn (2005, 168), tá a léiriú sin sna saothair a bhí faoi chaibidil anseo. Tugtar léargas dúinn ar bhacanna teanga an imirceora Gaeltachta agus mar a chuireann sé seo lena choimhthíos leis an gcoigríoch. Tugtar na dúshláin chomhshamhlaithe atá roimh an aisimirceoir Gaeltachta chun solais chomh maith. Ceist chasta í an aisimirce, áfach, agus tá a léiriú sin sna saothair litríochta a phléitear anseo. Is minic a chuireann na saothair lenár dtuiscint ar thaithí an phobail, an fhilíocht bhéil ach go háirithe, áit nach bhfuil béim ar an indibhidh ach ar an bpobal as a dtagann sé. Is mó de léiriú a fhaightear ar aisimirce na tréimhse iarchogaidh ná mar a fhaightear ar aisimirce imirceoirí na 1980dí agus níl aon saothar liteartha tar éis dul i ngleic go géarchúiseach le filleadh an dara glúin go Conamara. Ba dhlúthchuid í imirce na mban den taithí Ghaeltachta, i dtréimhse na gcaogaidí go háirithe. Tá léargas éigin ar thaithí na mban le fáil sna saothair a bhí faoi chaibidil ach is spéisiúil, mar sin féin, nach bhfuil mórán saothar againn ó scríbhneoirí mná. Foinse thábhachtach í an litríocht, ina dhiaidh sin féin, agus domhan an imirceora agus an aisimirceora Gaeltachta á iniúchadh againn. Soláthraíonn sí fianaise luachmhar ar thaithí aisimirce an cheantair agus, go deimhin, is í an t-aon mhórfhoinse léargais a bhí againn go dtí seo. Féachfar sna caibidlí a leanas le cineál eile foinse a iniúchadh, is iad sin na scéalta beatha a bailíodh ó fhaisnéiseoirí san obair ghoirt. Is anseo a fhaighimid léargas ar ghnéithe den scéal nach dtagann chun cinn an oiread sin sa litríocht, go háirithe taithí na mban agus taithí aisimirce an dara glúin. Cé go bhfuiltear ag súil go gcuirfidh an plé ar fhaisnéis an obair ghoirt go mór le scéal an phobail i dtaobh taithí na haisimirce, iarracht atá sna caibidlí seo chomh maith scéal an duine aonair a fhiosrú agus ilchineálacht an eispéiris aisimirce a thabhairt chun solais.

Caibidil 4

Aisimirce na chéad ghlúine

Even if a passport is supposed to be proof of your nationality, it says nothing about you as a person. I want to suggest that identity is to do with more than one's passport, more than one's appearance; that it is to do with who one thinks one is, what one believes and what one does. Some would say that to get to know someone's identity you have to talk to them, to find out about how they think and feel about themselves. (Madan Sarup, 'An Introduction: Writing the Self', in Madan Sarup, *Identity, Culture and the Postmodern World*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1996, xi.)

4.0 Réamhrá

Téama é an dláithriú fisiciúil agus cultúir a tháinig chun cinn arís is arís eile i litríocht na Gaeltachta sa tréimhse atá faoi chaibidil sa taighde seo. Is féidir breathnú ar shaothair litríochta Chonamara agus ar na hambráin phobail atá pléite i gCaibidil 3 mar fhreagra ar an ngéarchéim féiniúlachta agus chultúrtha a bhain do phobal a bhí mionlaithe go tíreolaíoch agus go teangeolaíoch ina dtír féin agus sa tír aíochta chomh maith. Féachfar sa chaibidil seo le léargas a fháil ar an saol a bhí á chaitheamh i ndáiríre ag an bpobal áirithe teanga seo, taithí saoil a bhí go minic ar chúl na litríochta agus na n-amhrán céanna. Soilsíonn an forbhreithniú ar litríocht na haisimirce i gCaibidil 1 na bearnaí atá le líonadh ag staraithe agus ag eolaithe sóisialta i ngort na haisimirce. Meabhraíonn sé chomh maith an tábhacht a bhaineann le fianaise na n-aisimirceoirí féin a fhiosrú má táthar le teacht ar thuiscint ar thionchar an fheiniméin sin. Áitíonn Madan Sarup sa sliocht thuas gur chóir labhairt leis an duine chun tuiscintí agus braistintí a thaithí saoil a fhiosrú. Is éard atá sa chaibidil seo, ná scrúdú ar fhaisnéis a bailíodh ó aisimirceoirí na chéad ghlúine a d'fhill ar a mbailte dúchais agus atá ag cur fúthu anois i gceantar Chonamara. Fiosrófar an sainléargas sóisialta atá acu, léargas a d'eascair as a dtaithí ar theorainneacha an bhaile agus na tíre aíochta a thrasnú. Cé go ndéanfar bóithre na smaointe a shiúl leis na rannpháirtithe ón lá a d'fhág siad a mbailte dúchais go dtí an lá inniu, díróinn an plé ar na cúiseanna gur shocraigh siad filleadh ar an mbaile, ar a

n-eispéireas aisimirce agus ar an tábhacht atá leis an bhfilleadh abhaile, dar leo. Glactar go minic leis gur comhlíonadh aislinge nó gur réiteach ar an easpa muintearais a bhraitheann imirceoirí leis an tír aíochta atá san aisimirce. Féachfaidh an plé anseo laistiar den tuiscint leathan sin agus fiosrófar an chaoi a ndeachaigh rannpháirtithe an taighde seo i ngleic leis na dúshláin phearsanta agus shóisialta a bhain dóibh san eispéireas áirithe sin.

4.1 An baile

Tarraingíonn an anailís sa chaibidil seo ar fhráma taighde atá bunaithe ar choincheap an bhaile. Tugann an fráma seo deis don taighdeoir ciall a bhaint as an aisimirce mar aistriú chuig áit a n-airíonn na rannpháirtithe dáimh ar leith léi agus iad sa tír aíochta. Aithnítear go forleathan i measc na n-eolaithe sóisialta go mbaineann an coincheap go dlúth le hábhar na himirce (King, 1995, 27) agus ní mór, dá réir sin, taithí an duine ar an imirce agus ar an aisimirce araon a fhiosrú sa chomhthéacs sin. Is deacair coincheap an bhaile a ionramháil ina iomláine, áfach. Múnlaíonn an timpeallacht shóisialta chomh maith leis na híomhánna idéalacha a chruthaítear sa tír aíochta tuiscintí na n-imirceoirí ar an mbaile agus déanann an turas abhaile na tuiscintí sin a cheistiú dá réir. Tá luachanna cultúrtha agus pearsanta ag roinnt leis an mbaile mar choincheap agus deir an tíreolaí David Ralph ina thaobh: 'It is an inevitably value-laden concept, whose normative connotations can change across geographical space and scale and throughout the life-course' (2009, 184). Féachtar go traidisiúnta ar an mbaile mar áit sheasmhach agus idéalach, áit a mbraitheann an duine muintearas leis agus áit a nglactar le baill dá phobal gan cheist. Imíonn an t-imirceoir ón áit ar a dtugann sé a bhaile ach is ar an mbaile sin a fhillteann sé 'in due course', dar leis an bhfealsúnaí Agnes Heller: "'Going home" should mean: returning to that firm position which we know, to which we are accustomed, where we feel safe and where our emotional relationships are at the most intense' (1981, 239). Nuair a thrasnaítear teorainneacha an bhaile, áfach, déanann an taithí sin nádúr na háite sin a cheistiú agus a chlaochlú dá réir. Fiú agus an t-imirceoir ag cur faoi sa tír aíochta is minic a bhraitheann sé dáimh i gcónaí leis an mbaile dúchais: 'Migration is a dislocation from one place and a physical attachment to another – although the emotional attachment may well remain with the place of origin. At an individual level, migrants' experience of displacement raises complex psychological questions about

their own existence and self-identity' (King, 1995, 7). Má eascraíonn sainléargas an imirceora ar an mbaile dúchais as eispéireas an díláithrithe, tógann an t-aistriú abhaile ceisteanna maidir le samhail na háite céanna. Cén tuiscint atá ag aisimirceoirí Ghaeltacht Chonamara ar an mbaile mar sin agus cén ról a imríonn sé sa chinneadh aisimirce? Féachfar san anailís ar fhaisnéis na chéad ghlúine gur fheidhmigh an baile agus an mhian aisimirce mar bhac athchultúraithe sa tír aíochta, agus fiosrófar an gcomhlíonann an t-aistriú abhaile mianta na n-imirceoirí sin ar deireadh? Cé go bhfuil láthair 'an bhaile' lárnach in eispéireas na himirce agus na haisimirce araon, sainítear gur coincheap défhiúsach é agus déantar é a cheistiú sna heispéiris éagsúla sin.

4.2 Baile as baile? An diaspóra Éireannach

Is minic a thagair Máire Mhic Róibín do dhiaspóra na hÉireann le linn a tréimhse mar Uachtarán. Go deimhin, tá an téarma in úsáid go forleathan sa phlé ar imirce na tíre ón tréimhse sin i leith (Mac Éinrí, 2008). Baineadh leas as an téarma *diaspora* an chéad lá riamh, áfach, le cur síos a dhéanamh ar chás na nGiúdach: 'the exile of the Jews from the Holy Land and their dispersal throughout several parts of the globe' (Safran, 2005, 36). Bunaithe ar an staidéar a rinne sé ar thaithí stairiúil na nGiúdach, leag William Safran síos critéir a bhféadfaí pobail eitneacha eile a rangú leo. Leag na critéir béim ar dháimh an diaspóra le háit nó le baile ar leith. Toisc nár bhraith an diaspóra muintearas leis an tír aíochta, cothaíodh mian i mbaill an phobail filleadh ar an mbaile sin am éigin sa todhchaí (1991). Baineann deacrachtaí le coincheap mar é a shainmhíniú, áfach, mar a shoilsíonn an t-antraipeolaí James Clifford in aiste dar teideal 'Diasporas' (1994). Is deacair chomh maith ginearálú a dhéanamh ar bhaill uile de dhiaspóra na hÉireann agus is cinnte nárbh í mian gach imirceora filleadh ar an mbaile arís. B'fhurasta a áiteamh, mar sin féin, gur chothaigh pobal na hÉireann, i Meiriceá agus i Sasana go háirithe, nasc ar leith leis an mbaile trí chleachtadh nósanna cultúrtha na tíre dúchais, ar a n-áirítear an creideamh, traidisiúin agus ceol an phobail Éireannaigh, an rud a dtugann Clifford 'dwelling in displacement' (1994, 310) air san aiste chéanna. Cé nach bhfuil fáil ar fhigiúir chinnte a léireodh líon na ndaoine a d'fhill ar Éirinn, léiríonn an borradh atá tagtha ar an taighde ar an ábhar agus an léiriú atá ar an bhfeiniméan seo i litríocht na hÉireann, gur ghné thábhachtach de shaoltaithí na tíre í an aisimirce. Tá ról lárnach ag aisling na haisimirce i gcruthú na féiniúlachta sa diaspóra, dar le Caitríona Ní Laoire: 'The

dream of return is a powerful myth of diasporic discourses, playing an important symbolic role in the maintenance of diasporic identities and ideologies. It contributes to nostalgic and idealised imaginings of a homeland, around which identities in the diaspora can be mobilised' (2008a, 37). Leagann Bronwen Walter béim ar nádúr défhiúsach an diaspóra Éireannaigh ina leabhar *Outsiders Inside: Whiteness, place and Irish women* (2001). Freagra ar an easnamh sa taighde ar mhná Éireannacha sa diaspóra atá i leabhar ceannródaíoch Walter agus iarracht teacht ar thuiscint ar an diaspóra trí dhearcadh comparáideach: 'Instead of a linear journey of migration from "outside" to permanent settlement "inside", accompanied by assimilation from identities of origin to those of destination, this notion of diaspora expects the two forms of consciousness to be held at the same time' (2001, 9). Feileann an cur síos sin go cuí don phlé ar imirceoirí Gaeltachta a bhí aitheanta go minic mar bhaill den phobal Gaeltachta agus don diaspóra Éireannach i gcoitinne.

Áiríodh imirceoirí Éireannacha laistigh den 'undifferentiated "white" majority', dar le Bronwen Walter (2002, 30), agus bhí a dteanga, a gcanúint agus an reiligiún Caitliceach go minic, ar na comharthaí eitneacha ba láidre a bhí acu. Ba ghá scileanna agus luachanna na sochaí aóchta a shealbhú, áfach, le comhtháthú leis an tsochaí áirithe sin agus níor éirigh leis an gcuid is mó d'imirceoirí na hÉireann na riachtanais sin a chomhlíonadh. Chiallaigh sé go gcaithfeadh an t-imirceoir Éireannach teagmháil agus muintearas a chothú lena chomhimirceoirí féin sa phobal diaspórach. Deir Madan Sarup i dtaobh chothú an phobail dúchais sa tír aóchta:

Any minority group, when faced with hostile acts, does several things. One of its first reactions is that it draws in on itself, it tightens its cultural bonds to present a united front against its oppressor. The group gains strength by emphasising its collective identity. This inevitably means a conscious explicit decision on the part of some not to integrate with 'the dominant group' but to validate their own culture (their religion, their language, values, ways of life). (1996, 3)

Tagann sé seo le taithí an diaspóra Éireannaigh agus le taighde Francesco Cerase ar imirceoirí na hIodáile: 'he is pushed to seek contact with something familiar which however different from his village or town, may nevertheless give him the security

of belonging to his own group, and may allow him to overcome the incomprehensibility of his first contact with the new society' (1974, 249). Cé go gcruthaíonn an imirce Éireannach scoilt idir muintir agus pobal an imirceora is slí chun na ceangail sin a chothú atá sa chinneadh imeachta chomh maith: 'Migration is less a displacement with its accompanying breaking of close ties, than a movement to retain those connections' (Walter, 2002, 16). Léirigh Máirtín Ó Cadhain coimhthíos ar uairibh le hÉirinn a linne agus lena lucht riartha ina ailt iriseoireachta leis. In alt a foilsíodh san *Irish Times* i 1953 tugann sé le fios go raibh aiféala air nach raibh a aghaidh tugtha ar an gcoigríoch aige féin, mar a bhí déanta ag go leor dá mhuintir:

Fiafraím díom féin cé an fáth nár imíos-sa freisin: nár imíos ar mo chéad phosta a chailleadh dom, nó ar theacht as príosún. [...] Céard atá dlite ag Éirinn uaimse? Do Shasana nó do Mheiriceá ba chóir mo dhílseacht-sa a bheith ag dul. Ar shochraide gaoil liom i bPortland Maine tá gairid ó shoin, bhí dháréag col ceathracha dom, seacht nduine fhichead de chol cúigearachaí, sna déaga agus dá fhichead de chol seisearachaí! (1998, 14)

Bhí tarraingt ag an gcomhluadar agus ag an gcráic a bhí le haimsiú i dtithe óil agus i hallaí damhsa na Breataine ar imirceoirí óga na hÉireann, dar leis an tíreolaí Liam Ryan: 'many of them left Ireland simply because "the crack was over there", in Camden Town, and Cricklewood, in the Irish communities, Irish dancehalls and Irish pubs of London' (Ryan, 1990, 51). Níor bhain an dearcadh seo leis an gcóhórt iarchogaidh amháin agus dearbhaíonn taighde Ian Shuttleworth (1993) gur bhain na tréithe céanna le himirceoirí óga na 1980dí. Cibé cúiseanna a bhí ag na himirceoirí a mbailte dúchais a fhágáil agus dul ar imirce is léir gur riachtanas sóisialta agus cultúrtha a bhí i mballraíocht an diaspóra Éireannaigh sa tír aíochta. Fiosrófar san anailís ar fhaisnéis na n-aisimirceoirí Gaeltachta, áfach, ar éirigh leo a gcultúr agus a dteanga féin a neartú agus a dhearbhuí i measc an diaspóra Éireannaigh nó arbh éigean dóibh na gnéithe sin dá bhféiniúlacht a cheilt ar an dream áirithe sin? Féachfar sa chaibidil seo chomh maith ar an teannas a chothaigh an éagsúlacht chultúrtha i measc an diaspóra Éireannach.

4.3 An fhianaise ón obair ghoirt á scagadh – scéal na bhfaisnéiseoirí féin

Déantar cur síos i gCaibidil 1 ar na saothair cháilíochtúla a dhéanann plé agus scrúdú ar thaithí aisimirce na nÉireannach. Leanfar leis an taighde cáilíochtúil san anailís a leanas agus tógfar ar bhunchloch na saothar atá luaite sa chaibidil sin. Féachfar anseo, áfach, leis na dúshláin chultúrtha agus fhéiniúlachta ar leith a bhain d'imirceoirí agus d'aisimirceoirí na Gaeltachta a scrúdú. Fiosrófar cúinsí na n-aisimirceoirí roimh imirce dóibh, a dtaithí saoil sa tír aíochta, na cúiseanna gur shocraigh siad fillleadh ar an mbaile agus mar a d'éirigh leo ina dtaithí athlonnaithe.

4.3.0 Modheolaíocht na caibidle

Déantar anailís sa chaibidil seo ar fhaisnéis a bailíodh le linn an obair ghoirt i dtaobh taithí aisimirce na chéad ghlúine. D'éirigh leis na rannpháirtithe eolas maidir lena n-óige i gConamara, a dtaithí imirce agus an t-aistriú abhaile go Conamara ina dhiaidh sin a roinnt le linn agallamh leathstruchtúrtha. Ba é an spreagadh an chéad lá riamh don taighde béil ar an stair shóisialta ná guth a thabhairt dóibh siúd a bhí ceilte sa stair fhoirmiúil (Rowbotham, 1973). Aidhm den chineál sin atá i gceist sa taighde seo, is é sin cur le scéal an phobail agus cluas le héisteacht a thabhairt d'aisimirceoirí a gcuirfidh a scéalta go mór le stair shóisialta agus theangeolaíoch an cheantair. Beireann an cur chuige léirmhínitheach agus eitneagrafaíochta, an deis dlúththuiscint a fháil ar shaineispéireas aisimirce na chéad ghlúine agus a thionchar ar fhéiniúlacht chultúrtha an dreama sin.

4.3.1 Rannpháirtithe faoi chaibidil sa chaibidil seo

Rinneadh agallaimh le haisimirceoirí a d'fhill ar Ghaeltacht Chonamara agus atá ag cur fúthu sa cheantar i láthair na huaire. D'fhág na rannpháirtithe a mbailte dúchais agus d'fhill siad sa tréimhse atá faoi chaibidil sa taighde seo, 1948 – 2008. D'aistrigh siad ar fad nach mór as a stuaim féin ó chathracha móra Shasana nó Mheiriceá. Bhí siad go léir pósta agus clann orthu, cés móite de bheirt a d'fhill agus iad singil agus duine amháin a d'fhill agus é colscartha. Mhaígh gach duine acu gur i bpobail Éireannacha a mhair siad le linn a dtréimhse cónaithe sa tír aíochta. Roghnaíodh na rannpháirtithe ó mo ghréasán pearsanta féin agus trí shampláil charnach. B'aisimirceoirí cuid mhaith de thuismitheoirí na rannpháirtithe uile. Is trí Ghaeilge a cuireadh gach duine faoi agallamh.

Mná

Bhí na mná uilig a cuireadh faoi agallamh pósta le fear as Conamara seachas Máire a phós fear ó lár tíre. D'fhill siad ar fad agus clann óg orthu, seachas Áine a d'fhill nuair a bhí a clann fásta.

Ainm	Aois	Aois/Bliain a fágadh an baile	Aois/Bliain na haisimirce	Tír aíochta	Stádas pósta
Áine	74	19/1957	70/2008	Sasana	Pósta
Máire	66	22/1967	44/1991	Sasana	Pósta
Bernadette	57	16/1971	31/1986	Meiriceá	Pósta
Mairéad	49	22/1985	37/2000	Sasana	Pósta
Kate	45	20/1987	39/2006	Meiriceá	Pósta
Maggie	43	29/1998	39/2008	Meiriceá	Pósta

Fir

Ar na fir phósta, ba as Conamara triúr dá mná céile. Bhí clann óg ar thriúr de na fir a d'fhill agus bhí clann sna déaga ag duine eile.

Ainm	Aois	Aois/Bliain a fágadh an baile	Aois/Bliain na haisimirce	Tír aíochta	Stádas pósta
Máirtín	75	20/1957	c. 28/1965	Sasana	Pósta
Liam	71	18/1959	c. 54/1995	Sasana	Singil
Pádraic	70	19/1961	52/1994	Sasana & Meiriceá	Pósta
Peadar	69	17/1960	48/1991	Sasana & Meiriceá	Singil
Pat	64	18/1966	44/1993	Sasana	Pósta
Noel	44	18/1986	32/2000	Sasana	Pósta
Brendan	52	26/1986	31/1991	Sasana	Colscartha

4.3.2 An cinneadh chun imeachta

Ba chuid lárnach d'idé-eolaíocht an tSaorstáit a bhí i gcoincheap an bhaile Éireannaigh agus bhí ról lárnach aige i bhforbairt fhéiniúlacht phobal na hÉireann i mblianta luatha an Stáit. Ar Lá Fhéile Pádraig, 1943, thug Taoiseach na tíre, Éamonn de Valera, óráid náisiúnta, áit a ndearna sé cur síos ar an íomhá a shamhlaigh sé leis an mbaile Éireannach:

The Ireland which we would desire of would be the home of a people who valued material wealth only as the basis of a right living, of a people who were satisfied with frugal comfort and devoted their leisure to the things of the soul; a land whose countryside would be bright with cosy homesteads, whose fields and valleys would be joyous with the sounds of industry, with the romping of sturdy children, the contests of athletic youth, the laughter of happy maidens; whose firesides would be forums for the wisdom of old age. It would, in a word, be the home of a people living the life that God desires that men should live.
(http://www.rte.ie/laweb/11/11_t09b.html)

Leag sé béim ar leith ar theanga na tíre san óráid chéanna agus dhearbhaigh sé go mba chuid dhílis d'fhéiniúlacht agus d'oidhreacht na nÉireannach a bhí i gcaomhnú agus in athshealbhú na Gaeilge. Dá gcaillfí an teanga, chaillfí fréamhacha an duine agus a nasc lena shinsir: 'To part with it would be to abandon a great part of ourselves, to loose the key to our past, to cut away the roots from the tree. With the language gone we could never again aspire to being more than half a nation' (http://www.rte.ie/laweb/11/11_t09b.html). Ba ar bhailte agus ar óige imirceoirí na 1950dí agus 1960dí a bhí dearcadh úd de Valera bunaithe agus is ar an nglúin sin a leag sé an dualgas, teanga dhúchais na tíre a chaomhnú. I gcás rannpháirtithe na caibidle seo agus imirceoirí uile na Gaeltachta sa tréimhse seo, bhí an teanga dhúchais sin a chothódh fréamhacha dóibh, más fíor do de Valera é, ar a dtail acu. Bhain bochtanas thar cuimse le ceantar Chonamara, áfach, agus dearbhaíonn stair shóisialta Uí Chonghaile ar an gceantar nach raibh mórán feabhais tagtha ar choinníollacha maireachtála an réigiúin ná ar na timpeallachtaí sóisialta agus cultúrtha a bhí á gcleachtadh acu ó thréimhse thús an chéid i leith (1988, 87-101). Le linn an obair ghoirt, d'iarr mé ar na rannpháirtithe cur síos a dhéanamh ar a n-óige sa

cheantar agus ar na cúinsí saoil ba chiontsiocair lena gcinneadh imirce. Rinne siad ar fad cur síos ar mhuintir a mbailte dúchais mar dhaoine a bhí cineálta agus gnaíúil, dream a bhí sásta teacht i gcabhair ar a gcomharsana má theastaigh sin. Tagann na cuimhní seo leis an sainmhíniú traidisiúnta atá déanta ar phobal nó *gemeinschaft* mar ghrúpa tacúil atá de shíor ag obair as lámha a chéile (Ní Neachtain, 2009; Tönnies, 2001). Leag na rannpháirtithe uilig béim, mar sin féin, imirceoirí luath-thréimhse an taighde seo go háirithe, ar easpa fostaíochta an cheantair agus ar an éadóchas a bhain leis an saol sin. Rinne Pádraic cur síos ar bhochtanas a bhaile dúchais féin sa tréimhse iarchogaidh agus ar iarrachtaí an phobail slí bheatha a bhaint amach sa chladach agus ar an talamh:

Nuair a bhí mise ag fás suas anseo, i mo leaidín óg, tar éis an chogaidh, ní raibh tada anseo. Chonaic mé na mná ag dul síos anseo [ag an gcladach] agus chonaic mé trí currachaí déag ar thrá an cheantair i mo ghasúr agus trí asal déag agus bhí siad ag tabhairt feamainn trasna an chuain le haghaidh an earrach. Bhí an saol an-bhocht. Na mná ansin ag teacht aníos agus ní raibh orthu ach miotáin, a thugaidís ar na stocaí, stocaí os cionn droim na coise. [...] Bhuel bhí gág ansin, an rud ar a dtugaidís gág air, suas ina gcosa sin de bharr a bheith ag siúl [...] Bhí muid i ndiaidh asail agus i ndiaidh beithígh ag imeacht thart san áit. Bhí an tír an-bhocht. Bhí luach a bhealaigh ag corrdhuine le dhul anonn, ní raibh sé [m'athair] ag fáil ach punt dól mar a déarfá agus tógadh seachtar mac againn agus beirt deirfiúr in aon seoimrín amháin. (Pádraic, 70 bliain d'aois)

Fiú mura raibh 'luach a bhealaigh' ach ag corrdhuine, chothaigh Pádraic íomhá d'áit nárbh fhéidir saol fiúntach a shamhlú léi agus cúinsí arbh éigean dó féin agus do chuid mhaith ógánach eile sa cheantar éalú uathu. Tá cáineadh déanta ó shin ag scoláirí feimineacha ar an íomhá neamhréalaíoch a bhí curtha chun cinn in idé-eolaíocht luath an tSaorstáit agus in óráid de Valera go speisialta. Bhain crácamas fisiciúil agus crá croí le bunú agus le cothabháil na dteaghlach tuaithe. Go deimhin, ba é cruatan na mban go minic a chinntigh cothabháil na mbailte sin agus ní bhfuair siad aitheantas ná cúiteamh i gcónaí as a gcuid iarrachtaí (Byrne et al, 1997; luaite in Ralph, 2009, 197). Léirigh faisnéis na rannpháirtithe a d'imigh i dtréimhse na 1950dí agus 1960dí gur chinneadh dosheachanta a bhí san imirce:

Bhí chuile dhuine ag imeacht i ndiaidh a chéile, chuile dhuine *really*. Nuair a chloisfeá go mbeadh duine eicínt ag imeacht, duine, beirt nó triúr, bheifeá fhéin ag iarraidh imeacht. Ní raibh aon airgead anseo, ní raibh aon jabannaí ann. (Áine, 74 bliain d'aois)

Bhí chuile dhuine ag dul go Sasana, b'é an áit le dhul é, ní raibh aon obair anseo. (Pat, 64 bliain d'aois)

Tagann sé seo le cur síos Uí Chonghaile ar dhearcadh an réigiúin i leith na himirce, 'saolaíodh iad chun dul thar sáile agus ní chun maireachtáil ná slí bheatha a bhaint amach sa mbaile' (1988, 204). Fiú nuair a bhí obair ar fáil sa bhaile ag na rannpháirtithe, b'obair uiríseal í agus dar leo, ní raibh an dara suí sa bhuaile acu ach aghaidh a thabhairt ar an gcoigríoch. Tar éis do Mháirtín tréimhse a chaitheamh san arm, d'éirigh leis fostaíocht a fháil mar fhear poist, post a ndeir sé ina thaobh:

Fuair mé jab beag ag imeacht anseo leis an bposta agus céard a bhí mé a fháil ach dhá phunt deich scillingeacha sa tseachtain agus céard a bhí tú in ann a dhéanamh air sin? Bhfuil a fhios agat céard a dúirt m'athair liom, 'ní cheannófá *tyres* le haghaidh an *bhicycle* air sin' a deir sé. Is gearr go ndéanfaidh a deirimse, chuaigh mé anonn théis Lá Pádraig. (Máirtín, 75 bliain d'aois)

Is lú na deiseanna oibre a bhí ar fáil do mhná an cheantair sa tréimhse chéanna. Tháinig an obair chniotála a spreag Bord na gCeantar Cúng i ndeireadh an naoú céad déag faoi údarás Gaeltarra Éireann nuair a bunaíodh é i 1958. Thug an chniotáil deis do chailíní agus do mhná na háite pá bheag a shaothrú ach shamhlaigh Máire 'sclábhaíocht' leis an obair chéanna: 'Thosaigh mé ag cniotáil le haghaidh Gaeltarra Éireann, cniotáil geansaithe. Dhéanfá geansaí sa gcoicís, gheobhfá an snáth ón monarchan suas an bóthar agus dhéanfá fhéin an geansaí. Geansaí *medium* gheobhfá dhá phunt uirthi agus geansaí *large* gheobhfá 2.50 uirthi agus thógfadh sé coicís á dhéanamh sin, murab shin *slavery* anois'. Más obair shuarach amháin a bhí le fáil sa bhaile, shamhlaigh na rannpháirtithe ar fad saibhreas agus fairsinge oibre leis an gcoigríoch. Díol suntais a bhí in éadaí na n-imirceoirí a bhí fillte ar saoire agus

b'ábhar spéise i gcónaí a gcuid scéalta faoi chathracha Shasana nó Mheiriceá. Bhí an méid seo le rá ag triúr de na rannpháirtithe i dtaobh dhealramh na n-imirceoirí óga:

Na fir a thagadh as Sasana an uair sin, bhídís go hálainn ag breathnú, gléasta suas le éadach *navy* orthu agus *tie* deas orthu le dhul leis agus iad ag breathnú go breá le hais an dream a bhí anseo *so* bhíodh na cailíní uilig ina ndiaidh mar gheall go raibh boladh breá uathu as Sasana, boladh *aftershave* nó rud eicint mar sin. Is cuimhin liom é sin mar bhí mé an-óg ag an am agus bhíodh cotaí fada *Gaberdine* ar chuid acu agus bhídís ag breathnú go hálainn, cuid acu cheap mé ag an am, sin an *style* a bhí ann. Cheap mé go raibh go leor airgid ann ansin agus chuile shórt agus 'nach aoibhinn dóibh sin' a bhí chuile dhuine a rá freisin. Bhíodh na cailíní ag teacht abhaile freisin agus bhíodh siad fhéin réitithe suas le gúnaí deasa agus *handbags* acu agus chuile sórt. (Máire, 66 bliain d'aois)

Bhuel bhídís níos réitithe ná an dream a bhí thart. Is dóigh go mbíodh éadaí deasa orthu agus bróga *fancy* agus rudaí agus d'fheicfeadh chuile dhuine é sin agus dearfaidís 'ó tá airgead ansin'. (Áine, 74 bliain d'aois)

B'fhéidir go raibh cairde leat a chuaigh go Sasana nó duine eicint suas an bóthar agus bhí sé cosúil leat fhéin agus tháinig sé abhaile agus culaith mhór éadaigh air agus léine mhór agus *tie* agus b'fhéidir carr *hireáilte* amach aige agus bhí chuile dhuine ag breathnú orthu seo ag dul anonn agus bhí chuile dhuine ag teacht anall agus airgead acu. (Pat, 64 bliain d'aois)

Meabhraíonn an cur síos atá déanta ag na rannpháirtithe ar na himirceoirí a bhí fillte ar saoire na híomhanna atá le sainiú sa litríocht trí chéile agus i saothair Phádhraic Óig Uí Chonaire ach go háirithe (féach 1936). Ba léir gur chuir cuma ghalánta na n-imirceoirí le mian ógánaigh eile an cheantair an baile a fhágáil. Bhí an méid seo le rá ag na hantraipeolaithe Hugh Brody agus F.H.A. Aalen maidir le feidhm na n-aisimirceoirí in imirce na n-ógánach ó oileán Ghabhla ar chósta Dhún na nGall sa bhliain 1968:

The streets of the cities are seen as paved with something more valuable than gold – with social largesse, with the fruits of the freedoms and

fluidity of mass society, endless benefits and untasted gratifications. The image of urban life which was evolved in rural Ireland is enhanced by the tales of returned emigrants, defensive and boastful, who regale their former neighbours with the wonders of their new life, at once luring their neighbours into following them and justifying the emigrants decisions. (1971, 123)

Bhí tionchar den chineál céanna ag aisimirceoirí Chonamara ar an bpobal dúchais sa tréimhse chéanna. Ní scéalta dearfacha a bhí le haithris i gcónaí ag na haisimirceoirí i dtaobh an tsaoil thall, áfach. Chuir ar chuala Máire faoin gcineál oibre agus faoi na huaireanta fada a bhí le cur isteach thall drogall uirthi féin dul i mbun na hoibre céanna: 'Dúirt sí [mo dheirfiúr] go raibh an obair fíor fíor chrua ach bhí sí folláin, láidir so bhí sí in ann aige. Bhídís ag obair in ospidéal agus ag glanadh agus bhí go leor leor uaireanta fada le déanamh acu an uair sin'. B'iad a deirfiúracha, mar sin féin, a spreag Máire chun imirce: 'Bhí siad thall dhá nó trí bliana agus dúirt siad liomsa, "gabh i leith uait, ara níl tada anseo, ná spraoi ar bith ann"'. Ainneoin a héiginnteachta, thug sí a haghaidh anonn. Is le gaolta nó le cairde a chuaigh na rannpháirtithe sa tréimhse seo anonn, mar a dhearbhaigh Liam: 'Sin an chaoi a n-ímíodh mórán chuile dhuine an uair sin, bhíodh *mates* leat a bheadh thall roimhe sin agus b'fhéidir go dtiocfaidís abhaile agus ghabhfá-sa anonn in éineacht leo'. Próiseas seanchleachtaithe a bhí i slabhra seo na himirce agus cé gur chúiseanna eacnamaíocha a chothaigh an mhian imirce i measc na rannpháirtithe, cúiseanna pearsanta agus sóisialta a bhí laistiar den chinneadh céanna chomh maith. Bhain défhiús le mothúcháin imeachta na rannpháirtithe dá réir:

Bhí saghas uaigneas orm ag imeacht mar ní raibh sa mbaile ach m'athair agus mo mháthair agus shílfeá go raibh mo mháthair beagán uaigneach i mo dhiaidh ach b'fhéidir go raibh sí *glad* fáil réidh liom mar bhínn ag tabhairt amach di faoi nach raibh tada le déanamh agam. (Máire, 66 bliain d'aois)

Bhuel bhí mé *delighted* a bheith ag imeacht, caithfidh mé an méid sin a rá mar sin an chaoi a raibh sé ag chuile dhuine, an bhfuil a fhios agat, ag imeacht. Ní raibh suntas ar bith an uair sin le bheith ag imeacht. Bhí tú ag imeacht ach ní raibh aon suntas á tabhairt ort. 'Sé an chaoi a raibh sé an

uair sin, mar a déarfá, nuair a bheifeá suas ag an aois sin mura n-imeofá, is beag nach ndéarfaí nach raibh aon mhaith ionat mura raibh tú in ann imeacht in áit eicint, an bhfuil a fhios agat, agus b'shin an chaoi a raibh sé. Sin é, bhí mé *delighted* go raibh mé ag imeacht agus i bhfad roimhe dá bhféadfainn mar is é a bheadh i gcloigeann chuile dhuine, an chuid is mó de na daoine ar aon nós go mór mór go Sasana. Agus sin an chaoi a ndeachaigh mé an chéad uair, sin é a bhí ann ag an am. Ní raibh tada eile ann an taobh seo tíre. (Liam, 71 bliain d'aois)

Uaigneas ag imeacht as an mbaile *but excitement* freisin. Rud eicint nua. Bhí mo dheirfiúr gaibhte go Meiriceá roimhe sin *so it was either* a dhul go Meiriceá nó Sasana. Bhí Sasana níos gaire agus ba mhaith liom a bheith ag teacht abhaile ag mo mháthair go minic, níor mhaith liom a bheith ró-fhada ó bhaile ó mo mháthair. (Áine, 74 bliain d'aois)

Bhí uaigneas orthu uilig ag fágáil a muintire ach bhí fiosracht cothaithe ag scéalta a ngaolta iontu agus shamhlaigh siad saoirse phearsanta lena dturas ón mbaile. Tá tábhacht ar leith leis an gcéad thuras ón mbaile sna saothair litríochta agus treisítear ar eispéireas deoraíochta Mhic Amhlaigh mar shampla ar an traen a bheireann chuig an mbád bán é (1960). Cuirtear tús leis an taithí imirce agus teorainneacha an bhaile á dtrasnú ag an duine agus bhain suntas ar leith le céad thuras na rannpháirtithe ón mbaile dá réir. Díol suntais é go raibh cuimhne ghléineach ag an gcuid is mó acu ar an turas féin agus go deimhin ar chostas an turais. Ní mórán uaireanta a bhí Pádraic i mbaile mór na Gaillimhe féin nuair a thug sé a aghaidh anonn:

D'fhág muid Gaillimh maidin Lá Muire. Chuaigh muid ag an aifreann anseo ar dtús agus d'imigh muid ansin. Ach tá a fhios agam gur chúig phunt isteach a chuir mé isteach sa stáisiún i nGaillimh le haghaidh na *fares*. Ní raibh a fhios agam cá raibh mé ag dul, ní raibh mise i nGaillimh trí huaire riamh an dtuigean tú go dtí sin. Ní raibh aon airgead againn le bheith ag dul isteach sna háiteachaí sin. Ach tá a fhios agam gur síneadh scilling amach as an gcúig phunt, ba shin cheithre phunt, naoi scilleachaí déag, sin an t-airgead a bhí an uair sin ann. Agus tá a fhios agam gur ól mé buidéal *porter* ag dul suas ar an traein as Gaillimh go Bleá Cliath agus fuair mé sóinseáil as an scilling. Tá a fhios agam gur isteach ag an

Elephant and Castle a chuaigh muid, sin an chéad áit a ndeachaigh muid, is ann a bhí mo dheartháir ag fanacht. (Pádraic, 70 bliain d'aois)

Níor thuras compórdach a bhí inti i gcónaí agus is minic a rinne an turas féin íomhá idéalach na tíre aíochta a bhréagnú. Rinne Máirtín cur síos ar a thuras féin go Huddersfield i lár na gcaogaidí agus díol suntais an cur síos ar an dá thraein ar thaistil sé orthu:

Is cuimhin liom an ticéad a fuair mé, ocht bpunt, *single*, straight isteach go *Huddersfield*. Tríál anois é a fháil ar ocht bpunt! *Anyways*, chaith sé sin cúpla bliain mhaith nár ardaigh sé ar chor ar bith ach dá bhfeicfeá an *gligger* de *bloody* traein a bhí ann nuair a tháinig muid amach ón mbád, *ó Jesus!* Bhí mé ag ceapadh go raibh an ceann a raibh muid air as Gaillimh go Baile Átha Cliath go dona ach ní raibh. Ach bhreathnaigh sí seo ina diabhal uilig ag a ceathair a chlog ar maidin, ag *rattlái*l anonn agus anall, *ó Jesus*, agus boladh deatach agus *steam* a bhí uaithi! (Máirtín, 75 bliain d'aois)

Taithí as an nua a bhí san aistear imeachta, go háirithe dóibh siúd nár chaith mórán ama lasmuigh den bhaile dúchais agus a bhí ar bheagán Béarla. Ainneoin na n-íomhánna a bhí cothaithe i samhlaíocht na n-óganach maidir leis an saol a bhí i ndán dóibh thall, is minic a bhain suaitheadh intinne leis an turas imeachta. Ba bhunús lena dtaithí imirce agus le saol na tíre aíochta feasta a bhí sa turas céanna.

Bhí forbairt thar cuimse tagtha ar chúinsí maireachtála phobal na Gaeltachta faoin am gur chroch imirceoirí na 1980dí agus na 1990dí a seolta, agus is léir ó chuntais rannpháirtithe na tréimhse seo nár bhain na dúshláin shóisialta chéanna dóibh agus iad ag dul ar imirce. Is beag duine acu a rinne cur síos ar uaigheas na scarúna mar a rinne imirceoirí na tréimhse iarchogaidh. Léirigh siad, mar sin féin, an mhian éalaithe chéanna a dhearbhaigh a réamhtheachtaithe ina gcuntais siúd. Fiú nuair a bhí obair ar fáil dóibh sa bhaile, theastaigh uathu lainsí sóisialta agus cúngaigeantacht an phobail a thréigean. Léirigh Noel agus Kate an fonn imeachta a bhí orthu tar éis dóibh an Ardteist a chríochnú:

Bhuel ní raibh mórán thart an t-am sin *anyway so* agus ní raibh mórán suim agam i gcoláiste ná rud ar bith *so* d'imigh mé. Bhí obair thall, bhí mé *happy enough*. '86 rinne mé an ardteist, '84 a chuaigh mé i dtosach ann, ní raibh mé ach 16 an t-am sin, bhí mé ag iarraidh fanacht thall ach ní ligfí cead dhom fanacht thall. (Noel, 44 bliain d'aois)

Rinne mé an ardteist ar an gCeathrú Rua agus nuair a bhí an méid sin déanta agam bhí mé ag iarraidh mo dhá chois a thabhairt liom agus rith. Bhuel tá mé a cheapadh ag an am, ag dul siar go dtí an am sin, ní cheapfainn go raibh go leor leor daoine ag dul ag coláiste, ag an tríú léibhéal. Anois bím *sorry* ag breathnú siar air, bím *sorry* nach ndeachaigh ach tá a fhios agam go raibh cúpla múinteoir ag an am ag rá le Mam agus Dad ba cheart mé a bhrú agus mé a chur isteach ach ní raibh mé ag iarraidh tada le déanamh leis. *Just* dhomsa ag an am, ní raibh sé tábhachtach, ní raibh mé ag iarraidh ach jab a fháil, go mbeadh airgead agam fhéin agus go mbeadh mé fhéin in ann rud a dhéanamh dhom fhéin. (Kate, 45 bliain d'aois)

Tá dlúthbhaint ag an aiféala a léiríonn Kate nach ndeachaigh sí ar aghaidh go dtí an tríú léibhéal leis an staid eacnamaíoch ar fhill sí uirthi i 2008. Cé go raibh deiseanna oideachais ann, léiríonn mianta Kate agus Noel an tarraingt a bhí ag an imirce ar ógánaigh an réigiúin. Ba léir óna gcuid agallamh gur shantaigh siad saoirse ar leith chomh maith le deiseanna fostaíochta agus sóisialta nach raibh ar fáil sa bhaile. Easpa fostaíochta ba chúis le Brendan a dhul go Sasana, áfach, agus deir sé nach gcuimhneodh sé ar a aghaidh a thabhairt anonn murach an obair a bheith gann sa bhaile:

Bhí mé breá sásta in Éirinn, nuair a bhí mé ag obair an dtuigean tú, níl mé a rá go raibh pá iontach ann ach bhí slí maireachtála ann. Is dóigh nach raibh mé ag fadsmaoineamh *anyway* go mbeinn ag dul go Sasana nó go Meiriceá nó in áit ar bith. Tá a fhios agam go maith go raibh go leor daoine gaibhte go Sasana a raibh aithne agam orthu agus chloisfeá scéalta uathu, 'ta mé i Sasana' nó 'tá mé ag dul go Meiriceá' nó 'tá obair iontach anseo'. Ach ar deireadh níl a fhios agam *just* phós mo dheartháir mí na Nollag, 1985, nuair a bhí bainis caite dúirt mé '*that's it* níl mé ag dul a fanacht níos mó'. Chaith mé *thumbáil*, ní raibh an carr fhéin fanta

agam, ní raibh tada fanta agam *so* chuaigh mé go Sasana ar an 17 d'Eanáir ar bhus, níl a fhios agam céard a bhí air, 30 punt nó rud eicint, ní raibh sé mórán. (Brendan, 52 bliain d'aois)

Cé go mbeadh sé sásta sa bhaile dá mbeadh obair ar fáil dó, léiríonn eolas Brendan ar phobal na Gaeltachta sa tír aíochta, chomh lárnach agus a bhí cultúr na himirce sa cheantar. Tréith lárnach de phobal diaspórach ar bith an nasc a chothaítear leis an mbaile dúchais, dar le Clifford: 'All communities, even the most locally rooted, maintain structured travel circuits, linking members "at home" and "away"' (1994, 309), agus tá tionchar nach beag acu ar phobal an bhaile sin. Fonn taistil a bhí ar Maggie nuair a d'imigh sí i 1998, agus cé go raibh uaigneas uirthi ag fágáil a muintire, bhí tarraingt ag saol Mheiriceá uirthi ó chaith sí tréimhse ar saoire ann. Ní raibh an ghné dhosheachanta chéanna ag roinnt le cinneadh na n-imirceoirí áirithe seo, ach is léir go raibh brú áirithe orthu imeacht, mar sin féin. Go deimhin, beireann cuntais na rannpháirtithe uile léargas luachmhar dúinn ar chúinsí maireachtála agus sóisialta a mbailte sa tréimhse roimh imeacht dóibh. Tá tábhacht thar na bearta ag roinnt leis an bhfaisnéis áirithe seo mar, ainneoin na gcúinsí a chuir dlús lena n-imirce, is ar na bailte dúchais céanna a shocraigh na rannpháirtithe filleadh. Is léir go dtagann an t-imirceoir ar thuiscint nua den áit ar a dtugann sé 'an baile' nuair a fhágann sé an áit sin, próiseas atá aitheanta go maith ag an antraipeolaí Fran Markowitz: 'if home is the place you return to, then you have to leave it first to know what it is' (2004, 24).

4.3.3 Taithí sa tír aíochta

Shoilsigh faisnéis na rannpháirtithe raon mothúchán i leith a mbailte dúchais agus bhain défhiús lena mbraistintí ar fhágáil an bhaile dóibh. Má d'éiligh na rannpháirtithe deiseanna fostaíochta agus saoirse phearsanta sa tír aíochta, féachfar anseo ar éirigh leo na haidhmeanna éagsúla sin a bhaint amach gan cúl a thabhairt dá gcultúr dúchais. Déanann Sarup sainmhíniú ar an imirceoir mar dhuine atá i ndiaidh teorainn a thrasnú: 'A migrant is a person who has crossed a border. S/he seeks a place to make "a new beginning", to start again, to make a better life. The newly arrived have to learn the new language and culture. They have to cope not only with the pain of separation but often also with the resentments of a hostile population' (1996, 1). Is mian le himirceoirí i gcoitinne tús a chur le saol nua ach léiríonn cuntais

na n-imirceoirí iarchogaidh gur bhain suaithheadh intinne agus céadfaí dóibh ar thrasnú theorainneacha an cheantair dúchais den chéad uair. Ní raibh cleachtadh acu ar a bheith ag taisteal agus ba é an chéad uair ar thraein agus ar bhád farantóireachta do chuid mhaith acu é. Go dtí an lá inniu, is cuimhin leo an chéad radharc a fuair siad ar an tír afochta agus ar an gcaoi a ndeachaigh sé i gcion orthu:

Feictear dhom gurbh é an áit ba bréine a chruthaigh Dia. Liombó ceart. Déarfadh an seandream gur áit dubh gránna é Liombó ach bhí sé seo ar cheann acu de bharr an deatach guail, na *gasworks*, boladh *gas* uilig ar fud an áit, *Jesus!* (Máirtín, 75 bliain d'aois)

Ó shíl mé go mba áit uafásach *dreary* é le hais Conamara a bhí chomh hoscailte, chomh breá, cheap mé go mba áit uafásach *dreary* é ach mar gheall go raibh *crowd* againn le chéile *you know* ní raibh an scéal ró-dhona. (Áine, 74 bliain d'aois)

Bhreathnaigh Londain aisteach dhom i dtosach, *yeah*. Daoine agus torann, busannaí agus traentachaí agus chuile shórt, bhí muid ag fanacht gar ansin don *railway station* agus bheifeá dúisithe ag a 4 a chlog ar maidin ag an traen ag dul thart, ní raibh aon chaint ar *electric* an t-am sin, gual a bhí ann, an torann a bhíodh acu! (Peadar, 69 bliain d'aois)

Ba theagmháil den chéad uair le timpeallacht uirbeach a bhí i dturas imirce na n-óganach Gaeltachta. Léiríonn Máire na húdair inní a bhí roimpi féin mar imirceoir óg agus a cos á leagan den chéad uair i Londain aici:

Cheap mé nuair a tháinig mé amach as an *station* ann an chéad lá agus mo *chase* agam agus bhreathnaigh mé isteach agus dúirt mé 'oh no, nach gránna an áit é seo', mar bhreathnaigh sé dubh dhom nó *grey* mar tá an áit seo [Conamara] chomh geal agus cheap mé go raibh sé *grey* agus níor thaitin sé ar chor ar bith liom agus ní hé a bhí ag cur inní orm ach meastú an mbeinn in ann an obair a dhéanamh, nó an obair chrua a bhí le déanamh, sin a bhí ar m'intinn mar bhí sé cloiste agam go raibh sé go dona agus ní raibh aon *mercy* ann, 'déan é nó gabh amach'. (Máire, 66 bliain d'aois)

Taithí as an nua dóibh a bhí sa chathair ilchinfóch agus ilchultúrtha chomh maith. Cuireann Liam síos ar an gcaoi a ndeachaigh Sasana i bhfeidhm air ar shroichint na tíre afochta dó, ar dhuine gorm a fheiceáil den chéad uair agus ar na hiontais eile ar chuir sé spéis iontu i dtús a thaithí imirce:

Bhuel bhreathnaigh sé aisteach dhom dáiríre mar ní raibh mé mórán i nGaillimh fhéin an uair sin. Bhí mé cúpla uair ann an bhfuil a fhios agat. Bhreathnaigh sé aisteach dhom ar go leor bealaí, mar a déarfá, nuair a chuimhním siar air. Is dóigh, agus níl mé a rá go bhfuil sé aisteach ná tada ach is é an chéad uair riamh é a bhfaca mé fear dubh ná bean dubh. Ní fhaca mé riamh roimhe sin iad, mar caithfidh tú cuimhniú ag an am seo ní raibh aon *television* anseo agus ní fhaca mé ach faoi dhó é i bpictiúir, i bpáipéir nuachta agus bhreathnaigh sé sin cineál áirid dhom. Is dóigh gur bhreathnaigh an *television* áirid dhom, an chéad *television* a chonaic mé. *Television*, an bosca beag seo istigh sa gcoirnéil agus pictiúr air. Sin an chéad uair riamh a chonaic mé *television*, cé go bhfaca mé pictiúir roimhe sin sa mbaile mar bhíodh pictiúir ag teacht thart, ag taispeáint pictiúir ar an mbaile seo. Agus go leor leor rudaí eile mar sin, is dóigh rudaí nach bhfaca duine riamh ag an am sin, ag siúl na sráideannaí agus ag breathnú ar fuinneogaí agus rudaí mar sin, an bhfuil a fhios agat agus ag ceapadh gur sna flathis a bhí duine. Ach ní raibh sé i bhfad blianta ina dhiaidh go mbeadh duine sásta go mbeifeá amach as na cathracha sin ach sin an chaoi a raibh sé i dtosach, an chéad uair a mbeadh duine ann. (Liam, 71 bliain d'aois)

Léiríonn cuntais na n-imirceoirí iarchogaidh na gnéithe timpeallachta a chuaigh i gcion orthu ar shroichint na tíre thall dóibh. D'fhéadfaí cur síos a dhéanamh ar a mbraistintí imirce mar 'culture shock', téarma a bhfuil leas bainte ag antraipeolaithe agus síceolaithe i gcoitinne as (Oberg, 1960; Schumann, 1978). Áitíonn an síceolaí John W. Berry, áfach, gur fearr an téarma 'acculturative stress' a úsáid agus taithí imirceoirí á plé (2006, 43). Tugann an chéad choincheap eispéiris dhiúltacha le tuiscint, dar le Berry, ach is féidir leis an imirceoir dul chun cinn a dhéanamh laistigh de fhráma an strus athchultúraithe, 'from a stress (in contrast to a shock) perspective, acculturation experiences can be advantageous' (2006, 43). Tugann 'culture shock' le fios gur cultúr na tíre afochta is cúis le frustrachas agus le strus an imirceora, ach

áitíonn Berry gur toradh iad na braistintí sin ar theagmháil idir cultúr an bhaile dúchais agus cultúr na tíre aíochta. Rannpháirtíocht sa dá chultúr an straitéis is fearr a chothaíonn taithí dhearfach i leith na himirce (Berry, 2006, 54). Dfól suntais í faisnéis imirceoirí na 1980dí i leith a n-eispéiris oiriúnaithe siúd agus ba léir nár bhain saol na cathrach an suaitheadh céanna astu. Go deimhin, dearbhaíodh na deascéalta a bhí cloiste ag Maggie maidir le saol breá Mheiriceá ar shroichint Boston di:

Ón gcéad uair a leag mé mo chos ann thaitin sé liom. Chuile shórt, bhí chuile shórt béal dorais. Fuair mé post ag breathnú i ndiaidh gasúir, bhí an t-airgead an-mhaith, bhí an aimsir go hálainn, bhí muid ar an trá sa samhradh. Bhí trí mhí grian agus bheadh tú ar an trá chuile lá. Bhí sé an-éasca ann, feictear dhom gur saol an-éasca a bhí ann le ais anseo. Ní raibh mé ag tiomáint anseo sula ndeachaigh mé anonn so bhí sé deacair, ag siúl agus ag brath ar dhaoine. (Maggie, 43 bliain d'aois)

Bhain buntáiste ar leith, dar le Maggie, le bheith i d'Éireannach agus go deimhin le bheith i do Ghaeilgeoir i Meiriceá. Tagann Kate leis an tuairim sin agus deir sí maidir lena taithí féin:

Agus a bheith i d'Éireannach, Rhona, bhí tú thuas ar *pedestal* acu *like Gem* thú ag na Meiriceánaigh [...] 'Sé an chaoi go stopfaidís agus bhreathnóidís ort agus dhéarfaidís cén teanga atá tú a labhairt mura dtuigfeadh siad thú agus bhídís chomh bródúil go raibh tú in ann teanga na Gaeilge a labhairt agus tá a fhios agam go raibh mé ag obair in éineacht le fear agus bhí cailín eile agus b'as an Mám í ach ní raibh aon Ghaeilge aici, ní raibh ach cúpla focal aici. *So* ní raibh sé in ann a thuiscint cén chaoi raibh Gaeilge chomh maith agamsa agus nach raibh aon Ghaeilge aici *even though* go raibh muid as an gcontae céanna, ní raibh sé in ann tuiscint ar bith a fháil air. Agus bhí cailín Meiriceánach ag obair liom agus chaithfeadh mé focal sa tseachtain Gaeilge a thabhairt di. Sin an suim a bhíodh aici sin ann. (Kate, 45 bliain d'aois)

Ní raibh an dearcadh dearfach céanna ag an tsochaí aíochta nó ag an bpobal Éireannach i leith na rannpháirtithe a thug aghaidh ar Shasana sa tréimhse chéanna. Níor léirigh siad go raibh aon taithí acu ar chiníochas ina gcoinne, mar sin féin, mar

a thug imirceoirí Éireannacha eile na tréimhse le fios (Hickman, 1995; Mac an Ghaill, 2000). Bhí meas ar leith acu ar an tsochaí aíochta, cé nár mhian leo comhtháthú léi, dearcadh atá le sonrú i bhfaisnéis na rannpháirtithe iarchogaidh i leith an phobail aíochta chomh maith.

Bhí cuid mhaith de na rannpháirtithe iarchogaidh ar aonteanga ar fhágáil an bhaile dóibh, na fir go háirithe agus chuaigh siad i ngleic leis an rud a dtugann John Schumann 'language shock' (1978, 88) air. Cé gur éirigh le himirceoirí na Gaeltachta a gcuid tuairimí agus a gcuid scileanna urlabhra a chur i láthair a bpobal labhartha féin gan stró, bhain náire agus dímhéas leis an easnamh agus leis an éagumas sa Bhéarla. Tagann an taithí le heispéireas imirceoirí eile ar aonteanga, go háirithe a n-imní maidir lena gcumas sa teanga nua atá le sealbhú acu: 'adults speaking a new language are often haunted by doubts as to whether their words actually reflect their ideas' (Schumann, 1986, 382). Rinne Liam cur síos ar na deacrachtaí tuisceana agus labhartha a bhí aige féin i Sasana:

Ní raibh mórán Béarla, ní raibh. Níl mé ag rá anois, thuigfinn Béarla ceart go leor ach ní raibh mé chomh maith sin á labhairt. Ach leis an am thall, d'fhoghlaimfeá é, ní fhoghlaimfeá go brách é san áit a mbeadh an *crowd* againn fhéin as Conamara, mar is Gaeilge a bheadh ann. Ach nuair a bheifeá ag imeacht ó áit go háit bheadh Béarla, agus bheifeá ag piocadh suas Béarla agus sin an chéad uair riamh a thuig mé go raibh canúintí difreáilte sa tír seo. Bhí an-jab agam daoine as contaetha eile a thuiscint i dtosach, más é Ciarraí é nó Dún na nGall agus ansin na Sasanaigh an dtuigeann tú agus tá na Sasanaigh ar an mbealach céanna mar tá fíor-dhifríocht go deo sa gcanúint. (Liam, 71 bliain d'aois)

Deir Peadar maidir le labhairt na Gaeilge i Sasana, 'bhuel, ní raibh aon *choice* againn, ní raibh aon Bhéarla againn. Nuair a d'fhág mise an áit seo ní raibh focal Béarla agam agus bhí sé an-*awkward* nuair a ghabhfá isteach i siopa nó rud eicint ach piocfaidh tú suas í agus tú ag dul ar aghaidh'. Déanann Peadar beag is fiú d'fhoghlaim an Bhéarla ach is féidir leis an timpeallacht chultúrtha a dtéann an t-imirceoir i ngleic léi tionchar nach beag a imirt ar chumas an duine an sprioctheanga a fhoghlaim: 'This situation can cause disorientation, stress, anxiety and fear. The

resulting mental state can produce a powerful syndrome of rejection which diverts energy and attention from second-language learning' (Schumann, 1986, 383). Tacaíonn taighde Schumann le fianaise Pat faoi na cúiseanna nár shealbhaigh fear aitheantais leis an Béarla:

Tá a fhios agam fear amháin, ba as Leitir Móir é agus níor labhair sé, bhí sé thall i Sasana i bhfad romhamsa agus níor labhair sé aon smid Bhéarla ó chuaigh sé anonn agus ní ghabhfadh sé amach ar an jab mura mbeadh sé in éineacht le dream as Conamara ann. Bhí sé dochreidte agus tá sé thall i gcónaí. Ní raibh aon Bhéarla aige agus bhí sé ag fanacht le daoine as Conamara ann. Bhí an Ghaeilge ar nós teanga na mbocht thall, go deimhin bhí sé ar nós teanga na mbocht anseo ná bac le thall ach nuair a ghabhfá anonn ansin bhíodh daoine amuigh thall agus bhí daoine ag ceapadh mar gheall gur as Conamara thú agus nach raibh agat ach Gaeilge go raibh tú mar a déarfadh siad thall *thick*, mar a déarfá, agus gur bobarún a bhí ionat. Ach bhí cuid acu sin a tháinig suas agus bhí an-*bhrains* acu ach ní bhfuair na créatúir *chance* é a úsáid. Mar bhí cuid acu sin iontach ag plé le rudaí eile agus bhí cloigeann iontach orthu le rudaí a dhéanamh, mar a déarfá. Ach ní raibh aon oideachas orthu agus nuair nach raibh Béarla agat [ní raibh an seans céanna agat]. (Pat, 64 bliain d'aois)

Le linn an agallaimh, rinne Pat cur síos ar ócáid eile ar casadh fear ó Chonamara air a bhí gan Béarla. Chothaigh an t-éagumas teanga dúshláin chumarsáide dó agus é i mbun siopadóireachta. Nuair a bhuail Pat leis an bhfear céanna roinnt blianta ina dhiaidh sin, ba a mhalairt de thaithí a bhí aige:

Go deimhin, an fear céanna a raibh mé ag caint air, casadh orm é cheithre bliain ina dhiaidh agus níor labhair sé Gaeilge liom agus Béarla ar fad a bhí aige. Agus bhí an dream seo timpeall air agus bhí mé ag caint i nGaeilge leis mar ní labhróinnse le aon duine a raibh Gaeilge aige thall ach Gaeilge. Ba chuma liom cá raibh mé, dá mbeinn istigh i gcomhlúadar duine eicint nach raibh ach Béarla aige, labhróinn Béarla ach mura raibh ann ach muintir Chonamara agus muid fhéin labhair tú Gaeilge ach ní raibh tada aige seo a mhac, ach Béarla. Rinne siad iontach ar an gcaoi sin. (Pat, 64 bliain d'aois)

Tagann scéal Pat le háiteamh Pierre Bourdieu go mbronnann cumas teanga cumhacht ar dhuine chomh maith le deis chumarsáide: ‘competence is also the capacity to command a listener. Language is not only an instrument of communication or even of knowledge, but also an instrument of power. A person speaks not only to be understood but also to be believed, obeyed, respected, distinguished’ (1977, 648). Ní raibh imirceoirí aonteangacha na Gaeltachta dall ar fheidhm seo an Bhéarla agus d’éirigh le rannpháirtithe an taighde an sprioctheanga sin a fhoghlaim. Seachas eisceacht anseo nó ansiúd is mar sin a bhí scéal uile na n-imirceoirí Gaeltachta, dar leo. Cé go raibh baill den phobal i dteagmháil le dhá ghrúpa de chainteoirí na sprioctheanga, an tsochaí áíochta agus an diaspóra Éireannach, mar a bheifí ag súil, is le pobal a dtíre féin a chomhshamhláigh siad. Má d’éirigh leo comhshamhlú leis an diaspóra Éireannach bhí deis acu, mar sin féin, filleadh ar a dteanga agus ar a gcultúr dúchais i measc a muintire féin. Modh cumarsáide thar aon ní eile a bhí i labhairt na teanga i measc na bhfear, mar a léirigh Peadar: ‘Bhí an *foreman* a bhí ar an jab, b’as Cois Fharraige é, agus bhfuil a fhios agat ní raibh sé chomh dona mar d’inseodh sé i nGaeilge duit céard a bhí le déanamh agus cén chaoi a ndéanfá é *and all that* ach tar éis píosa piocfaidh tú suas í’. Léirigh Áine go ndeachaigh sí féin agus a cuid gaolta i ngleic leis an éagumas teanga ar an láthair oibre trí aithris a dhéanamh ar na hoibrithe eile sa mhonarcha a raibh sí ag obair inti. Labhair siad Gaeilge ina measc féin, deir sí, agus d’fheidhmigh an Ghaeilge mar theanga rúnda go minic acu. Tagann sé seo le taithí Dhónaill Mhic Amhlaigh ar an láthair oibre áit a labhraíodh sé féin agus imirceoirí ó Chonamara an Ghaeilge i measc na Sasanach ann. Mura shamhláigh Mac Amhlaigh féin náire i dtaobh labhairt na Gaeilge i Sasana is a mhalairt de thaithí a bhí ag cuid de rannpháirtithe an staidéir seo ina taobh:

Oh yeah Connemara bastards! Bhí siad ag magadh faoi mhuintir Chonamara nuair a bhíodh muid ag labhairt an Ghaeilge [ach ansin nuair a bhí mé thall go deireanach, d’imeoidís as an mbealach, bhí an Ghaeilge ag teacht aníos, ní raibh aon náire í a labhairt.] Ach bhí náire ort í a labhairt, níor mhaith leat í a labhairt anois. Rud eile bhí droch-cháil ar Chonamara, bhíodh an *gang* seo ag imeacht a bhíodh ag bualadh agus ag marú a chéile, níorbh é chuile dhuine é, mar a déarfá, ach bhí an ghráin

ansin ar mhuintir Chonamara mar gheall air sin an dtuigeann tú? Bhí go leor den obair sin ann. (Pádraic, 70 bliain d'aois)

Bhíodh siad ag déanamh iontas cén fáth an raibh muid ag caint Ghaeilge agus bhí a fhios acu gur Éireannaigh muid agus shílfeá gur as *Third World* eicint eile a tháinig muid nuair a chloisfí muid ag caint Gaeilge. Agus tá sé deacair é sin a thuiscint inniu mar chonaic mé troid agus achrann tarraingthe mar gheall air, is cuimhin liom agus chonaic mé agus tharla sé do chuid mhaith. Éireannaigh eile ag rá linne, '*Why don't you speak English?*' Is uafásach é sin a rá le duine ar bith ach chonaic mé é sin agus tharla sé sin. Agus bhíodh siad ag tabhairt ainmneachaí gránna orainn agus chuile chineál rud mar sin agus tharraing sé troid agus chuile shórt agus siod togha Éireannaigh a bhí iontu fhéin anois. Chomh fada agus a bhain sé le chuile shórt Éireannach a bhféadfá cuimhniú air, idir damhsa Éireannach, ceol Éireannach, *football*, *hurling*, chuile shórt, Éireannaigh i ndáiríre ar chuile bhealach. Agus is cuimhin liom, d'fheicfeá iad Lá Pádraig i Sasana agus bhíodh *badgeannaí* móra agus *shamrock* istigh acu agus chuile shórt agus iad chomh Gaelach agus chomh hÉireannach, mar a déarfá. Ach nuair bhí an oíche thart dá mbeadh Gaeilge á labhairt ann, bhí siad anuas ar an nGaeilge. Ní raibh siad ag iarraidh an Ghaeilge a chloisteáil ar chor ar bith, an fáth a bhí leis sin, sin í an cheist nach bhfuil a fhios agamsa. Cén fáth go mbeifí anuas ar an nGaeilge? (Liam, 71 bliain d'aois)

Tá tionchar nach beag ag na hainmneacha a thugtar orainn ar fhorbairt na féiniúlachta, dar leis an teangeolaí John Edwards (2009, 2), agus is léir gur chothaigh an dímhéas a léirigh Éireannaigh áirithe i leith na Gaeilge náire i measc mhuintir na Gaeltachta. Níorbh iad na fir amháin a léirigh dearcadh diúltach i leith labhairt na teanga. Léirigh Máire go raibh an dearcadh céanna le sonrú i measc na mban Gaeltachta:

Máire: Gaeilge i gcónaí a bhíodh agam fhéin agus an cailín eile as Conamara ach níor mhaith léi-se go gcloisfeadh daoine muid ag caint Ghaeilge nuair a bhíodh muid amuigh so déarfadh sí liom 'bí ciúin, bí ciúin, tá duine eicint ag teacht'.

Rhona: Cén fáth meastú?

Máire: Níl a fhios agam. Éireannaigh eile a bhíodh iontu, an dtuigeann tú mé? As páirt eile d'Éirinn. Ar fhaitíos go mbeadh a fhios acu gurb as Conamara muid. Agus d'fhiafraigh duine eicínt di oíche amháin nuair a bhí muid ag an damhsa, d'fhiafraigh duine eicínt di 'cé as sibh?' agus dúirt sí 'as an Spidéal', ach níorbh as sin ar chor ar bith í, bhí sí i bhfad níos faide siar. Ach bhí an Spidéal, sin a déarfadh go leor de na daoine mar bhí náire orthu a rá gur as Conamara iad. Mar cheap muintir Chonamara gurbh iad fhéin an dream ba dona a bhí ann uilig, *I mean* sin a cheap siad. Nuair a théadh muid ag na *hallanaí* damhsa, bhí *hall* amháin ann go speisialta, *Elephant and Castle*, bhí troid ansin chuile oíche ag muintir Chonamara idir iad fhéin agus dá mbreathnódh aon duine cam orthu as aon áit eile, cheap siad go raibh chuile dhuine eile, (sin a cheapann mise a bhí ar a n-intinn agus tá mé ceart) cheap siad go raibh chuile dhuine eile níos fearr ná iad fhéin de bharr, bhíodh siad ag caint Ghaeilge idir iad fhéin agus chuile shórt agus dá ndéarfadh aon duine, agus dá mbreathnóidís cam orthu, bhí sé buailte acu. (Máire, 66 bliain d'aois)

Riachtanas sóisialta a bhí i gceilt na teanga dúchais i measc na nÉireannach go minic. Déanann an duine féinchinsireacht air féin de réir an ruda atá inghlactha sa phobal labhartha, dar le Bourdieu: 'At the basis of self-censorship is the sense of the acceptable' (1977, 655). Cé gur labhair Máire Gaeilge le muintir a baile féin dúirt sí gurbh fhearr léi a bheith i gcomhlúadar an phobail Éireannaigh i gcoitinne seachas pobal na Gaeltachta amháin. Is spéisiúil mar sin go ndearna sí iarracht Gaeilge a labhairt lena cuid páistí nuair a saolaíodh iad. Áitíonn an teangeolaí David Block go mbronnann an teanga cumhacht ar an duine i gcomhthéacsanna ar leith: 'It may be conceived of as positive when it enables and empowers individuals to act as members of communities of practice, thus creating subjects, and as negative when it constrains and weakens the capacity to act' (2009, 26). Chiallaigh na láithreacha éagsúla teanga go ndeachaigh imirceoirí na Gaeltachta i ngleic le 'negotiable identities' (2003, 21) mar a thugann na sochtheangeolaithe Aneta Pavlenko agus Adrian Blackledge orthu. Cé gur bhain náire le labhairt na Gaeilge i measc na

nÉireannach, mar shampla, thuig Máire go mba chuid lárnach de chultúr a pobail dúchais an teanga chéanna. Ní móide go raibh tionchar ag an tuiscint inbheirthe sin ar an rogha teanga lena páistí. Spreagtar daoine chun teanga a fhoghlaim ar chúiseanna comhtháiteacha agus ar chúiseanna feidhmiúla, dar le Schumann:

An integratively-orientated learner wants to learn the second language in order to meet with, talk to, find out about and, perhaps, become like speakers of the target language whom he both values and admires. An instrumentally-oriented learner is one who has little interest in the people who speak the target language, but wants to learn the language for more utilitarian reasons, such as getting ahead in his occupation or gaining recognition from his own membership group. (1986, 383)

Is spéisiúil an méid atá le rá ag Schumann maidir le spreagadh na foghlama a léamh i dtaobh imirceoirí na Gaeltachta. Chuaigh siad i ngleic le dhá phobal éagsúla a labhair Béarla, an tsochaí aíochta agus pobal a dtíre féin. Ba mhian le cuid mhaith d'imirceoirí Gaeltachta comhtháthú agus athchultúir leis an bpobal Éireannach sa tír aíochta ach bhain siad leas as an teagmháil a bhí acu leis an tsochaí aíochta le cur lena gcumas teanga. Ar ndóigh, ceist chasta atá anseo agus ní féidir ginearálú a dhéanamh ar imirceoirí uile na Gaeltachta. Is cinnte gur bhain ceisteanna pearsanta agus sóisialta leis an gceist chéanna. Níl i bhfoghlaim na teanga ach gné amháin den athchultúir, áfach agus ní féidir an gaol idir foghlaim na teanga agus an t-athchultúir a chruthú go héasca.

D'fhág rannpháirtithe na 1980dí agus na 1990dí an baile agus an Béarla ar a dtoil acu. Níor bhraith siad dearcadh diúltach i dtaobh labhairt na teanga dúchais sa tír aíochta. Chothaigh sé míthuiscintí le hÉireannaigh eile, mar sin féin, dar le Brendan: 'tá a fhios agat fhéin an *banter* a bhíonn idir muintir Chonamara, bhí go leor ag ceapadh go raibh muid seasta ag troid le chéile ach ní raibh riamh'. Chiallaigh labhairt na teanga i measc imirceoirí Chonamara i Meiriceá nár fhéad Éireannaigh eile iad a thuiscint:

Bheadh an dream taobh amuigh den Ghaeltacht ag glaoch *the Connemara crowd* orainn mar ní stopfadh muid, déarfadís go raibh sé

cosúil le teanga, tar éis gurbh Éireannaigh iad fhéin, ní chreidfidís go raibh muid ag labhairt an Ghaeilge mar go raibh sé cosúil le teanga as áit eicínt eile. Bhíodh muid ag caint chomh scioptha agus bhíodh sé deacair acu muid a thuiscint. (Maggie, 43 bliain d'aois)

Ba léir go raibh feidhm eisiach ag an teanga dhúchais sa dá chás seo. Dhearbhaigh Kate agus Maggie, áfach, gur chuir an tsochaí aíochta i Meiriceá spéis ar leith sa Ghaeilge agus ba mhinic a léirigh siad iontas i leith éagumas na nÉireannach i gcoitinne inti. Rinne Maggie codarsnacht idir a taithí féin agus taithí a cuid gaolta, imirceoirí iarchogaidh ó Chonamara, maidir le labhairt na Gaeilge i Meiriceá:

Thug mé faoi deara mo chuid uncaileachaí, chuaigh siad anonn sna caogaidí, bhí náire orthu sin an Ghaeilge a labhairt. Nuair a bhí muid thall i 1998, bhídís ag labhairt Gaeilge linne ach dá mbeadh muid amuigh i gcomhlúadar anois ag damhsachaí nó ag rud eicínt d'athródh mo chuid uncaileachaí ar an mBéarla tar éis go raibh daoine as Conamara ag an mbord a bhí in ann Gaeilge a labhairt. D'athróidís ar an mBéarla le náire. Fuair mé é sin an-suntasach. Bhí siad náireach. Tá a fhios agam gur dhúirt m'aintín liom go raibh sí náireach agus cheap sí, níor labhair sí an Ghaeilge ó 1952/53 agus go raibh náire uirthi í a labhairt mar gur chaill sí go leor di. *Now* ní chreidim é sin, ní chreidim go gcaillfeá do theanga, bhí neart as Conamara thart uirthi a bhféadfadh sí a dhul ag cleachtadh, a dhul ag caint, ach feicthear dhom gur iompaigh siad a ndroim ar an nGaeilge fíor-scioptha. (Maggie, 43 bliain d'aois)

Ainneoin drogall a bheith ar chuid de na rannpháirtithe iarchogaidh an Ghaeilge a labhairt sa tír aíochta, d'éirigh leo, mar sin féin, filleadh ar a mbailte trí labhairt na teanga dúchais le pobal labhartha na teanga sin, 'the warm fabric of memory, and the insisting call from afar, back home' (1994, 10) mar a thugann an scríbhneoir Trinh T. Minh-ha ar an gcleachtas seo. Ba chuid lárnach d'eispéireas imirce na bhfear a bhí i labhairt na teanga dúchais agus, cé gur bhain cruatan fisiciúil le hobair an lae, chinnigh comhlúadar Gaeltachta deiseanna sóisialta a thug faoiseamh ó shaol dian na hoibre. Ba nasc leis an mbaile a bhí i gcomhlúadar na dtithe tábhairne, dar leo, agus dá mbeadh litir faighte aniar ag duine eicínt bheadh nuacht ar an mbaile dúchais le fáil.

Gréasán tacaíochta a bhí sa phobal Gaeltachta ag na himirceoirí a d'imigh i dtréimhse na 1980dí chomh maith. Nuair a chuaigh Kate agus a fear céile go Meiriceá i dtosach, fuair siad árasán ar cíós ó bhean as Conamara agus, deir sí, 'bhí sé díreach cosúil le bheith sa mbaile agus an créatúr, bhí sí go hálainn linn, bhí sí nós mar a bheadh mamó thall againn, ag tabhairt aire dhúinn'. Bhraith Kate muintearas le pobal na Gaeltachta agus le pobal na hÉireann araon:

I Dorchester a bhí muid, Dorchester a d'fhan muid ocht mbliana déag agus bhí sé ar nós a bheith i lár na Ceathrún Rua. Bhí sé go hálainn ann mar beagnach chuile theach ar chuile shráid bhí Éireannach eicint ann nó bhí Éireannaigh ann agus rud amháin a bhí go hálainn faoi na hÉireannaigh, Rhona, ba chuma cén áit in Éirinn arbh as thú, Maigh Eo, Corcaigh, cibé cén áit, Éireannach a bhí ionat agus *straight away* bhí tú *connected* agus bhí *friends* nua déanta agat agus cairde nua déanta agat. (Kate, 45 bliain d'aois)

Ba é Brendan an t-aon duine de na rannpháirtithe a chuaigh ar imirce ina aonar. Dúirt sé nach 'raibh duine ná deoraí a raibh aithne agam orthu i ndáiríre píre a raibh mé in ann a dhul agus cnagadh ar an doras agus a rá "tabhair dhom seomra le haghaidh na hoíche". Léiríonn an cur síos a dhéanann sé ar an gcéad lá a chaith sé i Londain chomh láidir agus a bhí gréasán tacaíochta an bhaile dúchais:

Ní raibh cloiste agam ach ó dhaoine go raibh a leithéid d'áit ann agus *Kilburn, you know, something like that*. Tá Éireannaigh ansin, chuaigh mé an bealach sin, sin a rinne mé, mé fhéin agus mo mhála. Chuaigh mé isteach i *pub*, *just* bhí mé *pure lucky*, ní raibh mé ach dhá nóiméad taobh istigh den doras nuair a casadh an duine seo orm as an mbaile a bhí ina chónaí i Sasana le ceathair nó cúig de bhlianta, b'fhéidir tuilleadh. Agus bhí aithne réasúnta maith agam orthu agus ar an gclann agus ar a mhuintir agus bhí mé ag caint leis agus dúirt sé 'féadfaidh tú fanacht liomsa anocht' agus sin an chaoi é agus ansin fuair mé áit eile le fanacht, seomra agus d'fhan mé ansin scaitheimh. Agus faoin am sin ansin, thosaigh mé ag fáil aithne ar an dream a bhí i Sasana romham, agus thosaigh muid uilig ag teannadh le chéile, 'ó tá siad seo anseo agus tá

siad seo ansiúd'. Agus faoi dheireadh bhí mé féin ann, mo dheirfiúr, tháinig sí sin scaithín beag i mo dhiaidh fhéin agus a fear, as Conamara, agus tháinig mo dheartháir agus a bhean agus tháinig deartháir eile liom agus a *ghirlfriend* so bhí gang againn agus bhí mo cholceathar *next door*, bhí sé sin é fhéin thall cheana agus *girlfriend* leis sin. Agus b'as Conamara an chuid is mó acu agus *decideáil* muid uilig dhuil le chéile agus teach a fháil in áit eicint so thosaigh muid ag *squatáil*. (Brendan, 52 bliain d'aois)

Tagann taithí Brendan agus an tacaíocht a d'aimsigh sé i measc mhuintir a bhaile féin le heispéireas na n-imirceoirí iarchogaidh, na fir go speisialta. Cás eisceachtúil a bhí sa lóistín a d'aimsigh na ceithre lánúin seo ó Chonamara, áfach, Brendan ina measc, áit a ndearna siad suiteoireacht i dtithe de chuid comhairlí éagsúla i gcathair Londain. Chaith siad ceithre bliana ag aistriú ó theach go teach go dtí gur shocraigh cuid de na lánúineacha filleadh ar an mbaile nó a dtithe féin a cheannach. Le linn na tréimhse suiteoireachta d'éirigh le Brendan agus leis na lánúineacha Gaeltachta feidhmiú go sásúil mar bhaill dá bpobal dúchais sa tír aíochta. D'aithin siadsan agus imirceoirí eile an taighde seo Conamara mar bhaile dúchais ach d'éiligh a dtaithí imirce go gcaithfidís baile nua a chruthú dóibh féin thar lear. Chruthaigh na himirceoirí féiniúlacht ar leith laistigh den phobal diaspórach, áit ar chleacht siad nósanna maireachtála, traidisiúin agus ceol an phobail sin. Dhearbhaigh Brendan gur chothaigh an fhéiniúlacht Éireannach i Sasana pearsantach ar leith dó féin:

Dhéanfa rudaí i Sasana nach ndéanfa sa mbaile. D'éist mise le *Country and Western music* agus tá an ghráin anseo agam air, *you know*. *Mheetáilfeá an gang céanna you know*, oíche Dé Sathair, Dé Domhnaigh, i gcaitheamh an lae Dé Domhnaigh, díreach isteach ag tithe nó amach ag an *pub*. Níor ól mé fhéin aon deoir riamh ach ina dhiaidh sin fhéin bhíodh muid ag an *pub*, ag caint agus ag gabháil fhoinn agus ag ceannacht na páipéir. Seasta suas anuas *Kilburn* bhíodh an diabhal seo ag dul suas anuas le páipéir *IRA*, cheannófá iad sin agus léifeá iad agus b'fhéidir nach raibh suim ar bith agat ann. Cheannófá iad mar bhí chuile dhuine á gceannacht. Ag caitheamh *Majors*, tar éis go raibh siad deacair a fháil ann, bhí chuile Éireannach go brách ag caitheamh *Majors*, níl a

fhios agam, níl aon duine ag caitheamh *Majors* níos mó ach rudaí mar sin, níl a fhios agam cén fáth. (Brendan, 52 bliain d'aois)

Cuid dhílis den fhéiniúlacht Éireannach a bhí sa dianólachán chomh maith agus luaigh na fir a cuireadh faoi agallamh gur sna tithe tábhairne is mó a chaith siad a gcuid saorama. D'admhaigh Áine gurbh é an creideamh Caitliceach an rud ar bhunaigh sí féin agus muintir Chonamara a bhféiniúlacht air: 'Bhí muid i gcónaí ag dul ag an séipéal, bhí an t-aifreann againn i gcónaí *to identify with*, mar a déarfá, agus *mheanáil* sé sin go leor, bhí tú i gcónaí in ann do chreideamh [a bheith agat]. B'fhéidir nárbh é ag daoine eile ach muide anois as Conamara, bhí an-suim againn sa gcreideamh i gcónaí agus san aifreann'. Tagann sé seo le taighde Bronwen Walter ar imirceoirí Bolton i Sasana, áit ar dhearbhaigh cuid mhaith de na mná go mba dhlúthchuid dá bhféiniúlacht sa tír aíochta a gcreideamh (2001, 261). A mhalairt de thaithí a bhí ag fir Chonamara, dar le Peadar, agus cé go ndeachaigh sé ag an aifreann i dtús a thaithí imirce, mhaolaigh ar a chuid freastail de réir a chéile: 'bhí muid ró-bhusy ag obair agus ní rud é a gcuirfeadh muid aon suim ann *anyway*, cuir ar an gcaoi sin é'. Bhí ról ar leith, áfach, ag séiplínigh Éireannacha i saol sóisialta, cultúrtha agus spioradálta na n-imirceoirí, sa Bhreatain go háirithe. Déantar plé níos cuimsithí ar an ábhar sin i gCaibidil 6. Tá Mary Hickman den tuairim gur éirigh le himirceoirí Éireannacha iad féin a aithint leis an eaglais Chaitliceach i Sasana ach gurbh éigean dóibh cúl a thabhairt do chuid mhaith dá gcultúr dúchais san aitheantas sin (1999; 1995). Áitíonn Hickman go raibh sí mar phríomhaidhm ag an eaglais, sa tréimhse luath i ndiaidh Fhuascailt na gCaitliceach, go ndéanfaí féiniúlacht náisiúnach na n-imirceoirí Éireannacha a mhaolú agus go mbeadh an creideamh ar a bpríomhchomhartha aitheantais: 'The Catholic Church developed a strategy to win its Irish congregation to a version of Catholicism which entailed denationalization, attempting to substitute a religious identity for the Irish national identity which constituted the hallmark of Irish working-class communities in England' (1999, 184). Dearbhaíonn sí chomh maith go ndearnadh neamhaird do chultúr a dtíre dúchais i gcóras scolaíochta na heaglaise i Sasana (Hickman, 1999, 184-5). Tagann léamh Hickman le taighde Nilsen ar phobail Chonamara i Portland, Maine agus le taighde Bhreandáin Feiritéar ar phobail Ghaeltachta Iarthair Chiarraí i Springfield, Massachusetts, a léiríonn go raibh an creideamh Caitliceach seachas an teanga

dhúchais mar chroílár na féiniúlachta d'imirceoirí Gaeltachta i Meiriceá (Nilsen, 1991; Feiritéar, 1996).

4.3.4 Cúiseanna le teacht abhaile

Fiú má d'éirigh le cuid d'imirceoirí na Gaeltachta a dteanga agus cuid dá nósanna cultúir a chleachtadh i gcomhthéacsanna uirbeacha, léiríonn fianaise rannpháirtithe áirithe go mba mhian leo comhshamhlú leis an mórfhobal Éireannach i gcoitinne sa tír aíochta. Nuair nár éirigh nó nuair nár mhian le rannpháirtithe sin a dhéanamh, cothaíodh teannas go minic idir an dá phobal. Tugann faisnéis na rannpháirtithe léiriú tábhachtach ar stíl mhaireachtála na n-imirceoirí Gaeltachta agus beireann a gcuntais isteach i ndomhan na bhfear agus na mban Gaeltachta ar an gcoigríoch muid. Féachfar anseo le solas a chaitheamh ar na cúiseanna go ndearna imirceoirí an cinneadh saol na tíre aíochta a fhágáil agus filleadh ar a mbailte dúchais. Fiosrófar chomh maith cé chomh mór agus a chuir an aisling fhillte bac ar na himirceoirí Gaeltachta athchultúirí sa tír aíochta.

Déantar aisimirceoirí a rangú i ndá chatagóir sa taighde ar an aisimirce i gcoitinne, imirceoirí a raibh sé d'aidhm acu socrú sa tír aíochta ar bhonn sealadach agus iad siúd a raibh saol nua agus an imirce bhuan uathu. Comhlíonadh pleananna atá in aisimirce an chéad ghrúpa ach tá cúiseanna éagsúla le filleadh na n-imirceoirí sa dara cás. Tugann an socheolaí George Gmelch achoimre ar na cúiseanna sin sa scagadh atá déanta aige ar an litríocht ar ábhar na haisimirce. Filleann go leor imirceoirí le dualgais dá muintire a chomhlíonadh sa bhaile agus filleann imirceoirí eile mar nach féidir leo comhshamhlú le sochaí na tíre aíochta nó mar gheall go n-airíonn siad uathu an baile dúchais (1980, 137). Dearbhaíonn Gmelch, áfach, go bhfuil fadhbanna ar leith ag baint le saintréitheacht den chineál seo mar nach mbíonn pleananna cinnte ag imirceoirí go minic. Tagann áiteamh Gmelch le taithí cuid de na fir a cuireadh faoi agallamh don taighde seo. Níor smaoinigh siad ar an aisimirce i dtús a dtaithí imirce. Mar a dúirt Liam 'ní bhíodh *plan* ar bith mar sin agamsa ach sin mise, ní raibh daoine eile mar sin ach ní mar a chéile a bhíonn chuile bheirt a deir siad'. Ní raibh aon phleananna fadtéarmacha ag Noel ach oiread: 'ní raibh mé ag cuimhneamh air i ndáiríre. Is dóigh, an t-aon rud a bheadh ag cur inní orainne go mbeadh a ndóthain airgid againn le haghaidh an Nollaig, le theacht abhaile agus sin an chaoi a mbeadh muid i ndáiríre'. Fiú nuair a bhíonn sé d'aidhm ag imirceoirí filleadh ar an

mbaile, is minic nach n-éiríonn leo an aidhm sin a chur i gcrích mar a léirigh Áine ina hagallamh: ‘ó ba mhaith liomsa i gcónaí, bhí sé riamh i mo chloigeann a theacht abhaile [...] Bhí an baile ansin i gcónaí. *No way* go raibh muid ag dul a socrú i Sasana *but there* bhí muid ann os cionn leathchéad bliain tar éis é sin’. Nuair a bhuail tinneas a fear céile, b’éigean dóibh fanacht sa tír aíochta de bharr go raibh an córas sláinte níos fearr ann:

In those days, d’fhan tú san áit a cheap tú ab fhearr a bheadh an sláinte i dtaobh *surgery and that* arbh éigean dó a bheith aige. Bhí sé níos feiliúnaí aige a bheith thall *for that* agus de réir a chéile bhí na gasúir againn agus ansin thosaigh na gasúir ag dul ag an scoil agus an chéad rud eile bhí tú *mixeáile* isteach agus socraithe isteach, ní fhéadfá a bheith ag tarraingt na ngasúir anseo agus ansiúd. (Áine, 74 bliain d’aois)

Nuair a shocraigh a hiníon filleadh ar Chonamara, áfach, thug sé seo spreagadh d’Áine agus dá fear céile teacht ar chinneadh an rud céanna a dhéanamh. Chothaigh na tréimhsí ar saoire mian aisimirce in iníon Áine agus deir sí ina taobh: ‘bhí Fiona *especially* i gcónaí, bhí *pull* eicínt ag Conamara uirthi ó bhí sí ina gasúr, bhí rud eicínt ansin i gcónaí. Bhí siadsan ag teacht anall agus *of course* bhídís i gcónaí a rá “ba cheart daoibh *moveáil* siar”, rinne muid é’.

Thug cuid mhaith d’imirceoirí na hÉireann cuairt ar an mbaile ar bhonn rialta le linn a dtaithí imirce, imirceoirí na Gaeltachta ina measc. Chruthaigh na tréimhsí ar saoire meon leithleach i dtaobh an bhaile dúchais agus i leith shaol na tuaithe. D’éirigh le himirceoirí i Sasana filleadh ar an mbaile ar a laghad dhá uair sa bhliain agus d’fhill imirceoirí Mheiriceá ar an mbaile sa samhradh de ghnáth. Tá fianaise ar chuma fhisiciúil na n-ógánach a bhí fillte ar saoire le fáil i bhfaisnéis na rannpháirtithe agus dhearbhaigh siad ar fad gur bhain siamsaíocht agus craic le filleadh na n-imirceoirí ar a gceantar dúchais. Éilíonn luachanna an phobail go bhfillfeadh an duine ar a bhaile dúchais ar bhonn rialta, dualgas nach bhfuil imirceoirí dall air. Mar a deir an criticeoir David Morley: ‘As migrants they understand themselves to be morally obliged to make regular return visits, as they negotiate the respective claims of their “home and away” identities, and continually refashion their identities as they travel through time and space’ (2000, 53). Thuig an scríbhneoir Dónall Mac Amhlaigh na

teorainneacha a leag éilimh sin an phobail agus mianta an imirceora Éireannaigh, ar dheiseanna taistil an imirceora:

The man or woman who must spend every annual holiday at home in Ireland (because not to do so would be unthinkable) is disadvantaged by comparison with the person at home in Ireland who can go as far as his money will take him when the old holidays come round. I know many men like myself who would love to visit a European country, or the States, but who, monetary considerations apart, find that the year would not be tolerable if they did not take the annual run home. (1981, 8)

Anuas ar na dualgais a bhaineann lena leithéid de staid shóisialta, imríonn an tsaoire sa bhaile tionchar nach beag ar an mian aisimirce chomh maith. Baineann imirceoirí leas as an tréimhse chun nascanna a chothú le pobal an bhaile dúchais agus chun cur lena gcumas athchomhtháthaithe iar fhilleadh dóibh. Tagann sé seo leis an tábhacht a leagann taighdeoirí eile sa ghort ar an tsaoire sa bhaile dúchais (Ní Laoire, 2007a; Teerling et al., 2010; Christou 2006). Go deimhin, is minic a spreag na tréimhsí ar saoire an cinneadh aisimirce i measc rannpháirtithe an taighde seo. Tagann sé seo le taighde Gmelch: 'The desire to return often surfaces during vacation trips home. Perhaps not entirely satisfied with factory work and city life, and exalted by open space, blue sky, clean air, an easygoing pace of life, and the friendliness of people at home, the migrant begins to seriously consider a new life at home' (1980, 139). Ba le linn saoire sa bhaile i gcomhluadar a muintire, a rinne Bernadette an cinneadh Meiriceá a fhágáil lena teaghlach:

Tháinig muid abhaile le haghaidh laethanta saoire agus bhí an aimsir go hálainn anseo [...] Bhíodh muid ag teacht abhaile ar saoire agus bhíodh mo chroí briste ag dul ar ais ansin ag fágáil mo mhuintir. Agus bhí mé ag rá má fhanann muid i Meiriceá anois, ní bheidh a fhios acu cé hiad mo mhuintir. (Bernadette, 57 bliain d'aois)

Shainigh an tréimhse sa bhaile an tábhacht a bhain le timpeallacht chultúrtha an bhaile. Thug sé an easpa teagmhála le gaolta agus an ceal deiseanna sóisialta a bhí ar fáil i Meiriceá chun solais:

Chaithfinn theacht abhaile chuile shamhradh, ní raibh bealach ar bith eile ann, chaithfinn theacht abhaile. Mar gheall ar mo mhuintir. Bhí na gasúir óg agus bhí mé ag iarraidh go gcuirfeadh na gasúir aithne ar mo mhuintir. Ghabhfadh mo mhuintir anonn chuile Nollaig, tá siad an-mhaith ar an gcaoi sin agus tá siad ag dul anonn i gcónaí *so* d'fheicfidís mo mhuintir faoi Nollaig agus d'fheicfidís arís sa samhradh iad *so* bhí mé ag iarraidh go gcuirfidís aithne orthu. (Maggie, 43 bliain d'aois)

Ó bhíodh muid craiceáilte ina dhiaidh, *just* an t-aer úr agus is dóigh gurbh shin é, bhíodh muid i gcónaí nuair a thagadh muid abhaile agus go raibh muid i gcónaí ag cuimhneamh air seo agus bhíodh muid a rá beidh muid sa mbaile lá breá eicínt, beidh muid sa mbaile. (Kate, 45 bliain d'aois)

Shamhlaigh na himirceoirí ar fad gurbh í Éire an tír ab fhearr chun a bpáistí a thógáil inti agus chothaigh siad nascanna áite agus pobail sna tréimhsí sin ar saoire. Chiallaigh dualgais chlainne, go gcaithfeadh Pádraic filleadh ar an mbaile go rialta. Cé go raibh sé ag obair i Sasana, d'fhan a bhean sa bhaile ag tógáil a bpáistí mar nach raibh sí sásta go mbéarfaí ná go dtógfaí i Sasana iad. Chuir nasc Phádraic leis an mbaile bac lena chuid deiseanna socrú sa tír thall, dar leis:

Bhí mé socraithe síos ann ach ag an am céanna bhí mé ag teacht ró-mhinic anseo [Conamara], *no good* mar a déarfá. Níorbh fhearr dhuit cúpla bliain, cuma cá ngabhfaidh tú mura bhfanfaidh tú cúpla bliain imithe agus má thagann tú agus cúpla mí a chaitheamh anseo tá sé ag dul, tá sé ag dul tú a chur as cor, mar a déarfá. Tá do chuid sábháilte stopaithe agus chuile shórt, tá an rud a bhí sábháilte agat caite agat agus bhfuil a fhios agat, tá, tá sé sin ann. Bhí Sasana go maith, bhí tú in ann a dhul anonn agus anall ann uair ar bith an dtuigeann tú. Bhí tú in ann imeacht ar maidin uair ar bith agus bhí tú in ann a dhul anonn arís tráthnóna, ar an *bplane*. (Pádraic, 70 bliain d'aois)

Má bhain éascaíocht le cóngarachta Shasana, is léir gur bac athchultúraithe agus eacnamaíoch a bhí ann chomh maith. Tugann Berry 'sojourners' ar imirceoirí dá leithéid agus cuireann a staid éiginnte dúshlán rompu san athchultúrú, dar leis: 'the

process of becoming involved in the plural society is complicated by their knowledge that they will eventually leave [...] Thus there may be a hesitation to become fully involved, to establish close relationships, or to begin to identify with the new society' (2006, 30). D'fhill an chuid is mó de na haisimirceoirí ar an mbaile dúchais ar bhonn rialta ach a mhalairt de thaithí a bhí ag beirt de na rannpháirtithe sa taighde seo. Cé gur chuir imirce Pat uaigneas ar a mháthair, ba é tuairim a athar go gcuirfeadh cruatan fisiciúil Shasana dlús faoina aisimirce: 'dúirt m'athair léi ar chuma ar bith, "ó muiise" a deir sé "ná bac leis, ní bheidh sé dhá mhí thall ann go mbeidh sé abhus arís. Fan go ngabhfaidh sé ag *diggáil* thall ansin", ach tháinig mé anall timpeall, bhí sé déarfainn ocht nó naoi de bhlianta ina dhiaidh nuair a tháinig mé anall'. Cé gur aithin siad ceantar Chonamara mar bhaile dúchais, d'éiligh timpeallacht shóisialta agus oibre na coigríche go gcaithfeadh imirceoirí na Gaeltachta iad féin a chur in oiriúint do shaol na tíre sin. Maraon le Colm Cháit Anna i scéal an Chadhnaigh, 'Tnúthán an Dúchais' (1948) chuir líon na mblianta a bhí caite ag Pat sa tír aíochta agus an easpa ama a bhí caite ina bhaile dúchais aige, moill ar a aisimirce féin:

Bhí an-ghrá i gcónaí agam d'Éirinn agus d'Éireannaigh agus don Ghaeltacht agus don Ghaeilge, ach nuair a bheidh tú píosa bailithe, tá sé cosúil le chuile shórt, socróidh tú síos ann agus beidh tú ag rá leat fhéin 'tiocfaidh mé abhaile an chéad bhliain eile ann'. Agus dá mbeadh tú ag teacht chuile bhliain, mura dtiocfaidh tú abhaile, *misseálfaidh* tú é ach mura mbeidh tú ag teacht abhaile go minic ní *mhisseálfaidh* tú chomh mór sin é agus ba shin é. Nuair a phós mé tháinig me níos minicí agus cineál, níl a fhios agam cén chaoi raibh sé ach chaillfeá an ceangal a bhí agat leis an áit, bheithfeá ag rá 'tá mé ag dul abhaile' ach bhí an baile déanta agat thall dhó. Bhí cairde eile agat ann agus an dream a raibh aithne agamsa orthu bhí siad thall ann. An chuid is mó a bhí comhaois liom fhéin bhí siad i Sasana agus bhí siad ag obair i Sasana. Agus b'fhéidir go raibh an chuid is mó acu in éineacht linn nó mura mbeadh, chasfaí dhuit iad i Londain nó Lá Pádraig nó chasfaí dhuit iad oíche Stiofáin nó áit eicint *so* de réir mar a bhíonn tú thall leis na blianta is deacra teacht abhaile. (Pat, 64 bliain d'aois)

Dhearbhaigh Liam é féin gurbh é nós na n-imirceoirí Éireannacha filleadh ar an mbaile i dtréimhse na Nollag go speisialta, ach níor chleacht sé féin an nós céanna: ‘tháinig mé abhaile tar éis dó nó trí de bhlianta i dtosach agus d’fhan mé sa mbaile cúpla mí. Agus d’imigh mé arís agus níor tháinig mé abhaile go naoi nó deich de bhlianta. Ní raibh an *plan* sin ar chor ar bith agam’. Nuair a d’fhiafraigh mé de Liam an chúis a bhí aige leis seo, dúirt sé: ‘Níl a fhios agam, níl a fhios agam fhéin é sin’. Dhearbhaigh siad beirt go raibh tarraingt ag scléip agus ag craic an chomhluadair Éireannaigh orthu thall agus bhain saoirse ar leith le saol luaineach an náibhí. Cé go raibh sé deacair ar imirceoirí áirithe an aisimirce a chur i gcrích, chiallaigh an dílseacht agus an dlúthcheangal a bhí acu lena mbailte dúchais nach bhféadfaidís athchultúrú go hiomlán leis an tír aíochta ach oiread. Ní cinneadh deonach a bhí i gcinneadh aisimirce Liam ar deireadh, áfach, ach gurbh éigean dó fanacht sa bhaile nuair a chaill sé a shláinte.

Is minic a fhiosraíonn taighdeoirí sa ghort seo na cúiseanna go bhfilleann imirceoirí ar a mbailte dúchais. Ar éirigh leo nó ar theip orthu sa tír aíochta?: ‘Do they return because they have failed to adapt to their surroundings or achieve the “good life” they had expected? Or did they fare reasonably well, choosing to return not because of discontentment but because they felt there were important advantages to living in their homeland which were not available abroad?’ (Gmelch, 1980, 141). Is féidir cuid mhaith de na rannpháirtithe sa taighde seo a rangú sa dara catagóir. Cé go n-áitíonn taighdeoirí áirithe go mbíonn drogall ar imirceoirí filleadh ar a dtíortha dúchais nuair a saolaítear páistí dóibh, dhearbhaigh an chuid is mó de rannpháirtithe an taighde seo go ndearna siad an cinneadh aisimirce bunaithe ar na riachtanais shóisialta agus chultúrtha a shamhlaigh siad a bhí ag a bpáistí, riachtanais nach bhféadfaí freastal orthu sa tír aíochta. Déanann páistí an scoilt idir an dúchas agus an cultúr a shoilsiú, dar le Breda Gray: ‘anxieties about racial and cultural purity and transmission are often displaced onto the child or potential child of Irish migrant parents as these children represent a break between place and culture’ (2006, 208). Áitíonn Caitríona Ní Laoire gur cuid dhílis den chinneadh aisimirce iad cúrsaí clainne: ‘The decision to return is often explained in terms of belief that Ireland is a good place in which to bring up children’ (2011a, 1255). Tacaíonn faisnéis rannpháirtithe na chéad ghlúine le taighde Ní Laoire agus luaigh an chuid is mó díobh a bpáistí mar chúis lárnach dá gcinneadh aisimirce:

An fáth is mó a *mhoveáil* mé go hÉirinn ná bhí mé ag iarraidh, bhí mé ag ceapadh go mbeadh saol níos sábháilte agus níos fearr agus meas a bheith acu ar mo mhuintir agus go mbeadh eolas acu ar mo mhuintir, agus an dream, agus cá mba as iad agus seo agus siúd *so* bhí mé ag rá go mbeadh an áit seo níos sábháilte acu agus go mbeadh siad in ann a bheith taobh amuigh ag spraoi agus nach mbeadh aon imní agam dóibh agus sin an chaoi ar tharla sé *so* d'oibrigh rudaí amach go maith. (Bernadette, 57 bliain d'aois)

Is é an plean a bhí ann theacht anall nuair a bheadh na gasúir ag aois áirid leis na gasúir a thógáil in Éirinn agus sin é a rinne muid. Bhuel, cheap mé go raibh an córas oideachas níos fearr anseo. Bhí mé ag iarraidh iad a thabhairt ar ais go gcuirfidís níos mó aithne ar a seanmháthair agus seanathair. Go bhfásfaidís suas in Éirinn an chaoi a d'fhás muide suas, go leor saoirse ag baint leis. (Maggie, 43 bliain d'aois)

Tá mianta Maggie bunaithe ar an óige a chaith sí féin i gConamara. Déanann an timpeallacht idéalach a shamhlaítear leis an mbaile dúchais dlisteanú ar an gcinneadh aisimirce agus is minic a chuireann aois na bpáistí dlús faoin gcinneadh céanna:

Bhuel dá bhfágfadh muid níos faide é, dá mbeidís 16 nó 17, déarfainn nach dtiocfaidís abhaile linn *so* bhí muid ag rá uair eicínt is dóigh go dtiocfadh muid abhaile nuair a bheadh na gasúir tógtha, bhfuil a fhios agat le haghaidh *retirement* nó rud eicínt agus tá mé *glad* go rinne muid an rud ceart *really*. (Mairéad, 49 bliain d'aois)

Thug mé na gasúir abhaile agus ba shin an rún a bhí agam mar dúirt an bhean, dá bhfanfadh aon duine de na gasúir thall agus iad ag fáil ceangailte le duine eicínt nach ngabhfadh sí féin abhaile agus ní raibh mé ag iarraidh go dtarlódh sé sin mar bhí siad tógtha ina nÉireannaigh thall. (Pat, 64 bliain d'aois)

Tagann na mianta a léiríodh i dtaobh thógáil na bpáistí le haois agus le stádas clainne na rannpháirtithe nuair a bhí an cinneadh fillte á dhéanamh. Díol spéise é gurb í seo an chúis is coitianta a luaigh rannpháirtithe maidir lena n-aisimirce. Tarlaíonn sé go

minic sa taighde socheolaíoch go ndéanann rannpháirtithe cúis amháin a thabhairt le cinneadh atá déanta acu. Tá cúis ar leith leis seo dar le Gmelch: 'This is done to reduce the cognitive dissonance or psychological discomfort that results from having to make a decision where there are two or more alternatives' (1980, 140). Áitíonn Naomi Bushin ina taighde féin ar an tionchar a imríonn páistí ar chinntí imirce i gcoitinne, gur shlí éasca chun cinntí a dhlisteanú is ea riachtanais a bpáistí (2009). D'fhéadfaí a áiteamh gur bhain cinneadh aisimirce rannpháirtithe an taighde seo lena mianta féin chomh maith agus go mba mhian leis na rannpháirtithe filleadh ar a ngaolta agus ar an tearmann a shamhlaigh siad lena mbailte dúchais. Is léir i gcásanna áirithe nach raibh saol na cathrach ag teacht leis na himirceoirí sin a thuilleadh:

Bhí mé ag iarraidh na gasúir a thógáil i ndáiríre anseo agus bhí mé ag fáil cinéal *fed up* freisin. Bhíodh muid ag *travelláil* go leor, ag *travelláil* síos go Londain chuile lá agus bhí mé bailithe ar maidin ag leathuair tar éis a cúig agus ní bhínn sa mbaile go mbíodh sé an hocht nó leathuair tar éis a hocht agus bhí rudaí piotha suas anseo *anyway so* bhí mé rá liom fhéin mura n-imeoinn, tá a fhios agat, bheadh mo chuid gasúir ró-shean, chaithfinn fanacht go mbeidís réitithe ón scoil agus dhíol muid suas agus rinne muid an áit seo. (Noel, 44 bliain d'aois)

Cé gurbh iad a páistí an chúis is mó a luaigh Bernadette lena haisimirce féin, sainíonn a cuid faisnéise nach raibh an muintearas céanna aici le pobal na hÉireann i Philadelphia agus a bhí i mBoston. Is léir gur chuir sé seo ag smaoineamh ar an mbaile í:

I *Philadelphia*, ní raibh na daoine ar nós *Boston*. Cúpla *friend* a bhí agamsa ní fhéadfá a dhul go dtí iad agus *ringeáil* an *doorbell*, caithfidh tú glaoch orthu ag rá go bhfuil tú ag teacht, agus i m*Boston* ní raibh sé sin ann. D'fhéadfá bualadh isteach uair ar bith ach bhí sé difriúil i *Philadelphia*. Bhí muid ann ocht mbliana go leith, níor thaitin sé liom, níor shocraigh mé síos ann. Bhuel ní raibh muid *supposeáilte* fanacht ann ach bliain nó dhá bhliain agus a dhul ar ais go *Boston* ach ansin ní dheachaigh muid ar ais go *Boston* agus dúirt mé 'níl mé ag dul a fanacht i

Philadelphia, either Boston anois nó dul go hÉirinn' so bheartaigh muid a dhul go hÉirinn. (Bernadette, 57 bliain d'aois)

Tagann faisnéis na rannpháirtithe le taighde Ní Laoire, áit a ndéanann aisimirceoirí nasc idir an staid saoil ag a bhfuil siad agus áit ar leith. Cuireann saolú a bpáistí tús le céim nua ina saol agus samhlaíonn siad an baile dúchais mar an áit is fearr chun an chéim sin a chur i gcrích.

Bhí sé de mbian ag cuid mhaith de na rannpháirtithe filleadh ar an mbaile sa todhchaí ach tá sé suntasach, mar sin féin, nár labhair ach beirt acu (Kate agus Maggie) Gaeilge lena gelann. Ní raibh na rannpháirtithe eile in ann aon chúis a thabhairt leis seo, ach is cinnte go mbaineann défhiús leis an gceist chéanna, mar a léiríonn Bernadette:

Bhuel bhíodh muid ag labhairt Gaeilge lena chéile agus nuair a bhíodh muid ag iarraidh rud eicint a rá nach mbeadh fios acu sin air, labhraíodh muid i nGaeilge. Ach níor chuimhnigh mé, bhuel, ní raibh a fhios agam cinnte go raibh mé ag teacht abhaile agus níor chuir mé aon suim ann ag labhairt Gaeilge leo. (Bernadette, 57 bliain d'aois)

Nuair nach raibh sé i gceist ag na rannpháirtithe filleadh ar Chonamara sula raibh na páistí in aois scoile ba léir go ndearnadh an cinneadh Béarla a labhairt leo, fiú nuair ba Ghaeilgeoirí an bheirt tuisimitheoirí. Ba í an Ghaeilge an chéad teanga a labhair Máire lena páistí go dtí gur chuir a cairde Éireannacha in iúl di go gcothódh an teanga dhúchais fadhbanna don pháiste sa chóras oideachais:

Thosaigh mé ag labhairt Gaeilge leo ar dtús, beagán, agus dúirt mé, 'meastú an gcoinneoidh mé suas é nó...?' Mar ní raibh aon chuimhne againn teacht abhaile ag an am. Ach i gcónaí, bhí sé ar m'intinn a theacht abhaile, ba mhaith liom go mbeadh na gasúir tógtha in Éirinn agus sin an fáth gur thosaigh mé ag caint Ghaeilge. Ach bhí cairde agam as áiteanna eile, Éireannaigh, agus bhí siad ar cuairt agam agus d'airigh sí an iníon is sine agam ag rá 'te, te' leis an tine agus thosaigh siad ag gáire. Agus 'sea' a dúirt mise, 'tá mé ag caint beagán Gaeilge léi' agus dúirt sise liom, 'cén ghraithe atá aici dó? Mar nuair a ghabhfaidh sí ag an scoil ní

bheidh aon mhaith di ansin, sé an chaoi go mbeidh sé á cur amú nó rud eicint' agus dúirt mise 'meastú?' Ach ní mórán a bhínn á labhairt ina dhiaidh sin, b'fhéidir beagáinín. (Máire, 66 bliain d'aois)

Ní raibh na dualgais chlainne chéanna orthu siúd a d'fhill ar an mbaile ina n-aonar mar a léiríonn cás Brendan: 'Sé an chaoi ar airigh mé ná an chaoi ceanann céanna a d'airigh mé nuair a bhí mé ag imeacht as, bhí mé ag éalú as áit amháin go dtí áit eile, *just* ní raibh aon *choice* agam, dá ndéarfadh duine ba é an gealach an áit ab fhearr a dhul *I would try to go there, you know*'. Ba léir gur bhain saol luaineach na dtithe tábhairne le hógánaigh a bhí i dtús a dtaithí imirce agus níor fheil an saol céanna dóibh siud a bhí ag dul in aois. Nuair a d'fhiafraigh mé de Pheadar cén chúis a shocraigh sé féin teacht abhaile, dúirt sé: 'Bhuel athraíonn chuile dhuine a intinn agus gheobhaidh tú tuirseach is dóigh de bheith ag imeacht i gcónaí agus nuair atá tú ag imeacht amach sna blianta déarfadh tú leat fhéin "gabhfadh mé abhaile agus socróidh mé síos". Rinne mé an teach seo ansin agus dúirt mé liom fhéin "*that's it*". Soláthraíonn taighde Gerard Leavey, Sati Sembhi agus Gill Livingston (2006) grinnléargas ar phobal aosta na hÉireann i Londain ó thaobh cúrsaí féiniúlachta de agus ar a gcaillteanais chultúrtha sa chiall is leithne. Cuid dháilís í an mhian aisimirce d'eispéireas díláithrithe an ghrúpa sin is cosúil. Ainneoin sin, dhearbhaigh tuairisc Elizabeth Malcolm ar aisimirce na seanóirí Éireannacha sna nóchaidí gur beag líon na n-imirceoirí aosta a bhí ag filleadh ar a dtír dhúchais sa bhliain a foilsithe (1996, 14). Fágann sin go bhfuil líon mór imirceoirí aosta i gcathracha Shasana a bhraitheann as alt agus atá lonnaithe sa staid éiginnte sin, idir dhá áit (Winston, 2000). Léiríonn an taighde socheolaíoch agus síceolaíoch ar an bpobal le blianta beaga anuas go bhfuil líon mór de sheanóirí Éireannacha ag maireachtáil i lóistín faoi bhun an chaighdeáin (Bennett, 1991; National Economic and Social Council, 1991) agus go bhfuil go leor díobh i ndrochshláinte fhisiciúil agus mheabhrach (Greenslade, 1997; Leavey, 1999). Iarracht atá i dtaighde Liam Greenslade nasc a dhéanamh idir easláinte intinne agus fhisiciúil an diaspora Éireannaigh agus easnamh féiniúlachta agus comhshamhlaithe an imirceora (1997, 51). Léirigh faisnéis Phádraic agus Pheadair go mba uaigneas i ndiaidh an bhaile a chuir dlús leis an dianólachán i measc mhuintir Chonamara. Dar leo, bhí na himirceoirí úd a bhí tar éis teip ina n-iarrachtaí imirce den tuairim nach bhféadfaidís filleadh ar a mbailte dúchais an athuair:

Bíonn siad ag caint ar mhuintir Chonamara i dtaobh an óil, bhí muintir Chonamara uaigneach ann. Bhí daoine ann nár shocraigh síos riamh ann agus ní raibh siad in ann a theacht abhaile agus ní raibh aon áit sa mbaile acu agus bhí an t-ól ag breith orthu agus bhí an t-uaigneas. Bhí go leor dhó sin ann, bhí. (Pádraic, 70 bliain d'aois)

Bhuel feicfidh tú cuid acu uaigneach ann i ndiaidh an bhaile agus cuid acu b'fhéidir nach bhfuil ag obair, cuid acu nach raibh aon áit acu le codladh, bhí go leor acu ann. Agus d'fheicfeá istigh sa *bpub* iad agus thiocfaidís go dtí thú ag iarraidh luach deoch nó luach *feed* le n-ithe, is minic chonaic mé tarlaithe é sin *but* sin an saol. (Peadar, 69 bliain d'aois)

Chuaigh cás na seanóirí Éireannacha i Londain i gcion ar Brendan i dtréimhse na 1980dí chomh maith agus rinne a ndrochstaid siúd dlisteanú ar a chinneadh fillte féin:

An seandream a bhí ann riamh, bhreathnófá orthu agus déarfá 'níl mé ag iarraidh a bheith mar seo'. Bhíodar píosa mór ann agus bhí sé chomh deacair acu sin éirí agus málaí a phacáil agus a dhul siar abhaile mar bhíodar chomh fada imithe as. Ní raibh aon aithne acu ar thada eile ach an seomra ocht dtroigh fá ocht dtroigh a bhí acu, é sin agus an *landlady* agus an cupán tae agus an *pub*. Agus bhíodar mar sin agus ní raibh tada acu sin, chuile phingin beo a bhí acu bhí sé caite. Is iomaí uair a chuimhnigh mé, céard a tharla dhá leithéidí sin nuair a bhíodar ró-shean le dhul ag obair, cuid acu bhíodar gar go maith dhó, bhíodar imithe ó na caogaidí agus ó na seascaidí, bhíodar tosaithe fáil ró-shean le bheith ag obair agus níl a fhios agam céard a tharla dóibh mar ní raibh aon duine ag tabhairt aire dóibh. (Brendan, 52 bliain d'aois)

Chomh maith le riachtanais shóisialta agus chlainne, dhearbhaigh Bernadette agus Máire gur fhill siad le bás a fháil ina mbailte dúchais. Ní mian í seo a léiríonn seanóirí amháin, is léir, agus léirigh Bernadette an mhian seo go luath ina saol thall: 'bhínnse i gcónaí ag rá le m'fhear céile "má chailltear anseo mé tug go hÉirinn mé, níl mé ag iarraidh a bheith curtha anseo"'. Bhí taithí ag beirt eile de na rannpháirtithe,

Peadar agus Brendan ar choirp a ngaolta a bhreith abhaile le bheith curtha san fhód dúchais. Cé nár thaobhaigh deirfiúracha Pheadair an baile chomh minic tar éis bhás a máthar, bhí sé curtha ina luí acu ar a ndeartháir iad a thabhairt abhaile chun adhlactha lena muintir:

Cailleadh beirt deirfiúr liom fhéin i Sasana agus thug mé anall chaon chorp acu mar dúirt siad liom cibé céard uair a gcaillfí iad dá mbeinn fhéin beo iad a thabhairt abhaile go raibh siad ag iarraidh a bheith curtha sa mbaile. (Peadar, 69 bliain d'aois)

Tá dúshlán ann do ghaolta an duine mhairbh sa phróiseas fillte seo ach ba bhuntáiste do Pheadar na blianta a bhí caite aige thall:

Tá trioblóid go leor leis sin scaití mura bhfaighidh tú chuile shórt éasca thall. Ach bhfuil a fhios agat tá sé *alright* ach caithfidh tú a dhul anonn agus caithfidh tú a dhul ag an *funeral home* agus caithfidh tú a dhul chuig an *coroner* agus caithfidh tú a dhul ag iarraidh *death certificate* ag an *registry office*. Ní raibh mise go dona mar bhí a fhios agam Londain ach abair dá dtiocfadh duine eicint anonn nach raibh i Londain riamh bheadh jab aige nó aici.

Chuaigh Brendan i ngleic le dúshlán an turas fillte seo nuair a cailleadh a dheartháir thall. Le linn do Brendan a bheith ag cur síos ar na riachtanais a bhí le comhlíonadh agus corp á thabhairt abhaile d'fhiafraigh mé de an raibh aon chaint ag an am a dheartháir a chur thall, thug sé an freagra seo orm: 'É a chur thall? Chartódh sé a bhealach aníos as, sin siúráilte, bhí an ghráin aige ar Shasana. Bhí an ghráin aige ar an áit, ar Shasana agus ar chuile shórt ann'. Dearbhaíonn Brendan nach bhfillfeadh a dheartháir ar an mbaile dúchais lena bheo, mar sin féin, mar go raibh sé scartha óna bhean agus óna chuid gasúr. Ba teip a bheadh san aisimirce sin, dar leis, agus saol éiginnte atá i ndán don imirceoir nach gcomhlíonann riachtanais shóisialta agus cultúrtha an bhaile is léir. Léiríonn an ráiteas céanna le Brendan an mhian shíoraí san imirceoir filleadh ar an bhfód dúchais. As na lánúineacha ar fad ar chónaigh Brendan leo i Sasana, tháinig siad uilig abhaile mar a deir sé 'ina seasamh nó ina luí'. Tá mian an imirceora filleadh ar an mbaile le bheith adhlactha san fhód dúchais ina mian

sheanbhunaithe i bpobal Gaeltachta Chonamara le fada an lá agus déanfar plé níos cuimsithí ar an ábhar i gCaibidil 6.

4.3.5 Taithí iar fhilleadh dóibh

Ag tarraingt ar na tuiscintí luachmhara a sholáthraíonn an litríocht ar an aisimirce Éireannach agus ar choincheap an bhaile, fiosrófar eispéiris athlonnaithe na rannpháirtithe sa chuid seo den chaibidil agus féachfar an comhlíonadh ar mhianta an imirceora atá sa turas abhaile? Baineann an litríocht ar an aisimirce i gcoitinne leas as dhá chur chuige chun oiriúnú na n-aisimirceoirí sa bhaile a mheas. Féachann an chéad chur chuige ar choinníollacha eacnamaíocha agus sóisialta an aisimirceora: an éiríonn leis fostaíocht a aimsiú, teach a cheannach nó a thógáil, caidrimh phearsanta a chruthú agus a bheith páirteach in eagraíochtaí pobail (Gmelch, 1986, 142). Féachann an dara cur chuige ar bhraistintí an aisimirceora féin maidir lena thuras fillte agus mar atá ag éirí le taithí na haisimirce a riachtanais chultúrtha agus shóisialta a chomhlíonadh (Gmelch, 1986, 142). Déanfar taithí aisimirce rannpháirtithe an taighde seo a mheas ar an dá shlí chun léargas cuimsitheach a thabhairt ar an ábhar.

D'fhill Máirtín ar Chonamara i 1965 tar éis dó ocht mbliana a chaitheamh i Sasana. Bhí na coinníollacha maireachtála agus an easpa fostaíochta ba chúis lena imirce ar an gcéad dul síos roimhe iar fhilleadh dó, áfach. Bhain dualgais bhreise dó an uair seo agus clann óg air agus b'éigean do Mháirtín aghaidh a thabhairt anonn arís i ndiaidh cúpla mí sa bhaile. Bhain éadóchas ar leith leis an tréimhse áirithe seo agus chiallaigh a dhualgais chlainne go gcaithfeadh sé fillte ar Chonamara go rialta: 'Bhí mé ag obair thall ansin agus thagainn anall arís agus bhí rudaí go dona anseo, ní raibh mórán *shape* ar thada'. Cé gur bac cumarsáide a bhí sa Ghaeilge d'imirceoirí áirithe sa tréimhse iarchogaidh, riachtanas do chead pleanála a bhí inti sa bhaile iar fhilleadh do Mháirtín:

Ansin bhí *planning permission* faighte againn le haghaidh an teach anseo agus bhí sé chomh maith dhom a rá gur muc de dhuine a cuireadh amach ag *checkáil*, iad seo a bhíonn amach le haghaidh an *planning* ó Roinn na Gaeltachta. Ach *anyways*, tháinig sé agus dúirt sé 'ó ní féidir leat *grant* na Gaeltachta a fháil' a deir sé. 'Tuige' a deir mise, 'níl aon Ghaeilge' a deir sé 'ag na gasúir'. 'Christ' a deir mise, 'níl Gaeilge ná Béarla fós acu,

níl ceann acu ach tosaithe ag caint agus níl a fhios againn céard atá sé a rá'. 'D'fhéadfá imeacht arís agus an teach déanta agat' a deir sé. 'Bhfuil mé ag dul an teach a thabhairt liom sa *suitcase*?' a deir mise leis. (Máirtín, 75 bliain d'aois)

Bhí constaicí éagsúla roimhe le linn a shaol oibre uilig agus dúirt sé faoina dhearcadh sa tréimhse sin, 'ní raibh tú ach ag cuimhniú ar an lá amárach'. Ba léir dom ó agallamh Mháirtín, áfach, go raibh dáimh ar leith aige lena cheantar dúchais. D'éirigh lena chlann dul chun cinn a dhéanamh sa chóras oideachais, sprioc nach n-éireodh leo a bhaint amach dá bhfanfaidís thall, dar leis. Léirigh sé gur mhian dhaonna a bhí ginte go domhain i gcuid mhaith de mhuintir Chonamara thall a bhí san aisling aisimirce:

Is ar ndóigh ní raibh tada i gceist acu ach an baile agus ag caint ar an seandream a bhíodh sa mbaile agus céard a dhéanfaid siad agus chuile shórt mar sin. Sé an chaoi bhfuil sé, dá dtabharfadh tusa aon lacha anonn sa *Sahara Desert* san áit nach bhfuil deoir uisce, bhfuil tú ag ceapadh go mairfeadh sé? Ghabhfadh sé chuig áit a bhfaigheadh sé uisce. Bhuel sin an chaoi a raibh sé ag fear Chonamara agus bean Chonamara freisin, bhíodar ag iarraidh a theacht ar a nádúr. Tá sé ar nós an chuach a maith léi a theacht anseo an fhad a fhéadfaidh sí, chuile bhliain, *you know* bhí rud eicint ann, an áit folláin, sin é. Thall ansin tá tú ag sloigeadh chuile chineál *gas* agus chuile dhiabhal á bhfuil ann ann, níl a fhios agat céard atá ann. (Máirtín, 75 bliain d'aois)

Má bhí fear agus bean Chonamara as áit i gcathracha Shasana, bhí dúshláin rompu sa ród aisimirce. Dúirt Máirtín i dtaobh na n-imirceoirí a d'fhan sa tír aíochta: 'Ní mórán acu a tháinig abhaile. Bhí cuid mhaith acu anois, sé an chaoi raibh sé, feicthear dhom fhéin, ní raibh aon áit acu sa mbaile mar thóg duine eicint eile *over* an áit a bhí sa mbaile mar bhí *families* móra chuile áit an uair sin'. Rinne Pádraic agus Peadar cur síos chomh maith ar bhaill dá bpobail dhúchais nár éirigh leo an mhian aisimirce a chur i gcrích. Cé go ndearna drochbhail fhisiceach agus mheabhrach na ndaoine seo dlisteanú ar a gcinneadh fillte féin, bhí an méid seo le rá ag Pádraic agus Peadar nuair a d'fhiafraigh mé díobh an raibh siad sásta lena gcinneadh fillte:

Bhí san aimsir dheiridh bhí ach ní raibh mé sásta nuair a bhí mé ag teacht anall agus togha na hoibre ann. (Pádraic, 70 bliain d'aois)

Bhí jab agam nuair a bhí mé i Sasana ar feadh cúpla bliain mar *misseálfaidh* tú na daoine a raibh aithne agat orthu agus tá go leor acu imithe go dtí an saol eile mar a deir an ceann eile. Tá an áit seo beag agus níl aon obair ann agus ní féidir leat mórán a dhéanamh as bealach anseo mar beidh a fhios ag daoine. (Peadar, 69 bliain d'aois)

Má bhí togha na hoibre le fáil i Sasana, easpa deiseanna fostaíochta a bhí rompu sa bhaile. Tagann an défhiús a léiríonn an bheirt fhear seo i dtaobh a gcinnidh fillte le héiginnteacht an imirceora in 'Amhrán Leeds' le Tom a' tSeoigigh. Díol suntais é go ndeachaigh an Peadar agus Máirtín ar imirce go Meiriceá tar éis dóibh filleadh ar a mbailte dúchais. Samhlaítear mí-oiriúint agus mí-shástacht an aisimirceora leis an athimirce: 'Plans to re-emigrate are interpreted as a sign of dissatisfaction or maladjustment' (Gmelch, 1980, 142). Is minic gur cinneadh tobann a bhíonn san athimirce, rud a thagann le taithí Pheadair: 'Chuaigh mé anonn ar *holidays* agus d'fhan me chúig bhliana ann'. Níor bhain an frustrachas i dtaobh easpa oibre leis na himirceoirí iarchogaidh amháin, agus ní raibh tacaíocht le fáil i gcónaí ó na húdaráis áitiúla, mar a léiríonn Brendan a d'fhill i 1991:

Thríáil mé, chuaigh mé ag Údarás na Gaeltachta nuair a tháinig mé abhaile agus bhí *idea* agam. Bhí mé ag iarraidh tosú amach ag obair dhom fhéin, ní éisteadís liom *you know*, thríáil mé cúpla ceann ach ní éisteadís liom *so* ar deireadh rinne mé dhom fhéin é agus d'éirigh liom ar bhealach *so that was it*. (Brendan, 52 bliain d'aois)

D'fhill imirceoirí an taighde seo ar Chonamara mar gur shantaigh siad tearmann agus muintearas pobail dóibh féin agus dá dteaghlaigh. Tagann na mianta sin leis an taighde ar an aisimirce Éireannach i gcoitinne (Corcoran, 2002; Jones, 2003; Ní Laoire, 2007a; Ralph, 2009). Is léir, mar sin féin, gur chothaigh staid eacnamaíoch an bhaile dúshláin d'aisimirceoirí áirithe. Beireann faisnéis Maggie grinnléargas dúinn ar na coimhlintí pearsanta atá i ndán don aisimirceoir a fhilleann ar dhrochchúinsí eacnamaíochta:

Bhí go leor *plans* againn, réiteoidh muid an teach i gcóir Gaeilgeoirí agus gheobhaidh muid Gaeilgeoirí agus triálfaidh muid obair a fháil. Agus réitigh muid an teach, níl aon Ghaeilgeoir le fáil, tá gearradh siar déanta. Rinne mé cúrsa mé fhéin, rinne mé cúrsaí le haghaidh breathnú i ndiaidh seandaoine. Chuile shórt, tá chuile shórt feicthe ar dhom ag dul ina n-aghaidh ó tháinig muid abhaile. Níl aon obair againn agus tá m'fhear *at the stage* go bhfuil sé ag dul craiceáilte mar níl aon obair aige. Bhí sé ina thiománaí lorráí agus bhí sé ag obair sa tionscal tógála thall. Bhíodh sé sin ina shuí ag leathuair tar éis a cúig ar maidin amuigh ag obair agus anois níl aon *incentive* aige le n-éirí, bhfuil a fhios agat. Níl sé sin go maith ag duine, níl sé go maith ag cloigeann duine. *So* sin an chaoi a bhfuil muid faoi láthair, tá muid ar an intinn go bhfuil muid ag dul ar ais [go Meiriceá], tá muid ag cuimhneamh go géar air. Ní fheicim tada anseo dhúinne ná do na gasúir faoi láthair, le cúnamh Dé, feabhsóidh sé ach níl mé ag iarraidh fanacht thart go bhfeabhsóidh sé. D'fhéadfadh sé a bheith deich mbliana eile, níl mé ag iarraidh a bheith *negative* ná síos faoi ach sin an chaoi a bhfuil rudaí. (Maggie, 43 bliain d'aois)

D'fhill Kate sa tréimhse chéanna agus léirigh a cuid faisnéise siúd dushláin eacnamaíocha den chineál céanna. Ar chuid de na nithe eile atá ag cothú a míshástachta sa bhaile, i láthair na huaire, tá meon réchúiseach an phobail i leith a bpáistí, easpa caidrimh le cairde agus aimsir an bhaile dúchais. Aithníonn sí na luachanna cultúrtha atá leis an mbaile dúchais ach tá tarraingt ag an tír thall uirthi féin agus ar a clann ó d'fhill siad ar Chonamara. Dúirt sí: 'Deireann daoine liom cén fath nach *moveálann* tú níos gaire don chathair nó rud eicínt ach ar Chonamara is mó a bhí eolas agam agus ní bheadh mé ag iarraidh a dhul in aon áit eile. Mura ndéanfaidh mé i gConamara é ní dhéanfaidh mé in aon áit eile é'. Is ar an mbaile dúchais is mian leis an aisimirceoir filleadh, is léir. Sainíonn Russell King an tábhacht atá le haisimirce chuig baile ar leith: 'the return only has meaning if it is to their place of birth and upbringing. Only there can they rediscover themselves, enjoy the warmth of family and kin, achieve some admiration and social prestige for what they have done and where they have been' (1995, 29). Tagann áiteamh King le léargas Mháire ar a haisimirce féin freisin agus mhaígh sí nach mbeadh spéis aici filleadh ar Éirinn mura n-éireodh léi athlonnú ina baile dúchais féin i gConamara.

D'éirigh léi an sprioc sin a bhaint amach tar éis di ceithre bliana fichead a chaitheamh i Sasana. Bhí drogall uirthi, mar sin féin, tabhairt faoin turas abhaile nuair a luaigh a fear céile léi ar dtús é:

Bhí a fhios agam go raibh muid in ann teacht abhaile aon uair mar bhí áit agam ach nuair a dúirt sé liom é dúirt mé 'níl a fhios agam fós' mar ní raibh mé ag iarraidh a theacht chomh scioptha sin. Mar dúirt mé [liom féin] 'beidh mé sa mbaile go deo nuair a ghabhfaidh mé abhaile'. (Máire, 66 bliain d'aois)

Chuir eachtra a thit amach i bpáirc áitiúil idir déagóirí agus a páistí féin dlús faoina haisimirce ar deireadh:

Nuair a théadh muid amach i Sasana, théadh muid síos ar an *common* a thugadh muid air. Bhí *swings* ann agus na rudaí sin agus bhí gasúir eile ann an lá seo agus thosaigh siad ag piocadh ar m'iníon ab óige agus bhí sise ag caoineadh agus bhí muid an uair sin ag cuimhneamh ar theacht abhaile ach nuair a chonaic mé é sin b'fhéidir gurbh é a chuir as mé i ndáiríre. Mar shíl mé go rabhadar ag dul á mbualadh uilig agus níor tharla sé sin riamh roimhe sin ach cibé céard a tharla an lá sin. B'éigean dúinn imeacht scioptha as agus d'imigh muid agus ina dhiaidh sin rinne muid suas a n-intinn a theacht abhaile. Nuair a chonaic mé an obair a bhí ar bun ann, dúirt mé 'ní áit ar bith é seo'. (Máire, 66 bliain d'aois)

Áit níos fearr chun a cuid páistí a thógáil a bhí i gConamara, dar le Máire, ach d'airigh sí uaithi saol neamhspléach na tíre aíochta. Bhí teacht níos éasca aici ar shiopaí agus ar fhóntais i Londain agus níor thaitin léi go raibh sí ag brath ar dhaoine eile chun í a thabhairt chuig an mbaile áitiúil a bhí dhá mhíle uaithi. D'airigh sí uaithi an gréasán cairde a bhí cothaithe aici thall agus cé go raibh gaolta aici sa bhaile bhí uirthi dul i gcleachtadh an athuair ar thimpeallacht shóisialta a baile dúchais. Bhraith sí nach raibh baill den phobal a bhí ar comhaois léi féin chomh mór sin léi i dtús a taithí aisimirce agus nuair a d'fhiafraigh mé di an chúis a shíl sí a bhí leis sin, dúirt sí: 'B'fhéidir mar gheall go raibh tú imithe píosa mór, níl a fhios agam. Ach na seandaoine a bhí ann sular imigh mé as an áit, bhíodar chomh deas agus a bhíodar riamh'. Le linn do Mháire a bheith i Londain thaithigh sí gairdíní poiblí an

cheantair chónaithe agus b'údar díomá di nach raibh a macasamhail ar fáil sa bhaile i gConamara:

Thug mé faoi deara, *mhissáil* mé an áit, bhíodh áiteachaí eile ann, a raibh áiteacha álainn ann le bláthannaí agus le crainnte agus bheifeá in ann siúl thart agus feicthear dhom go raibh suaimhneas ann ag siúl ansin ach ní raibh tada beo mar sin anseo. Dá mbeadh carr agat bhí tú in ann a dhul amach taobh amuigh den áit agus a dhul chuig áiteacha mar sin ach ní morán go dtéadh muid chuig áiteacha mar sin. Ach ní raibh aon áit cheart le siúl mar ar an *gcommon*, bhí tú in ann a dhul ag siúl *all around and about*. Ach tá na bóithre [go dona] anseo le carrannaí agus thug mé faoi deara é sin, go mba deise ann é [thall] ach rinne mé dearmad air sin tar éis tamaill. (Máire, 66 bliain d'aois)

Is spéisiúil go ndeireann Máire nach raibh aon áit le siúl sa bhaile nuair is acmhainní nádúrtha an réigiúin agus saoirse an cheantair an tarraingt is mó a bhíonn ag an mbaile ar aisimirceoirí. Beireann coincheap an fhrithuirbithe ar an eispéireas daonna sin nuair a aistríonn duine ó cheantar uirbeach go réigiún tuaithe. Is minic a chothaíonn na teagmhálacha sóisialta idir na baill nua agus an pobal áitiúil teannas cultúrtha eatarthu. Léiríonn staidéir éagsúla ar an aisimirce go mbíonn deacrachtaí cultúrtha agus sóisialta ag aisimirceoirí atá imithe i gcleachtadh ar láthair uirbeach nuair a aistríonn siad go pobal tuaithe (Gmelch, 1980). Cé go n-áitíonn tíreolaithe áirithe (Hoggart et al., 1995, 209 luaite in Ní Laoire, 2007a, 334) nach dlúthchuid de phróiseas an fhrithuirbithe í an aisimirce, coincheap fóna é, dar le Ní Laoire, agus an feiniméan áirithe seo á phlé. Dar léi go gcuireann an aisimirce chuig ceantair thuaithe in Éirinn an rud ar a dtugann sí 'the classic local-incomer dualism' (2007a, 332) as a riocht. Is dóigh liom go dtagann taithí rannpháirtithe an taighde seo leis an áiteamh sin.

Ainneoin na ndúshlán i dtús a taithí aisimirce, dhearbhaigh Máire gurbh é an cinneadh ceart a bhí ann, teacht abhaile agus socrú ina baile dúchais féin i measc a muintire agus chuidigh na tréimhsí a bhí caite acu sa bhaile leis an athchultúrú iar fhilleadh di féin agus dá clann. Is cinnte gur chuidigh cumas teanga aisimirceoirí na chéad ghlúine lena n-athchultúrú iar fhilleadh dóibh, má ghlacann muid le háiteamh

na síceolaithe Anne-Marie Masgoret agus Colleen Ward: ‘Communication is at the heart of intercultural contact, and language proficiency, as well as familiarity with cultural differences, are required for effective intercultural interchanges’ (2006, 62). Tagann faisnéis cuid mhaith de na rannpháirtithe leis an taithí sin agus dhearbhaigh siad siúd a d’fhill go rialta ar an mbaile gur chuidigh na tréimhsí sin sa phróiseas athchultúraithe chomh maith. Thug cuid mhaith díobh le fios gur chinntigh an aithne a bhí acu ar mhuintir na háite slí shóisialta isteach sa phobal baile dóibh an athuair. Dúirt Mairéad maidir leis an eispéireas: ‘Níor thóg sé i bhfad ar chor ar bith mar bhí eolas orainn. Is ann a rugadh muid agus a tógadh muid agus tá go leor *friends* againn *anyways* bhfuil a fhios agat nuair a d’fhág muid an baile agus nuair a bheadh muid ag teacht abhaile ar laethanta saoire is dóigh ach rinne muid *alright* cheapfainn’. Áitíonn Julie Da Vanzo ina cuid taighde féin ar an aisimirce go n-éascaíonn gaolta agus cairde an próiseas fillte: ‘Because the potential return migrant is presumably acquainted with his potential destination (a place where he once lived) and is likely to have friends and relatives there, the information and psychic costs of a return move should be lower than a non-return’ (1976, 15). I gcodarsnacht lena n-eispéiris siúd, bhí ról lárnach ag na híomhánna idéalacha den bhaile a shamhlaigh imirceoirí eile thar lear agus ag na tréimhsí a bhí caite acu sa bhaile ar saoire sa díomá a bhraith siad iar fhilleadh dóibh. Ainneoin go mbíodh Noel ag teacht ar saoire go Conamara go minic, thóg sé suas le dhá bhliain air dul i dtaithí ar an saol oibre agus sóisialta ann. Is túisce a shocraigh a bhean sa cheantar, cé gur tógadh i Sasana í, eispéireas a théann i gcoinne áiteamh Da Vanzo. Is léir nach raibh aon tuiscintí réamhcheaptha ag a bhean agus ní raibh díomá uirthi sa taithí aistrithe:

Thóg sé píosa orm socrú, mar a déarfá. *Just* i dtaobh obair agus i dtaobh an chaoi a raibh rudaí, bhí an áit seo *slow* i ndáiríre dhom tar éis Sasana agus fáil isteach ar rudaí arís. Ach shocraigh mo bhean síos an-éasca, ní ghabhfadh sí sin ar ais go brách mar a déarfá [...] Ní raibh aithne [agam ar mhórán], tar éis gur togadh san áit seo thú, nuair a bhí tú bailithe an t-achar sin, an t-aon dream a raibh aithne agat orthu i ndáiríre ná an seandream i ndáiríre agus bhí sé cineál aisteach ar an gcaoi sin *alright*. (Noel, 44 bliain d’aois)

D'fhill Áine ar a baile dúchais tar éis di caoga bliain a chaitheamh i Sasana mar go raibh 'nádúr' aici leis an áit, imirce ar a dtugann an tíreolaí Emma Lundholm 'kinship migration' uirthi (2012, 1-2). Cé gur fhill sí go rialta ar Chonamara, thug an t-eispéireas aisimirce léargas úr di ar a baile dúchais agus ar na claochluithe sóisialta a bhain dó in imeacht na mblianta:

D'athraigh an áit, ní thabharfaidh tú faoi deara é nuair a bheidh tú ag teacht ar laethanta saoire ach tabharfaidh tú faoi deara é nuair a bheidh tú i do chónaí anseo tar éis píosa. Bhuel is dóigh go bhfuil sé nádúrtha go gcaithfeadh an áit athrú thar mar a bhí sé. Tá na daoine feicthe ar dhom beagán athraithe, níl rudaí mar a bhí siad fadó, ní cheapaim go bhfuil na daoine chomh *friendly* agus a bhídís fadó. Tá an seandream imithe agus *mhisseáil* mé iad sin go mór. *Once* a d'imigh an seandream a raibh aithne agam orthu, ní mar a chéile é, tógann sé píosa deas fáil isteach arís ar chuile ní. (Áine, 74 bliain d'aois)

Ní hí Áine amháin a d'airigh uaithi an pobal a bhí ann le linn a hóige féin. B'údar díomá do Maggie a d'fhill i 2008 nach raibh muintir na háite chomh cairdiúil agus a bhí sular fhág sí i 1998. Aithníonn Kate go bhfuil sé ag luí le réasún go dtiocfadh athruithe ar an ngréasán cairde a bhí aici ach is ábhar goilliúna di na hathruithe sin, mar sin féin:

Tiocfaidh tú abhaile agus tá tú a cheapadh go bhfuil do chuid *friends still* ag fanacht leat *which* ní fhéadfaidh sé tarlú, *I mean* níor fhan muid *so* cén fáth a bhfanadh siadsan *so* tá go leor de na *friends* a bhí agat nuair a d'imigh tú, tá siad imithe iad fhéin, tá siad *moveáilte on*. Tá *friends* nua acu, níl an oiread ama acu dhuitse agus tá tú gortaithe faoi, tá sé ar nós gasúir a bheadh ag dul ag an scoil. (Kate, 45 bliain d'aois)

Tá défhiús le sonrú i mbraistintí Kate. Cé go santaíonn sí gréasán cairde sa bhaile, is léir óna cuid faisnéise go n-airíonn sí uaithi saoirse na tíre thall:

I gcónaí bhí muid ag rá 'tá muid ag dul abhaile agus beidh muid sa mbaile agus tógfaidh muid teach sa mbaile agus beidh sé níos deise againn a bheith sa mbaile in éineacht lenár muintir. Ach an rud atá

deacair, bhí muide fiche bliain ar fad imithe *so* nuair atá tú fiche bliain imithe ón mbaile faigheann tú úsáideach de slí beatha tír eicínt eile agus déanann tú dearmad ar na rudaí [luachmhara] a bhí agat sa mbaile. Anois sé an chaoi go dtéann mo mhuintir ar mo chuid *nerves*, mar bhí an oiread cleachtaidh agam gan iad a bheith ann agus mo bhealach fhéin a dhéanamh le rudaí. [I Meiriceá,] ní chaithfidh tú a bheith freagrach do dhuine ar bith ná ‘cá’íl tú ag dul?’ nó ‘cén fáth bhfuil tú ag dul ann?’ nó ‘cén fáth?’ nó ‘cén t-am a bheidh tú ar ais?’. Bíonn dearmad déanta agat ar na rudaí sin agat. *Just* bhí sé difriúil, chuaigh tú amach rinne tú *phonecall* abhaile ag *checkáil* go raibh chuile dhuine ceart *and other than that* bhí tú imithe leat i do bhealach fhéin *like*. (Kate, 45 bliain d’aois)

Tagann taithí na rannpháirtithe seo le taighde Ní Laoire ar imirceoirí na 1980dí a d’fhill ar a mbailte dúchais in Éirinn: ‘Return migration for them, on the one hand, represents the fulfilment of the classic emigrant dream of returning home. However, simultaneously, it involves migration to a place that may be in many ways strange to them. Therefore it could be argued that they are positioned somewhere between local and incomer’ (2007a, 332). Léiríonn faisnéis na n-aisimirceoirí a chaith tréimhsí fada sa tír aíochta gan cuairt a thabhairt ar an mbaile dúchais go raibh easpa cleachtaidh acu ar nósanna cultúrtha agus sóisialta an phobail. Bhí saoirse agus siamsaíocht ar leith ag baint le hócáidí ceiliúrtha na Nollag i Sasana ach nuair a d’fhill Liam ar an mbaile i 1995, bhí dearmad déanta aige go mba chuid dhílis iad dualgais reiligiúnda an phobail sa tréimhse chéanna:

Tá a fhios agam an chéad Nollaig a raibh mé sa mbaile, ní raibh mé sa mbaile le chúig bhliana fichead. Agus tá a fhios agam áit eicínt a raibh mé oíche Nollag agus cheap mé go mbeadh an-oíche go deo ann faoi Nollaig anseo agus dúnadh an *pub* ag a hocht, feicthear dhom gurbh é an rud ba aistí a chonaic mé riamh é, in áit a raibh aifreann le bheith ar bun, ní ag caitheadh anuas ar an aifreann ná tada ach bhí sé fíor aisteach dhom an uair sin. Tá a fhios agam *pub* amháin agus dúnadh é mar gheall ar an aifreann agus bhí mé ag rá liom fhéin nach uafásach an áit é seo le haghaidh an Nollaig agus an chaoi a mbíodh sé thall. (Liam, 71 bliain d’aois)

Chinntigh an mhian aisimirce a bhí cothaithe ag rannpháirtithe áirithe nár cuireadh an próiseas comhshamhlaithe i gcrích ina iomláine. Ba léir i gcás Liam, áfach, go raibh sé imithe i gcleachtadh ar an suíomh ‘idir chultúir’ a bhí á chleachtadh ag an bpobal Éireannach i Sasana agus bhí peirspictíocht shóisialta agus chultúrtha ar leith cothaithe ann. Má bhain suaitheadh do Liam i leith na timpeallachta sóisialta sa bhaile dúchais, ba mhór an t-údar díomá do Pat nár aithin sé a dheartháir féin nuair a d’fhill sé féin ar an mbaile. Déanann sé cur síos corraitheach ar an aiféala a bhí air:

Chuaigh mé suas abhaile agus chuaigh mé isteach agus bhí m’athair agus mo mháthair agus deirfiúr liom taobh istigh agus an chéad rud eile tháinig an *lad* seo isteach. Bhí sé ina sheasamh agus shíl mise gur chuid de chomharsa béal dorais linn a bhí ann agus dúirt mo mháthair liom ‘an n-aithníonn tu an *lad* seo?’ agus dúirt mise ‘duine de Tommys ab ea?’ agus dúirt sí ‘sin é do dheartháir, sin é Seán’ agus níor chreid mé í. Bhí mé ag breathnú air ar feadh leathuair agus dúirt mé ‘ní fhéadfaidh sé gurb shin é’ agus bhí sé ina fhear agus ní raibh sé ach ina ghasúr nuair a d’fhág mé agus b’aisteach an rud é sin. Agus tá a fhios agam nuair a tháinig mé abhaile gur bhreathnaigh mé amach as an doras, maidin bhreá agus bhí deirfiúr liom ina seasamh ann agus bhreathnaigh mé siar ar na Beanna Beola agus ar an mhaidin álainn seo agus an ghrian ag scaladh agus dúirt mé ‘nach álainn go deo an radharc é sin’ agus dúirt mo dheirfiúr liom ‘an gcreidfeá, bhí sé seo anseo i gcónaí’. Agus bhí, ach ní fhaca tú na rudaí céanna agus rinne sé difríocht mhór de do shaol mura dtiocfá chuile bhliain nó mura dtiocfá chuile dara bliain nó mura dtiocfá go minic. Chaill mise eolas ar chuile dhuine, ní raibh aithne ná eolas ormsa i gConamara. Bhí cuid acu nach raibh a fhios acu go raibh mé ann ar chor ar bith nuair a tháinig mé abhaile. *Even* nuair a tháinig mé abhaile anseo i ’92 nó ’93 ní raibh aithne ag aon duine thart anseo orm. (Pat, 64 bliain d’aois)

Ainneoin a chuid aiféala, thug taithí imirce Pat deis dó teacht ar thuiscint úr ar a bhaile agus ar luach an bhaile sin. Mar a deir Ní Laoire: ‘home is remade and remembered through migration’ (2011, 31). Bhí tarraingt ag an saol oibre agus ag scléip na siamsaíochta sa tír thall ar an imirceoir ach comhartha í an mhian aisimirce a léirigh an pobal áirithe seo go raibh tarraingt ag an mbaile dúchais orthu chomh

maith. Cuid lárnach d'eispéireas an aisimirceora an choimhlint féiniúlachta, dar le Ní Laoire:

As they seek to belong while maintaining a sense of self and individuality, they move between the shifting positions of 'insider' and 'outsider', their situation highlighting the blurred and complex positions of 'insider' and 'outsider' constructs in Irish society [...] There is a tension in return migrants' narratives between a sense of belonging both here and somewhere else simultaneously. (2011b, 30)

Beireann Pat go hachomair ar an staid idir dhá chultúr agus idir dhá thír is dual don imirceoir agus don aisimirceoir araon:

'Sé mo bharúil féin ar chuma ar bith, tús agus deireadh an scéil, duine ar bith a bheadh i m'aois seo nár fhág an áit seo riamh agus nach bhfaca an *era* sin a bhí againn sna seachtóidí agus sna hochtóidí agus naochaidí thall i Sasana, *mhisceáil* sé an t-uafás mar ba é an t-am ba bhreáchta i mo shaol-sa ar chuma ar bith. *Mhisceáil* mise an áit seo, is é an rud a bhí ag cur as dhom i gcónaí nach raibh mé in ann a bheith anseo agus thall i Sasana. Mar bhínn ag plé le drámachaí le Johnny Chóil Mhaidhc [sa bhaile] agus ba mhaith liom an obair sin agus is maith liom i gcónaí é agus is maith liom an ealaín sin agus bhí mé ag *misceáil* na rudaí sin anseo. Agus tá an-ghrá agam, agus cheapfainn fhéin ar chuma ar bith gur Éireannach maith mé agus tá fíor-ghrá agam d'Éirinn agus ba mhaith liom a bheith anseo ach bhí mo shaol thall agus ba dheas an rud dá mbeadh an péire agat mar gheall níor mhaith liom an áit thall a *mhisceáil* ach an oiread, mar bhí sé iontach agus rinne mé go leor cairde maithe ann agus chonaic mé amannaí maithe ann agus chonaic amannaí dona ann freisin ach go minic chonaic mé amantaí maithe ann agus bhí an chraic 90 ann. (Pat, 64 bliain d'aois)

Dlúthchuid den phobal trasnáisiúnta í an bhraistint go mbaineann an t-imirceoir le dhá áit, dar le Russell King: 'The construction of transnational communities can be seen as another expression of this condition of being neither (or both) "here" and

“there”, with the migrant moving back and forth across and within this transnational social and cultural space’ (2000, 93).

Díol spéise é go ndearna an chuid is mó de na rannpháirtithe cur síos ar a ndúshláin athchultúraithe féin i gcomhthéacs a bpáistí a bhí in aois scoile nuair a d’aistrigh siad. Ba mhian leo ar fad a bpáistí a thógáil in Éirinn. Tá an tsamhail idéalach den tír dhúchais bunaithe ar na cuimhní dá n-óige féin agus tá tionchar nach beag ag na híomhánna cumhachtacha seo ar dháimh an pháiste le baile dúchais a thuismitheora: ‘nostalgic discourses of childhood idylls raises questions regarding the ways in which children relate to the family’s migration decision, how they experience life in Ireland and how they relate to their parent’s hopes and expectations about life there’ (Ní Laoire, 2011a, 1256). Ní hé sin le rá go bhfuil tuairimí idéalaithe ag aisimirceoirí maidir lena mbailte dúchais ach tá tionchar ag na híomhánna rómánsúla ar a neispéireas imirce agus ar an gcinneadh fillte dá réir sin. Bean amháin a rinne an cinneadh filleadh ar Chonamara ar mhaithe lena cuid páistí ná Bernadette, a d’fhág Meiriceá tar éis di cúig bliana déag a chaitheamh thall. Samhlaíonn Bernadette saoirse ar leith lena baile dúchais: ‘Tá mé an-áthasach gur tháinig muid, gur rinne mé an cinneadh sin. Mar feicthear dhom go bhfuil na gasúir, tá siad an-*happy* agus tá Gaeilge acu agus tá siad in ann í a labhairt. Agus tá *freedom* ann, níl aon fhaitíos ort nuair a théann siad amach san oíche, níl an oiread imní ort. Níl muid ina gcónaí i gcathair mhór, tá aithne ag chuile dhuine ar a chéile’. Is minic a dhéanann aisimirceoirí cur síos ar an mbaile dúchais mar áit shláintiúil agus shábháilte: ‘The narrative of return to a safe haven is based on highly polarised constructions of home and away. It is one narrative among many that are used by return migrants [...] they can use this narrative as an explanatory tool to make sense of their emigration and return experiences’ (Ní Laoire, 2007a, 337). Tá cur síos den chineál sin ar Chonamara ag na rannpháirtithe uilig a bhfuil clann orthu. Tá Bernadette ar dhuine acu sin agus buntáiste, dar léi, atá i saol an bhaile tuaithe. Cinntíonn an aithne atá ag baill an phobail ar a chéile sábháilteacht dá páistí agus cothaíonn sí gréasán tacaíochta agus sóisialta di féin:

Tá mé sona sásta anseo agus tá comharsanaí maithe agam agus má tá aon trioblóid agam tá mé in ann rith isteach go dtí iad. Níl aon chall dhom glaoch a chur orthu ná tada agus tugann muid féin cabhair dá chéile agus

má tá tada suas ar an tsráid ná tada anois deireann muid lena chéile é agus cuireann muid glaoch anois má tá tada suas [...] Tá comharsanaí maithe agam. (Bernadette, 57 bliain d'aois)

Bhí páistí Pat sna déaga nuair a d'fhill siad ach dhearbhaigh sé gur mó saoirse a bhí acu i gConamara ná mar a bhí acu thall: 'Nuair a tháinig siad abhaile anseo bhí siad chomh *happy* le *Larry* mar ní raibh cead acu a dhul amach i Sasana, ghabhfaidís ag *disco* a bhíodh ag an séipéal b'fhéidir uair chuile sé mhí ach anseo bhí siad in ann a dhul ar an gCeathrú Rua agus bhí discó ann don óige agus bhí chuile shórt ann. Bhí sé iontach agus bhí siad in ann a dhul timpeall chuile áit anseo agus bhí sé difriúil ar fad de bheith ag fanacht thall'. Is léir gur chuidigh na deiseanna sóisialta a chuir an baile dúchais ar fáil dóibh go mór leis an bpróiseas aistrithe sa chás seo. Baineann páistí Maggie taitneamh as an tsaoirse a sholáthraíonn Conamara dóibh, rud a dhéanann mianta aisimirce a máthar a chomhlíonadh. Samhlaíonn sí easpa deiseanna eacnamaíochta lena dtodhchaí sa bhaile, mar sin féin, rud a chuireann díomá uirthi:

Do na gasúir a rinne muid an cinneadh *really*, ní dhúinn fhéin agus rinne muid an cinneadh mícheart, tá a fhios againn anois gur rinne muid mícheart é. Rinne, tá muid chomh *sorry*, inseoidh mé glan na fírinne dhuit, tá. Mar tháinig muid abhaile agus bhí an bheirt againn ag obair thall agus bhí saol deas againn. Agus teacht abhaile ansin agus níl aon obair againn agus bím ag breathnú ar na gasúir agus bím ag rá liom fhéin, tá na gasúir sásta cibé cá'il a muintir agus socróidh na gasúir isteach in aon áit sa domhan an fhad is atá a muintir in éineacht leo agus chuile shórt i gceart. So tá na gasúir, an leaidín is sine ag caint ar Mheiriceá i gcónaí so tá sé á fheiceáil dhom go mbeidh mo chuid gasúir i Meiriceá chomh luath agus atá siad 18, go mbeidh siad ag obair i Meiriceá. (Maggie, 43 bliain d'aois)

Má thugann an baile dúchais deiseanna do pháistí an aisimirceora aithne a chur ar a ngaolta agus sealbhú a dhéanamh ar chultúr a muintire, cothaíonn sé éiginnteacht ar uairibh i measc a dtuismitheoirí maidir le todhchaí na bpáistí céanna. Is spéisiúil sa chomhthéacs seo gur dhearbhaigh Maggie agus Kate go raibh sé i gceist acu filleadh ar an tír aíochta. Cé go ndéantar mianta cultúrtha agus clainne a bpáistí a chomhlíonadh sa turas fillte, ní leor sin is cosúil le go mbeifí iomlán sásta sa bhaile.

Dhearbhaigh Maggie an tábhacht a bhain le hobair a bheith ar fáil dá fear go háirithe agus an easpa misnigh atá cothaithe ag easpa fostaíochta an bhaile dúchais iontu beirt.

Níor luaigh aon duine de na rannpháirtithe cumas Gaeilge na bpáistí mar ghné dá gcinneadh fillte ach bhí sí lárnach, mar sin féin, in athchultúrú na bpáistí sa chóras scoile agus sa timpeallacht shóisialta. Cé go raibh deacrachtaí ag páistí Mháire le teanga na scoile nuair a tháinig siad go Conamara, d'éirigh leo beirt an Ghaeilge a fhoghlaim agus is í an Ghaeilge teanga an teaghlaigh anois, rud a bhfuil Máire thar a bheith sásta faoi. Bhí páistí Bernadette ar aonteanga nuair a d'aistrigh siad go Conamara freisin:

Ní raibh smid Ghaeilge acu nuair a chuir mé ag an scoil náisiúnta iad. Agus an lá a chuir mé suas iad, tháinig mé abhaile agus chaoin mé agus chaoin mé agus bhí mé a rá 'céard atá déanta agam, níl smid Ghaeilge acu' agus dúirt mo mháthair liom, 'bíodh ciall agat', a deir sí 'beidh neart Gaeilge acu sin faoi cheann cúpla mí mar níl muide ag dul a labhairt leo ach Gaeilge'. Agus sin é Aibreán agus nuair a chuadar ar ais ar scoil i mí Meán Fómhair, bhí an Ghaeilge feabhsaithe thar cionn agus phioc siad suas an Ghaeilge thar cionn ó mo thuismitheoirí mar ní labhródh siad tada leo ach an Ghaeilge. (Bernadette, 57 bliain d'aois)

Léiríonn scéal Bernadette an bhuairt agus an crá croí a chothaíonn an taithí aisimirce do thuismitheoirí Gaeltachta. Leagann Russell King béim ar fheidhm na teanga in athchultúrú pháistí aisimirceoirí na hIodáile agus tagann taithí rannpháirtithe an taighde seo le torthaí a chuid taighde siúd (1977). Nuair a d'fhiafraigh mé de Bernadette cén chaoi ar éirigh léi socrú sa bhaile nuair a d'fhill sí, rinne sí cur síos ar athchultúrú a clainne ar dtús:

Fuair muid an-deacair an chéad bhliain é socrú síos ach ansin nuair a thosaigh siad ag foghlaim Gaeilge agus ag dul ar aghaidh ag an scoil thosaigh chuile shórt ag titim isteach ina chéile. D'airigh *maybe* an chéad dhá bhliain, d'airigh mé uaim go mór é [Meiriceá]. Tá an oiread cleachtadh agat ar chuile shórt a bheith agat, rud ar bith a bhí tú ag iarraidh, bhí sé agat. Abair anois tá sé fiche maith bliain ó shin, ní raibh

rudáí chomh maith agus atá siad anois, ní raibh *mobile phone* againn agus rudáí mar sin [...] ach dúirt mé, 'tá mé anseo anois, caithfidh mé glacadh le céard atá agam' *so* bhí mé *happy*. (Bernadette, 57 bliain d'aois)

Nuair a d'éirigh lena cuid páistí an teanga phobail a shealbhú, bhí deis ag Bernadette a próiseas athchomhshamlaithe féin a chur i gcrích, is léir. Cé gur chothaigh an córas aonteach sgoile deacrachtaí do pháistí áirithe, chuir a laghad Gaeilge a bhí á labhairt i measc pháistí agus dhéagóirí na háite iontas ar Pat nuair a d'fhill sé i 1993:

Bhí mise b'fhéidir ró-ghéar nuair a tháinig mé ar ais, bhí mé ag iarraidh mar a déarfadh siad fadó é a chur isteach iontu le casúr [...] *so* bhíodh daoine ag teacht isteach anseo ag spraoi agus bhínn ag rá leo, níl aon chead agat [Béarla a labhairt] agus sin dream nár fhág riamh agus Béarla ar fad a bhí acu agus bhínn ag rá 'ná labhair Béarla leo, má labhraíonn sibh Béarla leo ní bheidh aon chead agaibh a theacht isteach níos mó, labhair Gaeilge leo'. Agus an chéad rud eile, ghabhfainn siar, taobh thiar ansin agus bhídís ag imirt peile agus tada ach Béarla. Ar an bpointe a chasfainn timpeall agus ba sheo é muintir na háite, mar a déarfá, dream a bhí anseo ar feadh a shaoil nár fhág riamh agus Béarla ar fad. Ghabhfá suas ag an scoil agus Béarla ar fad a bhí thuas ag an scoil náisiúnta agus dúirt mé leis an máistir 'by dad' a deir mise 'ní chreidfinn é murach [go bhfaca mé é]'. (Pat, 64 bliain d'aois)

Léiriú gléineach ar chastacht shochtheangeolaíoch na Gaeltachta comhaimseartha í fianaise na rannpháirtithe. Riachtanas athchultúraithe, mar sin féin, a bhí i bhfoghlaím na teanga agus d'éirigh le páistí uile na rannpháirtithe an sprioc sin a bhaint amach de thairbhe thacaíocht a dtuismitheoirí. B'iad Kate agus Maggie an t-aon bheirt a labhair Gaeilge lena bpáistí sa tír aíochta. Bhí tuiscint ag páistí Maggie ar an nGaeilge cé gur Béarla a labhair siad ar ais léi. Ba í an Ghaeilge céad-teanga pháistí Kate, rud a chothaigh deacrachtaí tuisceana i naíolanna na tíre aíochta. Shocraigh Kate agus a fear céile Béarla a labhairt leo ansin nuair a bhí siad in aois sgoile. Chiallaigh sé go raibh ar pháistí Kate agus Maggie an Ghaeilge a athshealbhú

nuair a d'aistrigh siad go Conamara. Is údar bróid dóibh go bhfuil an teanga dhúchais ar a dtoil ag a gclann:

Sin rud amháin a bhfuil mé *happy* faoi. *I think* go bhfuil sé go deas go bhfuil siad in ann suí síos abair má tá daoine ag caint Gaeilge go bhfuil siad in ann éisteacht leis. Abair, amhrán Gaeilge, is maith liom go mbeidh an sean-nós acu, go mbeidh a fhios acu na rudaí sin. Bhfuil a fhios agat céard atá mé rá? Go mbeidh stair na háite acu. *I think* go bhfuil sé tábhachtach *like*. (Kate, 45 bliain d'aois)

Tá sé an-tábhachtach go mbeidh do theanga agus do chultúr agat. Tá mé ag iarraidh go mbeidh sé sin acu. Tá sé tábhachtach dhomsa mar feicthear dhom go bhfuil sé níos tábhachtaí nuair a imíonn tú ón mbaile agus cén fáth nach labhrófaí í, nach í a tógadh leis thú, bhfuil a fhios agat. Ní bheadh fadhb ar bith agam í a labhairt leo agus nuair a bhím i nGaillimh anois, bím ag labhairt Gaeilge leo sna siopaí agus bíonn Séamus ag rá '*I don't know why you're speaking that, they speak English in here*' agus dúirt mé, 'labhrann muid Gaeilge a Shéamuis, sin an teanga [a labhraímid]'. Tá mé ag iarraidh é sin a fháil ina gcloigeann. (Maggie, 43 bliain d'aois)

D'éirigh leis an aisimirce mar sin na riachtanais chultúrtha a shamhlaigh na haisimirceoirí lena bpáistí a chomhlíonadh. Ba léir i gcásanna áirithe go raibh rannpháirtithe den tuairim nach bhféadfaí féiniúlacht Éireannach na bpáistí a chothú go hiomlán sa tír aíochta. Léiríonn an fhaisnéis, ina dhiaidh sin féin, na dúshlán mhóra a bhaineann le gné na teanga den athchultúrú don aisimirceoir Gaeltachta. Tagann taithí na rannpháirtithe seo le taighde an oideachasóra Jean Mills ar mháithreacha de shliocht na Pacastáine agus a meon i leith sealbhú teanga a bpáistí (2003). Dearbhaíonn na máithreacha i dtaighde Mills go bhfuil tábhacht ag roinnt le seachadadh na teanga dúchais i gcaomhnú an chultúir dúchais ach ar an taobh eile den scéal go dteastaíonn teanga na tíre aíochta:

On the one hand, language was presented as a powerful means of exclusion and inclusion. On the other, it was made clear that the loss of a language may lead to exclusion and alienation from groups one wishes to

affiliate with or the group that wishes to sustain cross-generational relationships. The potential and actual inability of children to communicate with relatives and, in particular, grandparents, was cited by all respondents. (2003, 177)

Tá dúshláin ar leith i ndán dóibh sa phróiseas sealbhaithe, mar sin féin, agus léirigh páistí náire nuair a labhair a máithreacha Pubjabi leo amuigh sa phobal (2003, 178). Taithí den chineál céanna a léirigh Kate agus Maggie maidir le sealbhú teanga agus cultúir a bpáistí ach is ar an tír áochta, mar sin féin, is mian le Maggie agus Kate filleadh. I gcás na rannpháirtithe eile, léirigh siad míshástacht le tús a dtréimhse sa bhaile mar aisimirceoirí. Is minic, áfach, a raibh na braistintí diúltacha i leith an bhaile agus i leith a gcinnidh aisimirce imithe i léig dhá bhliain iar fhilleadh dóibh. Tagann sé seo le taighde George Gmelch ar aisimirceoirí in iarthar na hÉireann: 'The first year appears to be particularly difficult; it is a time when many returnees wonder if they have made the right decision. Most individuals eventually do learn how to cope with the problems they experience upon returning; among the returnees surveyed just one in five still regretted their decision to return at the end of their second year at home in Ireland' (1986, 156). Dhearbhaigh an chuid is mó de na haisimirceoirí go raibh siad sásta lena gcinneadh aisimirce ina iomláine. Cuireann Pat síos ar a shástacht féin lena chinneadh aisimirce nuair a deir sé gurbh é 'an rud is fearr a rinne mé i mo shaol, cuma céard atá agat má tá tú fhéin *happy* agus do *family happy*, tá chuile shórt agat'. Bhí na rannpháirtithe iarchogaidh ar fad éirithe as obair nuair a cuireadh faoi agallamh iad. Tréimhse saoil í seo a bhfuil compord agus suaimhneas de dhíth ar dhuine agus ní mór, dá bhrí sin, a sástacht a léamh sa chomhthéacs sin. Is é an cúinse is mó a chuidigh leis an aisimirceoir socrú sa phobal an athuair ná an saol sóisialta agus tacaíocht teaghlaigh. Má éiríonn leis an duine na nithe áirithe sin a bhaint amach sa phobal dúchais is mó seans go mbeidh sé sásta sa bhaile.

4.4 Conclúid

Tugann agallaimh na rannpháirtithe cuntais luachmhara dúinn ar ghnéithe de stair shóisialta an phobail áirithe seo. Go dtí seo is í litríocht an cheantair an t-aon mhórhoinse léargais atá againn ach cuireann faisnéis na n-aisimirceoirí go mór lenár dtuiscint ar thaithí aisimirce an phobail. Is léir ón anailís ar an bhfaisnéis gur éirigh

le cuid mhaith d'imirceoirí Chonamara féiniúlacht Éireannach a chothú i measc an diaspóra sa tír aíochta. Cé gur chothaigh an éagsúlacht teanga agus chultúir teannas idir muintir na Gaeltachta agus cuid den phobal Éireannach ar uairibh, chinntigh an comhluadar gréasán tacaíochta agus deiseanna sóisialta a thug faoiseamh sealadach ó éideimhne na himirce. Modh éalaithe ó na freagrachtaí a shamhlaigh siad lena saol sa bhaile a bhí san imirce chéanna. Léirigh siad, mar sin féin, go raibh dáimh i gcónaí acu lena mbailte dúchais. Má bhí an tír dhúchais ar an gcomhartha féiniúlachta ba thábhachtaí dóibh, is minic a chothaigh laincisé na tíre agus an bhaile dúchais bac san athchultúrú sa tír aíochta. Ba thearmann agus ba mhodh éalaithe a bhí i labhairt na Gaeilge sa tír aíochta go minic ach rinne an chuid is mó díobh an cinneadh gan an teanga a sheachadadh ar a bpáistí. Is féidir a áiteamh sa chomhthéacs seo go raibh tionchar ag próiseas an chomhshamhlaithe i measc an diaspóra ar theanga agus ar chultúr mhuintir Ghaeltacht Chonamara. Dóibh siúd ar éirigh leo athchultúrú leis an diaspóra Éireannach nó leis an tsochaí aíochta, cothaíodh deacrachtaí dóibh i dtús a dtaithí aisimirce feidhmiú go sásúil laistigh dá bpobail dhúchais. Luaigh na rannpháirtithe a raibh clann óg orthu a bpáistí mar phríomhchúis dá gcinneadh aisimirce. Shamhlaigh na rannpháirtithe a mbaile le háit ar chaith siad a n-óige, le háit ar chaith daoine go deas lena chéile i gcónaí, le háit nárbh fhéidir a chomhshamhail a sholáthar sa tír aíochta. Tá cuid mhaith dá saol i gcásanna áirithe caite acu thar lear, mar sin féin. Éilíonn taithí na himirce dá réir, go gceistítear an áit ar a dtugann duine 'an baile' agus déantar é a mhíniú i dtéarmaí a bhaineann le heispéireas na himirce agus na haisimirce amháin. Oibríonn an chéad bhaile mar ancaire agus mar fhoinsé tagartha sa tír aíochta ach déantar ionad an bhaile sin a cheistiú sa turas fillte. Ainneoin na ndeacrachtaí pearsanta a chothaigh an taithí aisimirce sa chomhthéacs seo, dhearbhaigh an chuid is mó de na rannpháirtithe go raibh an cinneadh ceart glactha acu agus go raibh siad sásta a bheith lonnaithe ina mbaile dúchais. Déanann an aisimirce, dá bhrí sin, mianta aisimirce an diaspóra a chomhlíonadh. Ní miste cuimhneamh gur daoine iad na rannpháirtithe ar éirigh leo an aisimirce a chur i gcrích agus déanann aisimirceoirí dlísteaí ar a saol trí chomparáid dhiúltach a dhéanamh le saol na tíre thall. Féachann Caibidil 5, áfach, ar na cásanna gur fhill an dara glúin ar bhaile dúchais a muintire agus ar na dúshláin chultúrtha agus shóisialta a bhí i ndán dóibh san aistear sin. Léiríonn rannpháirtithe na caibidle seo meon dearfach den chuid is mó i leith an bhaile dúchais agus dearbhaíonn na haisimirceoirí go gcuireann Gaeltacht

Chonamara timpeallacht chultúrtha agus shóisialta ar fáil dóibh féin agus dá gclann, timpeallacht atá in easnamh sa diaspora Éireannach. Fiosrófar an dearcadh atá ag aisimirceoirí an dara glúin i gCaibidil 5. An gcuireann a n-éagumas i dteanga an phobail bacanna rompu sa phróiseas athchultúraithe, mar sin féin? Léirigh cúpla duine de na faisnéiseoirí gur tréimhse íogair í turas fillte na marbh agus baineann dúshlán ar leith le turas iarbháis na n-aisimirceoirí úd dá gclann agus dá ngaolta. Tógfaidh Caibidil 6 ar an bhfaisnéis seo agus fiosróidh sé aisimirce na seanóirí agus na marbh chuig an mbaile dúchais. Féachfar ar thábhacht an fhóid adhlactha sa chomhthéacs seo agus ar ról an tsagairt agus an adhlacóra araon i dturas deireanach abhaile an aisimirceora.

Caibidil 5

Féiniúlacht chultúrtha aisimirceoirí an dara glúin agus athghabháil theanga a muintire

No thoughts are given to identity when 'belonging' comes naturally, when it does not need to be fought for, earned, claimed and defended; when one 'belongs' just by going through the motions which seem obvious thanks simply to the absence of competitors. (Zygmunt Bauman, 'Introduction,' *Culture as Praxis*, Sage, London, 1999/2000, xxx.)

5.0 Réamhrá

Mian dhaonna bhunúsach atá sa bhraistint go mbainfeadh duine le pobal, go nglacfaí leis i bpobal agus go bhfaigheadh sé tacaíocht ó phobal arae níl an tearmann céanna le haimsiú lasmuigh de nó ar an imeall de. Léiríonn an tagairt thuas an bhuntuisctint atá go láidir i measc na n-eolaithe sóisialta a bhfuil staidéar agus plé déanta acu ar chúrsaí féiniúlachta le blianta beaga anuas, nach gceistítear féiniúlacht an duine nuair a bhraitheann sé muintearas le háit nó nuair a shamhlaíonn sé é féin le pobal na háite sin. Turas féiniúlachta atá sa turas 'abhaile' a thugann muintir an dara glúin orthu féin, nuair a aistríonn baill den ghrúpa mar pháistí lena dtuismitheoirí nó mar dhaoine fásta as a stuaim féin go baile dúchais a muintire. Is é cuspóir na caibidle seo faisnéis ó aisimirceoirí an dara glúin i leith a dtaithí teanga sa tír aíochta agus i gceantar Gaeltachta Chonamara a iniúchadh. Déanfar an t-iniúchadh seo i bhfianaise léargais na sochtheangeolaíochta agus na síceolaíochta ar an ngaol idir cúrsaí féiniúlachta, teanga agus cultúir. Más réiteach nó freagra atá sa turas aisimisce ar an aisling fhillte a cothaíodh sa phobal diaspórach sa tír aíochta, fiosrófar an réiteach ar léibhéal pearsanta atá in athghabháil theanga a muintire ar an strus síceolaíoch a bhaineann leis an dlíathriú fisiciúil agus cultúrtha, agus leis an athchultúrú a ghineann eispéireas dá cineál. Féachfar chomh maith ar na struchtúir thacaíochta atá ar fáil sa phobal dóibh siúd ar mian leo an teanga dhúchais a fhoghlaim iar fhilleadh dóibh agus ar na deiseanna atá ann do na páistí agus do na haisimirceoirí fásta araon cur lena n-oideachas teanga.

5.1 Teanga agus féiniúlacht

Is beag leabhar a dhéanann plé ar an duine nó ar an tsochaí chomhaimseartha nach mbíonn tagairt ann do chúrsaí féiniúlachta agus plé ar dhéantús agus, go deimhin, ar ghéarchéim an fheiniméin sin. Léiríonn an iliomad alt agus leabhar taighde ar an ábhar an tuairim gur chuid ríshuntasach den eispéireas daonna féin atá i bhforbairt na féiniúlachta. Bhí an tuiscint go láidir i measc saineolaithe ar an ábhar gur táirge de chuid na gcoinníollacha sóisialta inar forbraíodh agus as ar fáisceadh an duine a bhí i bhféiniúlacht an duine sin agus gur beag athrú a thiocfadh uirthi le himeacht aimsire (Block, 2009, 21). A mhalairt de thuairim, áfach, atá curtha chun cinn ag scoláirí atá ag saothrú sa ghort le blianta beaga anuas agus diúltaíonn siad don dearcadh teoranta sin. Feiniméan neamhbhuan agus neamhchinnte ar uairibh atá san fhéiniúlacht, dar leo, agus de réir mar a threisiúnn ar chúrsaí aistrithe agus de réir mar a chlaochlaítear na timpeallachtaí cinnte ina bhfuil an duine suite is ea is mó coimhlint a bheidh le sonrú ina saothrú. An cur chuige iar-struchtúrach a thugtar ar an dearcadh seo ina leith agus feileann sé go cuí don phlé ar thaithí teanga imirceoirí agus aisimirceoirí na Gaeltachta.

Tógann Kobena Mercer, a bhfuil taighde déanta aige ar na diaspóirí Afracacha i gcoitinne, ar shliocht Bauman i dtús na caibidle seo agus áitíonn sé nach mbíonn ar dhuine tabhairt faoi mhórchéist na féiniúlachta ach nuair a thagann uaireanta cinniúna chun cinn: 'identity only becomes an issue when it is in crisis, when something assumed to be fixed, coherent and stable is displaced by the experience of doubt and uncertainty' (1990, 43). Tugann an sochtheangeolaí David Block, 'critical experiences' ar na heachtraí saoil is cúis leis na coimhlintí atá i ndán d'fhéiniúlacht an duine dhíláithrithe agus tá ról lárnach ag an dara teanga (ar mórtheanga go hiondúil í) san eispéireas seo, dar leis: 'prolonged contact with an L2 and a new and different cultural setting causes irreversible destabilization of the individual's sense of self' (Block, 2009, 21). Áitíonn an síceolaí John Edwards é féin nach féidir ábhar na féiniúlachta a chíoradh gan trácht a dhéanamh ar chúrsaí teanga: 'since language is central to the human condition, and since many have argued that it is the most salient distinguishing characteristic of our species, it seems likely that any study of identity must surely include some consideration of it' (2009, 20). Cuid dhílis den staid dhaonna is léir is ea an teanga arae ceadaíonn sí don duine teagmháil a dhéanamh le daoine agus le pobal. Aithníonn an t-oideachasóir Lily Wong Fillmore

ról lárnach na teanga i bhféiniúlacht chultúrtha an duine ‘since it is the means by which members of communities communicate with one another, and how individuals establish that they are, in fact, members of the same cultural community’ (1996, 435). Ní mór agus léamh á dhéanamh ar eispéireas teanga an dara glúin, tuiscint a fháil ar na claochluithe sóisialta agus cultúrtha a bhain dá muintir agus ar an gcaoi ar fheidhmnigh an Ghaeilge mar chomhartha féiniúlachta ina dtaithí imirce.

Cruthaíonn imirceoirí i gcoitinne pobail eitneacha ar an gcoigríoch, áit a gcleachtaíonn siad nósanna traidisiúnta agus teanga a dtíre dúchais, nuair nach n-airíonn nó nár mhaith leo dáimh a bheith acu leis an tír nó leis an tsochaí aíochta. Nuair atá duine ag feidhmiú laistigh de mhionlach eitneach is deacair aige muintearas iomlán a chothú leis an tromlach. Pobal eitneach sa tuiscint seo atá sa diaspóra Éireannach ar an gcoigríoch agus is toradh é ar an líon ollmhór imirceoirí a chuaigh chuig na tíortha sin agus a thug leo nósanna agus teanga ón tír seo, Béarla na hÉireann i gcás mhuintir na tíre i gcoitinne agus Gaeilge i gcás imirceoirí na Gaeltachta. Áirítear imirceoirí Éireannacha laistigh den ‘undifferentiated “white” majority’ sa Bhreatain, dar le Bronwen Walter (2002, 30), agus tá teanga agus canúint an phobail seo, dá bhrí sin, ar a gcomhartha eitneach is mó atá acu. Tá caidreamh na n-imirceoirí le sochaí na tíre aíochta agus le grúpaí eile mar bhunús leis an bhféiniúlacht a chruthaíonn siad mar phobal. Níl ann don fhéiniúlacht aonair, áfach, mar ‘we all possess a number of identities – or facets of one overarching identity, if you prefer – the salience of which can be expected to wax and wane according to circumstances and context’ (Edwards, 2009, 2). I gcás imirceoirí na Gaeltachta, bhí féiniúlacht ar leith acu mar bhaill den phobal sin laistigh d’fhéiniúlacht níos leithne sa diaspóra Éireannach i gcoitinne. Ba Éireannaigh iad i súile na sochaí aíochta ach ba phobal Gaeltachta i súile an phobail Éireannaigh iad. Más imirceoirí bána ag teacht chuig sochaí bhán a bhí i muintir na hÉireann agus a gcanúint ar cheann dá gcomharthaí sóirt, bhí an Ghaeilge ar an gcomhartha eitneach ba mhó ag muintir na Gaeltachta ina measc.

Bhí go leor de na himirceoirí Gaeltachta a d’fhág an baile i dtréimhse na 1950í agus 1960í ar aonteanga i dtús a n-eispéireas imirce. Chuaigh siad i ngleic leis an rud a dtugann an síceolaí John Schumann ‘language shock’ agus ‘culture shock’ (1978, 88) air, mar thoradh ar a n-éagumas sa teanga aíochta. Modh cumarsáide a bhí sa

Ghaeilge thar aon ní eile ina measc siúd, áfach, agus chruthaigh sí féiniúlacht éagsúil dá lucht labhartha. Tá dearcadh an duine air féin agus ar a phobal lárnach i gcruthú a fhéiniúlachta. Thuig imirceoirí na Gaeltachta gur bhain siad le pobal mionlaigh a labhair teanga mhionlaigh. Áitíonn an sochtheangeolaí iomráiteach Joshua Fishman gurb í an mháthairtheanga an teanga is mó a shamhlaíonn an duine le pobal agus le comhfheasacht an phobail sin:

... the beloved language can transport one, at least figuratively, from earliest sensory consciousness to group membership, from cultural identity to cultural mastery, from intimacy given and intimacy received to the most basic objects and experiences of loyalty and affection (“home”), objects and experiences that, through the sense of linguistic community, one never completely leaves behind until one leaves behind mortal bonds as a whole. (1996, 38)

D’éirigh le muintir an phobail nasc buan a chothú leis an mbaile agus le muintir an bhaile sin trí labhairt na teanga dúchais sa tír aíochta, ról a aithnítear i leabhar Robin Cohen *Global Diasporas*: ‘Bonds of language, religion, culture and a sense of common fate impregnate such a transnational relationship and give to it an affective, intimate quality that formal citizenship or long settlement frequently lack’ (2008, 7). Scáthán ar an bpobal is ea an teanga agus sa phobal labhartha amháin a thuigtear cúlra agus cultúr a cuid ball. Ba léir, áfach, gur chothaigh an teanga agus éagumas sa Bhéarla deacrachtaí cumarsáide go minic le pobal na hÉireann i gcoitinne agus leis an tsochaí aíochta. Rinne an Ghaeilge idirdhealú idir iad agus an diaspóra i gcoitinne agus cuireadh a staid íochtarach i gcuimhne dá lucht labhartha ar bhonn rialta. Bhain ardghradam leis an mBéarla, áfach, ní hamháin mar gur theanga thromlach na nÉireannach a bhí ann ach ba theanga na sochaí aíochta í chomh maith. Bhí tionchar nach beag ag na mothúcháin dhiúltacha a chothaigh an t-éagumas teanga i dtús a dtaithí imirce agus ag an stádas íseal a samhlaíodh leis an nGaeilge agus leis an rogha teanga a rinne muintir na Gaeltachta maidir lena gclann féin sa tír aíochta. Tagann sé leis an bpatrún a bhí leagtha síos acu siúd a d’fhág an tír agus a shéan an Ghaeilge sa tréimhse roimh an nGorta Mór: ‘Irish had become indelibly associated with low socio-economic status, poverty, illiteracy and regarded as a social handicap, which Irish people were anxious to lose’ (Leyland, 1996, 146). Tagann

athruithe de réir mar is gá ar fhéiniúlachtaí agus ní haon eisceacht atá san fhéiniúlacht teanga. Is spéisiúil an méid atá le háitearnh ag Block i dtaobh an athraithe seo a léamh i gcomhthéacs bhaill áirithe de chuid phobal na Gaeltachta: ‘one can be born into a language community – a question of inheritance and possibly expertise – but then later in life develop a strong affiliation to and expertise in another language’ (2009, 40). Ba riachtanas chun marthana a bhí i sealbhú an Bhéarla agus ní raibh aon fheidhm eacnamaíoch sa chiall is leithne le baint as teanga dhúchais an imirceora Gaeltachta. D’éirigh leis an imirceoir Gaeltachta comhshamhlú leis an bpobal Éireannach dá réir sin, trína chúl a thabhairt lena theanga ina measc agus, dá bhrí sin, le cuid lárnach dá chúlra cultúrtha. Dearbhaíonn na sochtheangeolaithe Aneta Pavlenko agus Adrian Blackledge go bhfuil tionchar nach beag ag an idirbheartaíocht teanga seo ar fhorbairt na féiniúlachta don imirceoir (2003, 3). Toradh eile a bhí ar an aistriú teanga ná go raibh máthairtheanga ag páistí de chuid imirceoirí na Gaeltachta a bhí éagsúil ó mháthairtheanga a dtuismitheoirí. Tá sé léirithe ag sochtheangeolaithe ar spéis leo cás na mionteangacha go bhfuil impleachtaí ag an gcaillteanas teanga do chultúr an duine agus a phobail (Kouritzin, 2000, 1999; Fillmore, 1996). Deir Fishman ina thaobh:

The most important relationship between language and culture that gets to the heart of what is lost when you lose a language is that most of the culture is in the language and is expressed in the language. Take it away from the culture, and you take away its greetings, its curses, its praises, its laws, its literature, its songs, its riddles, its proverbs, its cures, its wisdom, its prayers. The culture could not be expressed and handed on in any other way. What would be left? When you are talking about the language, most of what you are talking about is culture. That is, you are losing all those things that essentially are the way of life, the way of thought, the way of valuing, and the human reality that you are talking about. (Fishman, 1996, 81)

Cheadaigh cumas sa Bhéarla cumarsáid leis an bpobal Éireannach agus leis an tsochaí afochta ach má cheadaigh d’éiligh sé, mar a éilíonn teangacha, modh smaointeoireachta a bhain le cultúr ar leith. Má ghlacann muid le tagairt Fishman thuas agus le háiteamh an tsocheolaí Allan G. Johnson gurb í an teanga croílár an

chultúr, ‘the collection of words and the rules of syntax and grammar that govern how words are supposed to be arranged in order to convey a particular meaning’ (2000, 17), an féidir a áiteamh mar sin gur cheil na himirceoirí Gaeltachta nár labhair a dteanga dhúchais lena gclann cuid mhór de chultúr a mbailte dúchais orthu? Má cheil, an leor don duine atá faiscthe as suíomh cultúrtha ar leith sealbhú a dhéanamh ar theanga le hathghabháil a dhéanamh ar chultúr a phobail labhartha? I gcomhthéacs aisimirceoirí an dara glúin, céard atá i ndán dóibh siúd nach n-éiríonn leo an teanga a shealbhú? Is spéisiúil léamh a dhéanamh ar cheist Wong Fillmore sa chomhthéacs seo: ‘Can a people really be connected to its culture, its history, its heritage without its language?’ (1996, 435). Tá an aisimirce luaite go minic ar cheann de na toscaí ba shuntasáí a chuir dlús le hiompú teanga na Gaeltachta le linn na tréimhse sin agus sna blianta a lean (Advisory Planning Committee, 1988; Ó Tuathaigh, 2008; Ó Tuairisg, 2000). Deir Éamonn Ó Dónaill i leith aisimirceoirí ina cheantar dúchais féin, Gaoth Dóbhair: ‘D’fhill na mílte ar pharóiste Ghaoth Dobhair sna seascaidí agus sna seachtóidí ach ní féidir liom smaoineamh ach ar theaghlach amháin inar tharla sé gur labhair na tuismitheoirí an Ghaeilge leis na páistí sular bhog siad ar ais chun an cheantair’ (2000, 50). D’fhéadfaí an rud céanna a áiteamh i leith cheantar Gaeltachta Chonamara. Ainneoin aistrithe seo na teanga sa cheantar agus an titim thubaisteach i líon na gcainteoirí óga i dtréimhse luath na mílaoise seo atá léirithe sa mhórhthaighde sochtheangeolaíoch *Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht* (Ó Giollagáin et al., 2007), aithnítear go minic gurb í an Ghaeilge an comhartha cultúrtha ar leith a shainíonn an Ghaeltacht ó réigiúin eile na tíre (Ó Murchú, 2000). Cé nach lucht cúise iad gnáthmhuintir na Gaeltachta ó thaobh cúrsaí teanga de, dar le Gearóid Denvir, maíonn sé mar sin féin gurb ‘í an Ghaeilge féin an príomhchomhartha sainiúlachta agus féiniúlachta, agus an príomhnasc comónta, atá ag pobal Ghaeltacht Chonamara mar phobal inaitheanta ar leith’ (1997, 310). Tá tábhacht ar leith ag baint le siombail sa phobal agus sainítear pobal dar le Máire Ní Neachtain ‘ní hamháin de bharr a bhfuil i bpáirt acu lena chéile, ach de bharr an ruda nó na rudaí a sheasann amach, atá suntasach nó a scarann iad ó phobail eile’ (2009, 10). Cé go n-aithníonn Ní Neachtain gurb í an Ghaeilge a dhealaíonn pobal na Gaeltachta ó phobal eile na hÉireann, níl sa teanga dar léi ‘ach gné amháin den chaoi a gcuireann an duine aonair é féin i láthair sa chomhluadar agus is gné amháin d’ilghnéitheacht an phobail an teanga a labhraítear’ (2009, 10). Áitíonn Conchúr Ó Giollagáin go bhfuil castacht le brath ‘ar an gcur is cúiteamh faoi

fhéiniúlacht na Gaeltachta i láthair na huaire i ngeall ar ghnéithe éagsúla den fhéiniúlacht sin a bheith á saothrú ar bhealach gur deacair iad a shamhlú le tuiscint theangeolaíoch den Ghaeltacht' (2011, 154). I bhfianaise an méid atá ráite agus scagtha, áfach, b'fhurasta a áiteamh go bhfuil féiniúlacht dá gcuid féin ag pobal Chonamara cé go mb'fhéidir gur go neamh-chomhfhiosach atá an ghné theanga mar chuid den fhéiniúlacht sin. Ní féidir glacadh leis scun scan, áfach, go mbeidh toise teanga ag roinnt le dáimh aisimirceoirí lena n-áit oidhreachta. Ach an léir dóibh mar sin féin go bhfuil cultúr á iompar ag an teanga phobail agus, má tá, an éascaíonn sealbhú na Gaeilge slí isteach sa chultúr sin? Féachfar sa chaibidil seo ar an teannas cultúir a spreagann aisimisce an dara glúin go Conamara agus fiosrófar ról athghabháil na Gaeilge sa phróiseas athchultúraithe ann.

5.2 An fhianaise ón obair ghoirt á scagadh – scéal na bhfaisnéiseoirí féin

D'fhéach Caibidil 4 le léargas a thabhairt ar thaithí imirce agus aisimisce na chéad ghlúine. Tabharfar an plé ar na dúshláin shóisialta agus chultúrtha atá i ndán don aisimirceoir Gaeltachta céim ar aghaidh sa chaibidil seo agus féachfar ar na deacrachtaí athchultúraithe a chothaíonn éagumas sa teanga phobail d'aisimirceoirí an dara glúin. Fiosrófar an éascaíonn an teanga athshealbhaíthe slí isteach sa phobal agus, má éascaíonn, cén tacaíocht atá ar fáil don aisimirceoir an sprioc sin a bhaint amach?

5.2.0 Modheolaíocht na caibidle

Tá an t-ábhar anailíse don chaibidil seo bunaithe ar fhaisnéis a bailíodh i dtaobh taithí aisimisce an dara glúin. Baintear leas as sainmhíniú leathan na heolaithe sóisialta Maurice Crul agus Hans Vermuelen ar an dara glúin sa staidéar seo: 'those born in the country of immigration or [...] who arrived before primary school' (2003, 971). Le linn agallaimh leathstruchtúrtha le baill den ghrúpa seo atá ag cur fúthu sa cheantar, d'éirigh leo féinmhachnamh a dhéanamh ar a saol agus roinn siad a smaointe, a mbraistintí agus eolas pearsanta maidir lena n-óige i Sasana agus an t-aistriú saoil go Conamara ina dhiaidh sin. Chuir an cur chuige eitneagrafaíochta agus léirmhínte bunús maith ar fáil don chuid seo den obair ghoirt agus chothaigh sé deis tuiscint a fháil ar na sainbhríonna a leag rannpháirtithe ar a n-eispéireas aisimisce araon. Thug na modhanna taighde ar baineadh leas astu deis réimse leathan ceisteanna a fhiosrú maidir le haisimisce an dara glúin, a dtaithí teanga sa tír aíochta

agus ‘sa bhaile’ agus a muintearas leis an bpobal agus le ceantar Chonamara thar aon ní eile.

5.2.1 Rannpháirtithe faoi chaibidil sa chaibidil seo

Bailíodh an fhaisnéis ó ochtar aisimirceoirí a d’aistrigh go Conamara agus atá ag cur fúthu sa cheantar i láthair na huaire. D’aistrigh ceathrar acu siúd lena muintir agus iad ina bpáistí agus d’aistrigh an ceathrar eile ina ndaoine fásta. Rugadh agus tógadh na rannpháirtithe i Londain nó i gcathracha móra i dtuaisceart na tíre. Mhaígh gach duine acu, áfach, gur i bpobail Éireannacha a tógadh iad. Roghnaíodh na rannpháirtithe ó mo ghréasán pearsanta féin agus trí shampláil chomhach. Tharla sé go raibh aithne ag na haisimirceoirí fásta ar aisimirceoirí eile a bhí ag cur fúthu san áit mar gur fhreastail siad ar ranganna Gaeilge le chéile. Tugadh an rogha do na rannpháirtithe uilig an t-agallamh a dhéanamh i nGaeilge nó i mBéarla. Is trí Ghaeilge a cuireadh na rannpháirtithe ar fad a d’fhill ina bpáistí faoi agallamh agus beirt de na rannpháirtithe a d’fhill ina ndaoine fásta. Cuireadh múinteoirí faoi agallamh chomh maith agus féachadh ar na dúshláin dóibh siúd, dá gcuid mac léinn agus don chóras oideachais i gcomhthéacs aisimirce an dara glúin.

Páistí

Rugadh agus tógadh Stiofán, Declan agus Eoin i mbailte i dtuaisceart Shasana agus tógadh Niamh i Londain. Ba ó Chonamara tuismitheoirí na rannpháirtithe uilig.

Ainm	Aois fhillte	Bliain fhillte	Tuismitheoirí ó Chonamara
Stiofán	13	1966	Beirt
Declan	13	1981	Beirt
Eoin	11	1990	Beirt
Niamh	11	2000	Beirt

Aisimirceoirí fásta

Rugadh agus tógadh Maidhc i dtuaisceart Shasana agus tógadh an triúr eile de na rannpháirtithe fásta i Londain. Cuireadh Jim agus a bhean Marion faoi agallamh mar lanúin, tógadh Marion sa phobal Éireannach céanna lena fear céile, cé nár de bhunadh na Gaeltachta a muintir siúd.

Ainm	Aois fhillte	Bliain fhillte	Tuismitheoirí ó Chonamara
Maidhc	24	1987	Máthair (& de shliocht Éireannach a athair)
Jane	28	1996	Athair (& de shliocht Éireannach a máthair)
Jim (& Marion)	20dí	1998	Beirt
Caroline	30dí	2008	Beirt

Múinteoirí

Bhí Micheál mar mhúinteoir agus mar phríomhoide i mbunscoil i gConamara ó 1971 go 2005. Tá Bríd ag obair mar mhúinteoir Gaeilge d'fhoghlaimeoirí fásta sa cheantar.

Ainm	Blianta teagaisc	Léibhéal
Micheál	1971 - 2005	Bunleibhéal
Bríd	2004 – faoi láthair	Foghlaimeoirí fásta

5.2.2 An dara glúin

Is minic a bhaineann an taighde ar ábhar na haisimirce leis an gcéad ghlúin amháin agus díríonn an taighde ar an dara glúin Éireannach ar fad nach mór ar chomhtháthú agus ar chomhshamhlú an ghrúpa sin sa tír aíochta (féach Walter, 2008; Hickman et al, 2001 mar shampla). Glacadh go forleathan sa Bhreatain leis gur éirigh leis an dara glúin Éireannach socrú go hiomlán sa tír aíochta ar an tuiscint go gcomhshamhlaíonn páistí na n-imirceoirí bána gan stró. Má bhí sé de dheis ag an dara glúin comhshamhlú sa tsochaí aíochta de thairbhe go raibh siad bán agus go raibh canúint na sochaí sin acu, bhí impleachtaí suntasacha aige seo don phobal sin ó thaobh cúrsaí féiniúlachta agus sláinte de. Tuairiscítear go ndearnadh a gcúlra eitneach agus a gcultúr a shéanadh agus a cheilt orthu go minic agus go bhfuil an caighdeán sláinte i measc na nÉireannach agus an dara glúin níos measa ná a

gcomhionann sa Bhreatain (Hickman et al, 2001, 38). Tá spéis ar leith léirithe ag taighdeoirí in aisimirce an dara glúin le blianta beaga anuas agus ailt agus leabhair éagsúla ar fáil i dtaobh aistriú an ghrúpa seo go tír dhúchais a muintire (Christou, 2006; Wessendorf, 2007; Teerling et al, 2010). Níl mórán ábhar foilsithe go dtí seo ar aisimirce an dara glúin Éireannach, áfach (ach féach Joyce, 2010; Ní Laoire, 2011a).

Tá éiginnteacht éigin le brath ar thuairiscí taighdeoirí maidir le haisimirce an dara glúin arae cén chaoi ar féidir le daoine dul ar ais chuig áit nár chónaigh siad riamh ann? Thug Russell King ‘ancestral return’ (1978) ar an bhfeiniméan ach rinne sé neamhaird blianta ina dhiaidh air agus ‘marginal form of return’ (1986, 6-7) á thabhairt aige air. Tá coincheap an ‘counter-diasporic migration’ forbartha ag King agus ag Anastasia Christou le blianta beaga anuas le cur síos a dhéanamh air - ‘the process whereby the second generation relocates to the ancestral homeland – the birthplace of their parents’ (2008, 1) - agus tugann Susanne Wessendorf ‘roots migration’ air ina cuid taighde féin ar an dara glúin Iodálach a aistríonn ón Eilbhéis go baile dúchais a muintire san Iodáil (2007). Is léir go mbaineann défhiús leis an téarmaíocht a dhéanann cur síos ar an ngrúpa seo agus leis an sainmhíniú a dhéantar ar na haistrithe tíreolaíocha a thógann siad orthu féin ach is cuid dhílis é an défhiús den rud ar a dtugann King agus Christou ‘the migrant condition’ air:

... ambiguity and ambivalence are part of the ‘migrant condition’, nowhere more so than in the case of returnees who often express contradictory views, and both certainty and uncertainty, about who they are, where they want to be, and how they view their new/ old surroundings. This type of in-betweenness is reflective of the very process of their identification as it relates to their relocation to the ancestral homeland: the ‘who they are’ in the ‘where they are’ affects both their ‘pragmatic’ encounters as well as their ‘imagined’ preconceptions. (Christou et al, 2006, 2)

Cé go bhféachtar go minic ar aisimirce an dara glúin mar chúlú siar chuig baile idéalach a shamhlaítear le laethanta saoire an tsamhraidh, baineann luach cultúrtha leis an bhfilleadh ar an mbaile dúchais agus gur réiteach é an turas go minic ar

bhraistint an diaspóra go mbaineann siad le háit eile. Éiríonn le Teerling et al an coincheap seo a mhíniú nuair a deir sí: 'the affective connection to what is often regarded as the 'home country' may be very strong, so that the 'return' has ontological meaning even if it contravenes the logic of migration statistics' (2010, 2).

5.3.3 Na páistí

Is iondúil go bhféachtar ar an imirce agus ar an aisimirce mar fheiniméan a bhaineann le daoine fásta amháin cé gur minic a bhíonn páistí lárnach in aistrithe tíreolaíocha a dtuismitheoirí. Is annamh gur cás le taighdeoirí eispéiris na dtuismitheoirí úd agus fágtar dá bhrí sin nach mbíonn mórán eolais i dtaobh a ndearcadh agus a dtuiscintí ar an aisimirce. Áitíonn taighdeoirí áirithe gur minic a bhíonn drogall ar imirceoirí filleadh ar a dtíortha dúchais nuair a shaolaítear páistí dóibh, ach léirigh an anailís ar fhaisnéis na chéad ghlúine i gCaibidil 4 go raibh a gcuid páistí ar cheann de na cúiseanna ba mhó a chinn na rannpháirtithe filleadh abhaile. Tacaíonn sé seo leis an taighde atá déanta ag Caitríona Ní Laoire ar aisimirceoirí Éireannacha a léiríonn gur cuid dhílis iad a bpáistí sa chinneadh aisimirce (2008a, 201). Iarracht atá sa taighde is deireanaí ag Ní Laoire (2011a), solas a chaitheamh ar na dúshlán chultúrtha atá roimh aisimirceoirí ar páistí iad. Tá tuiscintí éagsúla acu siúd ar phróiseas na haisimirce dar léi agus bronnann an taighde áirithe sin léargas ar leith ar eispéireas na haisimirce Éireannaí da réir. Cé gur mar dhaoine fásta a cuireadh na rannpháirtithe ar fad faoi agallamh don taighde seo, tugann a gcuid faisnéise léargas luachmhar ar scéal na bpáistí i scéal aisimirce phobal Chonamara.

5.2.4 Tógáil sa diaspóra Éireannach

Ba pháistí le himirceoirí a d'fhág Conamara sa tréimhse iar-chogaidh a bhí sa chuid is mó de na rannpháirtithe. Tháinig an chéad ghlúin sin, maraon le mórchuid na n-imirceoirí a d'fhág an tír sa tréimhse sin, ó chúlra tuaithe a bhí ar bheagán airgid agus chuaigh siad ar imirce agus saol níos fearr dóibh féin agus dá bpáistí uathu. Léirigh na rannpháirtithe ar fad go ndeachaigh an t-aistriú go láithreacha uirbeacha i gcion go mór ar a dtuismitheoirí, rud a thacaíonn le faisnéis aisimirceoirí na chéad ghlúine sa taighde seo. Bhí sé i gceist ag cuid mhaith den chéad ghlúin a chuaigh ar imirce filleadh ar a mbailte dúchais nuair a bheadh dóthain airgid saothraithe acu

(féach Caibidil 4). Ainneoin na n-aidhmeanna fillte a bhí cothaithe sa phobal Éireannach i gcoitinne níor éirigh le go leor imirceoirí an sprioc sin a bhaint amach. Ní fios líon cinnte na n-imirceoirí a shocraigh sa tír aíochta ach is cinnte go raibh líon réasúnta d'imirceoirí Gaeltachta ina measc. Cúiseanna eacnamaíocha chomh maith le bacanna pearsanta eile ba chúis leis an gcinneadh seo. Bhí siad lárnach sa phobal Éireannach i gcoitinne, áfach, agus chothaigh siad féiniúlacht Éireannach ina gcuid bpáistí dá réir. Cé go n-áitíonn Jim ina chuid faisnéise nach raibh spéis dá laghad ag a mhuintir filleadh ar an mbaile, bhí siad rannpháirteach sa diaspora Éireannach i Sasana, pobal a rinne íomhá den tír dhúchais a chothú agus a chur chun cinn. Shéan na himirceoirí athchultúrú leis an tsochaí aíochta agus d'fhéadfaí a áiteamh i gcuid mhaith cásanna go raibh pobal na chéad ghlúine eitnealárnach maidir lena dteagmhálacha sóisialta. Léirigh siad mórtas as a nÉireannachas agus as a gcreideamh ina bpobail féin. Ní raibh an teanga lárnach i gcruthú na féiniúlachta seo ach bhí creideamh, nósanna, traidisiúin agus ceol an phobail Éireannaigh á gcleachtadh go tréan acu. Leag agallaimh na rannpháirtithe ar fad béim ar chomhtháiteacht an phobail Éireannaigh agus, cé nach raibh ról ag an nGaeilge ina bhféiniúlacht Éireannach, bhí cúrsaí clainne, an creideamh, agus cúrsaí ceoil mar chomharthaí eitneacha agus cultúrtha acu. Dúirt an chuid is mó de na rannpháirtithe go raibh féiniúlacht Éireannach acu i Sasana. Dúirt Jane go mba dhuine den *London-Irish* a bhí inti thall agus dhearbhaigh Maidhc go raibh féiniúlacht *Manchester-Irish* aige. Ní féidir aisimirce an dara glúin a phlé lasmuigh de chomhthéacs na bhféiniúlachtaí seo. Cur síos hibrídeach atá sna teidil sin a bhronnann Maidhc agus Jane orthu féin, féiniúlachtaí a mheabhraíonn an tír aíochta agus tír dhúchais a muintire. Léiríonn siad a suíomh éiginnte idir dhá thír agus idir dhá shochaí. Aistriú a bhí san aisimirce mar sin ó phobal na hÉireann i Sasana, pobal, dá mhéad é, atá imeallaithe sa tsochaí i gcoitinne, go pobal imeallaithe i dtír eile, pobal na Gaeltachta, pobal eile atá imeallaithe go tíreolaíoch agus faoi bhagairt ó thaobh teanga de.

5.2.5 An Ghaeilge sa tír aíochta – seachadadh nó séanadh?

Ainneoin nár chomhshamhlaigh muintir na Gaeltachta leis an tsochaí aíochta, áitím i dtús na caibidle seo gur modh athchultúraithe sa phobal Éireannach a bhí i séanadh na teanga ar a bpáistí le hais phobail eitneacha eile a sheachadadh an teanga lena bpáistí siúd. Cruthaíonn an páiste agus an déagóir féiniúlacht atá múnlaithe ar a

dtimpeallacht shóisialta mar dhaoine óga chomh maith le féiniúlacht laistigh den ghrúpa eitneach a mbaineann siad leis (Sam & Berry, 2006, 404). Ba le Béarla a tógadh na rannpháirtithe ar fad arbh aisimirceoirí fásta iad, fiú nuair ba Ghaeilgeoirí a mbeirt tuismitheoirí. Ní raibh na rannpháirtithe cinnte i gcónaí maidir leis na cúiseanna nár sheachaid a muintir an teanga orthu ach tuigeadh dóibh gur chúrsaí praiticiúla ba chúis leis. Creideann Maidhc gurbh í an chúis nár labhair a mháthair féin Gaeilge lena clann mar nach raibh an teanga ag a athair. Thuig a mháthair nach raibh sí le filleadh ar an mbaile agus mar sin nach raibh aon spreagadh ann an teanga a labhairt lena páistí, dar le Maidhc. Deir Caroline gur chuir múinteoirí na tíre aíochta comhairle ar a tuismitheoirí féin Béarla a labhairt sa bhaile mar nach raibh tuiscintí ag an am ar na buntáistí a bhaineann leis an dátheangachas. Bhí tuairimí láidre ann i dtús an fichiú haois gur chuir an dátheangachas isteach go mór ar fhoghlaim an pháiste. Níor séanadh an tuairim go dtí go ndearnadh staidéar ar pháistí dátheangacha i gCeanada i dtús na seascaidí. Léirigh an taighde seo gur bhain buntáistí móra cognaíocha leis an dátheangachas. Tacaíonn staidéir ar an dátheangachas i gcomhthéacs an dara glúin le blianta beaga anuas leis na tuairimí seo (Portes et al., 1994, 643). Mhaígh Maidhc agus Caroline nach ndearna a dtuismitheoirí an cinneadh teanga de bharr go raibh drochmheas acu ar an nGaeilge. Cé nár seachadadh an teanga, is cuimhin leis na rannpháirtithe ar fad a dtuismitheoirí ag labhairt Gaeilge ina measc féin agus le Gaeilgeoirí eile i Sasana.

Deir Maidhc gur thuig sé go dian-mhaith go raibh teanga eile ar a toil ag a mháthair agus, cé nár labhraíodh Gaeilge leis féin, is dóigh leis go raibh a mháthair tipiciúil go maith ina cleachtas teanga:

Ní raibh mórán Béarla aici i ndáiríre nuair a d'fhág sí an baile *so* chuaigh sí go cathair na Gaillimhe ag obair ar feadh sé mhí nó naoi mí *so* chuir sí feabhas ar a cuid Béarla mar sin. Ar ndóigh ach ní raibh sí páirteach sa ngluaiseacht nó aon rud mar sin. D'imigh go leor acu sa gcaoi céanna agus déarfainn go raibh sí tipiciúil ach níor tógadh muide le Gaeilge sa teach, bhí cúpla frásaí ar nós 'dún an doras, dún do chlab' stuif mar sin ach ní raibh aon Ghaeilge labhartha againn sa teach agus muid ag fás aníos [...] Bhí m'uncailleachaí ag teacht ar an *mbeet* mar a tugadh air, ag obair i *Yorkshire* sna monarchain biatais ansin agus ar ndóigh bhíodar ag

Gaeilgeoireacht le chéile. Nuair a bhí sí ag scríobh abhaile, Béarla a bhí sna litreacha, fiú amháin gur Gaeilge a labhair siad, ba Béarla a bhí in úsáid acu agus bhí sé de nós acu ainm agus an seoladh a bheith i mBéarla ar fad ach Gaeilge a labhróidís le chéile agus corruair dá mbeidís ar an fón, Gaeilge a labhróidís le chéile. (Maidhc, d'fhill i 1987)

Cé gur Béarla a bhí mar theanga a theaghlaigh, is léir gur thuig Maidhc ina pháiste gurbh í an Ghaeilge an teanga a labhair a mháthair lena muintir agus le gaolta i Sasana agus i gConamara ar laethanta saoire.

D'aistrigh Jane go Conamara agus í sna fichidí. Ní cuimhin léi a hathair a bheith ag labhairt Gaeilge ach amháin nuair a bhíodh sé i gcuideachta fir eile ó Chonamara san *Irish Club* thall nó mar a deir sí: 'if he didn't want my mum to hear anything on the phone'. Is cosúil gur dhiúltaigh sé an teanga a labhairt lena chuid páistí:

My dad wouldn't ever teach it to us, wouldn't speak it to us, even when we asked him, I remember asking him at one point. 'No. No need for it and that's that'. Still now, even when I'm trying with the language, he won't, it's not natural for him to speak it to me. (Jane, d'fhill i 1996)

Is cuimhin le Jim a chuid tuismitheoirí ag labhairt i nGaeilge eatarthu féin agus i measc mhuintir Chonamara ach is i mBéarla a labhair siad leis féin agus lena dheartháireacha.

What happens with Connemara people is that they speak to each other in Irish but they don't speak to you [é féin], they turn around and speak to you in English and that's why we never learned it. Mum left here with no English so she saw no reason to teach us Irish, no earthly reason and I really regret that, as much as I try, I can never get my head around it, the [English] accent doesn't lend itself to the Irish. (Jim, d'fhill i 1998)

Is cinnte go raibh tionchar nach beag ag an timpeallacht teanga seo ar an bhféiniúlacht a chruthaigh siad mar pháistí sa tír aíochta. Is sa chomhthéacs ilteangach a tharlaíonn an idirbheartaíocht féiniúlachtaí atá pléite ag Pavlenko agus Blackledge: 'different ideologies of language and identity come into conflict with

each other with regard to what language or varieties of languages should be spoken by particular kinds of people and in what context' (2003, 1). Cúis díomá dó nár éirigh leis féin an teanga a shealbhú. Tagann taithí Jim agus taithí a mháthar le taighde Janet Leyland ar shéanadh na teanga i Sasana agus ar fhoghlaimeoirí fásta na teanga:

... learners have indicated regret that an Irish parent or other relatives with Irish did not pass on the language to them, for a variety of possible reasons, none of which, however, can be divorced from the legacy arising from both the socio-economic reasons why Irish was abandoned in favour of English, and the resulting *náire* (shame) acutely felt by Irish speakers who had little or no English. (1996, 146)

Léirigh máthair agus athair a mhná céile, Marion, níos mó spéise sa Ghaeilge, cé nár de bhunadh na Gaeltachta iad. Dúirt Marion:

Jim's parents both native Irish speakers never spoke Irish to their sons. His mother would tell you, God rest her soul, it did her no favours, it was a total hindrance to her, the Irish language, and she would never inflict it upon her children. When she went to England she couldn't speak English and she was treated she felt, as a second-class citizen. My parents are not native Irish speakers but my Dad was actually an Irish language teacher in London and had a *grá* for the language and my Mum was his student. That's how they met, she went to the class to get into an Irish circle, when she went over. So my parents who weren't native Irish speakers, had learned Irish, spoke more Irish in my house than was spoken in my husband's house [...] but neither myself nor my husband learned Irish. (Marion, d'fhill i 1998)

Ba chuid lárnach de shaol sóisialta na bhfear a bhí i labhairt na Gaeilge sa phobal Éireannach inar tógadh Marion agus Jim, áfach. Dúirt Marion:

There was always this debate between book Irish and native Irish and these Conamara people throwing in an English word here and there and this is the right word for it and all this was going on a Sunday morning.

And in the pub where they drank, the men on a Sunday morning, after mass, going into the pub... I mean it's a bit Irish if you ask me, you go into the pub, you leave your wives at home cooking the dinner and minding the kids and out of respect for the country and out of the love of the old place you only speak Irish, while you were drinking, but you know that's the way it was done, that's the truth. (Marion, d'fhill i 1998)

Níor labhair máthair agus athair Jim ná Jane an Ghaeilge ar a bpáistí, cinneadh, dar leo, a chosain a gclann ón náire a bhain lena dtaithí imirce féin. D'éirigh leo mar sin féin, filleadh 'ar an mbaile' trí labhairt na teanga dúchais le pobal labhartha na teanga sin, 'the warm fabric of memory, and the insisting call from afar, back home' (1994, 10) mar a thugann an scríbhneoir Trinh T. Minh-ha ar an gcleachtas teanga seo. Aithníonn Minh-ha feidhm na teanga sa tír aíochta ach tuigeann sí gur claochlú atá i ndán don teanga chéanna, 'there, and everywhere, language is a site of change, an evershifting ground' (1994, 10).

Nuair a labhair tuismitheoirí Gaeilge agus iad i gcomhluadar a bpáistí, is minic a chothaigh éagumas a bpáistí sa teanga míthuiscintí. Léiríonn Caroline, áfach, gur chothaigh an mhíthuiscint chéanna fiosracht inti féin agus dúil an teanga a thuiscint:

Go speisialta nuair atá tú níos óige bíonn tú ag iarraidh fáil amach cad atá siad ag rá agus scaití [cuireann tú] na rudaí trína chéile, agus is cuimhin liom uair amháin, bhí mé ag éist[eacht] agus bhí siad ag caint ar *unborn children* nó rud éigin agus níor thuig mé céard a bhí siad ag rá, an chuid is mó acu agus bhí mé ag smaoineamh liom féin '*does that mean I was adopted or something?*' Níor thuig mé, bhí mé ag meascadh suas rudaí, ag an deireadh bhí mé ag iarraidh rudaí a thuiscint. (Caroline, d'fhill i 2008)

Bhíodh an Ghaeilge le cloisteáil i dteach Caroline nuair a thiocfadh gaolta eile ó Chonamara ar cuairt. Nuair a labhair Caroline ar chinneadh a muintire gan an Ghaeilge a labhairt léi, níor thrácht sí ar shéanadh na teanga mar a thug rannpháirtithe eile le tuiscint ach dúirt sí nár cuireadh brú uirthi an teanga a fhoghlaim. Chabhraigh an easpa brú seo dar le Caroline, agus an spéis a chothaigh labhairt na teanga i measc a tuismitheoirí léi an teanga a fhoghlaim iar fhilleadh di.

Cé gur léirigh a chuid tuismitheoirí dímheas áirithe ar a dteanga dhúchais is léir ó scéal Jim gur chothaigh siad mian aisimirce ann mar sin féin. Áitíonn sé nach gcothaítear féiniúlacht an duine go comhfhiosach: ‘the thing you get from your parents, it’s not a deliberate thing but it’s something that happens to people, like you know the further away from Ireland you are, the more Irish you are, you take it for granted here, it’s true, but you need it, you want something’.

Is cuimhin leis na rannpháirtithe ar fad a tháinig abhaile in aois scoile an Ghaeilge a bheith á labhairt thall chomh maith. Is léir ó agallaimh na rannpháirtithe seo go raibh tuiscint éigin acu ar bhlúirí agus ar ghiotaí den teanga. D’fhill Stiofán lena mhuintir nuair a bhí sé trí bliana déag d’aois agus deir sé i dtaobh a chumais féin sa teanga thall: ‘bhí a fhios agam cen uair a chaithfinn rith, bhí saghas tuiscint agam air, thuigfinn focla ar nós bainne, bó agus rudaí mar sin’. Bhí pobal láidir ó Chonamara ag cur fúthu sa bhaile inar tógadh Stiofán i dtuaisceart Shasana sna caogaidí agus seascaidí. Cé go ndeir sé go raibh fíorchairdeas eatarthu agus gur fhreastail siad ar an aifreann i nGaeilge, ní raibh siad chomh heagraithe le pobail eitneacha eile. Ba de shliocht Polainneach cara leis ar scoil agus ba léir dó go ndearna pobal an pháiste sin an teanga agus a cultúr a sheachadadh ar a bpáistí:

An rud ba suntasaí a thug mise faoi deara faoi na Polannaigh, mar a deir mé mo chara anois, bhí airsean a dhul ag an scoil anois arís chuile Dé Sathairn agus chuile shórt a fhoghlaim thrí Polainnis. Bhí a séipéal féin acu agus a aifreann féin acu chuile Dé Domhnaigh agus tá go fóill ann tá mé a cheapadh *so* bhíodar níos náisiúnaí ná na hÉireannaigh cé go raibh aifreann i nGaeilge anois ann ach ní raibh aon *Irish Club* ná tada mar sin ann ag an am, tuigim go bhfuil anois. (Stiofán, d’fhill i 1966)

Feidhmíonn teanga mar mhodh cumarsáide i measc a pobail agus ceadaíonn don phobal baill labhartha eile a shuíomh sa phobal cultúrtha céanna. Nuair a tháinig buachaill ó Chonamara chun na scoile agus gan Béarla aige níor fhéad Stiofán cumarsáid a dhéanamh leis: ‘Ní raibh sé i bhfad sul má tháinig muid anall, bhí lead as an taobh seo tíre sa scoil agus ní raibh aon Bhéarla aigesean agus bhínn ag iarraidh a bheith ag rá focla Gaeilge leis ach níor éirigh liom ró-mhaith’. Tá taighde forleathan déanta ag Sandra G. Kouritzin ar chaillteanas na teanga oidhreachta agus

ar na dúshláin atá roimh thuismitheoirí a shocraíonn a bpáistí a thógáil i dteanga neamhdhúchasach, cleachtas a bhfuil iarmhairtí pearsanta, sóisialta, síceolaíocha, agus mothúchánacha aige (2000; 1999). Is i dteanga dhúchais an duine amháin, dar léi, a éiríonn le thuismitheoir a luachanna agus a chreidiúintí a roinnt i gceart lena chlann. Is cuimhin le Declan a d'fhill ar Chonamara ó thuaisceart Shasána agus é trí bliana déag d'aois go n-iompaíodh a mháthair ar an nGaeilge leis féin agus leis na páistí ar uairibh:

Bhíodh mo mháthair ag labhairt Gaeilge linn nuair a bhíodh cantal uirthi nó nuair a chailleadh sí an *canopy*. Nuair a bhíodh sí ag tabhairt amach is ag Gaeilgeoireacht a bhíodh sí, sin a thiocthadh níos scioptha ach ní thuigfeadh muid í, ní raibh againn ach cúpla focal anseo agus ansiúd.
(Declan, d'fhill i 1981)

Thuig go leor de na rannpháirtithe ina n-óige go raibh teanga dhúchais eile ag a dtuismitheoirí agus d'fhéadfaí a áiteamh go raibh tionchar ag an tuiscint seo ar chothú a bhféiniúlachta. Féachfar sa phlé a leanas go bhfuil tionchar ag an gcumas nó ag an éagumas sa teanga ar an bhféiniúlacht a chruthaíonn siad iad fhilleadh dóibh agus ar an nasc a chothaíonn sí leis an áit agus le pobal na háite sin.

5.2.6 An Ghaeilge agus an aisimirce – athghabháil teanga nó athchultúrú?

Bhí an aisling fhillte a cothaíodh sa phobal Éireannach, chomh maith le struchtúr láidir de ghaolta teaghlaigh agus d'imirceoirí Éireannacha eile mar bhunús don nasc a cothaíodh leis an mbaile dúchais sa tír aíochta. Thug cuid mhaith imirceoirí Gaeltachta cuairt abhaile ar a laghad uair amháin sa bhliain lena gcuid páistí. Tá cuimhní dearfacha ag muintir an dara glúin ar na tréimhsí a chaith siad ar saoire i gConamara. Is cuimhin leo laethanta fada an tsamhraidh a chaitheamh le gaolta eile, iad amuigh faoi aer, ar an bportach nó cois trá. Tréimhse idéalach a bhí anseo a chothaigh íomhá rómánsúil den 'bhaile' i sícé na chéad ghlúine agus an dara glúin go háirithe. Ní miste an cur síos atá déanta ag aisimirceoirí an dara glúin sna sleachta seo a leanas a chur i gcomparáid leis na híomhánna den bhaile atá le saineú i saothair litríochta an cheantair trí chéile:

We used to spend every summer [here], we'd be down on the bog, bringing the tea down on the back of the donkey. (Jane, d'fhill i 1996)

Bhíodh muid anseo nuair a bhí mé óg, chuile samhradh anois, bhíodh muid ann agus is breá liom an áit agus na daoine agus sin an fáth go bhfuil muid ar ais arís. (Caroline, d'fhill i 2008)

We used to come back for the six week holiday and most of our friends and that, Connemara people, on the last day of term, it was like the evacuation. Dads would go over for the fortnight but still maintain work and all that. We always liked it, I mean we grew up on a council estate, we were the only kids who went on holidays. We might have been coming back, going 'great', and it was potatoes and onions for six weeks, it weren't no big [luxury] and an outside toilet and going to the well and all that but the freedom and bike-riding and things like that... (Jim, d'fhill i 1998)

Bhí tionchar nach beag ag an taithí seo ar fhéiniúlacht agus ar chomhtháthú an dara glúin sa tír aíochta. D'éirigh le go leor de na rannpháirtithe Gaeltachta i dtéarmaí oideachais agus fostaíochta le tacaíocht a dtuismitheoirí ach choinnigh siad a bhféiniúlacht Éireannach agus chothaigh siad nascanna le baile dúchais a muintire. Thuig na rannpháirtithe ó thréimhsí a caitheadh i gConamara ar saoire gurbh í an Ghaeilge teanga an phobail agus teanga a muintire:

Nuair a tháinig mé ar ais go Conamara sa samhradh bhí m'aintín agus uncail agus Mamó sa teach agus Gaeilge a labhair siadsan ar fad. Tá mé a cheapadh nach raibh mórán Béarla acu, sna seachtóidí. Bhí Béarla de shórt éigin acu agus labhair siad cúpla focal Béarla liomsa ach Gaeilge uilig a bhí ann agus Gaeilge a labhair mo mháthair leo i gcónaí so bhí mise sa teach mar leaidín óg agus thug mé faoi deara go raibh teanga eile á labhairt sa gceantar ach ní raibh sé piochta suas agam, ní raibh mé ann ach cúpla seachtain. (Maidhc, d'fhill i 1987)

Thiocfadh muid anall chuig mo sheanmhuintir agus d'fhanfadh muid b'fhéidir mí den samhradh agus arís ar ais is Gaeilge uilig a bhíodh ag mo sheanmhuintir, chuile dara no trí bliain. Ó cheap muid go raibh sé

iontach, an saoirse a bhí ann agus *just* an saol chomh difriúil. An áit a raibh muid, bhí muid ag cónaí in eastáit tithíochta *council* i Sasana *so* bhí na tithe uilig buailte ar a chéile and teacht abhaile ansin bhí sé iomlán difriúil, garrantaí thimpeall ort agus ainmhithe agus beithígh, móin agus portaigh agus féar agus rudaí agus bhí sé *just* iomlán difriúil. (Declan, d’fhill i 1981)

Is léir ó na trí shliocht seo go raibh nasc láidir ag na rannpháirtithe le baile dúchais a muintire agus iad sa tír aíochta. Chothaigh na tréimhsí ar saoire i gConamara íomhá d’áit ar bhain saoirse, sábháilteacht agus cultúr ar leith léi. Áitíonn Cairtriona Ní Laoire gur chuid dhílis den chinneadh aisimirce iad cúrsaí clainne agus páistí na n-aisimirceoirí: ‘The decision to return is often explained in terms of belief that Ireland is a good place in which to bring up children’ (2011a, 1255). Tacaíonn faisnéis rannpháirtithe an dara glúin le taighde Ní Laoire. Luaigh Jim, Marion agus Caroline a bpáistí mar chúis lárnach dá gcinneadh aisimirce. Bhí nasc láidir acu, áfach, le réigiún teanga ar leith ach teanga nach raibh ar a dtoil acu. Cé gur chothaigh na laethanta ar saoire sa bhaile dúchais fonn aisimirce sna rannpháirtithe fásta a d’fhill, chothaigh siad easpa tuisceana i gcás Jane i leith ról na teanga sa phobal:

So we moved here, we got married here in ’94, and kind of, we were a bit romantic about the place at the time. And coming back on holidays, used to come here as a child actually. Every summer the car would be packed up, the house would be rented out and it would be sheep business for six weeks. And we were in the village for six weeks [...] and we were spoken to in English all the time so when I moved here in ’96, got a huge shock about the language because I was completely ignorant, completely oblivious that it was so important. It took a while for that to sink in, but we’re still here. (Jane, d’fhill i 1996)

Tá an íomhá rómánsúil den bhaile ar cheann de na cúiseanna go socraíonn go leor de phobal an dara glúin i gcoitinne filleadh ar thír dhúchais a muintire ach is féidir leis na híomhánna seo a bheith mí-réadúil go minic, dar le King agus Christou: ‘information that second-generation returnees possess prior to resettlement may be based on family narratives and short-term visits: both are likely to present a less-than-accurate portrayal of the homeland’ (2008, 14). Nuair a d’aistrigh aisimirceoirí

an dara glúin go Conamara i dtosach, chuaigh siad i ngleic le teanga nua agus le pobal labhartha na teanga sin. Maraon le taithí imirce a dtuismitheoirí a bhí gan Béarla ar fhágáil na tíre dóibh, bhí páistí na n-imirceoirí sin ar aonteanga iar fhilleadh dóibh. Rinne triúr de na haisimirceoirí fásta comparáid idir a n-éagumas féin sa Ghaeilge ar theacht chun na Gaeltachta dóibh agus easpa Béarla a dtuismitheoirí sa tír aíochta. Baineadh geit as Jane i gcás na teanga agus a cultúir tar éis aistriú di:

When we moved the people were still speaking English to us and then we started to get, 'oh you'll have to start learning Irish now', and we didn't have any kids at the time and I think my first eye-opener was [...] they were doing a pantomime, a *geamaireacht*, and [they asked me] 'will you come and try out for that kind of thing', and I ended up doing this pantomime and it was great craic but I didn't have a clue. (Jane, d'fhill i 1996)

Is i gcomhthéacs mar seo a thiteann an idirbheartaíocht féiniúlachta amach go minic: 'many individuals find themselves in a perpetual tension between self-chosen identities and others' attempts to position them differently' (Pavlenko et al, 2003, 20). Cé nach gá gur lucht cúise iad muintir na Gaeltachta, mar sin féin tá an teanga fós tábhachtach agus idirdhealú á dhéanamh ag an bpobal féin idir an duine atá 'istigh' agus an duine atá 'amuigh'. Éiríonn le duine cead isteach a fháil i bpobal má tá cúis dhleathach leis an gcead sin agus glacadh le haisimirceoirí an dara glúin ar theacht chun an cheantair dóibh mar gur bhain siad agus a muintir leis an áit. Tosaíonn rannpháirtíocht sa phobal nua ar an bhforimeall, áfach, agus ní mór don bhall nua a chruthú go bhfuil scileanna agus luachanna an phobail áirithe sin acu (Block, 2009, 25). Tá an rud ar a dtugann Pierre Bourdieu 'cultural capital' de dhíth ar an duine ar mian leis a bheith rannpháirteach i bpobal agus i gcultúr an phobail sin (1977, 1984). Tógadh páistí na n-imirceoirí Gaeltachta go cinnte laistigh den phobal Éireannach i Sasana ach bhain géarchéim féiniúlachta dóibh siúd a d'fhill ar Chonamara, na haisimirceoirí fásta go háirithe. Bhí an easpa Gaeilge ar cheann dá gcomharthaí idirdhealaithe agus rinne sí coimhthiú agus imeallú orthu féin agus ar a bpáistí go minic. Bhí an teanga mar chuid lárnach den phróiseas chruthú féiniúlachta a bhain do na haisimirceoirí uile. Chuaigh siad ar fad i ngleic le dúshláin chultúrtha

na timpeallachta sóisialta agus teanga agus d'fhreastail an ceathrar aisimirceoirí fásta a cuireadh faoi agallamh ar ranganna Gaeilge. Níor éirigh le Jim an teanga a fhoghlaim ach shealbhaigh Marion cumas éigin sa teanga sa mhéid is gur éirigh léi a bheith céim chun cinn ar a cuid páistí i gcúrsaí scoile. D'éirigh le Jane an rud céanna a dhéanamh agus deir sí i dtaobh a foghlama: 'Did a couple of courses in Irish here and there, never really took it seriously... well I did, I've been able to help the children, I always kept ahead of the children with the homework, I can help them and now I've got a bit of a slant on the grammar... haven't quite got it all yet'. Rinne Jane neamhaird den fhreastal a bhí déanta aici ar ranganna Gaeilge ach ba léir dom ón agallamh go bhfuil iarracht leanúnach á dhéanamh aici an teanga a fhoghlaim agus í ag freastal ar chúrsaí atá ag feidhmiú trí mheán na Gaeilge amháin. É sin ráite, tá cairdeas cothaithe aici le baill den phobal nach de bhunadh na háite ó dhúchas iad, baill den dara glúin a d'fhreastail ar na ranganna Gaeilge céanna go minic. Deir sí i dtaobh mhuintir na háite: 'they don't need friends so they call you blow-ins and the blow-ins tend to stick together, they'd be the person you'd get a call from to meet for a coffee or go and meet up with the children or something'. Léirigh Marion agus Jim an díomá céanna i leith an phobail go minic agus b'fhacthas dóibh nár glacadh leo sa phobal riamh.

Is léir go gcuireann cumas sa teanga deiseanna éagsúla ar fáil sa phobal Gaeltachta, deiseanna nach bhfuil ar fáil dóibh siúd gan Ghaeilge. Áitíonn an teangeolaí John Schumann go spreagtar daoine chun teanga a fhoghlaim ar chúiseanna comhtháiteacha agus ar chúiseanna feidhmiúla ach gurb iondúil gur mó tionchar a imríonn aidhmeanna comhtháiteacha ar fhoghlaim na teanga. Tacaíonn taighde Leyland ar fhoghlaimeoirí na teanga i Learpholl, Sasana, leis an áiteamh sin. Dar léi is ar chúiseanna comhtháiteacha a dhéanann go leor foghlaimeoirí an teanga a fhoghlaim (1996, 154) agus dhearbhaigh rannpháirtithe ina cuid taighde gur thug an cumas sa teanga deis dóibh teacht ar ghníomhaíochtaí cultúrtha éagsúla agus leas a bhaint astu (1996, 159). Ní thagann taighde an teangeolaí Agnes Weiyun He go hiomlán leis na tuiscintí sin. Féachann He ina cuid taighde ar fhoghlaim na teanga oidhreachta, an tSínis i Meiriceá, agus ar an ngaol idir sealbhú na teanga agus sóisialú sa teanga sin. Tá cultúr na teanga agus a pobal dá réir sin fite fuaite sa phróiseas céanna, dar léi, ach is minic a fhoghlaimíonn duine an teanga oidhreachta ar chúiseanna eile seachas mar gur mhaith leo comhtháthú lena pobal labhartha: 'HL

learning is often motivated by neither strictly instrumental nor integrative goals; learner motivations are derived not merely from pragmatic or utilitarian concerns but also from the intrinsic cultural, affective, and aesthetic values of the language' (He, 2008, 203). Baineann tréithe aestéitiúla na teanga agus aidhmeanna comhtháthaithe le Caroline a spreagadh chun foghlama:

Is breá liom an teanga. *Just* an ceol, *the sound of it*, is breá liom ag éist[eacht] le daoine ag caint. Bíonn daoine ag rá, *especially* na seandaoine, bíom ag gáire, tá bealach ann i nGaeilge, níl an rud céanna ann i mBéarla agus is breá liom é sin. Bhí mé *just* ag iarraidh é sin a thuiscint agus *even* anois tá bealach ann bíonn daoine ag rá rudaí *and I think oh* tá rud éigin ann agus bíom ag iarraidh é sin a thuiscint. Sin an chéad rud agus an obair baile, na gasúir, mé fhéin, agus is teanga an áit seo é. Tá mé ag iarraidh labhairt le daoine anseo, na seandaoine agus *just* ag siúl síos an bóthar agus 'is breá é an lá' agus 'lá álainn é' agus *just whatever* rudaí mar sin. (Caroline, d'fhill i 2008)

Má ghlacann muid leis an sainmhíniú leathan atá déanta ag na síceolaithe David L. Sam & John W. Berry ar an athchultúrú – 'The meeting of cultures and the resulting changes are what collectively has come to be known as acculturation' (2006, 1) – d'fhéadfaí féachaint ar fhoghlaim na Gaeilge mar mhodh athchultúraithe i gcás rannpháirtithe an dara glúin a shealbhaigh an teanga. Dar leis na síceolaithe Paul Vedder agus Gabriel Horenczyk: 'Language competence is essential for social participation in all kinds of social settings. It may be a marker of difference that determines the quality of inter-ethnic relationships in a community' (2006, 426). Bhí an teanga ar cheann de na príomhchúiseanna gur shocraigh Maidhc filleadh ar Chonamara agus, deir sé, 'bhraith mé, tá rud éigin le déanamh agam maidir leis an teanga, maidir le teacht ar ais go hÉirinn'. D'fhreastail Maidhc ar ranganna Gaeilge i Londain agus i mBaile Átha Cliath sular aistrigh sé siar go Conamara. Tagann an rogha saoil seo le taighde eitneagrafaíochta ar an ábhar, dar le Leyland: 'some learners have a genuine aspiration to live in Ireland, even if present reality currently prohibits this desire. The existence and maintenance of economically viable Gaeltacht communities would seem to provide an important ideological rationale

which sustains Irish learners in Britain' (1996, 159-160). Rinne Maidhc cur síos ar na cúiseanna ar shocraigh sé ar an nGaeilge a fhoghlaim:

Bhí Gaeilge ag mo mháthair agus a clann agus a clann siúd ag dul siar. Ní raibh mise ag iarraidh an slabhra a bhriseadh *so* bhí sé sin ann. An darma cúis, cheap mé go hintleachtúla gurb í an Ghaeilge teanga ceart na tíre *so* mar náisiúnaí agus mar Éireannach bhí mé ag iarraidh é a fhoghlaim, thuig mé go raibh mé fágtha amach ón phobal ruaine beag, *now* d'fhéadfá agus tá go leor daoine ina gcónaí anseo (gan Gaeilge) ach ní bheadh tú, bíonn na seandaoine anseo ag labhairt Gaeilge lena chéile agus tá sé go deas a bheith ag caint leo agus tá mise ag iarraidh í a choinneáil beo agus í a choinneáil ag imeacht agus cheap mé go raibh dualgas orm, an rud ceart a dhéanamh ná mo chloigeann a chur síos agus an Ghaeilge a fhoghlaim. (Maidhc, d'fhill i 1987)

D'éirigh le Maidhc an teanga a shealbhú ach níor éirigh leis labhairt le muintir na háite go dtí go raibh caighdeán réasúnta maith bainte amach aige. Chothaigh sé muintearas le gréasán de chainteoirí Gaeilge agus deir sé go raibh deiseanna ann, dá bhrí sin, a bheith páirteach in eagraíochtaí agus i ngrúpaí áitiúla a d'fheidhmnigh go hiomlán trí mheán na Gaeilge. Bhí sé féin gníomhach i gcur chun cinn na teanga sa bhreac-Ghaeltacht inar shocraigh sé agus chuir sé ranganna Gaeilge ar fáil sa cheantar a thug deis do bhaill áirithe den phobal an teanga a fhoghlaim. Éascaíonn cumas sa Ghaeilge slí shóisialta isteach sa phobal, dar leis:

Chabhraigh sé liom ar shlí shóisialta, thart sa gceantar agus tá níos mó cumhacht agat mar tá tú ag iompú ó cheann amháin go dtí an ceann eile. Is buntáiste é an Ghaeilge a bheith agat timpeall anseo, níl aon dabht faoi sin *cause* tá tú in ann an Ghaeilge a labhairt agus tá tú in ann Béarla a labhairt agus tá tú in ann d'intinn a dhéanamh suas cé acu agus freisin tá gréasán ann do dhaoine, tá go leor daoine anseo atá ag iarraidh an Ghaeilge a chur chun cinn. Fuair na páistí an deontas ag dul chuig an scoil agus sin cúis bhróid dom, cé nach labhrann siad Gaeilge idir iad féin le chéile, níl Gaeilge ag mo bhean, tá Gaeilge réasúnta maith acu agus tá m'iníon ag déanamh Gaeilge mar chuid den chéim. Labhraím Gaeilge le mo chlann i gcónaí. (Maidhc, d'fhill i 1987)

Tá Maidhc mórtasach as an tseilbh atá aige féin agus ag a chlann ar an teanga. Go deimhin, cé go raibh drogall ar a mháthair Gaeilge a labhairt leis i dtús a chuid foghlama, d'iompaigh siad beirt ar an teanga nuair a bhí caighdeán ard bainte amach aige. D'aistrigh sise go Conamara go gairid i ndiaidh a mic:

Bhí níos mó fonn uirthi Gaeilge a labhairt liom agus anois ní labhrann muid ach Gaeilge agus tá sí bródúil go bhfuil Gaeilge á labhairt eadrainn agus déanann sí i gcónaí é más féidir léi agus labhrann sí Gaeilge freisin le mo mhac agus le m'iníonacha cuid den am freisin agus tá mé ag iarraidh é sin a choinneáil mar tá Gaeilge iontach aici so tá mé bródúil as an méid sin. (Maidhc, d'fhill i 1987)

Cé nár éirigh le Jim agus Marion an teanga a fhoghlaim iad féin agus slí shóisialta a dhéanamh isteach sa phobal dá réir, is cúis bhróid dóibh gur éirigh lena gclann oidhreacht teanga a muintire a athghabháil:

There were four fluent Irish speakers, Jim's mother and father and my mother and father, my mother is the only one alive but she's fluent, then there was myself and Jim, not fluent Irish speakers, now there's another four, you know. There's four fluent Irish speakers in this house now, hopefully, if they never speak it, they're fluent Irish speakers, they're teenagers and it's not trendy and all this but when they're older it will be trendy again and they'll be [able to speak it]. (Marion, d'fhill i 1998)

Tá slabhra na teanga slán, dar leo. Ní leor i gcónaí, áfach, líofacht a bhaint amach i dteanga le go mbraithfeá muintearas iomlán le pobal arae tá níos mó i gceist le foghlaim na teanga ná cumas labhartha amháin. Dar leis an teangeolaí H. Douglas Brown, baineann ceisteanna cultúrtha leis an bpróiseas agus ní mór go dtiocfadh claochlú iomlán ar an modh smaointeoireachta, braistinte agus ar an tslí a gcuireann duine é féin in iúl (1980, luaite in Block, 2009, 58). Cé gur éirigh le Maidhc athshealbhú a dhéanamh ar an teanga agus gur chothaigh an cumas sin deiseanna sóisialaithe dó, deir sé fós go mbeidh sé ina 'strainséar' go deo toisc nár rugadh agus nár tógadh sa cheantar é. Léiríonn an taighde atá déanta ar fhoghlaim na dara teanga go mbraitheann foghlaimeoirí défhiús agus éiginnteacht maidir lena bhféiniúlachtaí

de réir mar a éiríonn leo ina n-eispéireas foghlama. (Block, 2009). Is léir i gcás na rannpháirtithe a cuireadh faoi agallamh don taighde seo gur cinneadh comhfhiosach a bhí i bhfoghlaim na teanga le cuidiú leo caidreamh a bhunú leis an bpobal labhartha agus le cabhrú lena bpáistí san obair scoile. Mar a léiríonn scéal Mhaidhc i dtaobh a chumais féin, nuair a éiríonn le duine caighdeán ard a bhaint amach i dteanga is ea is mó a ghlacann pobal labhartha na teanga sin leis. Deir Leyland ina thaobh seo: 'This indicates that place of birth is not an accurate indicator of ethnic/cultural identity given that ethnic identities are not fixed or permanently ascribed, but are dynamic and subject to re-negotiation and adaptation within changing socio-cultural, economic and political contexts' (1996, 167). Nuair a d'fhiafraigh mé de Jane cén chaoi a gcuirfeadh sí síos ar a féiniúlacht anois agus í ag cur fúithi in Éirinn, dúirt sí: 'I don't... I still don't know... I don't know what I... I suppose I'd say I'm English because I'm born and bred in England up until a few years back... I don't know... I'm Irish descent, I'm London-Irish, I suppose I'd say London-Irish these days... Irish-Irish..I don't know, mixed up about that one'. Baineann éiginnteacht leis an gcur síos a dhéanann Jane uirthi féin agus ar an áit lena mbaineann sí. Ar ndóigh, scéal casta atá in aisimirce an dara glúin agus baineann ceisteanna sóisialta agus pearsanta go mór leis an scéal. Maraon le Maidhc, léirigh Caroline go raibh tacaíocht aici ó ghaolta agus óna tuismitheoirí a d'fhill cúpla mí ina diaidh, tacaíocht nach raibh ar fáil don bheirt rannpháirtithe eile.

D'éirigh leis na faisnéiseoirí uilig a d'fhill mar pháistí an teanga a shealbhú. Riachtanas cumarsáide a bhí sa Ghaeilge dóibh siúd a d'fhill in aois mheánscoile, go háirithe mar a tharla i gcás Stiofáin agus Declan. Ba bheag duine a labhair Gaeilge i rang Stiofáin nuair a tháinig seisean go Conamara. Maíonn Declan gur 'athrú saoil iomlán ó thaobh teanga de' a bhí san aistriú abhaile agus riachtanas sóisialta agus cumarsáide a bhí sa Ghaeilge, is cosúil. Bhí seanathair Declan ina chónaí leo agus, cé gur chaith sé tréimhsí ar an mbeet i Sasana, bhí sé aonteangach. Theastaigh an Ghaeilge i measc na n-ógánach chomh maith: 'I measc na gasúir as an mbaile s'againne, Gaeilge uilig a bhí á labhairt so má bhí tú ag iarraidh a bheith istigh sa gcráic agus istigh leis na *lads*, chaithfeá í a phiocadh suas'. Tagann sé seo le taighde Ní Laoire ar aisimirceoirí ar páistí iad. Mar a deir sí: 'Children can be very aware of the subtleties of what is and is not acceptable among both their peers and the adults with whom they come into contact. As there is often a very strong desire among

children to fit in unproblematically, they frequently adjust their behaviour, vocabulary or accent in order to do so' (2008a, 43-4). Ba léir do Declan, áfach, go raibh sé éagsúil ón tús ach ghlac sé agus d'fháiltigh sé go fonnmhar leis an éagsúlacht seo. Go deimhin, bhí baint lárnach ag an teanga leis an gcosán saoil a roghnaigh sé:

Bhí mé i gcónaí difriúil, mar gheall go dtáinig mé as Sasana. Bhí mé difriúil ón tús agus ar bhealach chuaigh mé leis agus rinne mé rudaí nach ndéanfainn dá bhfanfainn sa scoil i Sasana. Ní dóigh liom go mbeinn gaibhte ag plé le drámaíocht. I Sasana bhí mé ar chúil na ranga, níor sheas mé amach ar aon bhealach ach chomh luath is a tháinig mé go Carna, sheas mé amach ar an bpointe *so* thug sé sin spreagadh dom rudaí a dhéanamh go mb'fhéidir nach ndéanfainn ar chor ar bith, *like* an drámaíocht, ní raibh a fhios agam go raibh sé ionam i Sasana agus níor tháinig an tréith sin chun cinn beag ná mór ach tá mé ag ceapadh ó thaobh an teanga de gur tháinig sé chun cinn níos láidre thríd an Ghaeilge, ach bhí mé i gcónaí difriúil sa scoil *so* chuaigh mé leis. Chuaigh mé ag plé le drámaíocht agus i gcónaí bhí mé ar an gcéad duine, dá mbeadh dráma le déanamh bheadh mo lámh thuas agam a rá go raibh mé ag iarraidh a bheith páirteach ann agus thaitin sé liom agus thuig mé, is dóigh nó thuig mé luath go maith go raibh mé go maith aige, ní raibh aon cúthaileacht ag baint liom, dhéanfainn rud ar bith. (Declan, d'fhill i 1981)

Athrú féiniúlachta agus athrú pearsantachta fiú a bhí i gceist i sealbhú na teanga do Declan, tréith atá coitianta ina measc siúd atá tumtha i dtimpeallacht teanga nua, dar le Pavlenko agus Blackledge: 'fragmentation and splintering give birth to new, hybrid, identities and linguistic repertoires' (2003, 17). Bhraith Declan gur Éireannach a bhí ann i Sasana ach nuair a d'aistrigh an teaghlach go Conamara níorbh ea a thuilleadh: 'I gcónaí thall bhíodh siad ag glaoch *Paddy* orainn, *Paddies* a bhí ionainn i Sasana agus ansin nuair a tháinig muid abhaile is Sasanaigh a thabharfaí orainn i gConamara *so* bhí sé sin an-aisteach'. Rinne na hainmneacha a tugadh ar Declan agus ar na rannpháirtithe eile iad a scaradh ó shochaí Shasana ach is amhlaidh gur chruthaigh na hainmneacha a tugadh orthu i gConamara bearna idir iad agus muintir an phobail chomh maith. Tagann sé seo le tuairim Edwards ar an

ábhar: 'Names influence our perception of others, these perceptions then enter the psychosocial contexts in which we all find ourselves, and these contexts contribute to, and frame, both personal and group identities' (2009, 3). Cé go raibh féiniúlacht Éireannach cothaithe ag Eoin i Sasana is é '*Coronation Street*' an leasainm a tugadh air ar scoil i gConamara agus, cé gur réitigh sé go maith le páistí an ranga, b'fhacthas dóibh, dar leis, gur '*oddity*' nó '*celebrity beag*' a bhí ann ar theacht chun na scoile dó. Cuireann Eoin síos ar an aistriú abhaile mar 'an eachtra is mó a chuir cruth ar mo shaol' agus, cé go ndeireann sé go raibh sé sna déaga sular shocraigh sé i gceart san áit, is cinnte gurb é Conamara a bhaile anois:

Is as Conamara mé agus cinnte mar gheall ar an óige a bhí agam ó thaobh bogadh as Sasana, bíonn an ceist sin mór i m'intinn agus níos minicí b'fhéidir ná daoine nár tharla sé sin dóibh *but* tá mothú agam don áit dúchasach *so* tuigim agus mé thíos ag an gcladach ag breathnú amach ar an bhfarraige go bhfuil glúinte de mo chlann féin tar éis an rud céanna a dhéanamh, tá teach mo mhuintir san áit chéanna, sna garrantaí céanna agus a bhí le níl a fhios agam cé méid glúin, tá a fhios agam, bhí mé ag caint le mo dhaideo sular cailleadh é agus bhí sé sin in ann seacht nglúin siar a dhéanamh *so* tá an mothú sin d'áit dúchasach, áit a raibh mo chlann, agus domsa, sin é an baile, áit a bhfuil ceangal láidir agat leis an áit timpeall ort féin. (Eoin, d'fhill i 1990)

Áit chinnte atá i mbaile Eoin a thugann suíomh cinnte ina shaol dó agus is cinnte go gcuireann a chumas sa Ghaeilge leis an gcinnteacht sin. Réitigh Niamh go maith le páistí an ranga nuair a tháinig sí go Conamara lena muintir. Cé gur Gaeilge is mó a labhair na páistí nuair a tháinig sí i dtosach, a deir sí, níor ghá di an Ghaeilge a labhairt ar an meánscoil:

Ní raibh mé compordach ag labhairt Gaeilge, *you know* bhí a fhios agam go raibh mé in ann é a labhairt ach ní raibh an *pronunciation* agam nó rud éigin *so* [...] bheadh siad sin ag labhairt Béarla liom mar bhí a fhios acu, *like* mo chairde sa meánscoil, bhí a fhios acu nach raibh mé compordach ag labhairt Gaeilge. B'fhéidir go mbeadh siad féin ag labhairt Gaeilge idir iad féin, bheadh siad ag cur ceist orm i mBéarla. (Niamh, d'fhill i 2000)

Níor iompaigh sí go hiomlán ar an nGaeilge go dtí go raibh gá leis an teanga ó thaobh fostaíochta de: *'I'd say dhá nó trí bliana ó shin, bhí mé sásta, thosaigh mé ag obair i gcreche agus tá sé sin uilig Gaeilge so bhí orm cineál brú a chur orm féin a labhairt so anois labhraím le Mam agus Dad é agus boyfriend liom, tá sé sin Gaeilge ar fad agus an clann sin'*. Is cuid dhális den fhéiniúlacht go mbraithfeadh an duine muintearas le pobal, go samhlódh sé é féin leis an bpobal sin agus go roinnfeadh sé na luachanna agus na tréithe céanna leo. Léirigh na haisimirceoirí gur mhian leo a bheith mar bhaill don phobal iar fhilleadh dóibh. Léiríonn iompar teanga na bpáistí a d'fhill an mhian seo agus braitheann siad siúd a d'fhill mar pháistí go mbaineann siad go dlúth le ceantar Gaeltachta Chonamara. Is cinnte go bhfuil ról le himirt ag sealbhú na teanga sa mhuintearas sin ach ní foláir gur bhain deacrachtaí leis an bpróiseas céanna. D'fhill go leor páistí agus aisimirceoirí de chuid an dara glúin agus iad oile ar chórais a d'fheidhmigh trí mheán an Bhéarla amháin. D'éiligh scoileanna an cheantair, áfach, go mbeadh na páistí in oiriúint do chóras a d'fheidhmigh go hiomlán trí mheán na Gaeilge. Cé go ndearna tuismitheoirí agus múinteoirí a ndícheall cur le próiseas foghlama na n-aisimirceoirí óga, ní raibh struchtúir thacaíochta a chuideodh leo ar fáil sa phobal i gcónaí.

5.3 Struchtúir thacaíochta sa phobal – oideachas teanga na n-aisimirceoirí

Soilsíonn scéalta na n-aisimirceoirí go dtí seo na dúshláin chultúrtha agus teanga a bhain dóibh nuair a d'aistrigh siad chuig an gceantar Gaeltachta agus is spéisiuil go luaitear cás aisimirceoirí agus a bpáistí mar cheann de na dúshláin roimh sheachadadh na teanga i gceantar Chonamara agus sa Ghaeltacht i gcoitinne (Ó Tuairisg, 2000, 335). Cé go raibh an Ghaeilge ar cheann de na príomhchúiseanna gur fhill Maidhc ar Chonamara, dhearbhaigh na rannpháirtithe eile gur bhain a ndáimh leis an gceantar mar réigiún tíreolaíoch agus mar bhaile dúchais a muintire agus ní le teanga an cheantair sin. D'fhill líon mór aisimirceoirí ar cheantar Chonamara i dtréimhse na seachtóidí agus is cosúil gur lean tuismitheoirí den chleachtas teanga a bhí cothaithe sa tír aíochta. Dar le Micheál, a bhí ina mhúinteoir bunscoile sa cheantar ó 1971 go dtí 2005, is ar an teanga féin a cuireadh an locht agus ní ar an gcóras oideachais mar ba chóir:

D'fhéadfá a rá ar feadh na seachtóidí uilig, an fhadhb mhór a bhí ann ag an am sin ná na daoine a bhí ag teacht abhaile nár chreideadar iad féin, go raibh aon fhiúntas ag baint leis an nGaeilge ar feadh tamaill, mar d'fhás siad suas tríd an scoil nach raibh aon mheas ar an nGaeilge agus nach raibh aon mhaitheas sa nGaeilge d'aon duine nuair a d'imigh siad thar lear. Agus freisin an áit is mó gur dearnadh leatrom is dóigh ar mhuintir na Gaeltachta ná gur fhág siad an scoil cuid mhaith acu le n-imeacht thar lear, bhuel gan aon rud i ndán dóibh ach dul thar lear, agus iad ar bheagán Béarla, nach raibh an córas oideachais ag tabhairt dóthain oiliúna ó thaobh mhúineadh an Bhéarla do dhaoine. Bhí daoine ag imeacht gan dóthain Béarla agus ní raibh aon locht acu ar an gcóras mar gheall nach raibh Béarla acu, bhí locht acu ar an teanga. Bhí an milleán á chur ar an nGaeilge agus ceapaim féin dá n-éireadh leis na scoileanna béim a chur ar an mBéarla agus scríobh an Bhéarla agus léitheoireacht an Bhéarla do na gasúir, ag smaoineamh ar cá mbeidís ag dul ag críochnú suas taobh istigh de bheagán blianta, go mbeadh meas ní b'fhearr acu ar an nGaeilge dá bharr, ar a dteanga dúchais dá bharr mar tá smacht acu ar an teanga a bhí ag teastáil uathu don saol a bhí amach rompu, mar atá aon scoil ceaptha oiliúint a chur ar dhaoine, ag iarraidh a bheith ag breathnú ar aghaidh agus céard atá ag dul a tarlú do na gasúir. (Micheál, múinteoir ó 1971-2005)

Má bhí dúshlán teanga roimh pháistí na n-aisimirceoirí, dhearbhaigh Micheál gur chuir an líon ollmhór páistí a tháinig chuig an scoil i dtréimhse na seachtóidí agus sna blianta a lean, brú ollmhór ar an gcóras scoile. Bhí sé mar aidhm ag Micheál go bhfeidhmeodh a scoil féin trí mheán na Gaeilge agus go gcuirfí an teanga chun cinn i measc na ndaltaí agus i measc a muintire. Rinne sé iarracht mar phríomhoide a chur ina luí ar thuismitheoirí gurbh í an Ghaeilge ba chóir a bheith mar theanga teaghlaigh. Ba mhinic a d'éiligh sé féin agus múinteoirí eile sa cheantar tacaíocht bhreise ón Roinn Oideachais. D'fhoilsigh Comhar na Múinteoirí Gaeilge tuarascáil dar teideal 'Bunoideachas Trí Ghaeilge sa Ghaeltacht' i 1981 mar fhreagra ar éilimh na múinteoirí Gaeltachta. Rinneadh cur síos ar an oideachas trí Ghaeilge sa Ghaeltacht mar 'staid chorrach' (1981, 1) agus aithníodh go raibh na 'tacaí teanga, cultúir agus sóisialta a bhí mar chnámh droma aige go dtí seo i mbaol a gcreimithe' (1981, 1). Páistí ag teacht chun na scoile ar bheagán Gaeilge ba chúis leis an mBéarla a bheith ag dul i dtreise i dtimpeallacht na scoile agus rinneadh páistí na n-aisimirceoirí a lua go sonrach mar chuid den dream sin: 'Tuismitheoirí ar de bhunú

na Gaeltachta duine nó an bheirt acu, a thagann ar ais ó cheantar Galltachta nó as tír iasachta agus gurb é an Béarla teanga na bpáistí go dtí seo' (1981, 4). B'iad moltaí na tuarascála go dtabharfaí aitheantas don fhadhb i dtús báire agus go gcuirfí cabhair phraiticiúil ar fáil do na múinteoirí, cúrsaí, téacsleabhair agus cláracha oideachais ina measc. Níor tugadh aghaidh i gceart ná aitheantas cóir don fhadhb riamh dar le Micheál, áfach, agus b'údar frustrachais é sin dó le linn a shaol oibre:

Ní raibh cabhair ar bith ar chor ar bith le fáil riamh ag an té a bhí lag ag an nGaeilge ach sin rud a raibh mé féin, ar feadh fiche cúig bliain a raibh mé mar phríomhoide, nach raibh mé sásta nár thug an Roinn riamh, fiú amháin go dtí an lá ar fhág mé an scoil, nár thug siad aghaidh ceart air sin, go raibh sé dlite ag na gasúir sin a bhí ag teacht isteach go dtí an scoil go bhfaigheadh siad cabhair iad féin chomh maith le aon ábhar eile agus is túisce a thosaigh an Roinn ag tabhairt tacaíocht do dhaoine a tháinig as tíortha eile nach raibh an Béarla acu mar shampla. Bhí scoileanna eile nach raibh ró-fhada ó mo cheantar féin a dtáinig grúpa Iodálaithe agus grúpa ón mBriotáin agus ón bhFrainc isteach sa gceantar agus nuair a tháinig siad sin isteach sa scoil, scoileanna áitiúla, bhí an Roinn sásta múinteoirí a chur ar fáil dóibh le Béarla a mhúineadh dóibh, le cabhrú leo sin Béarla a fhoghlaim ach ní raibh siad sásta aon tacaíocht a thabhairt don té a bhí ag teacht isteach le Béarla go dtí an Ghaeltacht le Gaeilge a fhoghlaim, rud a bhí aisteach, go raibh sé aitheanta acu gur theastaigh cabhair ó na heachtrannaigh mar shampla atá ag teacht anois nó a bhí ag teacht le blianta gur theastaigh cabhair uathu sin teanga na scoile nó an chomhludair, áit a raibh siad ina gcónaí a fhoghlaim. Agus bhí sé ag tarlú sa nGaeltacht ar feadh na mblianta go raibh daoine ag teacht isteach nach raibh teanga an chomhludair acu nó timpeallachta acu agus ní raibh aon aitheantas dó sin ar chor ar bith agus is minic a bhí mé féin agus go leor eile ag troid ar a shon sin ar feadh na mblianta. (Micheál, múinteoir ó 1971-2005)

Go deimhin, is beag athrú a tháinig ar na struchtúir thacaíochta sa cheantar nuair a d'fhill Eoin mar pháiste sa bhliain 1990 agus tugann sé aitheantas dá mhuinteoir bunscoile as an sealbhú a rinne sé féin ar an nGaeilge:

Bhí an múinteoir a bhí agam, bhí sé iontach, *cause* tá a fhios agam nuair a tháinig mé i dtosach *I suppose* go raibh na gasúir eile ag breathnú orm ar nos cineál *oddity* nó rud eicínt agus bhí siad b'fhéidir *I don't know* cén chaoi a ndéarfá é *but* d'airigh mé ar nós go raibh mé ar nós *celebrity beag* sa rang but agus ní dhearna mé mórán iarracht le Gaeilge a fhoghlaim i dtosach agus is cuimhin liom mo mhúinteoir do mo tharraingt go leathtaobh agus go bunúsach dúirt sé liom mo stocaí a tharraingt aníos agus má tá aithne ar bith agat air, is fear mór é, agus chuirfeadh sé scanradh ar leadín óg agus bhí sé ag teastáil go dtosóinn ag dul níos tréine don Ghaeilge agus tá mé buíoch go ndearna sé é agus ba mhúinteoir an-mhaith é.

Chuir Niamh síos ar a heispéireas scoile iar fhilleadh di mar seo:

Just lost, ní raibh mé in ann *like*, tá a fhios agam *even* cúpla duine sa rang, fiú amháin ní raibh siad in ann Béarla a labhairt mórán *really*. *You know* an múinteoir, dúirt sí má tá aon focal Gaeilge agat, just caith isteach ansin é *but* an-deacair [...] ní raibh mé *really* compordach leis an nGaeilge suas go dtí *I'd say* an dara bliain sa meánscoil. Bhí múinteoir agam ansin bhí sí iontach liom *so you know* bhí na leabhra ar fad, *even* tiocfaidh mé abhaile le Mam le *maths you know* ní bheadh sí in ann iad a léamh *cause you know* tá sé, *even* nuair a bhí sí ag dul ag an scoil, ní bheadh na leabhra sin aici, focla nua Gaeilge do gach rud *like you know*. Ní bheadh gramadach déanta ag Mam nó Dad ó bhí siad 14, é a scríobh síos, bheadh siad in ann é a labhairt ach *so* bhí fadhbanna agam ansin ach mar a dúirt mé tá clann timpeall orm *so* tá colceathrachaí agam *so* tháinig siad sin síos chuile oíche ag múineadh dhom cén chaoi le haghaidh m'obair baile a dhéanamh agus le Mam agus Dad freisin is dóigh. (Niamh, d'fhill i 2000)

Ainneoin gur chothaigh a n-éagumas sa Ghaeilge dúshlán i dtús a dtaithí aisimirce d'éirigh leis na páistí uilig an teanga a shealbhú. Cé go raibh deacrachtaí ag tuismitheoirí Niamh le téarmaíocht na n-ábhar, léirigh sí go raibh gréasán láidir tacaíochta aici, rud a chabhraigh léi an teanga a fhoghlaim. Ní raibh an gréasán tacaíochta céanna ar fáil do pháistí Marion agus Jim nuair a d'fhill siad ar an gceantar lena bpáistí a bhí in aois scoile i 1998. Bhí súil ag Marion nuair a d'fhill sí

go gcuirfí na tacaíochtaí céanna ar fáil i gConamara dá páistí agus a bhí ar fáil i Sasana do pháistí ar bheagán Béarla. Ba údar mór frustrachais di gur chuir a héagumas teanga bac uirthi cabhrú lena páistí féin. Dúirt sí i dtaobh duine dá páistí: 'he used to come home and say "Mum, can you help me with this" and I had no clue and I said "I can't do this". To a mum who always, always helped him with his homework, I'd always done everything with them, I was as frustrated as he was frustrated'. Nuair a d'éiligh sí tacaíocht ón Aire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta dúradh léi go gcuirfí modh taistil ar fáil dóibh le go mbeadh siad in ann freastal ar scoil a d'fheidhmigh trí mheán an Bhéarla. B'údar feirge di go dtí an lá inniu an easpa tacaíochta seo. Rinne sí iarracht dul i ngleic leis an bhfadhb í féin. Fuair sí múinteoir príobháideach do na páistí agus rinne sí iarracht iad a thabhairt chuig gníomhaíochtaí agus ócáidí a thabharfadh deis dóibh a bheith ag éisteacht leis an teanga.

Chuir Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge ranganna Gaeilge ar fáil do pháistí i dtús na 1990dí mar fhreagra ar éilimh ó mhúinteoirí na háite agus ó thuismitheoirí na bpáistí gan Gaeilge. I 1992 chuir Muintearas tús le Scéim na gCúntóirí Teanga, áit ar cuireadh cúntóir teanga ar fáil do pháistí ar bheagán Gaeilge i scoileanna an cheantair (<http://www.ahg.gov.ie/AnGhaeltacht/ClairTheanalarnaithe>). Bhí taithí ag Niamh a d'fhill i 2000 ar an scéim seo ach bhain dúshlán ar leith léi ina cás féin mar go raibh canúint na Mumhan ar an múinteoir tacaíochta. Tá an scéim seo urraithe ag an Roinn Gnóthaí Pobail Tuaithe agus Gaeltachta, ach níl aon tacaíocht teanga curtha ar fáil ag an Roinn Oideachais agus Scileanna go fóill. I gcioclán de chuid an Roinn Oideachais agus Scileanna sa bhliain 2009, dearbhaíodh nach gcuirfí tacaíocht Ghaeilge ar fáil do pháistí i ngaelscoileanna ná i scoileanna Gaeltachta ach amháin dá mba rud é nach raibh an Ghaeilge ná an Béarla mar chéad teanga an pháiste:

There is an option of additional language support through Irish for pupils in schools that provide instruction through the medium of Irish provided those pupils' first language is neither English nor Irish. This option is only available for pupils who otherwise qualify under the terms of this circular and will not be provided for pupils whose first language is English. (Ciorclán an Roinn Oideachais 0015/2009)

Thrácht múinteoirí an cheantair ar an tacaíocht teanga a soláthraíodh do scoileanna na tíre a bhí ag freastal ar pháistí gan Béarla agus aithnítear go bhfuil gá le tacaíocht den chineál céanna ó scoileanna na Gaeltachta (Ó Ruairc, 2009). I gcás rannpháirtithe an staidéir seo, deir Marion gur chuidigh múinteoirí Áras Mháirtín Uí Chadhain nó Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge go mór léi ach léiríonn an méid seo a leanas na dúshláin a bhí roimpi mar thuismitheoir:

I used to give them all the readers and they'd put them on a tape for me and I would sit at home all day listening to 'Tá Lúlú ag rith. Tá Micí ag spraoi' and when he'd come home I'd be able to say 'Tá Lúlú ag rith. Tá Micí ag spraoi. Tá Lúlú agus Micí ag rith agus ag spraoi', and I just hoped that the teacher wouldn't change the reader without letting me know! I was just one page ahead of them all the time, four different readers. I made no attempt to go to work for maybe 2 years until I knew they were settled in. I was at the school at 9 o'clock and I was at the school at 3 and I'd know when they were coming out was it a tough day for them or could they bear it. (Marion, d'fhill i 1998)

Spreag a dualgas mar thuismitheoir cabhrú lena páiste an t-aisimirceoir fásta, Caroline, chun dul i mbun foghlama chomh maith:

Nuair a tháinig mé anseo i dtosach ní raibh aon ranganna ag dul ar aghaidh, ar siúl *and I thought Oh my God* cad atá mé chun a dhéanamh? Bhí Patrick ag teacht abhaile le obair baile agus níl mé ábalta tabhairt cúnamh *so* bhí mé ag iarraidh ranganna. Bhí m'ainm síos le haghaidh an cúrsa samhraidh sin san Acadamh, bhí mé ag fanacht leis sin ach bhí sé sa samhradh agus bhí Patrick ag teacht abhaile le obair baile *and I thought*, idir é seo agus an samhradh, *how am I going to help him? So* bhí cúpla rang ar siúl i Muintearas agus rinne mé iad sin agus tar éis an cúrsa sa samhradh ní raibh aon rud eile ag dul ar aghaidh ag mo leibhéal ach bhí go leor máithreacha eile ann ag iarraidh Gaeilge a foghlaim freisin *so I said* cuirfidh muid brú ar an Acadamh le rud éigin *you know. So* thosaigh siad an dioplóma agus rinne mé an dioplóma B2 agus tar éis é sin bhí mé ag iarraidh an dioplóma leibhéal C a dhéanamh ach ní raibh aon duine eile ann ag iarraidh é sin a dhéanamh. (Caroline, d'fhill i 2008)

Maraon le Marion, léirigh Caroline an imní a bhí uirthi mar thuismitheoir maidir le dul chun cinn a páiste ar scoil. Léirigh sí chomh maith an díograis foghlama a bhí mar thoradh ar an imní chéanna. Tá Bríd ina múinteoir ar ranganna do thosaitheoirí fásta ón mbliain 2004 agus is aisimirceoirí an dara glúin is mó a bhíonn sna ranganna áitiúla. Deir sí gur fhill go leor daoine le linn ‘ré an Tíogair Cheiltigh’ agus orthu sin bhí thuismitheoirí óga agus daoine a bhí ar phinsean. Bhí cúiseanna éagsúla acu leis an nGaeilge a fhoghlaim. Bhí go leor acu ag iarraidh go mbeadh tuiscint acu ar chomhráití a gcomharsan agus a gcéilí. Cúis eile ná gur airigh siad a dtuismitheoirí ag labhairt Gaeilge ar feadh a saoil agus go raibh sé de mhian acu a dteanga dhúchais a shealbhú. D’éirigh go maith leo siúd, dar le Bríd, mar go raibh fuaimeanna agus foghraíocht na teanga acu cheana féin. Ar cheann de na cúiseanna is mó a bhí ag na tosaitheoirí ná go raibh a bpáistí ar scoil sa cheantar agus b’údar imní dóibh an easpa tacaíochta dá bpáistí sa bhaile. Is ar an gcúis seo a dhear Bríd cúrsa ar leith go múinfi an téarmaíocht a theastaigh ó thuismitheoirí óga agus go mbeadh na thuismitheoirí sin mar éascaitheoirí dá bpáistí. D’éirigh leis an gcúrsa seo agus luaigh Bríd cúpla duine ar éirigh leo líofacht mhaith a bhaint amach sa teanga. Ba údar díomá di, mar sin féin, a laghad de na haisimirceoirí fásta a chuaigh i ngleic i gceart leis an nGaeilge:

An dream a bhí agamsa sa meánrang go deireanach, rinne siadsan an dioplóma B, seo a thugtar air agus cúrsa dhá bhliain é. D’éirigh go maith leo sin, bhí siad sin in ann cumarsáid a dhéanamh le duine ar bith, b’fhéidir go mbeidís teoranta uaireanta ó thaobh foclóra ach bhí siad sin in ann a dhul ar aghaidh. Bhí mé an-sásta lena ndul chun cinn. Ach bhí mé díomách leis na tosaitheoirí, an dream a rinne an dhá bhliain mar thosaitheoirí, bhí mise ag iarraidh go ngabhfaidís, go leanfaidís leis sin mar ní raibh siad ach tar éis dhá bhliain agus rang amháin sa tseachtain, ní raibh siad ach fós ina dtosaitheoirí, bhí beagán acu ach ní mórán é. Bhí mé ag iarraidh go leanfaidís orthu mar bhí na céimeanna ba dheacra b’fhéidir tógtha acu ach d’airigh siad ‘tá dhá bhliain de seo déanta againn, an gcaithfidh muid dhá bhliain eile a dhéanamh agus ansin dhá bhliain eile ina dhiaidh sin?’ Agus sin a chaithfidh tú a dhéanamh le teanga, caithfidh tú blianta agus blianta agus blianta agus b’fhéidir nach raibh an t-am acu, b’fhéidir nach raibh an t-airgead acu cé nach raibh siad uafásach costasach, bhfuil a fhios agat, gur dhúirt siad ‘tá mé ag dul ag déanamh rud éigin eile’, faigheann daoine tuirseach. Tá muid uilig mar

sin, tá tú tuirseach a bheith ag déanamh an rud céanna ach *so* d'fhéadfainn a rá leat, bhí cúpla duine ann a bhí níos fearr ceart go leor ach níor lean siad leis agus is próiséas foghlama fadtéarmach é ar ndóigh, nach bhfuil muid féin ag foghlaim chuile lá? (Bríd, múinteoir ó 2004-faoi láthair)

Cé go mbaineann díograis le foghlaim teanga tá dúshlán ar leith roimh an bhfoghlaim agus an teagascóir Gaeilge sa Ghaeltacht (Ó Dónaill, 2000). Is minic a dhearbhaigh Leyland ina taighde go mbíonn díomá ar fhoghlaimeoirí na Gaeilge ó Shasana nach mbíonn deiseanna acu an teanga a chleachtadh nuair a thagann siad go hÉirinn ar saoire. Ní mór don té atá ag foghlaim teanga an deis a bheith aige an teanga a labhairt chun go sealbhóidh sé an teanga sin (He, 2008, 203), deiseanna nach mbíonn ar fáil d'fhoghlaimeoirí sa Ghaeltacht i gcónaí. Tá na dúshlán rompu siúd nach bhfuil gréasán láidir de chainteoirí Gaeilge mar thacaíocht acu, fiú sa chomhthéacs Gaeltachta. Dhearbhaigh Marion agus Jane gur daoine nach de bhunadh na Gaeltachta ó dhúchas iad na daoine is mó a bhfuil cairdeas cothaithe acu leo. Ba léir gurbh iad a bpáistí an príomhspreagadh a bhí ann dóibh siúd an teanga a fhoghlaim. Nuair a d'éirigh lena bpáistí an teanga a shealbhú ní raibh an riachtanas céanna ag baint le foghlaim na teanga. Aithníonn siad mar sin féin ról lárnach na teanga sa phobal. Tá líofacht measartha bainte amach ag Jane sa Ghaeilge agus, cé gur Béarla teanga a teaghlaigh, cuireann sí ina luí ar a cuid páistí gurb í an Ghaeilge teanga fheidhmiúil an phobail: 'when I'm out and about, we explain to them, we do need to make an effort when we're out in the community so we use Irish in the library, shops...' Tá Maidhc ag cur lena chumas Gaeilge go leanúnach agus is cuid dhílis dá fhéiniúlacht Gaeltachta í an teanga. Aithníonn Caroline chomh maith go mbaineann an teanga le féiniúlacht an phobail agus anuas air sin ní mór di an teanga a fhoghlaim ionas go mbeidh sí in ann a bheith ag múineadh sa cheantar, gairm a deir sí atá rí-thábhachtach di. Rinne Caroline cur síos ar na cúiseanna atá ag éirí léi-se an teanga a shealbhú, dar léi:

Bhí go leor tacaíocht agam anseo agus tháinig mo Mham agus mo Dhaid m'í ndiaidh muide agus bhí sé sin an-tábhachtach freisin. Bhí mé ag dul suas chuig mo mham ag cur ceist 'céard é seo nó é siúd?' Chuir mise go leor brú orm sa le Gaeilge a fhoghlaim agus rinne mé, bíonn cúpla duine

san áit seo ag rá *oh* níl na daoine sin ag déanamh aon iarracht agus bhí a fhios agam, mise, go ndearna mé iarracht gach rud a dhéanamh chun an Ghaeilge a fhoghlaim *so* níl aon *embarrassment*, náire ann *cause* tá a fhios agam rinne mé chuile shórt. (Caroline, d'fhill i 2008)

Is léir go bhfuil sáriarracht déanta ag tuismitheoirí agus foghlaimeoirí araon cabhrú lena bpáistí agus go ndeachaigh siad i ngleic leis an bhfoghlaim ar bheagán tacaíochta go minic. Ní mór a mheabhúrú, áfach, go gcuireann páistí na n-aisimirceoirí, agus an easpa tacaíochta dóibh siúd, brú ollmhór ar an gcóras scoile. Cé gur gá páistí an dara glúin a chumasú sa Ghaeilge, is gá freastal ar na cainteoirí dúchais chomh maith. Deir Bríd 'go gcaithfear smaoineamh ar na gasúir atá anseo as an nGaeltacht, a tógadh le Gaeilge, atá istigh sna ranganna sa scoil Ghaeltachta agus go dtagann na gasúir seo isteach agus go bhfuil an múinteoir ag iarraidh a bheith ag déileáil leis an mBéarla agus leis an nGaeilge'. Aithníonn an taighde sochtheangeolaíoch is deireanaí na dúshláin atá luaite ag Bríd agus áitítear gur 'ag na foghlaimeoirí Gaeilge atá forlámhas ar na riachtanais a ndéantar freastal orthu' agus an 'cur chuige atá fiúntach don fhoghlaimeoir, is rímhinic nach n-oireann sé don chainteoir dúchais' (Lenoach et al., 2012, 5). Leagann taighdeoirí eile sa ghort béim ar thábhacht an tsealbhaith baile don chainteoir dúchais agus ar fheidhm na hearnála oideachais i sealbhú teanga an fhoghlaimeora (Ní Chonchúir, 2012). Má tá dúshláin ann don tuismitheoir arb í an Ghaeilge dara teanga a pháistí, tá dúshláin nach beag roimh an tuismitheoir a dhéanann iarracht a bpáistí a thógáil le Gaeilge sa Ghaeltacht chomh maith (Nic Cionnaith, 2012). Níl éirithe go fóill leis an gcóras oideachais sa Ghaeltacht freastal sásúil a dhéanamh ar na castachtaí teangeolaíocha sa phobal agus is léiriú é cás na n-aisimirceoirí ar na dúshláin ollmhóra a bhaineann le soláthar cóir a dhéanamh ar riachtanais na bhfo-ghrúpaí éagsúla sa phobal.

5.4 Conclúid

Tugann an léamh seo ar eispéireas teanga an dara glúin tuiscint dúinn ar na claochluithe sóisialta agus cultúrtha a bhain dóibh siúd a thrasnaigh teorainneacha tíreolaíocha an bhaile dúchais agus na tíre aíochta. Léirigh faisnéis na rannpháirtithe go raibh an nasc seo cothaithe acu trí scéalta a dtuismitheoirí, ó thréimhsí ar saoire agus tríd an bhféiniúlacht Éireannach a shealbhaigh siad sa diaspóra Éireannach. Léirigh cuid mhaith de na rannpháirtithe, áfach, nárbh ann don íomhá idéalach den

bhaile sin iar fhilleadh dóibh agus gur bhain géarchéim féiniúlachta leis an aistriú abhaile. Cé nár éirigh i gcónaí leo siúd a d'fhill mar dhaoine fásta muintearas iomlán a chothú le pobal an cheantair, is léir gur éirigh lena bpáistí agus le páistí na chéad ghlúine slí shóisialta a dhéanamh isteach ann. Maíonn an socheolaí Richard Jenkins nach bhfuil na féiniúlachtaí a chruthaítear sa naíonacht chomh solúbtha leis na féiniúlachtaí a chruthaítear ina dhiaidh sin (2004, 62). Is é an príomhthátaí atá le baint as an bhfaisnéis seo ó agallamh na rannpháirtithe, dar liom, ná gur cumas i dteanga an phobail sin a cheadaíonn an tslí isteach agus gur modh athchultúraithe go minic atá i bhfoghlaim na Gaeilge sa chomhthéacs seo. Léiríonn an t-oideachasóir agus teangeolaí Jim Cummins sa taighde atá déanta aige ar pháistí dáttheangacha go mbíonn dúil ag páiste a bheith mar chuid de ghrúpa agus go ndéanann sé/sí teanga an ghrúpa a shealbhú má cheadaíonn sé slí isteach sa ghrúpa sin (2000). Tá sé suntasach an tuairim sin a léamh i gcomhthéacs thaithí teanga na rannpháirtithe. Nuair a d'fhill Stiofán agus Declan sna blianta 1966 agus 1981 araon, ba í an Ghaeilge teanga a gcomhpháirtithe ranga ach nuair a d'fhill Eoin agus Niamh blianta ina dhiaidh sin i 1990 agus 2000 araon, ní raibh an gá céanna le sealbhú na teanga mar mhodh sóisialaithe lasmuigh de chomhthéacs an ranga. Soilsíonn iompar teanga na rannpháirtithe seo na hathruithe atá tagtha ar an iompar teanga i nGaeltacht Chonamara. Tá sé soiléir i gcásanna áirithe, i gcás Declan, mar shampla, gur chuidigh an dláithriú le cothú na féiniúlachta Gaeltachta. Ní raibh toise teanga ag baint le mianta aisimirce na rannpháirtithe fásta uile, áfach, agus dhearbhaigh siad go minic gurbh é tarraingt na háite orthu, agus áilleacht agus saoirse na háite sin, a chothaigh an mhian aisimirce iontu. Tuigeann siad, mar sin féin, ról lárnach na Gaeilge i gcruthú fhéiniúlachta na Gaeltachta ach ní bhíonn coibhneas díreach i gcónaí idir tuiscint ar an nGaeilge mar chomhartha féiniúlachta agus úsáid na teanga. Is féidir a dtuiscintí a chur i gcomparáid le dearcadh na ndéagóirí atá le sonrú sa mhórthaighde sochtheangeolaíoch is deireanaí ar an ábhar (Ó Giollagáin et al, 2007). D'admhaigh céatadán ard de na déagóirí sa taighde sin gurbh é an Béarla an teanga is mó a úsáideann siad go sóisialta ach dhearbhaigh siad mar sin féin go raibh féiniúlacht láidir Gaeltachta acu agus gur mhaith leo go mairfeadh an teanga. Ba léir sa staidéar, áfach, go raibh easpa tuisceana acu maidir le himpleachtaí a n-iompar teanga. Cé nár éirigh le cuid de na rannpháirtithe sa staidéar seo an Ghaeilge a shealbhú, ba chúis bróid dóibh go raibh sí ar a dtoil ag a bpáistí. Cé nach í an Ghaeilge an teanga a labhraíonn a bpáistí lena gcairde sa cheantar, bhí súil acu go n-

iompáidís ar an teanga amach anseo. Soilsíonn an fhaisnéis anseo na gnéithe is achrannaí den ghaol idir aisimirceoirí agus a gceantar, na pobail agus na traidisiúin chultúrtha a bhfuil teacht acu orthu agus teagmháil acu leo. Léiríonn faisnéis na rannpháirtithe agus na múinteoirí araon go ndeachaigh agus go dtéann aisimirceoirí na Gaeltachta i ngleic leis na dúshláin chultúrtha agus teanga ar bheagán tacaíochta ó institiúidí stáit ar nós na Roinne Oideachais agus Scileanna. Cé go luaitear aisimirceoirí ar cheann de na cúiseanna go bhfuil an t-aistriú teanga ag titim amach i nGaeltachtaí na tíre, ábhar dóchais, mar sin féin, atá san fheasacht teanga atá léirithe ag aisimirceoirí an dara glúin sa chaibidil seo agus san iarracht atá déanta acu athghabháil a dhéanamh ar theanga a muintire.

Caibidil 6

Bás agus adhlacadh san fhód dúchais

It is usually assumed that a sense of place, or belonging gives a person stability. But what makes a place home? Is it wherever your family is, where you have been brought up? The children of many migrants are not sure where they belong. Where is home? Is it where your parents are buried? Is home the place from where you have been displaced, or where you are now? (Madan Sarup, *Identity, Culture and the Postmodern World*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1996, 1.)

6.0 Réamhrá

Soilsíonn na saothair agus na hait éagsúla a dhéanann plé ar ábhar na haisimirce i gcoitinne an comhthéacs sóisialta agus cultúrtha a chuireann dlús le cinneadh fillte an imirceora. Freagra ar na dílseachtaí seanbhunaithe don bhaile dúchais agus ar phróiseas díláithrithe na himirce is ea turas abhaile an duine go minic. Tugann na caibidlí a dhéanann anailís ar an litríocht phobail agus ar fhaisnéis na chéad ghlúine agus an dara glúin sa staidéar seo grinnléargas dúinn ar na cúiseanna sonracha go bhfillteann an t-imirceoir Gaeltachta ar a bhaile dúchais agus ar na dúshlán shóisialta agus chultúrtha atá i ndán dó san eispéireas sin. Cé go n-airíonn cuid mhaith den phobal Éireannach ar an gcoigríoch muintearas lena dtír dhúchais agus coimhthíos áirithe leis an tsochaí aíochta (féach mar shampla Leavey, 2006; Gray, 2004; Winston, 2000), bíonn bacanna rompu sa ród abhaile go minic. Cibé na cúiseanna a socraíonn nó nach socraíonn imirceoirí Éireannacha filleadh ar a mbailte dúchais arís, is dlúthchuid dá n-eispéireas imirce í an aisling aisimirce (Ní Laoire, 2008a, 37). Gné lárnach den aisling chéanna í mian an imirceora bás a fháil sa bhaile nó é a chur ina fhód dúchais. Chonaiceamar i gCaibidil 3 gur téama suntasach sna hamhráin phobail é mian seo an imirceora agus tháinig an téama céanna chun cinn sna caibidlí a rinne plé ar thaithí imirce agus aisimirce na rannpháirtithe féin. Mura n-éiríonn le himirceoirí áirithe filleadh ar an mbaile lena mbeo, tá fianaise ann go n-éiríonn le céatadán ar leith an sprioc sin a bhaint amach tar éis a mbáis. Is éard atá curtha romham sa chaibidil seo ná sainléargas a fháil ar an ngné seo de scéal aisimirce phobal Chonamara trí iniúchadh a dhéanamh ar fhaisnéis a bailíodh ó shagairt phobail agus ó adhlacóirí áitiúla. Déanfar a dtuiscintí agus a dtaithí siúd ar an

bhfeiniméan seo a fhiosrú i gcomhthéacs léargais na socheolaíochta ar aisimirce na seanórach Éireannach agus i bhfianaise tuiscintí an phobail Ghaeltachta ar dháimh an duine le fód adhlactha ar leith. Má táthar le mian úd an imirceora Gaeltachta filleadh ar chill a mhuintire a thuiscint, níor mhór an comhthéacs cultúrtha agus sóisialta as ar fáisceadh é a chíoradh i dtosach. Féachfar ina dhiaidh sin ar fheidhm an tórraimh thraidisiúnta agus an tórraimh Mheiriceánaigh sa phobal a fhiosrú sa chomhthéacs seo. Mar chríoch, cuirfidh faisnéis na sagart go mór lenár dtuiscint ar thaithí aisimirce an phobail Ghaeltachta agus ar a ról tréadach féin ar an gcoigríoch agus sa bhaile. Cé go ndíríonn an anailís ar fhaisnéis na sagart, féachfar freisin ar fhaisnéis a bailíodh ó adhlacóirí pobail le solas a chaitheamh ar thuras deireanach abhaile an aisimirceora agus ar na dúshláin a bhaineann leis an turas céanna.

6.1 Aisimirce na seanórach

Díríonn mórchuid den taighde socheolaíoch ar an aisimirce ar imirceoirí a thugann faoin turas abhaile ag tréimhse luath ina saol (Ní Laoire, 2008; Christou, 2006; Gmelch, 1980; King, 1977) ach léiríonn staidéir atá déanta ar aistriú seanóirí chuig a mbailte dúchais gur feiniméan coitianta í an aisimirce aosta (Lundholm, 2012; Yahirun, 2009; Rogers, 1990; Longino, 1979). Ní eisceacht é cás na nÉireannach agus shoilsigh taighde Elizabeth Malcolm, 'Elderly Return Migration from Britain to Ireland: A preliminary study' (1996), scéal na seanóirí Éireannacha a d'fhill ar a mbailte dúchais ó thréimhse na 1940dí ar aghaidh (1996, 20). Dhearbhaigh Malcolm go raibh easpa taighde ar an bpobal áirithe seo agus níorbh fhéidir ach meastóireacht a dhéanamh i dtaobh na n-aisimirceoirí aosta dá bharr sin. Samhlaíodh na tréithe seo a leanas leo: 'they are more likely to be male than female; many may be impoverished or at least have very limited financial resources; and a significant number may be in poor health, worse health than their contemporaries who stayed in Ireland' (Malcolm, 1996, 53). Ní miste a lua go bhfuil iarracht déanta taighde éigin a dhéanamh ar an ábhar le blianta beaga anuas (féach Leavey et al, 2006; Walter, 2002; Winston, 2000) agus tugann an taighde socheolaíoch agus síceolaíoch is déanaí léargas duairc ar chúinsí maireachtála na seanóirí Éireannacha agus ar shláinte fhisiciúil agus mheabhrach an phobail sin (Greenslade, 1997; Leavey, 1999). Bhunaigh an Dr. Jerry Cowley an eagraíocht charthanach The Safe Home Programme i 2000 (<http://www.safe-home-ireland.com>) nuair a chonacthas dó go raibh líon mór d'imirceoirí aosta ar mhian leo filleadh go hÉirinn. Éascaíonn an

eagraíocht seo, chomh maith leis an Aisling Return to Ireland Programme, atá lonnaithe i Londain, slí abhaile do sheanáirí ar mian leo filleadh ar a mbailte dúchais. Má tá líon substaintiúil d'imirceoirí aosta, áfach, a bhfuil sé d'aidhm acu filleadh ar an mbaile (Leavey et al, 2006; Malcolm, 1996, Greenslade, 1993), tá gach seans go mbeidh na riachtanais shóisialta agus shíceolaíocha chéanna acu agus atá ag an bpobal aosta sa Bhreatain. Bhunaigh rialtas na hÉireann tascfhórsa i Nollaig 2001 le riachtanais na n-imirceoirí Éireannacha a bhí i mbaol a n-imeallaithe thar lear a fhiosrú. Foilsíodh tuairisc an tascfhórsa i Lúnasa 2002 agus aithníodh inti an mhian aisimirce i measc an phobail aosta (Taskforce Committee, 2002). Tugadh na riachtanais shóisialta agus eacnamaíocha a bhí ag an ngrúpa áirithe seo chun solais i gcomhthéacs a n-aidhmeanna aisimirce; 'while some of the elderly Irish Abroad may wish to return to live in Ireland, this is no longer a viable option for many of them. They have been away for so long that the Ireland they left has changed out of all recognition. To return home now would be like "emigration in reverse" and might bring as many problems as they faced when they first left' (Taskforce Committee, 2002, 54; féach freisin Winston, 2002). Cé go ndéanann seanóirí Éireannacha, dá réir sin, a n-aisling aisimirce a chomhlíonadh i ndeireadh a saoil, baineann deacrachtaí le hathchultúrú sa phobal baile an athuir agus, de réir an taighde ar an bpobal seo, is saol aonarach a bhíonn roimh chuid mhaith acu go minic (Barrett et al, 2012).

De réir na litríochta ar aistriú seanóirí i gcoitinne, is lú seans go n-aistreoidh imirceoirí idir 70 agus 74 bliain d'aois (Malcolm, 1996, 65) agus is grúpa an-bheag den aoisghrúpa sin a chuirfidh an mhian aisimirce i gcrích. Sainíonn staidéir éagsúla, áfach, go ndéanann seanóirí Éireannacha thar lear an mhian aisimirce a léiriú arís agus arís eile (Leavey et al, 2006; Malcolm, 1996; Greenslade, 1993). Léirigh faisnéis a bailíodh ó bhaill aosta den phobal Éireannach i Haringey i Londain i 1991, go raibh os cionn leath de na rannpháirtithe san aoisghrúpa sin ag smaoineamh ar fhilleadh abhaile. Soilsíonn na staidéir ar phróifíl an ghrúpa seo thuasluaite, áfach, nach bhfuil sé d'acmhainn acu a leithéid de thuras a chur i gcrích. An iad seo an dream, dá bhrí sin, a fhillfidh chun bás a fháil, nó a seolfar a gcoirp abhaile i ndiaidh a mbáis? Dearbhaíonn Elizabeth Malcolm go bhfuil toise tábhachtach ag roinnt le mian aisimirce na seanóirí Éireannacha: 'Some of the returning Irish elders may well wish to live with, or be looked after by, Irish relatives or perhaps even to die in Ireland' (1996, 25). Léirigh agallaimh Pam Schweitzer le seanóirí Éireannacha i

ndeireadh na 1980dí go raibh mian láidir ina measc siúd fillleadh ar Éirinn le bás a fháil nó lena gcur ina bhfód dúchais (1989, 40). Chuir clár de chuid RTÉ, *Primetime Investigates: Ireland's Lost Generation*, cruachás na nÉireannach aosta i mbéal an phobail Éireannaigh i 2003. Cuireadh staid dhíláithrithe na bhfear oibre os comhair an phobail agus d'áitigh fear amháin go mba mhian leis fillleadh ar Éirinn le bás a fháil. Léirigh mná Gaeltachta i Meiriceá, sna cláracha, *Séiplínigh na nImirceach* (Kelly, 2008) agus *Bibeanna Mheiriceá* (Ní Shúilleabháin, 2009), an mhian go gcuirfí iad i gciill a muintire i ndiaidh a mbáis. Meabhraíonn mianta an phobail aosta seo fonn fillte Choilm, carachtar lárnach an scéil 'Tnúthán an Dúchais' (1948) le Máirtín Ó Cadhain, dúinn. Imirceoir aosta é Colm nach n-éiríonn leis a mhian aisimirce a chur i gcrích agus cailltear le taom croí ar deireadh é agus é fós ar an gcoigríoch. Féachfar anois le tógáil ar léiriú seo na litríochta ar an ábhar mar a pléadh i gCaibidil 3 agus le cur lenár dtuiscint shóisialta agus chultúrtha ar an bhfeiniméan, fiosrófar an ról a imríonn an sagart agus an t-adhlacóir sa turas deireanach abhaile. Ceisteofar an iarracht de chuid an imirceora é seo, smacht a fháil ar éideimhne agus ar éiginnteacht a thaitfí imirce i ndeireadh a shaoil.

6.2 Tábhacht an fhóid adhlactha

Fáiscítear an duine as a áit dhúchais agus déantar a dhearcadh agus a mhianta saoil a mhúnlú de réir na háite sin go minic. Bronntar luach ar spás le himeacht ama, mar a deir an tíreolaí Yi Fi Tuan: 'What begins as undifferentiated space becomes place as we get to know it better and endow it with value' (1977, 6). Tá a rian sin ar shaothair chruthaitheacha scríbhneoirí agus fhilí na Gaeltachta leis na céadta bliain (féach Hannan, 1991). Samplaí iad saothair Mháirtín Uí Chadhain agus Mháirtín Uí Dhireáin den tionchar nach beag a d'imir an áit dhúchais ar a gcuid scríbhneoireachta ar feadh a saoil. Samhlaíodh an talamh mar leannán pósta ag an taoiseach áitiúil ó aimsir na réamhstaire i leith agus ní deacair a chreidiúint, dá bhrí sin, mar a áitíonn Seán Ó Tuama ina aiste 'Ómós Áite', 'gur shamhlaigh nach mór gach teaghlach faoi leith ar an tuath in Éirinn go raibh siad féin ceangailte go buan leis an talamh a tháinig in oidhreacht chucu' (1992, 177). Go deimhin, ní dóigh le Ó Tuama, 'go bhfuil téama an bhaile dúchais/an cheantair dúchais neadaithe chomh domhain in aon chultúr IarEorpach eile is atá i gcultúr na hÉireann. Tá a rian le fáil i ngach ré de litríocht na hÉireann ó ré na Sean-Ghaeilge i leith' (1992, 176). Toradh é an traidisiún liteartha seo, de réir dealraimh, ar éagsúlacht na gluaiseachta agus an

phatrúin imirce ó Éirinn i gcomparáid le taithí phobail mhór-roinn na hEorpa, áit a raibh imirceoirí de shíor ag trasnú teorainneacha. Bhí na teorainneacha céanna á mbogadh go leanúnach freisin, mar a dhearbhaíonn an t-eolaí sóisialta, Klaus Bade: ‘not only did people move borders but borders moved over people’ (2003, x). Dlúth-théama de chuid fhilíocht Ghaeltacht Chonamara, téama a thagann faoi scáth na dílseachta don talamh, is ea an díomá is dual do dheoraithe an phobail nach mbeidh a muintir ná a gcairde gaoil i láthair i ndiaidh a mbáis le deasghnátha an tórraimh agus an adhlactha a chur i gcrích. B’iad a bhfilí pobail go minic, go leor díobh a bhí ar deoraíocht iad féin, a chuir an briseadh croí seo i bhfocail. Thug an pobal sa bhaile tábhacht na filíochta seo le fios, de réir mar a rinne siad na dánta agus na hamhráin seo a rá, a sheachadadh agus a choinneáil beo. Ní mian í seo a bhaineann le traidisiún na hÉireann amháin agus soilsíonn cuid den litríocht shocheolaíoch idimáisiúnta ar ábhar na haisimirce le blianta beaga anuas, mian an imirceora bás a fháil i measc a mhuintire nó a bheith curtha ina cheantar dúchais (Christou, 2006, 137; Lee-Cunin, 2005, 125). Cé nár éirigh le go leor d’imirceoirí na hÉireann an aisling fhillte a léiríodh sna hamhráin phobail a chur i gcrích, d’fhill líon díobh leis an gcuid eile dá saol a chaitheamh sa bhaile nó lena gcur sa bhaile dúchais de réir mar a threisigh ar chúrsaí taistil i lár na haoise seo caite, patrún a bhfuil dlús tagtha air ó shin i leith (Malcolm, 1996). Cén fiúntas a shamhlaíonn imirceoirí leis an turas deireanach seo mar sin agus cén tábhacht a bhaineann le fód a n-adhlactha? Ní miste féachaint ar chásanna mar ar tugadh ceannródaithe na Gaeilge agus na Gaeltachta abhaile ón gcoigríoch agus ar an gcur síos atá againn ar an tábhacht a bhain leis na turais sin. Aithnítear an tAthair Eoghan Ó Gramhnaigh ar dhuine de na pearsana ba mhó tionchar i ngluaiseacht athbheochana na Gaeilge. Chaith Ó Gramhnaigh tréimhse mar eagarthóir ar *Irisleabhar na Gaedhilge* agus ceapadh ina Ollamh le Gaeilge é i gColáiste Phádraig, Maigh Nuad, in 1891. Lean sé dá phost mar Leas-Uachtarán Chonradh na Gaeilge fiú nuair ab éigean dó dul go hiarthar Mheiriceá ar thóir cóir leighis. Nuair a cailleadh ansin é sa bhliain 1899, cuireadh thall é agus cé go ndúirt a bheathaisnéisí, Seán Ó Ceallaigh, go mba álainn a shuíomh adhlactha thall, ‘níorbh in Éirinn a bhí sé’ agus ní rabhthas sásta dá réir (1968, 82). Cuireadh tús le feachtas go gairid ina dhiaidh sin chun a chorp a bhreith abhaile go hÉirinn. Shamhlaigh a dhlúthchara, Labhrás Brannóg, tábhacht náisiúnta leis an aistriú coirp agus léirigh sé a chuid tuairimí ina thaobh i litir chuig eagarthóir an *Irish World*: ‘feictear dom gurb é ár ndualgas mar Éireannaigh taisí naofa an Athar Uí

Ghrámhnaigh a thabhairt ar ais go hÉirinn, chun go mairfeadh a chuimhne cois tine in Éirinn fad is beo don phobal ar thug sé a anam ar a son' (luaite in Ó Ceallaigh, 1968, 85). Tugadh a chorp abhaile i 1903 agus stop an mórshiúl sochraide i gcathracha San Francisco, Chicago agus Nua-Eabhrac agus bhí searmanas i ngach áit díobh. Deir na beathaisnéisithe Gaeilge, Diarmuid Breathnach agus Máire Ní Mhurchú, go mba ócáid thábhachtach stairiúil é an turas abhaile agus an tsochraid féin: 'Ba é an mairtíreach ba mhó riamh é ag Conradh na Gaeilge agus chuir siad a bhás, agus aistriú a choirp abhaile ó Mheiriceá, chun lántairbhe do chúis na teanga' (www.ainm.ie). Bhí tábhacht den chineál céanna ag roinnt le haistrithe coirp na n-amhránaithe aitheanta, Siorcha Ní Ghuairim agus Seosaimh Ó hÉanaí. Rinne a bhfilleadh siúd a mianta féin agus riachtanais chultúrtha an phobail a chomhlíonadh. D'imigh an t-amhránaí agus an t-iriseoir leis an nuachtán sóisialach *An t-Éireannach*, Siorcha Ní Ghuairim, go Sasana i lár na gcaogaidí. Tugann an clár faisnéise *Ar Lorg Shorcha* (Nic Dhiarnada, 2007), le tuiscint go mba iarracht é a cinneadh imirce scaradh lena tír dhúchais, agus is beag teagmháil a bhí aici lena baile dúchais, Roisín na Mainiach i gCarna, ina dhiaidh sin. Ainneoin na scarúna sin, tugadh a corp abhaile nuair a cailleadh í i 1976 agus cuireadh i reilig Mhaínse lena muintir í. Cuireadh an t-amhránaí Seosamh Ó hÉanaí thiar i gCarna tar éis gur cailleadh é i Meiriceá i 1984. Bhí an imirce ina cuid lárnach dá shaol. D'imigh sé go hAlbain i 1947, as sin go Sasana sna caogaidí agus go Meiriceá ar deireadh i 1966. Bhí tréimhsí fada ann nár thaobhaigh sé a bhaile dúchais ach is minic a léirigh sé fonn abhaile ina sheanaois agus an mhian go ndéanfaí é a adhlacadh sa bhaile. Rinneadh a mhianta a chur i gcrích agus thoiligh Aer Lingus a chorp a thabhairt abhaile in aisce (Mac an Iomaire, 2007, 439). Ainneoin go raibh ceangail bhriste acu leis an mbaile san imirce slánaíodh a nascanna leis an mbaile agus léirítear cé chomh tábhachtach agus a bhí an t-adhlacadh sa bhaile i gcultúr na Gaeltachta.

Ba iad na hathruithe i stair shóisialta agus pholaitíochta ón 19ú haois i leith ba chúis leis an aird a díriodh ar chill na seanmhuntire, dar le Ó Tuama, 'go háirithe – imirce an ghnáthphobail thar lear, imirce an ghnáthphobail ón tuath go dtí an chathair, dlíthe nua i leith sealúis etc' (1992, 180). Ach dearbhaíonn an staraí Clodagh Tait go bhfuil fianaise láidir ann den tábhacht a samhlaíodh le cill na muintire i ré níos faide siar. Dhearbhaigh an t-adhlacadh sa chill áit an duine i measc an phobail, mian a bhfuil bunús léi sa traidisiún Gaelach, dar le Tait:

One of the greatest concerns of sixteenth- and seventeenth-century testators, especially men, was that they would be buried with their parents or their ancestors in a place which would in time also become the burial place of their descendants. To specify such locations was to claim one's position in the map of the community, to proclaim connections and to reinforce status by underlining continuity with the past [...] This preoccupation with familial burial was particularly strong in Gaelic Ireland. It was frequently the case that families were enduringly associated with monasteries that they had founded, patronised or protected. These sites were thus intimately tied in with the identity of the kin-group, and people would be carried long distances to be buried amongst their relatives. (2002, 66)

Baill acmhainneacha den phobal atá i gceist ag Tait is léir agus sainíonn sí an dlúthnasc a shamhláíodh idir suíomh adhlactha an duine agus an mhainistir áitiúil. Tagann sé seo leis an tábhacht a shamhláítear leis an gcaidreamh idir ceantar agus naomh mar a dhearbhaíonn Ó Giolláin: ‘Cosnaíonn pátrúnacht naoimh an áit “aníos”, ag tabhairt “cairte”, bunreacht, di, agus ón taobh amuigh, á cosaint ón spás nach bhfuil smacht an phobail air agus atá lán de naimhde saolta agus neamhshaoil’ (2005, 54). Aithníonn Ó Tuama, áfach, go bhfuil eilimintí den mhian dhaonna seo fréamhaithe sa tréimhse réamh-Chríostaí. Gheall talamh na huaighe síoraíocht sa nádúr don duine agus slí isteach sa saol eile, ‘an donas pearsanta logánta trína ngabhfaidh gach duine ar leith isteach go dtí an tsíoraíocht faoi thalamh’ (1992, 184). Bhí sacraimint de chuid na heaglaise Caitlicí de dhíth, mar sin féin, le go ndéanfaí ball den phobal a adhlacadh sa chill dúchais ó aimsir na Críostaíochta i leith, rud a mheabhraíonn Ó Giolláin dúinn: ‘Chun ballraíocht an phobail a bhaint amach, chun bheith adhlactha i measc an phobail, theastaigh an baisteadh’ (2005, 50). Ní miste a lua go mbaineann éagsúlacht chultúir, i gcomhthéacs an bháis agus an adhlactha, le réigiúin ar leith, fiú amháin laistigh den cheantar Gaeltachta céanna. Beireann ‘Amhrán Mhuínse’ le Máire Ní Chlochartaigh go hachomair ar an gcoincheap seo, áit a n-impíonn an file ar an bpobal áitiúil í a bhreith siar ó Leitir Calaidh go dtí a ceantair dúchais i Muínis, san áit a ndéanfar í a chaoineadh i gceart, san áit nach mbeidh uaigneas uirthi (Ó Conghaile (eag.), 1986, 75). Léirigh na hamhráin i gcoitinne chomh lárnach agus a bhí an mhian seo i saoltaí an phobail Ghaeltachta.

Is suntasach go bhfeidhmíonn Raidió na Gaeltachta sa tslí chéanna sa lá inniu. Cuireann scéalta báis an stáisiúin muintir an cheantair ar an eolas maidir le coirp atá le tabhairt abhaile ón gcoigríoch le hadhlacadh. Tugann an t-eolas seo le fios go bhfuil an mhian shíoraí sin chomh mór i gceist inniu agus a bhí na céadta bliain ó shin.

6.3 Tórramh na marbh

Is beag duine de rannpháirtithe an staidéir seo a raibh turas níos faide ná baile mór na Gaillimhe curtha i gcrích acu sular thug siad aghaidh ar Shasana nó ar Mheiriceá sa tréimhse iarchogaidh. Fearacht an charachtair Máirín i scéal eile leis an gCadhach 'An Bhliain 1912' (1948) a pléadh i gCaibidil 3, ba mhó an t-eolas a bhí ag imirceoirí Chonamara ar chathracha Mheiriceá ná mar a bhí acu ar bhailte a bhí cúpla míle taobh thoir de bhaile mór na Gaillimhe. Is féidir glacadh leis, dá bhrí sin, go raibh tuiscintí an phobail ar an mbás, ar dheasghnátha an bháis agus ar an saol iarbháis múnlaith ag timpeallacht shóisialta agus chultúrtha an bhaile. Tá dhá spás ar leith ann, dar le Ó Giolláin, an spás inmheánach agus an spás seachtrach:

Tá spás inmheánach ann atá timpeallaithe – agus dá bhrí sin á theorannú – ag spás seachtrach. Tá an spás seachtrach gan teorainn, gan chuimse. Ós rud é go bhfuil an spás inmheánach dúnta agus an spás seachtrach oscailte, is féidir an chontrárthacht inmheánach/seachtrach a thuiscint mar eagar/gan eagar, struchtúr/gan struchtúr. (2005, 50)

Spás inmheánach is ea an baile dúchais agus samhlaítear eagar leis. Is féidir an t-eagar seo a fheiceáil i dtéarmaí fisiciúla sa tírdhreach ach is dóigh liom gur féidir a áiteamh gur slí chun eagar a chur ar shaolghné nach bhfuil smacht ag an bpobal uirthi atá sa tórramh agus sna deasghnátha atá ag roinnt leis. Éalú ó mhí-eagar an spáis lasmuigh, an tír thall, is ea turas iarbháis an aisimirceora agus filleadh ar dheasghnátha agus nósanna an phobail dúchais a chuirfidh eagar ar deireadh thiar ar an éideimhne a chothaigh an taithí imirce dó lena bheo.

Bhí athrú as cuimse tagtha ar nósanna agus ar chaitheamh aimsire an tórraimh in Éirinn faoin mbliain ar foilsíodh leabhar Sheáin Uí Shúilleabháin *Caitheamh Aimsire ar Thórraimh* i 1961. Iarracht taifead a dhéanamh ar ghnásanna na hócáide poiblí seo

sula gcaillfí cuimhne agus eolas orthu atá sa leabhar. Dearbhaíonn cuntas Uí Shúilleabháin go mba ócáid shuntasach é an tórramh, ócáid go deimhin, a rabhthas ag súil go mór léi: ‘Ba mhó go mór de chaitheamh aimsire a bhíodh ar na tórraimh sa saol úd ná mar a bhíodh ar bhainiseacha, agus bhíodh súil in airde ag na daoine, go háirithe ag an aos óg, le bás seandúine nó seanmhná éigin, go mbeadh “oíche chadhrán agus fréic” acu’ (1961, 13; féach freisin Ó Cruallaoich, 1998). Cé go n-áitíonn sé go raibh deireadh tagtha le himirt chluichí agus le cuid mhaith de nósanna eile an tórraimh ó thús an fichiú haois i leith, bhí iarsmaí den chultúr beo sin le sonrú i gConamara chomh deireanach leis an mbliain 1959 (Ó Súilleabháin, 1961, 13). Go deimhin, bhí cuimhne ag faisnéiseoirí sna 1990dí ar chluichí a bheith á n-imirt ag tórraimh i gConamara (Ó Héalaí agus Ó Tuairisg, 2007). De réir leabhar Uí Shúilleabháin, is sna ceantair Ghaeltachta is faide a leanadh de chleachtas na ngnásanna traidisiúnta. Rinne Ó Súilleabháin cur síos ar an gcineál tórraimh a bhí á chleachtadh i mbliain fhoilsithe an leabhair. D’fhéadfaí go leor dá chomharthaí sóirt a aithint le tórraimh an lae inniu agus, cé nach ndéantar na nósanna traidisiúnta úd a bhí coitianta i dtús an chéid seo caite a chleachtadh anois, cuirtear deasghnátha ar leith i ngníomh a éascaíonn an tslí do ghaolta na marbh le casadh ar an ngnáthshaol arís. *Rites de passage* iad na deasghnátha seo, dar leis an eitneagrafaí Arnold Van Gennep: ‘It is a transitional period for the survivors, and they enter it through rites of separation and emerge from it through rites of reintegration into society’ (2004, 147). Bhí bunús ag deasghnátha an tórraimh Éireannaigh, is cosúil, sa traidisiún págánach agus sa Chríostaíocht araon, dar le Gearóid Ó Cruallaoich:

In the merry wake and funeral of eighteenth- and nineteenth-century popular Irish culture an ostensibly Christian ritual marking the translation of the soul of the deceased to the Christian afterlife was very strongly marked by a vivid native and localised apprehension of the otherworld and of death that drew on a cosmology and a religious sensibility deriving from a native, or pagan, or Celtic world view alternative to the Christian one. (1998, 176)

Tugann an fhaisnéis a bhailigh Coimisiún Bhéaloideas Éireann ó 1935 ar aghaidh léargas tábhachtach ar chreidiúintí agus ar ghnásanna a cleachtaíodh i gcomhthéacs an bháis agus an adhlactha, dar le Ó Cruallaoich. Má bhí na deasghnátha tórraimh a

cleachtaíodh sa 19ú haois agus ag tús an 20ú haois i gcuimhne rannpháirtithe bhailiúcháin an Choimisiúin sna 1930dí, is féidir glacadh leis go raibh tionchar ag a dtuiscintí siúd ar a gclann agus ag a gclann siúd. Is spéisiúil gur chreid pobail réigiúin áirithe go bhfillfeadh anamnacha a ngaolta ar an mbaile dúchais sula dtabharfaidís aghaidh ar neamh: 'the souls of relatives dying far way (sic) come back to visit the old place one last time before taking flight to God. Such a visitation is signalled by a loud knocking in the middle of the night. It is believed that people, and especially the elderly, come back to the place which they frequented in this life' (Ó Cruallaíoch, 1998, 178). Tugann an chreidiúint seo le tuiscint go mba riachtanas cultúrtha agus spioradálta a bhí i dtaobhú an bhaile dúchais roimh imeacht ón saol seo don duine, dar leis an bpobal. Tá cuntas againn ón scéalaí Éamonn a' Búrc ó Charna d'imirceoir a fhilleann ó Mheiriceá ar shochraid atá ar siúl i reilig a bhaile dúchais féin (luaite in Ó Súilleabháin, 1977, 65-6). Áitíonn Seán Ó Súilleabháin, a bhfuil aistriúchán Béarla curtha ar fáil den scéal aige, go mba théama coitianta é na sochraidí oíche seo. Is minic anam an imirceora ag filleadh ar reilig a mhuintire i ndiaidh a bháis sna cuntais bhéaloidis seo. Mar a deir Ó Súilleabháin: 'they describe the return for burial in the family graveyard in Ireland of Irish exiles who have died in foreign lands, mainly in the United States of America' (1977, 66). Ní hiontas mar sin go ndearnadh deasghnátha den chineál céanna a chleachtadh ar an oíche roimh imeacht don imirceoir, an tórramh Meiriceánach.

6.4 Tórramh na mbeo – An tórramh Meiriceánach

Ócáid a d'eagraíí an oíche roimh imeacht don imirceoir a bhí sa tórramh Meiriceánach. Bhí tábhacht thar na bearta ag roinnt leis ar shlí shiombalach agus chultúrtha agus chuir sé tús le próiseas a mbeadh an scarúint mar thoradh air. Chothaigh an ócáid dílseacht áite agus dlúthcheangal le pobal na háite sin, braistintí a chuir bac go minic le hathchultúirí an imirceora sa tír aíochta ina dhiaidh sin (Miller, 1988, 567). Ghéill a raibh i láthair don díomá agus don fhrustachas a ghin taithí na himirce ach ba mhinic gur ócáid mheidhreach agus bhrónach araon a bhí sa tórramh Meiriceánach, ócáid a chothódh cuimhní gléineacha in intinn an imirceora, cuimhní a bhfillfeadh sé orthu sa tír thall, cuimhní a mheabhródh a chuid dílseachtaí seanbhunaithe dá phobal dó. Riachtanas cultúrtha agus sóisialta atá sna hócáidí a dhéanann ceiliúradh ar na tréimhsí tairseachúla i saol an duine. Déanann Van Genep sainmhíniú ar shaol an duine i dtéarmaí na dtréimhsí seo:

The life of an individual in any society is a series of passages from one age to another and from one occupation to another [...] That such changes are regarded as real and important is demonstrated by the recurrence of rites, in important ceremonies among widely differing peoples, enacting death in one condition and resurrection in another. (1960/2004, 13)

Ní miste féachaint ar an tórramh Meiriceánach sa chomhthéacs seo. Dhéantaí saol an imirceora mar a raibh aithne ag an bpobal air a cheiliúradh i dteach a mhuintire agus chomhlíontaí deasghnátha agus dualgais an tórraimh don té a raibh deireadh lena shaol sa bhaile agus tús á chur lena shaol sa tír nua. Baineadh leas as téarmaí éagsúla don ócáid ach is é an tórramh Meiriceánach an téarma is coitianta a úsáidtear. Bhí an chóisir cosúil leis an tórramh traidisiúnta, ina thréithe agus ina dheasghnátha agus díreach mar a rinneadh an corp a fhaire i rith na hoíche sa tórramh traidisiúnta, d'fhan a raibh i láthair na hócáide ina suí go maidin, go n-imeodh an t-imirceoir ar bhealach a shaoil nua. Tarraingíonn Grace Neville, ar theoiricí Van Gennep i dtaobh dheasghnátha na scarúna sa taighde atá déanta aici ar an tórramh Meiriceánach i bhfoinsí béaloidis i gCartlann Choimisiún Bhéalóideas Éireann. Ní hiontas le Neville gur baineadh leas as an bhfocal 'tórramh' chun cur síos a dhéanamh ar an ócáid:

... the conscious and widespread use of the term *wake* to describe the leave-taking ceremony underlines the user's awareness of departure for America as momentous and, in most cases, definitive, for it was only one short step from waking the dead to waking a person still alive but who would probably never be seen again, someone who could consequently participate in his or her own wake. (2000, 118)

B'ionann an imirce agus an bás i saoldearcadh na ndaoine, mar a dhearbhaíonn an staraí Kerby Miller ina mhórshaothar ar imirce na nÉireannach ó aimsir an Ghorta Mhóir i leith: 'the departure for North America of a relative or neighbor represented as final a parting as a descent into the grave' (1988, 558). Córas is ea an saoldearcadh a bhfuil 'struchtúr agus eagar air' (2005, 51), dar le Ó Giolláin, agus bhain loighic ar leith leis an gcaoi ar samhlaíodh an imirce leis an mbás. Rinne aisimirce na bponcánach an coincheap seo a chur abhaile ar an bpobal, dar le Miller:

Indeed, given the high mortality rates which afflicted Irish emigrants in both colonial Virginia and early-twentieth-century New York City, associating emigration and death was not illogical, as churchmen warned and as peasants' own observations of consumptive "returned Yanks" seemed to verify, ironically corroborating ancient tales of *Tír na nÓg*, the mythical western Land of the Young, when no traveler returned except to wither and die. (1985, 558)

Cé go raibh an tórramh Meiriceánach á chleachtadh ar fud na tíre, ba nós Caitliceach go príomha é agus bhain sé go háirithe leis na ceantair ina raibh an Ghaeilge á labhairt, dar le Miller: 'the American wake seems to have been primarily a Catholic peasant custom carried on most persistently and in its original forms in areas which were still, or in recent memory, Irish-speaking [...] In short, like its model – the wake for the dead – the American wake was a product of Gaelic culture' (1985, 557). Is minic, de réir an nós Ghaelaigh, go ndéantaí an t-imirceoir a chaoineadh mar a rinneadh an marbhán a chaoineadh sa tórramh traidisiúnta (Miller, 1985, 559). Áitíonn Neville go raibh feidhm eile le caoineadh na máithreacha ag an tórramh Meiriceánach:

Like *mná caointe* or keening women, these mothers are remembered as being physically and emotionally out of control. Perhaps they were expressing not just their own grief but that of the wider community at the unnatural loss of its young ones. The emigrants are often seen as trying to pacify their mothers [...] One is left with the sight of the wounded trying to take care of the wounded: the paradoxical but common spectacle of the dying trying to console those left behind. (Neville, 2000, 126)

Ba chaoineadh ar bhás an imirceora i saol an bhaile a bhí sa tórramh Meiriceánach dá réir sin agus ceiliúradh ar an saol a chaithfeadh sé i bparthas an Oileáin Úir feasta. Is spéisiúil nach bhfuil tagairtí againn don sagart pobail a bheith i láthair ag ócáid an tórramh Mheiriceánaigh (Neville, 2000, 121), rud a thagann leis an bhfianaise atá againn ar an tórramh traidisiúnta. Bhí athrú nach beag tagtha ar ról na heaglaise, áfach, i ndeasghnátha imeachta an ógánaigh faoi dheireadh na naoú haoise déag: 'by the late nineteenth century it was customary for the "Yankee" to make confession

and take communion on the Sunday before departing, and also to pay an obligatory visit to the parish priest's house, there receiving his blessing, presents of prayer books, scapulars, and holy pictures and medals [...] Through these rituals churchmen both sanctioned and, they hoped, retained some control over a process which they opposed but could not halt' (Miller, 1985, 558). Féachfar sa chuid eile den chaibidil seo ar na hiarrachtaí a rinne an eaglais san fhichiú haois imirceoirí a threorú ina ndualgais reiligiúnda ar an gcoigríoch agus tionchar éigin a imirt ar phróiseas dosheachanta na himirce dá réir sin. Féachfar chomh maith ar ról an tsagairt agus an adhlacóra araon i gcur i ngníomh dheasghnátha an tórraimh agus an adhlactha don aisimirceoir marbh.

6.5 Ó chré go cré – faisnéis na sagart agus na n-adhlacóirí

Cuireann Caibidil 4 agus 5 lenár n-eolas agus lenár dtuiscint ar scéal aisimirce phobal Chonamara. Bronnann faisnéis na rannpháirtithe sna caibidlí sin léargas dúinn ar thaithí an duine ina thuras abhaile, sa phróiseas athlonnaithe agus san athchultúró ar dhlúthchuid d'eispéireas an aisimirceora é. Féachfar anseo le léargas na sagart agus na n-adhlacóirí a thabhairt ar dheoraíocht an imirceora Gaeltachta, ar thuras abhaile na seanóirí Gaeltachta agus na n-aisimirceoirí úd a fhilleann tar éis bháis. Féachfar cén tuiscint atá acu ar na cúiseanna go socraítear coirp na n-imirceoirí marbha a adhlacadh sa bhaile dúchais.

6.5.0 Modheolaíocht na caibidle

Déantar anailís sa chuid eile den chaibidil seo ar fhaisnéis a bailíodh ó shagairt phobail agus ó adhlacóirí áitiúla. Cé go ndéantar ról na sagart sa tír aíochta agus a dtaithí féin ar imirce a fhiosrú, díríonn an plé ar an taithí atá acu ar aisimirce na seanórach nó ar fhilleadh na marbhán sa phobal Gaeltachta. Féachfar le léargas a fháil ó adhlacóirí an cheantair maidir le próiseas seo na haisimirce, ar na heispéiris éagsúla agus ar na dúshláin a ghineann eispéiris dá gcineál.

6.5.1 Rannpháirtithe faoi chaibidil sa chaibidil seo

Rinneadh agallaimh le ceathrar sagart atá nó a bhí ina sagairt phobail i bparóistí i nGaeltacht Chonamara le linn thréimhse an taighde seo. Ina theannta sin, rinneadh agallaimh le beirt adhlacóirí atá ag obair sa cheantar i láthair na huaire agus a bhfuil

cur amach acu ar thuras aisimirce na marbh. Roghnaíodh na rannpháirtithe seo ó mo ghréasán pearsanta féin agus trí shampláil charnach.

Sagairt

Ba as ceantar Ghaeltacht Chonamara nó Árann triúr de na sagairt a cuireadh faoi agallamh. D’fhág triúr acu, Seán, Éamonn agus Aodán, a mbailte dúchais ag aois óg le freastal ar phobail an diaspóra Éireannaigh i gcathracha Mheiriceá agus Shasana. Bhí beirt acu rannpháirteach i Scéim na Séiplíneachta Éireannaí a bunaíodh i 1957 le freastal ar riachtanais an phobail Éireannaigh sa Bhreatain (Kennedy, 2009). Ba shagairt phobail i gConamara beirt de na rannpháirtithe seo, Éamonn agus John, nuair a cuireadh faoi agallaimh iad.

Ainm	Aois	Bliain oirnithe	Tír aíochta
Seán	94	1945	Sasana
Éamonn	76	1963	Meiriceá
Aodán	56	1980	Sasana
John	70	2000	-

Adhlacóirí

Ba as Conamara an bheirt adhlacóirí agus déanann siad freastal ar phobail uile an réigiúin sin. Chaith Micil tréimhse ag obair i Sasana nó gur fhill sé ar Chonamara i 1968.

Ainm	Aois	Ceantar dúchais	Blianta sa phost
Micil	74	Conamara	1970 – faoi láthair
Jeaic	60	Conamara	1977 – faoi láthair

6.5.2 Na séiplínigh ar an gcoigríoch

Is dlúthchuid de shaoltaithí imirceoirí Éireannacha agus an diaspóra i gcoitinne le fada an lá í an eaglais Chaitliceach (Gray, 2004; Delaney, 1998; Fielding, 1993). Cé go raibh ceannairí na heaglaise i gcoinne na hollimirce ó thréimhse an Ghorta Mhóir

i leith, tuigeadh do go leor dá baill nach raibh an dara suí sa bhuaile ag ógánaigh na tíre ach aghaidh a thabhairt ar chathracha na coigríche (Delaney, 1998, 100). Nuair a tharla méadú i líon na n-imirceoirí mná a bhí ag imeacht sa tréimhse i ndiaidh bhunú an tSaorstáit, áfach, leag an eaglais béim ar leith ar na contúirtí morálta a bhí rompu agus ar ról na heaglaise agus an rialtais araon i slánú na mban óg (Ó Treabhair, 2008, 3). B'ionann slánú na n-imirceoirí mná agus slánú na heaglaise agus an phobail Éireannaigh féin. Bhí ról lárnach ag na mná Éireannacha i gcur chun cinn agus i seachadadh an chreidimh, mar a dhearbhaíonn Bronwen Walter: 'Although Irish women were historically denied access to formal Catholic church structures, they were indispensable to the more informal realms of religious practice. Not only have women been the most assiduous attenders, they have continued to assume responsibility for maintaining the faith of the next generation' (2001, 58). B'údar mór inní dóibh, dá réir sin, imirce chailíní na tuaithe chuig láithreacha uirbeacha Shasana, cathracha ar samhlaíodh mí-mhoráltacht dhamanta leo. Luann an staraí Enda Delaney an méid a bhí le rá ag Joseph Walshe, rúnaí an Roinn Gnóthaí Eachtracha i 1937, maidir le freagrachtaí na heaglaise agus an stáit sa chás seo:

I have come to the conclusion that it is time for us to put the responsibility for this matter where it really belongs, namely, on the shoulders of the clergy... The church in this country and in England has an organisation incomparably better than any that could be set up by the state. A direction from the bishops would be enough to produce a special committee in every parish in the country within a week, but, so long as the bishops keep their heads in the sand and continue to believe that the problem does not really exist, there is no hope. (luaite in Delaney, 1998, 101)

Bhí an eaglais freagrach as leas na n-imirceoirí mná sa tír aíochta, dar le Walshe. Chuir Walshe i leith na heaglaise go raibh neamhaird á déanamh acu de chás na n-imirceoirí. Is í an eaglais agus eagraíochtaí dá cuid, mar sin féin, is mó a d'fhreastail ar riachtanais na n-imirceoirí Éireannacha sa tréimhse atá faoi chaibidil sa taighde seo, sa Bhreatain go háirithe. Bhunaigh an tArdeaspag, an Dr. John Charles McQuaid The Catholic Social Welfare Bureau i Meitheamh 1942 le freastal ar riachtanais spioradálta agus mhorálta na n-imirceoirí Éireannacha. B'iad an Léigiún

Mhuire a bhí i mbun na gcúraimí seo agus leagadh freagracht orthu imirceoirí a chur in aithne don chléir áitiúil, cabhrú leo a ndualgais reiligiúnacha a chur i gcrích agus cúnamh airgid a chur ar fáil dá mbeadh gá leis (Delaney, 1998, 105). Ba bhunchloch a dtógfaí uirthi sa tréimhse a lean a bhí i mbunú na hinstitiúide seo, dar le Delaney:

The institution of the Catholic Social Welfare Bureau during the war was a landmark in the provision of assistance to young Irish Catholic migrants since it represented a permanent commitment to welfare work with migrants on the part of the Roman Catholic Church, a commitment which was to be extended greatly in the postwar period. This contrasts sharply with the policy of the Irish state from which a similar acknowledgement of the problems that Irish migrants faced whilst living in Britain was not forthcoming. (1998, 106)

Threisigh ar na riachtanais spioradálta a samhlaíodh le himirceoirí na tíre, áfach, de réir mar a mhéadaigh ar líon na n-ógánach a bhí ag fágáil na tíre sa tréimhse iarchogaidh. Bunaíodh Scéim na Séiplíneachta Éireannaí i 1957 le freastal ar na himirceoirí úd agus ar an bpobal mór Éireannach a bhí lonnaithe ar fud na Breataine (Kennedy, 2009; O'Shea, 1985, 13). Bhí ról lárnach ag cléir na heaglaise Caitlicí agus ionadaithe dá cuid i saoltaithí imirce an phobail Éireannaigh feasta. Go deimhin, léirigh an forbhreithniú a rinne Bronwen Walter ar an litríocht ar an ábhar i 2002 gurbh í an eaglais agus eagraíochtaí de chuid na heaglaise amháin a bhí ag freastal ar an bpobal Éireannach sa Bhreatain murarb ionann is eagraíochtaí stáit na hÉireann: 'Irish state support for emigrants takes place largely outside of the state with service provision for intending or returning migrants being provided largely by the Catholic Church and voluntary sector organisations (some financial support from the Dep of Social Community and Family Affairs)' (2002, 21). Nuair a taispeánadh clár Primetime le RTE i 2003, bhunaigh easpaig Chaitliceacha na hÉireann feachtas darb ainm SIA i 2004 le freastal ar na riachtanais sláinte agus shóisialta a tugadh chun solais sa chlár teilifíse sin. Go deimhin, tá na cúraimí don phobal aosta seo mar dhlúthchuid de ráiteas misean na Séiplíneachta Éireannaí sa lá atá inniu ann.

Agus anailís á dhéanamh ar fhaisnéis na sagart pobail maidir le haisimirce na seanóirí agus na marbh, ní miste féachaint ar an ról tréadach a bhí acu i measc

phobal Chonamara ar an gcoigríoch. Tá cur síos déanta ar an ról lárnach a d'imir na séiplínigh i saol an phobail Éireannaigh ar an gcoigríoch i sraith cláracha faisnéise, *Séiplínigh na nImirceach* (Kelly, 2008). Bhí cúraimí ar na séiplínigh maidir le saol spioradálta, cultúrtha agus sóisialta na nÉireannach, agus léirigh rannpháirtithe na gclár gur éirigh leis na séiplínigh staid dhíláithrithe na n-imirceach a mhaolú go mór. Rinneadh cur síos ar na dianiarrachtaí a rinne sagairt agus siúracha na Scéime cabhrú le himirceoirí na Gaeltachta a mbacanna teanga a shárú chomh maith. Is dealraitheach go raibh tionchar nach beag ag a dtaithí deoraíochta féin ar a ndearcadh agus ar a dtuairimí i leith na haisimirce mar atá fíor freisin maidir le sagairt na caibidle seo. Rinne Scéim na Séiplíneachta earcaíocht i measc na sagart óg Éireannach agus bhí beirt de shagairt na caibidle seo rannpháirteach sa Scéim. Chuaigh Seán go Sasana sa bhliain 1962 le freastal go príomha ar imirceoirí ó Chonamara a bhí ag cur fúthu i gcathair i dtuaisceart na tíre. Deir sé:

Bhí a lán de mhuintir Chonamara i Huddersfield, míle acu, Gaeilgeoirí, lucht labhartha Gaeilge agus bhí siad ag iarraidh sagart a mbeadh Gaeilge aige mar bhí Póil ansin as *Poland* agus bhí sagart dá gcuid féin acu a raibh *Polish* aige. Chuir mise isteach air ansin agus chaith mé cúpla bliain i Huddersfield, 1962-64. Bhí míle i Huddersfield amháin agus bhí oiread eile ansin, sna bailte thimpeall air.

Aithníodh riachtanais teanga agus reiligiúnda an phobail, is cosúil, de bharr go raibh freastal á dhéanamh ar phobal eitneach eile sa chathair. Cé go raibh sé ar cheann de fhreagrachtaí an tséiplínigh cúnamh a thabhairt don imirceoir nua lóistín agus obair a aimsiú, dhearbhaigh Seán go raibh an gréasán tacaíochta a bhí cothaithe ag an bpobal Gaeltachta chomh láidir sin nár ghá dó dul i mbun na gcúraimí seo. De réir fhaisnéis Sheáin, is minic a cheannaigh lánúin phósta ó Chonamara teach chun lóistín a chur ar fáil d'imirceoirí eile ón mbaile: 'bhíodh an bhean i mbun cócaireachta do na lóisteoirí agus bhíodh an fear ag iarraidh *jobs* a fháil do na *lads* a bhí sa teach'. Dhearbhaigh Seán gur éirigh le himirceoirí Chonamara feidhmiú mar phobal Gaeltachta sa chathair agus ba í an Ghaeilge an teanga oibre agus shóisialta a bhí acu. Go deimhin, is ann a d'fhoghlaim cuid mhaith acu a gcuid Béarla. Mar a deir sé: 'Nuair a chuaigh mise anonn bhí iontas orm go raibh canúint Shasanach ar a gcuid Béarla'. Rinne sé iarracht freastal ar riachtanais reiligiúnda an phobail trí

mheán na Gaeilge agus cuireadh aifreann Gaeilge ar siúl gach seachtain. Ainneoin gur fheidhmigh na himirceoirí mar phobal Gaeltachta, is spéisiúil nár tháinig sé trasna ar oiread agus cás amháin go raibh an Ghaeilge á labhairt mar theanga teaghlaigh ina measc. Bhí freagracht air, mar sin féin, cuairt a thabhairt ar scoileanna an bhaile, ‘le Gaeilge a labhairt le cailíní agus buachaillí Chonamara’. Níor shamhlaigh Seán aon suntas ar leith le riachtanais teanga na bpáistí seo, áfach, ná lena n-athchultúrú sa phobal scoile. Bhí sé den tuairim gur éirigh leo an teanga aíochta a fhoghlaim go héasca mar go raibh siad turntha i dtimpeallacht an Bhéarla. Tá cás na bpáistí seo spéisiúil, i bhfianaise a bhfuil pléite i gCaibidil 5, sa chaoi nár aithníodh riachtanais teanga pháistí an dara glúin i nGaeltacht Chonamara ach oiread. Ba léir dó go mba chuid lármach de thaithí saoil phobal Chonamara í an mhian aisimirce, cé nach raibh éifeacht ag an mian seo ar a gcleachtas teanga. D’éirigh le baill áirithe den phobal an mhian sin a chur i gcrích agus filleadh ar an mbaile dúchais. Cé nár chaith Seán féin ach dhá bhliain sa chathair, chuidigh an tréimhse ghearr leis socrú i bparóiste i gceantar i gConamara ina dhiaidh sin. Deir sé: ‘Nuair a tháinig mise anseo, cuirim i gcás, ní i mo strainséar a tháinig mé mar bhí aithne acu orm thall. Bhí siad tagtha anall agus bhí siad curtha fúthu anseo agus bhí aithne acu orm’. Soilsíonn faisnéis Sheáin ról na haisimirce i saol an phobail Ghaeltachta sa tír aíochta agus ina thaithí pearsanta féin mar shagart paróiste i gConamara.

Bhí cleachtadh ag Aodán a bheith as baile nuair a thug sé aghaidh ar chathair Londan sa bhliain 1983. B’as Árainn dó agus d’fhág sé an t-oileán nuair a bhí sé dhá bhliain déag d’aois le freastal ar mheánscoil ar an mórthír. Oirníodh sa bhliain 1980 é agus tar éis dó tréimhse a chaitheamh i gcathair na Gaillimhe mar shéiplíneach, iarradh air freastal ar na himirceoirí Gaeltachta a bhí lonnaithe i Londain. Is suntasach go ndéanann sé comparáid idir cás na n-imirceoirí ó Chonamara agus grúpaí eitneacha eile, mar a rinne Seán maidir le tréimhse na 1960dí:

D’iarr easpag na Gaillimhe orm ansin an mbeadh mé in ann a dhul agus sé bliana nó cúpla bliain a chaitheamh ar dtús ag obair leis na himircigh i Sasana. Bhí sé seo socraithe ag easpag na hÉireann le heaspag Shasana mar ag an am bhí go leor séiplínigh ag teacht as na *Phillipines*, b’fhéidir, bhí séiplínigh ag teacht as páirt de, as an Afraic freisin ag breathnú i

ndiaidh a bpobal agus a muintir féin. Cosúil leis an rud atá ag tarlú anseo anois i nGaillimh. Tá séiplínigh as *Poland* linn, tá siad in Éirinn ag obair agus tá siad ag tabhairt sórt tacaíocht, treoir agus cúnamh dá bpobal féin. So ansin i 1983 chuaigh mé go Londain agus bhí freagarthacht speisialta agam do mhuintir Chonamara [...] agus do dhaoine go mb'fhéidir nach raibh misniúil faoina gcuid Béarla. B'fhéidir dá mbeadh siad tinn san ospidéal, bheadh orm cuairt a thabhairt orthu, míniú, fáil amach céard a bhí mícheart leo agus é sin a mhíniú b'fhéidir don dochtúir, don bhanaltra. Uaireanta freisin bhí orm a dhul sa gcúirt go ndéanfainn cinnte go raibh cothrom na féinne faighte b'fhéidir ag daoine as Conamara. Thugfaidís an fhianaise i nGaeilge agus bheadh orm ansin é a aistriú isteach go Béarla nó uaireanta labhróinn leo b'fhéidir ar dtús agus bheadh sé faighte agam dóibh agus bheadh sé réitithe i mBéarla agam don chúirt.

Tá suntas le tabhairt d'fheasacht Sheáin agus Aodáin faoina ról féin i gcomhthéacs ról tréadach sagart ó thíortha eile. Soilsíonn an taighde ar an imirce Éireannach na dúshláin chultúrtha agus an ciníochas a ndeachaigh imirceoirí i ngleic leo, go háirithe sa Bhreatain. Ainneoin na dtuiscintí go ndéanfaí imirceoirí bána a chomhshamhlú sa tsochaí aíochta, ba léir do shéiplínigh Éireannacha go raibh riachtanais chultúrtha ar leith ag imirceoirí a dtíre dúchais. Séiplínigh Éireannacha is fearr a dhéanfaidh freastal ar riachtanais na n-imirceoirí. Déanann an t-iarshéiplíneach Dónal Spring cur síos ar na cúiseanna cultúrtha agus spioradálta atá leis seo:

Our being Irish also means that we share a spiritual sensitivity which is different from that of many of the priests with whom we serve. We see the gospel in the light of our own experience, and that experience is of being reared and trained in Ireland. This is not an argument for the 'correctness' of our particular cultural viewpoint on the gospel – that would be a mere nationalistic chauvinism. It is simply the statement of the reality – our spirituality is tintured by our experience, a different experience of faith from that of many in this country. (1988, 448)

Má bhí toise cultúrtha ag roinnt le riachtanais spioradálta agus shóisialta na n-imirceoirí Éireannacha, bhí an ghné teanga ina dlúthchuid de riachtanais na n-imirceoirí Gaeltachta. Ní dhéantar dúshláin teanga na n-imirceoirí Gaeltachta ná freastal na séiplíneach ar a riachtanais siúd a lua i dtuairisc an tsocheolaí, Patricia Kennedy, ar stair na Séiplíneachta Éireannacha sa Bhreatain (2009). Rinne na sagairt a cuireadh faoi agallamh don chaibidil seo, áfach, a ndualgais féin i leith an phobail Ghaeltachta a aithint agus a chomhlíonadh dá réir sin. Is spéisiúil go raibh tuiscint acu ar a ndualgais sa chomhthéacs ilchultúrtha ach bhain uaigneas lena ndeoraíocht sa Bhreatain, mar sin féin. Léirigh faisnéis Aodáin go ndearna sé comhlúadar a lorg i measc an phobail Éireannaigh (féach freisin Spring, 1988). Is dealraitheach gur chuidigh a thaithí imirce féin leis comhbhá a bheith aige leis na himirceoirí a raibh sé ag freastal orthu. Le linn an agallaimh, rinne Aodán cur síos ar na dúshláin chultúrtha agus shóisialta a shamhlaigh sé le pobal Chonamara thall agus ar na hiarrachtaí a rinne sé mar shagart Gaeltachta na dúshláin sin a sháruí.

Rugadh agus tógadh Éamonn i gConamara agus oirníodh é sa bhliain 1963. Ceapadh mar shagart paróiste é den chéad uair i gcathair in Iarthar Láir Mheiriceá. Cé go raibh sé ag freastal ar bhaill de chuid an dara glúin Éireannach, ba léir óna chuid faisnéise gur airigh sé uaidh comhlúadar an phobail sa bhaile. Tugann a chur síos ar an gcéad Nollaig a chaith sé i Meiriceá agus ar an uaigneas a bhraith sé faoi a bheith scartha óna mhuintir agus óna chairde den chéad uair léargas luachmhar dúinn ar dheoraíocht an tsagairt óig:

Tá a fhios agam an chéad Nollaig a bhí mé ann, an chéad Nollaig imithe ón mbaile agus ní raibh deoraí sa teach ach mé féin. Bhí na sagairt uilig gaibhte abhaile mar bhí daoine acu, bhí a muintir féin acu agus bhí bean a bhí ag tabhairt aire don teach agus bhí sí féin bailithe agus bhí mé fágtha liom féin. Cheap mé go mba é an Nollaig ba uafásaí a chaith mé riamh, cuimhním air sin fós, ní dhéanfaidh mé dearmad air sin [...] Tá tú ar deoraíocht, tá sé *alright* nuair atá daoine thimpeall ort ach nuair atá tú fágtha leat féin Lá Nollag, *oh my God* agus tarlaíonn sé. Tá sé difriúil inniu tá an *internet* ann agus tá an *mobile* ann agus tá an fón ann, ní raibh fón in áit ar bith an t-am sin, bhí fón sa bpostá agus fón ag an sagart.

Chaith Éamonn dhá bhliain déag sa pharóiste céanna agus seachas cuairt a thabhairt ar imirceoirí Chonamara i mBoston, is beag teagmháil a bhí aige le pobal na Gaeltachta. Rinne sé iarracht gan athchultúró go hiomlán le cultúr na tíre aíochta. Deir sé:

Bhuel ní raibh mise ag iarraidh a bheith *americanised* mar bhínn ag léamh go leor leabhra Gaeilge ar fhaitíos go gcaillfinn mo chuid Gaeilge mar ní raibh Gaeilge san áit a raibh mé. Léigh mé *Cré na Cille* b'fhéidir deich n-uaire agus ag coinneáil suas ar na focla. Dhéanfá dearmad orthu an-éasca, thagaidís chugat nuair a bheithfeá sa mbaile go héasca arís. Ach ag an am céanna, tá a fhios agam nuair a bhí mé in Árann go raibh sé ag cinnt orm cuimhneamh cén t-ainm a bhí ar an gCáisc, fuair mé *blank* agus bhí orm *Easter* a rá. Cuimhním go maith air sin, *blank* ceart.

Ba léir nár éirigh leis cúl iomlán a thabhairt le saol Mheiriceá. Thug a chuid faisnéise i gcoitinne le fios, mar sin féin, gur bhronn a thaithí deoraíochta féin léargas ar leith dó ar chás na n-aisimirceoirí sa phobal baile iar fhilleadh dó.

6.5.3 Tarraingt an bhaile ar phobal aosta Chonamara

Ba chuid lárnach de dhualgais an Léigiúin Mhuire agus na séiplíneach cuairt a thabhairt ar othair Éireannacha. Rinne Aodán cur síos ar na bacanna teanga a bhí roimh mhuintir Chonamara in ospidéal na cathrach agus ar na hiarrachtaí a rinne seisean na dúshlán sin a shárú dóibh. Ba sheanóirí cuid mhaith de na daoine ar thug sé cuairt orthu agus dhearbhaigh sé go mba dhaoine truamhéalacha iad na himirceoirí a bhí imithe in aois faoi na 1980dí. Bhí rian na chéad scarúna agus na héiginnteachta a bhí mar chuid lárnach de thaithí imirce na bhfear agus na mban Éireannach le sonrú orthu. Ba léir do Aodán gur fheidhmigh an aisling fhillte mar bhac comhshamhlaithe sa tír thall:

Bhí siad fágtha leo féin, bhí dearmad déanta ag Sasana orthu, bhí dearmad déanta ag a muintir sa mbaile orthu agus bhí saol crua go leor ag na daoine sin, saol uaigneach. Mar nuair a bhí siad ag obair, bhíodar in ann teagmháil a dhéanamh le daoine agus is dóigh b'fhéidir más rud maith nó dona é bhí faisean ag imircigh na hÉireann *cliqeáil* le chéile agus bhí an tuiscint seo i gcónaí ina gceann acu bhuel beidh mé ag dul ar

ais go hÉirinn so bhí an réiteach seo sórt, ní raibh sé sórt buan aon uair. Ní raibh aon intinn acu fanacht i Sasana agus ní dhearnadar mórán teagmháil, ní dhearnadar iarracht cuid acu b'fhéidir socrú síos, eolas a fháil ar dhaoine eile, d'fhanadar sórt ina gciorcail féin. Bhí siad ag fáil sean anois, bhíodar ag fáil tinn, bhí cuid dá gcairde imithe ar ais go hÉirinn go mór mhór na daoine a phós, chuaigh cuid mhaith acu ar ais go hÉirinn agus chuadar sin ar aghaidh lena saol féin.

Ba dhaoine iad na himirceoirí seo i dtuairim Aodáin nach raibh réiteach a gcáis le fáil sa tír aíochta ná sa tír dhúchais. Is léir go raibh siad míshona sa staid éiginnte ina raibh siad lonnaithe ach nár léir dóibh slí éalaithe. Coimhthíos a bhí i ndán don chineál seo imirceora feasta. Ainneoin go raibh teagmháil caillte acu lena muintir sa bhaile ba dheacair dóibh glacadh lena gcinniúint sa tír aíochta ach oiread mar a léiríonn faisnéis Aodáin:

Fós bhíodh siad ag caint gurb é an fíis nó an rud a bhí siad ag iarraidh, go raibh siad ag iarraidh a dhul abhaile. Mar siod iad na daoine freisin agus déantar dearmad air go minic a choinnigh na daoine sa mbaile ag imeacht. Bhí siad ag brath ar an gcúpla punt a tháinig as Sasana. Chuir siad é sin ar ais ag a muintir sa mbaile sórt le hiad a choinneáil ag imeacht [...] Ansin b'fhéidir fuair na tuismitheoirí bás agus bhí a muintir sa mbaile sórt ag gluaiseacht ar aghaidh agus bhí sórt dearmad déanta ar an duine seo a bhí i Sasana. B'fhéidir gur dhein siad, stop siad teagmháil, b'fhéidir stop siad ag scríobh nó stop siad sórt ag coinneáil *in touch* leo agus bhí sé sin brónach. Agus fuair cuid acu an tuairim ansin nach mbeifear á n-iarraidh sa mbaile cé nach raibh sé sin fíor i gcuid de na cásanna ach go raibh sé fíor i gcuid eile. Mar bhí daoine sa mbaile ag breathnú air anois, bhuel siod *problem* eile atá muid ag tabhairt abhaile, tá a ndóthain againn féin anseo sórt muid féin a sórtáil agus é seo bheith ina mullach. Go mór mhór nuair nach raibh airgead acu agus má bhí airgead ag duine bhí an-fháilte roimhe teacht ar ais.

Ba léir go raibh an mhian fhillte chomh láidir sin gur cruthaíodh aisling aisimirce chun í a shásamh. Mian gan comhlíonadh a bhí san aisling aisimirce go minic ach léiríonn an cur síos a rinne Aodán ar sheanóirí ó Chonamara thall go mba chuid

lárnach dá saoldearcadh agus dá n-eispéireas imirce é a ndáimh lena mbailte dúchais. Bhí tuiscint den chineál céanna ag Éamonn ar mhian fhillte na n-imirceoirí aosta agus ar na dúshláin a bhí rompu go minic sa ród abhaile:

Ní raibh sé éasca teacht abhaile an t-am sin. Bhfuil a fhios agat chaithfeá, bhí sé ceart go leor teacht abhaile ach cá ngabhfá? Cá socrófá síos? B'fhéidir go mbeadh deartháir nó deirfiúr agat sa mbaile agus a ndóthain le déanamh acu féin. Ní raibh aon teach ceart agat. Ní bheadh do dhóthain airgid agat *so* ní bheadh tada mar sin agat. Ní raibh sé chomh héasca sin ar chor ar bith teacht abhaile. Ní raibh tada agat nuair a thiocfá abhaile. Ní raibh aon obair anseo an t-am sin, ar an *dole* agus ní raibh tada ar an *dole*. Ní raibh *grantannaí* le fáil an t-am sin, rud ar bith go dtí is dóigh na seascaidí, *grantanna* le haghaidh tithe nó rud ar bith mar sin. Ní raibh tada agat, céard a dhéanfa? Chaithfeá fanacht thall, bheadh uaigneas ort agus cinnte dá bhfaighfeá seans ar bith, thiocfá abhaile ach go leor daoine dá bhfaighidís an seans thiochfaidís abhaile.

Tugann an tsliocht seo le hÉamonn léargas coitianta ar éagumas an imirceora cor a chur ina chinniúint agus filleadh abhaile. Fiú nuair a thuigtear don imirceoir nach bhfuil an aisimirce i ndán dó ní éiríonn leis athchultúrú sa tsochaí aíochta. Saol mí-shocair agus truacánta atá i ndán don chineál imirceora seo feasta agus ní cosúil de réir na staidéar atá déanta ar an bpobal aosta sa Bhreatain go maolaíonn ar mhian fhillte an duine ina lán cásanna. De réir fhaisnéis na sagart, is cosúil go dtreisíonn ar dháimh an duine dhíláithrithe le háit dhúchais de réir mar a théann an duine sin in aois. Ní féidir glacadh leis gur mar sin a bhíonn i gcónaí, áfach, agus leagann taighde Bronwen Walter agus Breda Gray, mar shampla, béim ar ról a bpáistí fásta agus a ngarpháistí i gcinneadh na mban gan filleadh ar a mbailte dúchais (2001; 2004). Déanann rannpháirtithe i dtaighde Walter sainmhíniú ar an mbaile mar an áit a bhfuil a gcuid páistí agus an áit a ndéanfar iad a adhlacadh (2001, 221-6). Déanann na rannpháirtithe aosta i scannán faisnéise David Kelly agus Tony Murray, *I only came over for a couple of years* cur síos ar Shasana sna téarmaí céanna (2003) agus dhaighnigh na mná i staidéar Leavey et al a gcinneadh gan filleadh trí shuíomhanna adhlactha a cheannach i Londain (2004, 773). Tá fianaise láidir againn, áfach, nár chuir go leor de na himirceoirí, na fir go háirithe, an próiseas comhshamlaithe a d'éiligh timpeallacht na sochaí aíochta orthu, i gcrích ina iomláine riamh. Bhain

claochlú ar leith dóibh sa taithí imirce, mar sin féin, agus ainneoin an chinnteacht agus an tseasmhacht a samhlaíodh leis an mbaile dúchais, is minic nár éirigh le haisimirceoirí socrú ina mbailte dúchais arís fiú nuair a d'éirigh leo an turas abhaile a chur i gcrích. Soilsíonn an staidéar is déanaí le Alan Barrett agus Irene Mosca (2012) ar sheanóirí Éireannacha a d'fhill ar an mbaile cuid de na dúshláin atá roimh an ngrúpa seo nuair a fhillleann siad ar Éirinn. Cé go bhfuil fianaise láidir d'aonrú sóisialta ina measc le hais na seanóirí a d'fhan sa bhaile, ní cosúil go n-airíonn siad níos mó uaigis thar an ngrúpa céanna sin. Tá míniú amháin air seo, dar le Barrett agus Mosca: 'the return migrants in our sample have gone through a process of adaptation over the years, so although they are less likely to participate in clubs, go to church and be married or cohabiting and have less close ties, they do not feel that they are missing intimate relationships or a wider network. In other words, return migrants might have learnt to be "self-sufficient" individuals and/or developed a coping mechanism' (2012, 23). Rinne Éamonn cur síos ar na dúshláin a ndeachaigh fear Gaeltachta amháin i ngleic leo ina thaithí aisimirce:

Bhí sé seo i Sasana le fada agus thaitin an baile go mór leis. Ní raibh sé pósta agus thug a *nephew* leis abhaile ansin é [nuair a bhí sé beo]. 'Tar abhaile' a dúirt sé, agus rinne sé *chalet* breá dó taobh thiar den teach ansin, *chalet* breá. Fear álainn a bhí anseo anois é féin, bhí sórt aithne i Sasana agam air, chas mé cúpla uair air. Tháinig sé abhaile ar aon nós agus bhí sé sa *chalet* cúpla bliain. Ní raibh sé in ann socrú síos, ní raibh sé pósta, dá mbeadh sé pósta, bheadh a bhean agus a chlann in éineacht leis ach bhí sé leis féin. Tar éis go raibh áit dheas aige agus *chalet* álainn, théadh sé amach chuig an bpub ach bhí sé ag *missáil* a chuid méiteannaí thall agus an *social life* a bhí thall acu agus an *comradery* a bhí thall. Ní raibh aon aithne air, bhí go leor den mhuintir ar fhás sé suas leis básaithe agus cuid acu nach ndeachaigh chuig an bpub agus an dream eile a bhíodh ag an bpub bhíodar i bhfad níos óige ná é agus ní raibh an *interaction* céanna ann. Bhí sé is dóigh sna *sixties*, ní raibh sé sean ná tada. Ach tháinig sé ar ais arís! Bhí sé fágtha in uacht aige go gcuirfí sa mbaile é, bhí sé ag iarraidh a bheith curtha sa mbaile, bhí chuile shórt réitithe aige lena mhuintir agus tugadh anall é agus cuireadh sa mbaile é.

Ceistíonn an fhaisnéis seo torthaí taighde Barrett agus Mosca (2012). Bhí an fear i scéal Éamoinn imithe i gcleachtadh ar shaol na coigríche, áit a raibh sé dealaithe ó ghaolta an bhaile. Níor éirigh leis socrú sa bhaile lena bheo ach d'fhill sé ar chré a mhuintire, mar sin féin, agus ar an gcaoi sin d'éirigh leis a nasc lena dhúchas a athchóiriú an athuair.

6.5.4 Adhlacadh i gcré na muintire

Thug Sir William Wilde cuntas ar imirceoir a thuig an tábhacht a bhain le bheith curtha san fhód dúchais agus é ar tí dul ar imirce sna 1840dí. Bhain imirceoir óg an scéil fód glas ó pháirc in aice an bháid bháin go mbeadh sé le cur os a chionn i ndiaidh a bháis sa tír thall (luaite in Ó Giolláin, 2005, 52). Tá an mhian chéanna sin chomh mór i gceist sa lá inniu i measc imirceoirí agus a bhí le linn thréimhse an 19ú haois. Díolann comhlacht idirlín málaí de chré na hÉireann dóibh siúd ar mian leo go gcuirfí iad i gcré a dtíre dúchais (www.officialirishdirt.com). Léiríonn an plé i dtús na caibidle go bhfuil bunús ag an mian seo i mbéaloideas agus i dtuiscintí traidisiúnta an phobail ar an mbaile agus ar thalamh a muintire.

Bhí a shaol caite aige mar iascaire ina bhaile dúchais i gConamara agus ba fhear meánaosta a bhí in John nuair a oirníodh é sa bhliain 2000. Chaitheadh sé oícheanta i gcomhluadar mhuintir na háite a raibh a gclann imithe ar imirce agus shealbhaigh sé cuid mhaith de sheanchas an bhaile, dá bhrí sin. Tá mian an duine go gcuirfí é ina fhód dúchais le sonrú i dtuiscintí an phobail ar an talamh féin, dar le John. Ba bhriseadh sa nasc leis an talamh a bhí in imirce an duine agus briseadh croí dá mhuintir dá réir sin:

D'fhág siad uilig an talamh ina ndiaidh, thug siad cúl dó. Bhí an ghlúin a tháinig romhainn, bhí siad ag ceapadh go mba uafásach an rud é sin, peaca marfach an bhfuil a fhios agat, an talamh a fhágáil, cúl a thabhairt don talamh a thóg na daoine agus chomh géar agus a d'oibrigh siad le haghaidh an talamh sin a choinneáil agus cíos a íoc thríd na blianta agus sa deireadh thiar thall go raibh sé fágtha bán agus driseachaí ag fás agus luachair agus rudaí den tsórt sin, briseadh croí a bhí ann.

Bhí tábhacht ar leith ag baint leis an teach inar tógadh an duine a choimeád agus a sheachadadh chuig an gcéad ghlúin eile. Dhearbhaigh sé go mba chomhartha suntasach an deatach a bheith le feiceáil ó shimpléar an tí. B'údar gaisce do mhuintir an tí go raibh an tine chéanna sa teach le dhá nó trí chéad bliain. Fiú má thréig imirceoir tinteán an bhaile, bhí tionchar nach beag ag na tuiscintí agus ar an tábhacht shiombalach a samhlaíodh leis ar shaol an imirceora sin feasta. Cruatan fisiciúil na talún ba chúis leis an gcinneadh dul ar imirce an chéad lá riamh go minic. Filleann an t-aisimirceoir marbh, áfach, ar shuaimhneas agus ar thábhacht shiombalach na talún céanna sa turas deireanach abhaile. Tugann faisnéis na sagart léargas luachmhar ar thábhacht an fhóid adhlactha agus tugann siad an plé i dtús na caibidle ar an ábhar céim ar aghaidh anseo. Rinne Éamonn an mhian shíoraí seo a mhíniú i gcomhthéacs a thaithí féin mar imirceoir agus mar shagart araon:

Ó bhí sé sin coitianta go maith, daoine ag iarraidh iad a chur i gcré na muintire agus lena muintir féin. Tá an nádúr sin i gcónaí ann. Is dóigh gur rud nádúrtha é ar bhealach, an áit a dtógfar thú, tá tú ag iarraidh a dhul ar ais, tá an uaigh sin ann i gcónaí san áit a rugadh agus a tógadh thú. Tá sé beagán sórt istigh ionat ar bhealach eicint. Tá sé deacair dearmad a dhéanamh air sin nuair atá tú i bhfad imithe ón mbaile agus tá tú i gcónaí ag cuimhneamh ar an mbaile. Bíonn sé sin i gcónaí ann. Tá a fhios agam nuair a bhí mise i Meiriceá, bhíodh ceol Éireannach ar bun agam go minic. Bhí go leor *records* agam agus *oh* bhídís a rá '*is the needle stuck or something in that thing*', a deiridís. Ach nuair a bhí an ceol sin ar bun, bhínnse ag samhlaíocht. Is beag nach bhfeicfeá, d'fheicfeá an baile, d'fheicfeá na cuanta agus an fharraige agus chuile shórt, ag teacht isteach i t'intinn. Tá sé cineál rúndiamharach ar bhealach, tá an baile uilig os do chomhair, tá sé i gcónaí i t'intinn. B'fhéidir dá mbeifeá pósta agus socraithe síos go mbeadh sé difriúil, níl a fhios agam.

Tá dáimh an duine lena áit dhúchais fite fuaite i saoldearcadh an duine agus a phobail. Ba é an nós traidisiúnta in Éirinn, baill den chlann chéanna a adhlacadh le chéile, nós atá fós go láidir ar fud bhailte na tíre. Go deimhin, ceiliúr pósta a bhí coitianta go maith i nGaeltacht Chonamara go dtí le gairid féin a bhí sa cheist, 'ar mhaith leat a bheith curtha le mo mhuintirse?' Níl san áit ach spás murab ann dá pobal, dar le Diarmuid Ó Giolláin. Sainíonn Ó Giolláin ceangail na dúiche lena

muintir nuair a deir sé: ‘Treasnaíonn áit na glúinte, faoi mar a threasnaíonn an pobal iad. Gan an ceangal le pobal faoi leith, níl dúthaigh ann ach spás, fairsinge, atá follamh go bunúsach. Bíonn dúthaigh riamh lán: de dhaoine, d’ainmneacha, de chuimhní, den am. Is deacair idirdhealú iomlán a dhéanamh idir áit agus pobal’ (2005, 45-6). Slí chun gaol an duine lena áit dhúchais a dhearbhu is ea an áit adhlactha, uaigh a mhuintire. Déanann adhlacadh an aisimirceora sa chomhthéacs seo a nasc leis an áit dhúchais a mheabhrú don phobal. Go deimhin, is dóigh liom agus mé ag tarraingt ar ráiteas Uí Ghiolláin gur iarracht atá i ngníomh seo an aisimirceora athchóiriú a dhéanamh ar a nasc leis an dúchas, leis an áit agus leis an bpobal, maolú ar an dínascadh agus ar an mbriseadh cultúir ba thoradh leis an imirce an chéad lá riamh. Tá bunús ag mian an duine a bheith adhlactha sa bhaile sa traidisiún réamh-Chríostaí agus sa Chríostaíocht araon, dar le John:

Bhí sé uafásach tábhachtach a bheith curtha in éineacht le do mhuintir féin mar sin an tuiscint a bhí ann leis na mílte bliain, gurbh shin an ceangal atá againn leis an saol eile. Sula dtáinig an Chríostúlacht, sin an tuiscint a bhí ann, go mbeadh muid ceanglaithe leis an saol eile lena muintir a bhí imithe romhainn ar na mairbh, gurbh shin an áit a raibh muid ag dul.

Léiríonn na scéalta i litríocht an cheantair agus faisnéis rannpháirtithe an taighde seo gur bhain défhiús le mothúcháin na scarúna agus iad ag fágáil a mbailte den chéad uair. Cé gur airigh imirceoirí i gcoitinne cumha i ndiaidh a muintire agus iad ag imeacht, ba mhinic sceitiminí áthais orthu a bheith ag éalú ó chruatan an bhaile. Is minic, mar sin féin, go ndearna an ócáid dhobrónach an oíche roimh imeacht dóibh, an t-imirceoir a ghríosadh chun gealltanais a dhéanamh. I measc na ngealltanais bhí an rún fillte mar a dhearbhaíonn taighde Miller: ‘the emigrants themselves, would seek to relieve the tensions of such occasions by making elaborate promises to return or send remittances and by excusing their actions as involuntary, nonresponsible “exile”’ (1985, 560). Bhain contúirt le geallúint den chineál seo a thabhairt, dar le John. Chreid muintir an phobail go gcaithfeadh an t-imirceoir a ghealltanais a chomhlíonadh agus dá dtabharfadh sé gealltanais go dtiocfadh sé ar ais go gcaithfeadh sé teacht ar ais i ndiaidh a bháis. De réir chreidiúintí an phobail ba i bhfoirm ‘an léansmáil’, ar luaithreach an duine mhairbh é, a d’fhillfeadh an t-

imirceoir. Rinne John cur síos ar scéal a chuala sé féin maidir le hócáid a d'fhill 'an léansmál' ar reilig i gConamara:

Bhí ochtar nó naonúr acu ann an lá a raibh sochraide ag teacht isteach ar reilig Mhaínse agus cibé cén chaoi ar bhreathnaigh nó a bhfaca duine eicínt an rud seo ag teacht san aer aniar, mar bhí an fharraige mhór idir iad féin agus Meiriceá. Agus bhí an meall mór dubh seo ag teacht agus dúirt sé go raibh gob caol air agus é ag leathnú uaidh sin siar [...] Bhí sé ag ísliú nó gur bhuail sé an fharraige agus chroch sé an fharraige san aer [...] Bhí siúl an-tréan aige. 'Bhuel, bhí sé chomh tréan', a dúirt sé 'agus é ag méadú chomh mór agus bhí muid ag ceapadh dá mbuailfeadh sé an t-oileán go ndéanfadh sé dhá leath glan dó'. Bhí an cineál cumhacht sin ag baint leis. Agus dúirt sé, 'chomh luath agus a tháinig sé isteach, bhí muid ag breathnú thoir ar na daoine ag an reilig agus bhí an chónra leagtha ar bhruach na huaighe'. Agus nuair a chonaic siad é seo ag teacht, dúirt an sagart leo rith siar go dtí an sconsa agus rith chuile dhuine siar a dúirt sé, 'agus bhí muid ag breathnú orthu agus rith chuile dhuine amach ón uaigh agus fágadh an chónra ansin ar bhruach na huaighe agus tháinig sé seo aníos agus tháinig sé isteach ar an trá mhór agus isteach díreach san uaigh agus laghdaigh sé síos, ní raibh tada le feiceáil'. Tháinig an sagart ansin ar ais go dtí an uaigh agus tháinig na daoine ar ais agus bhí sé ag rá go rabhadar ag caint arís air agus gurb éard a bhí le feiceáil thíos, mar gaineamh geal uilig atá i Muínis agus bhí an gaineamh in íochtar chomh geal go raibh lorg duine i gcreáfóig dhubh thíos sa ngaineamh agus bheannaigh an sagart an uaigh arís agus cuireadh an fear eile. Ach bhí a fhios acu ansin, fuaireadar amach cé a bhí ann, cé a tháinig. An fear a bhí á chur an lá sin, a bhí sa gcónra, b'as Caladh Mhuínse é. Bhí deartháir dó ag dul go Meiriceá agus bhí an deartháir leathscór nó níos mó blianta níos sine ná é. Agus nuair a bhí an deartháir ag dul go Meiriceá, bhain sé an gealltanais de agus ní raibh seisean ach ina ghasúr agus bhain sé gealltanais dó teacht ar ais agus gheall sé dó go dtiocfadh sé ar ais. 'Beidh mé curtha i Maínis romhat' a deir sé, sin an gealltanais a thug sé. Agus cailleadh é, bhí sé trí nó ceathair de bhlianta básaithe roimh an deartháir a bhí sa mbaile. Agus nuair a bhí an deartháir sa mbaile, nuair a bhí sé á chur, tháinig sé seo ar ais agus bhí sé thíos san uaigh roimhe agus b'shin an chaoi a dtáinig an léansmál ansin. Ach bhí faitíos mór roimh an

léansmal dá dteagmhódh sé le duine ar bith go bhfágfadh sé marach ar an gcuid eile dá shaol.

Léiríonn an scéal seo atá fáiscithe as creidiúintí agus as tuiscintí traidisiúnta an phobail, an tábhacht a bhain le filleadh an imirceora chuig uaigh a mhuintire. Léiriú é chomh maith ar an ról sainiúil a imríonn an sagart Gaeltachta san idirbheartaíocht idir an creideamh Caitliceach agus creidiúintí traidisiúnta an phobail.

6.5.5 ‘Trí sluaiste an bháis’

Léiríonn an plé ar an tórramh traidisiúnta i dtús na caibidle gur bhain tábhacht thar na bearta le cur i gcrích dheasghnátha an bháis. Tuiscint amháin a bhí coitianta i measc phobal Chonamara ná go raibh anam an duine mhairbh i láthair go dtí go gcaithfeadh an sagart trí sluaiste cré ar an gcónra san uaigh (Ó Héalaí et al, 2007, 84/94). Bhí ról lárnach riamh ag an sagart in adhlacadh an duine de réir na fianaise agus na faisnéise sa chaibidil seo. Dhearbhaigh Aodán go raibh tuiscint ar leith aige ar fhilleadh an duine mhairbh ar an mbaile tar éis dó sé bliana a chaitheamh mar shéiplíneach i measc na n-imirceoirí thall. Thuig sé an teannas a chothaigh aisimirce na seanóirí agus na marbh go minic. Ba chabhair dó an tuiscint sin ina chuid cúraimí mar shagart paróiste i gConamara:

Bhí buntáiste iontach agam mar bhí mé ar an dá thaobh. Bhí a fhios agam cén chaoi a raibh an duine seo thall agus b’fhéidir an *tension* a bhíonn le sochraidí ag teacht abhaile freisin. B’fhéidir go raibh cuid den chlann nach raibh ag iarraidh é a thabhairt abhaile, cuid den chlann a bhí ag iarraidh é a thabhairt abhaile. Agus bhí sé sin mar bhuntáiste iontach agam nuair a tháinig mé abhaile gur thuig mé go díreach agus ní ag cur an milleán ar aon duine ach sin go díreach an chaoi a raibh an rud. Ní fhéadfainn a rá go raibh aon duine ceart nó mícheart, b’fhéidir go raibh locht ar an dá thaobh agus bhí sé an-fhurasta déileáil leis agus ní raibh duine ag dul an dallamullóg a chur orm mar bhí cleachtadh agam ar an chaoi a raibh rudaí thall agus ansin bhí cleachtadh agam ar an chaoi a raibh rudaí sa mbaile.

Is léir uaidh sin go gcothaíonn mianta agus turas abhaile an imirceora teannas i measc a mhuintire sa bhaile ar uairibh. Dhearbhaigh Aodán go raibh sé deacair ar

imirceoir aosta a mhian adhlactha a chomhlíonadh nuair a bhí teagmháil caillte aige le muintir an bhaile nó má bhí easaontas eatarthu. Is é cúram an tsagairt sa chás seo ábhair easaontais a réiteach agus mianta an aisimirceora agus a mhuintire a chomhlíonadh. Thug faisnéis na sagart le tuiscint, mar sin féin, nach raibh ról chomh lárnach acu i sochraid an aisimirceora agus a bheadh i sochraid an duine sa bhaile.

Más é an sagart a dhéanann deasghnátha reiligiúnda an adhlactha a chomhlíonadh, is é adhlacóir an phobail a dhéanann na socruithe don turas deireanach abhaile agus don adhlacadh féin. Fuair muid léargas i gCaibidil 4 ar a bhfuil i gceist do ghaolta an aisimirceora agus corp á thabhairt abhaile. Is spéisiúil léargas na n-adhlacóirí a dhéanann an próiseas féin a stiúradh a thuiscint chomh maith céanna. Thosaigh Jeaic agus Micil ag obair mar adhlacóirí i gceantar Chonamara sna 1970dí. Tá taithí phearsanta acu beirt ar adhlacadh imirceoirí agus rinne siad cur síos ar an bpróiseas a bhain leis an turas abhaile. Cé go ndéantar imirceoirí a bhí pósta a adhlacadh sa bhaile uaireanta, is minice gur dhaoine singile iad na daoine a chuirtear abhaile, rud a thagann le fianaise na sagart. Déanann Jeaic cur síos ar an mian seo i dtéarmaí clainne:

Go leor den dream atá bailithe go Sasana agus go Meiriceá, phós siad thall. Tá na mná thall agus tá an chlann thall agus tá an chlann ag iarraidh go mbeidh siad curtha san áit a mbeidh siad féin curtha. Go leor den dream a thagann abhaile ná dream nach raibh pósta, nach bhfuil aon *family* thall acu agus go bhfuil siad ag iarraidh a bheith curtha abhus. Ní hé an t-uafás daoine a thiocfaidh abhaile *alright* atá pósta ach an chuid is mó acu mura bhfuil siad féin ag iarraidh a bheith abhus. Tá siad ag iarraidh a bheith san áit a bheidh an chlann.

Is spéisiúil go ndéanann Micil cur síos ar an mian chéanna i gcomhthéacs an nádúir dhaonna:

Nádúr, chuile dhuine agus a nádúr. Chuaigh daoine anonn nár tháinig anall riamh agus is é an rud amháin a déarfaidís ná iad a thabhairt anall le hiad a bheith curtha sa mbaile. Daoine pósta, thiocfaidís am eicint ach daoine singile na créatúir, níor tháinig siad anall riamh.

Filleadh ar an dúchas agus ar chleachtais thraidisiúnta an phobail is ea an turas anall ach baineann éagsúlachtaí le sochraid an aisimirceora. De ghnáth, nuair a chailltear duine sa phobal is iad muintir an duine mhairbh a dhéanann socruithe an tórraimh agus na sochraide leis an sagart. Nuair a chailltear imirceoir thar lear a bhfuil a chorp le tabhairt abhaile, áfach, is le hadhlacóir an phobail a dhéantar teagmháil ar dtús. Mar a deir Jeaic:

Scaití tiocfaidh duine as an taobh seo agus sula ndéanfaidh an fear thall aon socrú an *body* a chur anall, caithfidh fios a bheith aige cé atá breathnú amach dó abhus agus d'ainm a bheith ar na *documents* a thiocfaidh anall. Ní ag an bh*family* a chuirtear ar chor ar bith é ach cuirtear ó *undertaker go undertaker* é [...] Tarlaíonn sé scaití, dá mbeadh duine básaithe thall agus gan aon duine thall ach b'fhéidir colceathrachaí nó rud eicínt agus go mbeadh deartháireacha nó rud eicínt acu abhus, go dtiocfaidís go dtí mise.

Tréimhse íogaireach do mhuintir an imirceora mhairbh is ea í agus tá ról tábhachtach ag an adhlacóir in eagrúchán an turais abhaile agus na sochraide. Is léir ó fhaisnéis Jeaic go bhfuil riachtanais ar leith le comhlíonadh ag an adhlacóir:

Cuir i gcás nuair a chaillfead duine thall ansin, cuirfidh siad scéal anall má tá aon *family* thall nó colceathrachaí nó duine ar bith, cuirfidh siad scéala ag duine eicínt abhus. Tiocfaidh an duine sin go dtí mise ansin ag rá go bhfuil duine eicínt cailte i Sasana ag rá go bhfuil siad ag iarraidh é a thabhairt anall. Tá dhá bhealach a bhféadfaidh tú é sin a dhéanamh ansin, tá mise in ann é a *arrangeáil* ón taobh seo le *undertaker* thall [...] Ach caithfidh duine eicínt den *family* nó gaolta leis nó duine eicínt a dhul isteach le haghaidh an *body* a *identifyáil* agus an *cause of death* nó rud eicínt, ní fhéadfaidh an t-adhlacóir thall é a dhéanamh [...] Cuirfidh sé anall ansin é ach caithfidh m'ainmse a bheith orthu ag teacht anall, caithfidh ainm an adhlacóra a bheith orthu agus tá tusa *responsible* dóibh ó leandáilfidh siad ar an *Shannon* agus *ringeálfad*h an fear thall thú ag inseacht cén *flight* a bhfuil siad air [...] sa gcaoi go mbeidh tú rompu ag an *airplane* nuair a leandáilfidh siad. Agus ansin leatsa é a thógáil ansin as sin amach ach go mbeidh cineál a chuid eolais féin faighte amach agat an féidir an chónra a oscailt, le haghaidh an duine a fheiceáil. Scaití

99.9% is féidir ach scaití eile, dá mbeidís píosa caillte nach bhféadfaí, bhfuil a fhios agat [...] Tá *mortuary*, ar an mbealach isteach go *Shannon*, tiocfaidh an corp isteach ansin agus *collectálfaidh* tusa ansin é, *signeálfaidh* tú sa *cargo* le haghaidh an rud, caithfidh tú na *documents*, *embalmmment* agus na rudaí sin, tiocfaidh lán *phress* beag anall leis agus na *documents*, ag inseacht go bhfuil sé básaithe, go bhfuil sé *embalmed* agus go bhfuil cead é a thabhairt amach as Sasana agus go bhfuil cead é a chur in Éirinn. Tá go leor dintiúirí.

Tugann an cur síos seo léargas dúinn ar an turas deireanach a thugann an t-aisimirceoir abhaile agus eolas tábhachtach ar na curaimí atá le comhlíonadh ag an adhlacóir. Leag Jeaic agus Micil araon béim ar an dualgas pearsanta a bhraith siad don imirceoir marbh agus dá mhuintir sa bhaile. Meabhraíonn sé tuiscintí an scríbhneora agus an adhlacóra Thomas Lynch ar an bpost céanna: 'To undertake is to bind oneself to the performance of a task, to pledge or promise to get it done' (1994, xxi). Bhí an méid seo le rá ag Jeaic ina thaobh:

Tiocfaidh tú áit ar bith a nglaofar ort agus caithfidh tú féin a bheith ann. *Trip* amháin a raibh mé tinn, bhí orm tiománaí eile a chur uirthi, ní raibh mé ag *feeláil* ceart faoi ach ní bhíonn aon neart ar na rudaí sin [...] Bíonn siad ag iarraidh ortsa é a dhéanamh agus caithfidh tú a bheith ansin dóibh.

Dhearbhaigh Micil nach ndéantar mórán de na haisimirceoirí marbha a thórramh sa teach. Ní dhéantar na deasghnátha traidisiúnta tórraimh a chomhlíonadh don aisimirceoir dá réir sin agus tá codarsnacht lom, dá bhrí sin, idir céimeanna an turais aisimirce agus na deasghnátha traidisiúnta a chuirtear i gcrích don mharbhán sa bhaile. Searmanas adhlactha seachas deasghnátha iomlán an tórraimh a bhíonn i gceist don aisimirceoir, is léir, agus leagtar béim san fheiminéan seo ar an adhlacadh sa chré dhúchais. Ní bhíonn an ról céanna ag an sagart maidir le sólás a thabhairt don teaghlach a chaill duine muinteartha leo sa chás go ndéantar imirceoirí a bhfuil a gclann thall á dtabhairt abhaile chun adhlactha. Ní hiontas mar sin go ndéanann an chlann an cinneadh a dtuismitheoirí a adhlacadh sa tír aíochta go minic, mar a dúirt John: 'B'fhearr leo a muintir a bheith thall in aice leo san áit a bhfuil siad in ann bláth a chur ar an uaigh nó cuairt a thabhairt air'. Ainneoin an tábhacht a leag

Éamonn ar an mian go gcuirfí imirceoir sa bhaile dúchais, thug sé aitheantas don uaigneas a ghineann an t-adhlacadh sa bhaile do chlann an imirceora thall: 'Tá a fhios agam daoine as Chicago atá curtha i gCladhnach, tá an t-athair agus an mháthair curtha ann, an chlann thall. Bhí siad ag iarraidh iad a chur in Éirinn, rud atá deacair ar an gclann mar tá siad scartha amach uathu'. Baineann íogaireacht agus castacht le scéal seo na haisimirce don imirceoir agus do chlann an imirceora araon. Is í an ghné thrasnáisiúnta den scéal seo is fearr a léiríonn dúshlán phraiticiúla agus iarmhairtí síceolaíocha an chleachtais corp an imirceora a chur abhaile le hadhlacadh.

6.6 Conclúid

Déantar an mhian a bheith adhlactha nó bás a fháil sa bhaile dúchais a léiriú sna hamhráin phobail atá á saothrú sa phobal Gaeltachta le fada an lá. Dlúthchuid de scéal aisimirce phobal Chonamara í an mhian seo ach nach bhfuil anailís déanta uirthi go dtí seo. Léiríonn an plé ar thábhacht an fhóid dúchais go ndearnadh mianta na n-imirceoirí Gaeltachta a mhúnlú de réir tuiscintí traidisiúnta an phobail ar an mbás, agus déanann seanóirí Éireannacha agus Gaeltachta ar an gcoigríoch an aisling fhillte a nochtadh arís agus arís eile. Thug faisnéiseoirí na caibidle le fios gur imirceoirí singile, fir go minic, nár éirigh leo socrú sa tír thall is mó a chuireann an turas abhaile i gcrích i ndiaidh a mbáis. Filleadh a bhfuil tábhacht shiombalach ag roinnt leis atá i gceist sna cásanna seo amhail is gur biseach ar staid imeallaithe agus mhionlaithe an imirceora é. Go deimhin, tagann an triúr ceannródaithe pobail agus gluaiseachta a luadh sa chaibidil seo leis an bpátrún sin. Thuill a bhfilleadh siúd aitheantas poiblí agus rinne slata tomhais a leagan do bhaill uile an phobail, dá réir sin. Mian sheanbhunaithe is ea é, áfach, agus déanann imirceoirí pósta an mhian a chomhlíonadh chomh maith. Déanann turas deireanach na haisimirce i gcás an imirceora ar tuismitheoir é/í, áfach, páistí an duine sin a shuíomh i staid éiginnte idir dhá thír, idir dhá chultúr agus éiginnte faoin máithreach as ar fáisceadh iad féin.

Conclúid

We may see the overall picture, but we can only explain it in terms of detailed and local studies because, like any other highly complex phenomenon, migration cannot be explained adequately in terms of simple patterns and relationships [...] regional and local studies can reveal an astonishing diversity of migration experience down to the level of families in the same small community, where the tradition of migration may be common in some and rare in others. Hence there is great value in the reconstruction of individual migration stories. (Patrick Fitzgerald and Brian Lambkin, *Migration in Irish History 1607-2007*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, 9.)

Réamhrá

Mura bhfuil guth láidir ag an aisimirceoir sa litríocht acadúil ar ábhar na himirce, is laige fós an guth atá ag an aisimirceoir Gaeltachta inti. Cuid bhunúsach agus cuid lárnach de shaoltaithí an phobail Ghaeltachta is ea an aisimirce, áfach, agus is amhlaidh a bhí an scéal le fada an lá. Is iad foinsí liteartha na gceantar Gaeltachta an mhórfhoinse léargais a bhí againn go dtí seo ar an bhfeiniméan pobail agus beirtear léargas luachmhar dúinn ar na próisis oiriúnaithe agus comhshamhlaithe a éilítear san aistriú abhaile. Má tá an aisimirce agus an mhian fillte mar théamaí leanúnacha sna healaíona pobail agus sa litríocht araon, dlúthchuid den saol laethúil sa Ghaeltacht i láthair na huaire is ea an feiniméan fillte chomh maith. Iniúchadh ar shaineispéireas aisimirce phobal Ghaeltacht Chonamara atá sa tráchtas seo agus beireann an anailís agus an plé ar fhoinsí liteartha agus eitneagrafaíochta araon ar thuras féiniúlachta agus díláithrithe na n-aisimirceoirí muid.

Sainíodh i dtús an staidéir seo an gá a bhí le mionphlé ar eispéireas na haisimirce sa chomhthéacs Gaeltachta, ar thionchar an fheiniméin sin ar thimpeallacht shóisialta agus chultúrtha an cheantair agus ar an bpobal féin. Líontar cuid de na bearnaí sa taighde seo agus cuirtear go mór lenár dtuiscint ar eispéireas aisimirce phobal Chonamara. Aithníodh go luath sa taighde an luach a bhain le litríocht an cheantair, idir shaothair chruthaitheacha agus shaothair bheathaisnéiseacha, mar fhoinse léargais ar an ábhar. Cuireann an scagadh atá déanta sa staidéar ar na foinsí liteartha

sin go mór lenár dtuiscint ar na próisis oiriúnaithe a ndeachaigh aisimirceoirí an phobail i ngleic leo. Is iomaí léiriú ar an imirce agus ar an aisimirce Ghaeltachta sna saothair sin agus nochtar dearcadh ilchineálach ar an mbaile dúchais iontu, ar aisling na haisimirce, ar an turas fillte féin agus ar an eispéireas athlonnaithe ar chuid lárnach den scéal é. Áitíonn Piaras Mac Éinrí gur beag staidéar a dhéanann plé ar phróiseas na himirce ar shlí iomlánaíoch (2008, xi) agus tá luach á leagan ag scoláirí éagsúla, ar nós Fitzgerald agus Lambkin atá luaite thuas, ar thábhacht na scéalta aonair mar chuid de scéal an phobail i gcoitinne. Socraíodh dá réir sin le hiniúchadh a dhéanamh ar fhoinsí chomparáide na faisnéise ó bhéal i dteannta na bhfoinsí liteartha agus é mar aidhm cruinnphictiúr de thaithí aisimirce an phobail a chur ar fáil. Cuirtear tús leis an gconclúid seo le forbhreithniú ar an staidéar féin agus ar na ceisteanna éagsúla a tháinig chun solais agus a pléadh sna caibidlí éagsúla. Féachfar ar na príomhthéamaí a tháinig chun solais san anailís liteartha agus eitneagrafaíochta araon, go háirithe téama an bhaile, agus déanfar é a cheangal le coincheapa lárnacha eile an tráchtais, mar atá ceist na féiniúlachta maille le heispéireas an dláithrithe. Féachfar ansin mar a chuireann an staidéar leis an taighde atá déanta sa ghort go dtí seo agus leis na fearainn léinn éagsúla atá á bhforbairt i láthair na huaire. Mar chríoch, sainítear teorainneacha an staidéir féin agus déantar moltaí maidir le hábhair thaighde arbh fhiú aghaidh a thabhairt orthu amach anseo.

Forbhreithniú ar an staidéar

Tá scoláirí éagsúla tar éis na dúshlán chultúrtha agus féiniúlachta a bhí agus atá roimh imirceoirí na hÉireann ar an gcoigríoch a fhiosrú (Walter, 2008; Gray, 2004; Hickman, 2001) agus tá borradh tagtha faoin taighde ar an aisimirce go hÉirinn (Ní Laoire 2011; Ralph, 2009; Jones, 2003). Is minic, áfach, taithí na n-imirceoirí agus na n-aisimirceoirí Gaeltachta fágtha ar lár sa phlé. Chuir mé romham sa staidéar seo scrúdú a dhéanamh ar fhoinsí liteartha agus eitneagrafaíochta a thabharfadh léargas forleathan ar aisimirce phobal Chonamara ó 1948 go 2008. Léirigh an scagadh a rinneadh ar na foinsí sin na slite éagsúla a ndeachaigh imirceoirí an cheantair i ngleic leis na dúshlán a cothaíodh dóibh san imirce, deacrachtaí teanga ina measc. Léiríonn an staidéar gur cuid lárnach de phróiseas na himirce í an aisimirce agus gné thábhachtach de shaoltaithí phobal Chonamara. Cuireann an taighde go mór lenár dtuiscint ar na claochluithe féiniúlachta, cultúrtha agus sóisialta a bhí i ndán d'imirceoirí an phobail agus teorainneacha an bhaile á dtrasnú. Soilsítear a

gcaidreamh leis an mbaile dúchais sa tír aíochta agus sa bhaile iar fhilleadh dóibh go háirithe. Fiosraíodh na samhlacha a cothaíodh den bhaile dúchais agus imirceoirí an phobail ar an gcoigríoch agus mar a rinne an turas fillte agus an t-eispéireas athchultúraithe na samhlacha sin a cheistiú dá réir.

D'fhéach Caibidil 1 le forbhreithniú a dhéanamh ar an taighde acadúil ar ábhar na haisimirce Éireannaí. Cé go n-aithnítear go bhfuil an réimse taighde seo á fhorbairt le roinnt blianta anuas ní thagraítear do thaithí aisimirce an phobail Ghaeltachta agus sainítear na bearnaí atá le líonadh sa taighde dá réir. Rinneadh scagadh sa chaibidil seo chomh maith ar na saothair shocheolaíocha trí chéile a d'fhéach leis na dúshláin ar leith a bhain d'imirceoirí Éireannacha ar an gcoigríoch a thabhairt chun solais. Tá na saothair seo tar éis cur go mór lenár dtuiscint ar an ábhar agus, cé go ndéantar deacrachtaí teanga na n-imirceoirí a fhiosrú, is ag tagairt do Bhéarla na hÉireann seachas an Ghaeilge a bhítear i gcónaí, áfach. Sainítear gur chuid lárnach de scéal sochtheangeolaíoch agus cultúrtha na Gaeltachta í an imirce agus an aisimirce, mar sin féin. D'éirigh leis an gcaibidil seo, dá réir sin, an staidéar a shuíomh i gcomhthéacs cuí agus shoilsigh sí an gá a bhí leis an taighde ar an ábhar. D'fhéach Caibidil 2 ar phlean modheolaíochta an staidéir agus mar a roghnaíodh na modhanna taighde agus anailíse ar leith agus foinsí liteartha agus eitneagrafaíochta an staidéir le scagadh. Leagtar tábhacht ar an dá fhoinse áirithe sin mar ábhair luachmhara léargais ar phróiseas na haisimirce, gné lárnach de shaoltaithí phobal Chonamara. Féachadh, mar sin féin, ar na ceisteanna a thógtar maidir le bailíocht an eolais sin. Sainíodh na príomhcheisteanna agus na ceisteanna tánaisteacha taighde a raibh sé d'aidhm ag an staidéar freagra a thabhairt orthu agus tugadh eolas maidir leis na modhanna taighde a roghnaíodh chun dul i ngleic le freagairt na gceisteanna sin. D'fhéach Caibidil 3 leis an léargas luachmhar a sholáthraíonn foinsí liteartha an cheantair ar an aisimirce a phlé. Léiríonn saothair phróis, dhrámaíochta agus fhilíochta an cheantair go raibh freagra cruthaitheach ag filí agus ag scríbhneoirí an phobail go minic ar an dláithriú fisiciúil agus cultúrtha a bhain dá muintir. Léiríonn an plé ar na foinsí liteartha sin na dúshláin shóisialta agus féiniúlachta éagsúla a bhí i ndán don imirceoir agus don aisimirceoir Gaeltachta. Nochtann an chaibidil chomh maith na nithe nach dtugtar chun solais sa litríocht ach gur chuid lárnach de scéal aisimirce an phobail Ghaeltachta iad, fianaise ar thaithí aisimirce na mban agus an dara glúin mar shampla.

Féachadh sna caibidlí a leanas le fianaise an obair ghoirt a iniúchadh agus na gnéithe den scéal nár tháinig chun cinn sa litríocht a thabhairt chun solais. Cuireann faisnéis na n-aisimirceoirí ón obair ghoirt go mór le scéal an phobail ar an gcaoi sin agus leagtar béim ar thaithí an duine féin agus mar a d'éirigh leis/léi dul i ngleic le dúshlán athlonnaithe agus athchultúraithe an bhaile sa turas fillte. Rinneadh scrúdú i gCaibidil 4 ar thaithí imirce agus aisimirce na n-imirceoirí a d'fhág a mbailte dúchais i gConamara sa dá thréimhse ollimirce, an tréimhse iarchogaidh agus tréimhse na n-ochtóidí. Féachadh mar a chuaigh baill den dá ghrúpa i ngleic le próisis chomhshamhlaithe na tíre thall, mar a chothaigh siad nasc lena mbailte dúchais ar an gcoigríoch agus ar a gcleachtas teanga agus cultúrtha thall. Fiosraíodh a n-eispéireas aisimirce i bhfianaise na gclaohluithe féiniúlachta a bhain dóibh san imirce agus mar a d'éirigh leo san aisimirce dá réir. Féachadh i gCaibidil 5 le taithí aisimirce an dara glúin ó Chonamara a fhiosrú agus mar a dhéanann an taithí sin a bhféiniúlacht chultúrtha agus a gcomhfheasacht teanga sa chomhthéacs sin a cheistiú. Fiosraíodh i dtús báire an dáimh a cothaíodh le baile dúchais a muintire sa tír thall agus le linn tréimhsí ar saoire sa cheantar. Léirigh faisnéis na n-imirceoirí i gcásanna áirithe gur chuir an taithí fillte go mór lena bhféiniúlacht chultúrtha ach bhain géarchéim féiniúlachta d'fhaisnéiseoirí eile sa taithí athchultúraithe. D'fhéach Caibidil 6 ar deireadh thiar leis an turas fillte a chuireann an t-imirceoir i gcrích i ndeireadh a shaoil nó i ndiaidh a bháis a fhiosrú. Sainíodh gur chuid lárnach de shaoltaithí an phobail Ghaeltachta é an cleachtas aisimirce seo agus go bhfuil sé bunaithe ar thuiscintí traidisiúnta agus béaloidis a bhfuil bunús láidir acu sa cheantar.

Dáimh an aismirceora le Conamara

Má chuireann an ghluaiseacht threolaíoch agus an dfláithriú fisiciúil a shamhlaítear leis an imirce agus leis an aisimirce athruithe i bhfeidhm ar an áit agus ar an duine araon léargas ar scéal an duine i leith iarmhairtí na n-athruithe sin atá sa staidéar seo. Is de réir a chéile a théann an t-imirceoir i gcleachtadh ar thimpeallacht na tíre aíochta agus is amhlaidh atá an scéal i gcás an aismirceora a fhilleann ar an mbaile dúchais freisin. Fágтар dá bhrí sin go bhfuil nasc bunaidh idir na próisis oiriúnaithe a éilíonn an dá thimpeallacht éagsúil. Tá guth liteartha ag an gcoimhthíos a bhraith imirceoirí Gaeltachta ar theacht chun na coigríche dóibh agus cuireann dialann Dhónaill Mhic Amhlaigh (1960), maraon le hamhráin nuachumtha Tom a' tSeoighe,

mar shampla, íomhá láidir chun cinn de fhear Chonamara atá go mór as alt i dtimpeallacht uirbeach. Tacaíonn sé seo le faisnéis na chéad ghlúine i gCaibidil 4 a dhearbhaigh go ndeachaigh an chéad teagmháil leis an gcathair sa tír aíochta agus le teanga na tíre sin i gcion go mór orthu. Léiríonn na foinsí liteartha agus an fhaisnéis ó bhéal go ndearna an éagsúlacht teanga treisiú ar an gcoimhthíos a bhraith imirceoirí Gaeltachta i dtús a dtaithí imirce. Má ghin próiseas an athchultúraithe sa tír aíochta coimhthíos i measc na n-imirceoirí go minic, baineann coimhthíos de chineál eile le cás na n-aisimirceoirí Gaeltachta a bhfuil orthu a dhul i dtaithí athuair ar shaol an bhaile agus ar riachtanais shóisialta agus chultúrtha an phobail sin. Comhlíonadh ar aisling na haisimirce is ea an turas fillte ach feictear sa staidéar seo trí chéile gur díomá atá i ndán don aisimirceoir i dtús a thaithí fillte go minic. Soilsíonn an anailís atá déanta ar shaothair bheathaisnéiseacha agus ar shaothair fhicsin an cheantair an bhearna ollmhór atá cothaithe idir an pobal sa bhaile agus an t-imirceoir féin. Léiríonn an gearrscéal ‘An Filleadh’ (1974) le Pádraic Breathnach gurb é eispéireas na himirce a dhéanann imeallú ar an imirceoir agus tá dúshlán shóisialta agus shíceolaíocha i ndán don aisimirceoir dá réir. Strainséir ina baile dúchais í an t-aisimirceoir Mairéad i ngearrscéal an Chadhnaigh, ‘An Taoille Tuile’ (1948). Ní hamháin go mbraitheann sí coimhthíos leis an gcladach, áit a gcaithfidh sí a fiúntas mar bhean chéile a chruthú ach tá an fear ar fhill sí lena phósadh chomh coimhthíoch céanna léi ag deireadh an lae oibre. Glacann Mairéad go fonnmhar lena cinniúint, áfach, agus tugann sí go misniúil faoi dhúshlán na haisimirce. Diongbháilteacht den chineál céanna atá le sonrú i measc aisimirceoirí na chéad ghlúine agus an dara glúin araon sa tráchtas seo. Tá ról lárnach ag aisling na haisimirce i gcruthú na féiniúlachta sa diaspora agus bhí rún daingean ag an gcuid is mó de rannpháirtithe an obair ghoirt filleadh ar an mbaile dúchais. Bhí íomhá rómánsúil den bhaile dúchais cothaithe ag na tréimhsí a bhí caite ar saoire ag na haisimirceoirí agus fághtar gur coimhthíos atá mar thoradh ar réalachas thimpeallacht an bhaile Gaeltachta iar fhilleadh dóibh ar uairibh. Cé go mbaineann cuid mhaith de na dúshlán atá le sárú ag na haisimirceoirí leis an aistriú ó shuíomh uirbeach go dtí ceantar tuaithe, tá constaicí sainiúla ann don aisimirceoir Gaeltachta agus go háirithe don aisimirceoir ar tuismitheoir é. Ainneoin gur bac cumarsáide a bhí sa Ghaeilge d’imirceoirí áirithe sa tréimhse iarchogaidh, riachtanas do chhead pleanála a bhí inti sa bhaile iar fhilleadh dóibh sna 1970dí. I gcásanna eile chuir a laghad Gaeilge a bhí á labhairt i measc pháistí agus dhéagóirí an bhaile díomá ar chuid mhaith

d'aisimirceoirí na chéad ghlúine. B'údar feirge do thuismitheoirí eile, go háirithe aisimirceoirí an dara glúin, na heasnaimh sna struchtúir thacaíochta sa chóras oideachais agus sa phobal araon. Riachtanas athchultúraithe atá i bhfoghlaím na teanga sa Ghaeltacht agus is furasta a áiteamh gur éirigh leis an gcuid is mó de rannpháirtithe an tráchtais cruachan a dhéanamh in aghaidh na hanachaine sin. D'éirigh le páistí uile na rannpháirtithe an teanga a shealbhú de thairbhe thacaíocht a dtuismitheoirí. Chuaigh na thuismitheoirí úd, go háirithe máithreacha agus thuismitheoirí an dara glúin, ar thóir deiseanna foghlama agus tacaíochta as a stuaím féin agus d'éirigh lena gclann an nasc lena muintir a shlánú dá réir sin. Léiriú gléineach ar chastacht shochtheangeolaíoch na Gaeltachta comhaimseartha í fianaise na faisnéise ó bhéal. Turas féiniúlachta agus díláithrithe sa chiall is leithne atá san athchultúrú sa bhaile dúchais dá réir agus beireann reacaireacht na bhfoinsí liteartha agus na faisnéise ar aistear féiniúlachta an aisimirceora Gaeltachta muid. Más géarchéim féiniúlachta a bhí sa turas abhaile go minic, d'éirigh le cuid mhaith díobh slí shóisialta a dhéanamh isteach sa phobal de thairbhe thacaíocht an phobail i gcásanna áirithe agus de bharr shealbhú na Gaeilge i gcás lucht an dara glúin. Is mó na dúshlán a bhí roimh aisimirceoirí an dara glúin agus soilsíonn an anailís ar a n-eispéireas teanga iad fhilleadh dóibh na claochluithe sóisialta agus cultúrtha a bhain dóibh i dtrasnú theorainneacha tíreolaíochta an bhaile dúchais agus na tíre aíochta. Meon dearfach den chuid is mó a bhí le sonrú i leith an bhaile dúchais i measc rannpháirtithe uile an taighde, áfach. Dhearbhaigh an chuid is mó díobh go raibh siad sásta a bheith lonnaithe i nGaeltacht Chonamara arís agus mhaígh siad go gcuireann an baile sin timpeallacht oiriúnach chultúrtha agus shóisialta ar fáil dóibh féin agus dá gclann, timpeallacht atá in easnamh sa diaspora Éireannach. Déanann an aisimirce, dá bhrí sin, mianta aisimirce an diaspora a chomhlíonadh. Léiríonn an scrúdú atá déanta ar an litríocht agus ar an bhfaisnéis sa tráchtas seo gur dhlúthchuid de shaol comhaimseartha phobal na Gaeltachta í an aisimirce, feiniméan a bhaineann le gach uile theaghlach i gConamara. Tá an tráchtas seo tar éis cur go mór lenár dtuiscint ar ghné lárnach de shaoltaithí an phobail. Tógann sé ar an taighde atá déanta ar an imirce agus ar an aisimirce Éireannach agus cuireann sé leis an bplé atá ar siúl i láthair na huaire maidir le hinmharthantacht na Gaeltachta.

Ag tógáil ar an taighde sa ghort

Tá scoláirí litríochta éagsúla tar éis iniúchadh a dhéanamh ar théama na deoraíochta i litríocht na hÉireann (Harte, 2012; Ward, 2002; Canavan 1994). Féachann Máirín Nic Eoin agus Aisling Ní Dhonnchadha ar an réimse leathan léargais a nochtar i litríocht na Gaeilge ar an imirce (2012; 2008). Déanann Micheál Ó hAodha iniúchadh ar fhoinsí liteartha na Gaeltachta chomh maith agus é mar aidhm aige cur lenár dtuiscint ar an ábhar, imirce na bhfear go háirithe (2012). Cé go n-aithníonn Nic Eoin agus Ní Dhonnchadha (2008, 17) agus Liam Harte (2012, 124), mar shampla, go bhfuil léargas luachmhar ar an duine agus a phobail ar fáil sna saothair a dhéanann an turas fillte a léiriú, leagtar béim tríd is tríd sa chritic liteartha ar litríocht na himirce, seachas ar litríocht na haisimirce. Cuireann an anailís ar na saothair litríochta sa staidéar seo go mór le léargas na critice liteartha dá réir. Díríonn sí aird ar ghné thábhachtach de phróiseas na himirce agus nochtann freagra liteartha an phobail ar na dúshláin a bhain dóibh san eispéireas sin.

Sainítear sna saothair staire ar an imirce Éireannach gur ó iarthar na tíre a d'imigh céatadán ard de na himirceoirí. Ainneoin cuid mhaith díobh siúd a bheith ina gcainteoirí dúchais Gaeilge, níl aon saothar acadúil go dtí seo tar éis plé a dhéanamh ar eispéireas na n-imirceoirí Gaeltachta ná ar na dúshláin chumarsáide a chruthaigh a n-éagumas teanga dóibh sa tsochaí aíochta. Díríonn scoláirí sa ghort aird go minic ar na deacrachtaí comhshamhlaithe a chruthaigh Béarla na hÉireann agus a gcanúintí Éireannacha d'imirceoirí na tíre (Walter, 2008; Hickman, 2001). Tugtar léargas dúinn ar bhacanna teanga an imirceora Gaeltachta i bhfoinsí liteartha an cheantair, áfach. Nochtann saothair bheathaisnéiseacha Dhónaill Mhic Amhlaigh (1960) agus Risteard de Paor (1959), mar shampla, mar a chuir a gcúlra teanga le coimhthíos na n-imirceoirí Gaeltachta sa tír aíochta. Tugann an litríocht léargas luachmhar dúinn ar an ábhar agus cuireann an fiosrú a dhéantar ar fhaisnéis na n-aisimirceoirí níos deireanaí sa staidéar seo toise comparáideach ar fáil agus an cheist seo á plé. Nochtar na deacrachtaí a chothaigh an teanga d'imirceoirí áirithe ach dearbhaíonn imirceoirí eile, imirceoirí na n-ochtóidí go háirithe, gur léiríodh meas ar leith ar an teanga ag ócáidí áirithe, go háirithe i Meiriceá. Cé gur ghá plé níos mine a dhéanamh ar an ábhar, tugann an fhaisnéis ón obair ghoirt léargas ar an gcaoi ar éascaigh an Ghaeilge slí shóisialta isteach sa phobal an athuir d'aisimirceoirí áirithe agus ar na dúshláin a chruthaigh sí do bhaill an dara glúin a thug aghaidh ar bhaile dúchais a muintire.

Tá léargas tugtha ag Karen P. Corrigan ar thionchar na himirce ar an gcleachtas teanga sa bhaile agus i Meiriceá sa naoú haois déag (1992). Tugann an taighde a rinne Ken Nilsen ar phobail Chonamara i Portland, Maine (1991) agus ar phobail Ghaeltachta i Nua-Eabhrac sa naoú haois déag (1997) agus, an taighde a rinne Breandán Feiritéar ar phobail Ghaeltachta Iarthar Chiarraí i Springfield, Massachusetts (1996) léargas áirithe ar chleachtas teanga na n-imirceoirí Gaeltachta i Meiriceá chomh maith. Is beag staidéar ó shin a bhfuil aghaidh tugtha acu ar chleachtas teanga imirceoirí Gaeltachta ar an gcoigríoch, sa Bhreatain go háirithe. Is spéisiúil nach bhfuil aon mhionphlé déanta ar na cúiseanna go socraíonn tuismitheoirí Gaeltachta gan an Ghaeilge a labhairt lena bpáistí. Aithníonn J.J. Lee an t-easnamh sa taighde ar an ábhar seo agus áitíonn sé gur ábhar é an t-aistriú teanga in Éirinn agus ar an gcoigríoch ar fiú é a fhiosrú (2006, 28). Tá an staidéar seo tar éis cuid de na bearnaí sin a líonadh agus bunchloch a leagan do staidéir eile ar an ábhar. Soilsíonn an fhianaise ó rannpháirtithe san obair ghoirt, mar shampla, na dúshláin atá roimh an tuismitheoir Gaeltachta ar an gcoigríoch. Léiríonn staidéir Breda Gray (2004) agus Bronwen Walter (2001) go raibh máithreacha Éireannacha lárnach i seachadadh an chultúir Éireannaigh ar an gcéad ghlúin eile. Tugann faisnéis na mban sa staidéar seo tuiscintí úra chun solais maidir lena ról i seachadadh na teanga ar a bpáistí sa tír aíochta agus in athshealbhú na Gaeilge tar éis dóibh fillleadh ar an mbaile dúchais.

Léiríonn an plé ar shaothair acadúla i dtús an staidéir go bhfuil borradh tagtha faoin taighde ar an aisimirce Éireannach (féach Ní Laoire, 2008; Jones, 2003; Gmelch, 1986 mar shampla). Tugann taighde na scoláirí seo léargas ar thaithí fillte imirceoirí chuig ceantair éagsúla in Éirinn, ceantair thuaithe in iarthar na hÉireann ina measc. Léiríonn na saothair éagsúla na dúshláin athlonnaithe atá roimh aisimirceoirí go hÉirinn agus mar a cheileann siad a n-eispéireas imirce ar an bpobal sa bhaile go minic. Fágtagar taithí aisimirceoirí na Gaeltachta ar lár sna saothair sin, áfach, pobal a bhfuil toisí cultúrtha agus sóisialta éagsúla ag roinnt leis. Cuireann an staidéar seo go mór leis an ábhar foilsithe sin, dá bhrí sin, agus soláthraíonn sé léargas luachmhar ar dhíláithriú cultúrtha an phobail Ghaeltachta san imirce agus san aisimirce araon. Cuireann sé leis an taighde ar an aisimirce idirnáisiúnta chomh maith, áit a soláthraíonn sé léargas ar phobal teanga éagsúil. Go deimhin, léiríonn sé an tábhacht

a bhaineann le taithí mionlach eile a thabhairt isteach faoi raon an phlé. Beidh an staidéar seo mar ábhar comparáideach don taighde atá fós le déanamh sa ghort.

An taighde atá fós le déanamh

Féachadh sa staidéar seo le cur lenár dtuiscint ar an aisimirce go ceantar Gaeltachta Chonamara agus leas á bhaint as foinsí comparáide na litríochta agus na faisnéise goirt. Ní fhéadfaí a mhaíomh go ndéanann an staidéar eispéireas gach aisimirceora ó Chonamara a léiriú ina dhiaidh sin féin. Tógtar ceisteanna chomh maith maidir le bailíocht na fianaise ó bhéal agus na dtuairiscí beatha i gcoitinne. Cuireadh na ceisteanna sin san áireamh agus faisnéis na rannpháirtithe á scagadh. Ní miste cuimhneamh gur dream iad aisimirceoirí an cheantair ar éirigh leo an turas fillte a chur i gcrích. Is minic a dhéanann daoine a dtaithí saoil a chur i gcomhthéacs an tsuímh ina bhfuil siad san am i láthair agus go ndéanann siad dlisteanú air dá réir. B'fhiú go mór, dá bhrí sin, faisnéis a bhailiú ó imirceoirí atá ag cur fúthu ar an gcoigríoch i gcónaí. D'fhéadfaí aisling na haisimirce i measc an dreama sin, más ann di, a fhiosrú. B'fhurasta a áiteamh go mbeadh léargais luachmhara acu siúd ar an díláithriú cultúrtha ar chuid lárnach d'eispéireas imirce na Gaeltachta é. Ainneoin na teorainneacha a bhain leis an staidéar seo cuireann sé ina luí orainn an luach a bhaineann le taighde dá chineál. Nochtann sé an gá atá ann le staidéir chomparáideacha ar an ábhar. Ba ghá scrúdú a dhéanamh, mar shampla, ar eispéireas imirce agus aisimirce pobal Gaeltachta eile. B'fhiú go mór a dtuiscintí siúd ar phróisis uile na gluaiseachta sin a bheith ar fáil. Chuirfeadh taighde ar imirceoirí agus ar aisimirceoirí ó phobail eile mhionteanga go mór lenár dtuiscint ar an ábhar chomh maith. B'fhiú iniúchadh a dhéanamh ar a dtaithí siúd ar sheachadadh agus ar athshealbhú na teanga agus an chultúir dúchais ar an gcoigríoch agus sa bhaile iar fhilleadh dóibh.

Sainíodh i dtús an staidéir chomh maith go raibh gá le mionphlé ar thionchar na haisimirce ar thimpeallacht shóisialta agus chultúrtha na Gaeltachta agus ar an bpobal féin. Ábhar reatha plé é inmharthantacht na Gaeilge agus na Gaeltachta féin (Lenoach et al, 2012; Mac Donncha et al, 2009; Ó Catháin, 2009; Ó Giollagáin et al, 2007) agus éiríonn leis an tráchtas seo cur leis an bplé sin, trí tharraingt ar dhá mhórhoinse léargais. Is éard atá ag eascairt as an staidéar seo anois, áfach, ná go bhfuil gá dul i ngleic leis na hathruithe a thiteann amach i dtimpeallacht teanga an

phobail de bharr na haisimirce. B'fhiú go mór scrúdú níos mine a dhéanamh ar na dúshláin atá roimh thuismitheoirí Gaeltachta agus an Ghaeilge á sealbhú ag a bpáistí ar an gcoigríoch agus mar chuid den eispéireas fillte. Tá tús curtha ag an staidéar seo chomh maith le plé ar ról aisimirceoirí an dara glúin i gcomhthéacs na hinimirce Gaeltachta. Ba chóir aghaidh a thabhairt anois ar ról an ghrúpa sin sa mhíchoibhneas cumhachta sa cheantar idir an pobal T1 agus an pobal T2 (luaite ag Lenoach et al, 2012, 5). Is ábhar dóchais dúinn go bhfuil fonn léirithe ag aisimirceoirí an dara glúin sa staidéar seo an teanga a shealbhú agus go dtuigeann siad an ról lárnach atá ag an nGaeilge sa phobal áitiúil. Ní thagann a gcleachtas teanga leis an gcomhfheasacht seo i gcónaí, áfach. B'fhiú anailís thuisceanach a dhéanamh ar na dúshláin atá rompu in athshealbhú agus i seachadadh na teanga sa phobal. Ba ghá chomh maith plé a dhéanamh ar na struchtúir thacaíochta atá ar fáil dóibh sa chóras oideachais agus lasmuigh de agus mar is cóir dul i ngleic leis na bacanna a shamhlaítear leis na córais éagsúla sin.

Iarfbocal

Léiriú gléineach ar ról lárnach na haisimirce i scéal phobal Chonamara is ea na scéalta a bhí á scrúdú sa tráchtas seo. Beireann foinsí comparáideacha na litríochta agus na faisnéise goirt grinnthuiscint ar dhúshláin athchultúraithe agus díláithrithe an imirceora agus an aisimirceora Gaeltachta araon. Má chlaochlaítear caidreamh an duine lena bhaile dúchais nuair a fhágann sé an baile sin, claochlú den chineál céanna atá i gceist sa turas fillte. Tagann téama an choimhthís chun cinn san anailís ar an litríocht agus ar an bhfaisnéis trí chéile. Braitheann an t-imirceoir Gaeltachta coimhthíos leis an tír nua, lena pobal, lena teanga agus lena ngnásanna. An ní is spéisiúla i gcás an aistrithe 'abhaile', áfach, ná go gcothaíonn an turas céanna sin coimhthíos san aisimirceoir chomh maith. Staid dhíláithrithe idir dhá áit atá i ndán don aisimirceoir Gaeltachta go minic agus baineann dúshláin féiniúlachta agus síceolaíochta leis an staid chéanna. Tá sé léirithe sa staidéar nár cheart neamhshuim a dhéanamh den aisimirce Ghaeltachta i gcomhthéacs na himirce agus na haisimirce Éireannaí agus leagtar luach ar fhoinsí liteartha agus eitneagrafaíochta an cheantair mar fhoinsí léargais. Léiríonn an scagadh atá déanta ar na foinsí céanna cé chomh casta agus atá scéal na haisimirce Gaeltachta mar sin féin. Ní mór don aisimirceoir Gaeltachta dul i ngleic le timpeallacht teanga an cheantair maraon le bacanna athchultúraithe an eispéiris fhille i gcoitinne. Cuireann an feiniméan go mór le

castacht shochtheangeolaíoch na háite dá réir. Sainítear anseo na hábhair thaighde arbh fhiú aghaidh a thabhairt orthu amach anseo agus soilsítear an gá atá le staidéir chomparáideacha ar cheantair Ghaeltachta eile gan trácht ar cheantair eile mhionteanga san Eoraip agus níos faide ó bhaile. De réir mar a threisiónn ar an imirce Éireannach sna blianta atá le teacht, is amhlaidh is mó a bheidh ceist na haisimirce le plé i gcomhthéacs na Gaeltachta. Táthar ag súil go gcuirfidh an staidéar seo bunchloch ar fáil don phlé sin agus don taighde a dhéanfar sa ghort amach anseo.

Leabharliosta

Saothair Litríochta

'a tSeoighe, Tomás, 'Amhrán Leeds' in de Búrca, Nan Tom Teaimín, *The home I left behind*, Virgin Media, 2007.

'a tSeoighe, Tomás, 'Na Blianta i Huddersfield' in Ó Flatharta, John Beag, *An Lochán*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1992.

'Amhrán Pheter Mhichil Báille' ar *Siar an Bóthar*, RTÉ, 13 Aibreán, 2007.

Bairéad, Tomás, *Gan Baisteadh*, Sáirséal & Dill, Baile Átha Cliath, 1973.

Breathnach, Micheál, (eag. Mac Domhnaill, Tomás, Mac Enrí, Seán), *Scribhinní*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1913/2009.

Breathnach, Pádraic, *As na Cúlacha*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1998.

Breathnach, Pádraic, *Bean Aonair agus Scéalta Eile*, Clódhanna Teo, Baile Átha Cliath, 1974.

Carr, Peter, *Tom na nAmhrán*, Woodend Films, 2003.

De Paor, Risteard, *Úll i mBarr an Ghéagáin*, Sáirséal agus Dill, Baile Átha Cliath, 1959.

Denvir, Gearóid (eag.), *Amhráin Choilm de Bhailís*, Cló-Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2006.

Denvir, Síle (eag.), *Ciarán Ó Fátharta: Amhráin*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2008.

Kelly, David, Murray, Tony, *I only came over for a couple of years*, London Metropolitan University, London, 2003.

Kelly, Peter, *Séiplínigh na nImirceach*, Esras Productions, 2008.

Mac Amhlaigh, Dónall, *Deoraithe*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1986.

Mac Amhlaigh, Dónall, *Dialann Deoraí*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1960.

Mac Amhlaigh, Dónall, *Sweeney agus Scéalta Eile*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1970.

Mac Donncha, Jackie, *Aileach*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2010.

Mac Gabhann, Míci, *Rotha Mór an tSaoil*, Foilseacháin Náisiúnta Teoranta, Baile Átha Cliath, 1959/1970.

Ní Dhonnchadha, Aisling, Nic Eoin, Máirín, *Ar an gCoigríoch: Díolaim Litríochta ar Scéal na hImirce*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2008.

Ní Dhorchaí, Proinsias (eag.), *Clár Amhrán an Achréidh*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1974.

Ní Fhaircheallaigh, Úna, *An Cneamhaire (úirsgéal)*, An Clóchumann/M. H. Gill & a Mhac, Baile Átha Cliath, 1902.

Ní Fhlaithearta, Ríonach (eag.), *Clár Amhrán Bhaile na hInse*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1976.

Ní Shúilleabháin, Brenda, *Bibeanna Mheiriceá*, Dovinia, 2009.

Nic Dhiarmada, Bríona, *Ar Lorg Shorcha*, EO Teilifíse, 2007.

Ó Cadhain, Máirtín, *An Braon Broghach*, Oifig an tSoláthair, Baile Átha Cliath, 1948.

Ó Cadhain, Máirtín, *Cré na Cille*, Sáirséal agus Dill, Baile Átha Cliath, 1949/1977.

Ó Canainn, Pádraig (eag.), *Filíocht na nGael*, An Press Náisiúnta, Baile Átha Cliath, 1939.

Ó Ceallaigh, Colm, *Meilt Mhuilte Dé*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2002.

Ó Ceallaigh, Tomás (eag.) [in atheagar ag William Mahon], *Ceol na nOileán*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1931/2005.

Ó Cinnéide, Tomás, *Ar Seachrán*, An Sagart, An Daingean, 1981/1990.

Ó Coigligh, Ciarán, *Odaisé Ghael-Mheiriceánach*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 2007.

Ó Coigligh, Ciarán (eag.), *Raiftearaí – Amhráin agus Dánta*, An Clóchomhar Teoranta, Baile Átha Cliath, 1987/2000.

Ó Coisdealbha, Johnny Chóil Mhaidhc, *An Cruastóir/ An Mhéar Fhada*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1995.

Ó Con Cheadainn, Ciarán (eag.), *Clár Amhrán Mhaigh Cuilinn*, Comhairle Bhéaloideas Éireann, Baile Átha Cliath, 2011.

Ó Conaire, Pádhraic Óg, *An Fraoch Bán*, Ó Gormáin, Gaillimh, 1922/1927.

Ó Conaire, Pádhraic Óg, *Déirc an Díomhaointis*, Sáirseal agus Dill, Baile Átha Cliath, 1972.

Ó Conaire, Pádhraic Óg, *Éan Cuideáin*, Oifig an tSoláthair, Baile Átha Cliath, 1936/1970.

Ó Conaire, Pádhraic Óg, *Seoid ón Iarthar Órga*, Brian agus Ó Nualláin, Baile Átha Cliath, 1924.

Ó Conaire, Pádhraic Óg, *Solus an Ghrádha*, Muintir Dollard, Baile Átha Cliath, 1923.

Ó Conaire, Pádraic, (eag. de Bhaldraithe, Tomás), *Scothscéalta*, Sáirséal agus Dill, Baile Átha Cliath, 1956.

Ó Conaire, Pádraic, *Deoraíocht*, Cló Talbóid, Baile Átha Cliath, 1910/1973.

Ó Concheanainn, Tomás, *Nua-Dhuanaire III*, de Brun agus Ó Nualláin, Baile Átha Cliath, 1978.

Ó Conghaile, Micheál (eag.), *Croch Suas É*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1986.

Ó Conghaile, Micheál (eag.), *Up Seanamhach!*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1990.

Ó Conghaile, Micheál, Murphy, Jimmy, McDonagh, Martin, *Go dTaga do Ríocht/Boicíní Bhóthar Kilburn/Cripil Inis Meáin*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2009.

Ó Conghaile, Micheál, *Sna Fir*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1999.

Ó Conghaile, Pádraic Pheaitín an Táilliúra, 'Amhrán an Imirce', Fóidín Meara, <http://www.youtube.com/watch?v=RDjXahe607A>, 2010.

Ó Conghaile, Seán, 'Poncáin', in *An Stiléirí agus scéalta eile*, Foilseacháin Náisiúnta, Baile Átha Cliath, 1983.

- Ó Criomhthain, Tomás, *An tOileánach*, Cló Talbot, Baile Átha Cliath, 1929/1973.
- Ó Direáin, Máirtín, *Dánta 1939-1979*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1980.
- Ó Direáin, Máirtín, *Feamainn Bhealtaine*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1961.
- Ó Donnchadha, Seosamh, (eag. Mac an Iomaire, Peadar), *Dánta Fhilí Bhaile na mBroghach*, Cló Chois Fharraige, Indreabhán, 1983.
- Ó Donnchadha, Tadhg, 'Baile Abhfad Siar' in *Irish Weekly Independent*, 29/11/1913-3/1/1914.
- Ó Fátharta, Ciarán, (eag. Denvir, Síle), *Ciarán Ó Fátharta: Amhráin*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2008.
- Ó Finneadha, Cóil Learaí, *Tórramh an Bhardail agus Scéalta Eile*, An Gúm, Baile Átha Cliath, 1995.
- Ó Flatharta, Antaine, *Grásta i Meiriceá*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1990.
- Ó Flatharta, Antaine, *Imeachtaí na Saoirse*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1986.
- Ó Gráinne, Diarmaid, *An Traimp*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1991.
- Ó Gráinne, Diarmaid, *Cloch Scoiltí*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2002.
- Ó Grianna, Séamus, *Caisleáin Óir*, Cló Mercier, Corcaigh/Baile Átha Cliath, 1924/1979.
- Ó Neachtain, Joe Steve, *Fead Ghlaice*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1986.
- Ó Neachtain, Joe Steve, *In ainm an Athar/Ní Maith Linn do Thrioblóid*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2006.
- Ó Neachtain, Joe Steve, *Lámh Láidir*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2005.
- Quinn, Bob, *Damhsa an Deoraí*, Gael Media, 2004.
- RTÉ Raidió na Gaeltachta, *Iris Aniar* [Agallamh le Tom a' tSeoighigh], 27 Bealtaine, 1996.
- Ua Maoileoin, Pádraig, *Na hAird ó Thuaidh*, Sáirséal agus Dill, Baile Átha Cliath, 1960.

Ua Tuathail, Lorcán, *An Deoraidhe: Dráma i n-aghaidh Imtheachda thar Sáile*, Connradh na Gaedhilge, Baile Átha Cliath, 1906.

Uí Fhlátharta, Máire, Mac Eoin, Tomás, *Loscadh Sléibhe*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1989.

Saothair Acadúla

Advisory Planning Committee, *The Irish language in a changing society: Shaping the future*, Bord na Gaeilge, Baile Átha Cliath, 1988.

Almeida, Linda Dowling, *Irish Immigrants in New York City, 1945-1995*, Indiana University Press, Indiana, 2001.

Arensberg, Conrad M., Kimball, Solon T., *Family and Community in Ireland*, Clasp Press, Ennis, 2001.

Bade, Klaus, *Migration in European History*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003.

Barrett, Alan, Mosca, Irene, *Social Isolation, Loneliness and Return Migration: Evidence from Older Irish Adults*, Trinity College Dublin, Dublin, January 2012.

Bauman, Zygmunt, *Culture as Praxis*, Sage, London, 2000.

Bennett, Christopher, *The Housing of the Irish in London: A Literature Review*, PNL Press, London, 1991.

Berg, Bruce L., *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Pearson International, Boston/New York/San Francisco, 2007.

Bielenberg, Andy (ed.), *The Irish Diaspora*, Longman, New York/Harlow, 2000.

Block, David, *Second Language Identities*, Continuum, London/New York, 2009.

Bolger, Dermot (ed.), *Ireland in Exile: Irish Writers Abroad*, New Island Books, Dublin, 1993.

Bottomley, Gillian, *From Another Place: Migration and the Politics of Culture*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Bourdieu, Pierre, 'The economics of linguistic exchange', *Social Science Information* 16 (6), 1977, 645-668.

Bourdieu, Pierre, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, Routledge, London, 1984.

Bourke, Angela, 'Songs in English from the Conamara Gaeltacht' in Clune, Anne (ed.), *Dear far-voiced veteran: Essays in honour of Tom Munnely*, Miltown Malbay, 2007, 43-58.

Bourke, Angela. 'Legless in London: Pádraic Ó Conaire and Éamon a Búrc', *Éire-Ireland* 38 (3 & 4) Fómhar/Geimhreadh 2003, 54-68.

Bowra, Maurice, *Primitive Song*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1962.

Brah, Avtar, *Cartographies of Diaspora*, Routledge, London, 1996.

Brody, H., Aalen H., *Gola: The life and last days of an island community*, Mercier Press, Cork, 1969.

Brown, Douglas H., *Principles of Language Learning and Teaching*, Englewood Cliffs, New Jersey, 1980.

Brown, Terence, *Ireland: A Social and Cultural History: 1922-79*, Fontana, Glasgow, 1981.

Bryman, Alan, *Social Research Methods*, Oxford University Press, Oxford/New York, 2008.

Buckley, Marella, in MacLaughlin, Jim (ed.), *Location and Dislocation in Contemporary Irish Society*, Cork University Press, Cork, 1997, 94-132.

Bushin, Naomi, 'Researching Family Migration Decision-Making: A Children-in-Families Approach', *Population, Space and Place* 15, 2009, 429-443.

Byrne, Anne, Leonard, Madeleine (eds.), *Women and Irish Society: A Sociological Reader*, Beyond the Pale, Belfast, 1997.

Canavan, Bernard, 'Story-tellers and writers: Irish identity in emigrant labourers' autobiographies: 1870-1970' in O'Sullivan, Patrick (ed.), *The Creative Migrant*, Leicester University Press, Leicester/New York, 1994, 154-69.

Cerese, Francesco, 'Expectations and reality: A case study of return migration from the United States to Southern Italy', *International Migration Review* VIII (26), 1974, 245-62.

Chrisman, Laura, Williams, Patrick (eds.), *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*, Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire, 1994.

Christou, Anastasia, 'Migrants Encounter Migrants in the City: the Changing Context of "Home" for Second-Generation Greek-American Return Migrants', *International Journal of Urban and Regional Research* 30 (4), 2006, 816-835.

Christou, Anastasia, King, Russell, 'Cultural Geographies of Counter-Diasporic Migration: The Second Generation Return "Home"', *Sussex Centre for Migration Research*, Working Paper 45, University of Sussex, January 2008, 1-30.

Christou, Anastasia, *Narratives of Place, Culture and Identity: Second-generation Greek-Americans Return 'Home'*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2006.

Clifford, James, 'Diasporas', *Cultural Anthropology* 9, 1994, 302-38.

Coady, Michael, 'The Sea-divided Silence' in Cannon, Moya (ed.), *Poetry Ireland Review 46: Migration and Emigration*, Summer, 1995, 28-35.

Cohen, Louis, Manion, Lawrence, *Research Methods in Education*, Routledge, London/New York, 2007.

Cohen, Robin, *Global Diasporas: An Introduction*, Routledge, New York, 2008.

Comhar na Múinteoirí Gaeilge, *Bunoideachas Trí Ghaeilge sa Ghaeltacht*, Comhar na Múinteoirí Gaeilge, Baile Átha Cliath, 1981.

Commission on Emigration and other Population Problems, *Commission on Emigration and other Population Problems 1948-1954: Reports*, Stationary Office, Dublin, 1954.

Conway, Dennis, Potter, Robert B. (eds.), *Return Migration of the Next Generations: 21st Century Transnational Mobility*, Ashgate, Surrey, 2009.

Corcoran, Mary, 'The process of migration and the reinvention of self: the experiences of returning Irish emigrants', *Éire-Ireland* xxxvii, 2002, 175-191.

Corrigan, Karen P., "'I gcuntas Dé múin Béarla Béarla do na leanbháin": eisimirce agus an Ghaeilge sa naoú aois déag', in O'Sullivan, Patrick (ed.), *The Irish in the New Communities*, Leicester University Press, Leicester, 1992, 143-161.

Cowley, Ultan, *The Men who Built Britain: A History of the Irish Navy*, Wolfhound Press, Dublin, 2001.

Crichton Smith, Iain, 'Real People in a Real Place' in Crichton Smith, Iain, *Towards the Human*, MacDonald Publishers, Edinburgh, 1986, 13-72.

Crotty, Michael, *The Foundations of Social Research: Meaning and Perspective in the Research Process*, Sage, London/California/New Delhi, 1998.

Crul, Maurice, Vermuelen, Hans, 'The second generation in Europe', *International Migration Review* 37 (4), 2003, 962-986.

Cummins, Jim, *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*, Clevedon, UK, 2000.

Da Vanzo, Julie, 'Differences between Return and Nonreturn Migration: An Econometric Analysis', *International Migration Review* 10 (1), Spring 1976, 13-27.

De Blij, Harm, *The Power of Place: Geography, Destiny, and Globalization's Rough Landscape*, Oxford University Press, Oxford/New York, 2009.

De Valera, Éamonn, 'Speech to the Nation', 17 March, 1943, http://www.rte.ie/laweb/11/11_t09b.html, aisghafa ar an 13 Bealtaine 2011.

Delaney, Enda, 'The Churches and Irish Emigration to Britain: 1921-60', *Archivium Hibernicum* 52, 1998, 98-114.

Denscombe, Martyn, *The Good Research Guide: for small-scale research projects*, Open University Press, Berkshire, 2007.

Denvir, Gearóid (eag.), *Aistí Phádraic Uí Chonaire*, Cló Chois Fharraige, Conamara, 1978.

Denvir, Gearóid (eag.), *Amhráin Choilm de Bhailís*, Cló-Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2006.

Denvir, Gearóid (eag.), *Pádraic Ó Conaire: Léachtaí Cuimhneacháin*, Cló Chonamara, Indreabhán, 1983.

Denvir, Gearóid, 'From Inis Fraoigh to Innisfree and Back Again? Sense of Place in Poetry in Irish since 1950', *The Yearbook of English Studies* 35, 2005, 107-130.

Denvir, Gearóid, 'Léirmheas ar Lámh Láidir le Joe Steve Ó Neachtain', *Feasta*, Lúnasa, 2005, 19-21.

Denvir, Gearóid, 'Traidisiún agus Traidisiúnachas' in Denvir, Gearóid, *Litríocht agus Pobal*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1997, 309-318.

Denvir, Gearóid, *Cadhan Aonair: Saothar Liteartha Mháirtín Uí Chadhain*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1987.

Denvir, Gearóid, *Litríocht agus Pobal*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1997.

Doyle, David, 'Inimircigh Nua agus Meiriceá Tionsclaíoch 1870-1910', in Ó hAnnrádháin, Stiofán (eag.), *Go Meiriceá Siar: Na Gaeil agus Meiriceá: cnuasach aistí*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1979, 159-187.

Duffy, Patrick, 'Literary Reflections on Irish Migration in the Nineteenth and Twentieth Centuries', in King, Russell, Connell, John, White, Paul (eds.), *Writing Across Worlds: Literature and Migration*, Routledge, London, 1995, 20-38.

Dustmann, Christian, 'Children and return migration', *Journal of Population Economics* 16 (4), 2003, 815-30.

Edwards, John R., *The Irish Language: an Annotated Bibliography of Sociolinguistic Publications: 1772-1982*, Garland, New York, 1983.

Edwards, John, *Language and Identity*, Cambridge University Press, New York, 2009.

Feiritéar, Breandán, *Blasket roots – American dreams*, RTÉ, Baile Átha Cliath, 1996.

Fielding, Steven, *Class and Ethnicity: Irish Catholics in England 1880-1939*, Open University Press, Buckingham, 1993.

Finnegan, Ruth, *Oral Traditions and The Verbal Arts: A Guide to Research Practices*, Routledge, London, 1992.

Fishman, Joshua A., 'Ethnicity' in Fishman, Joshua A., *In Praise of the Beloved Language: A Comparative View of Positive Ethnolinguistic Consciousness*, Mouton de Gruyter, Berlin, 1996, 31-60.

Fishman, Joshua, 'What do you lose when you lose your language?', in Cantoni-Harvey, Gina (ed.), *Stabilizing Indigenous Languages*, Flagstaff: Center for Excellence in Education, Northern Arizona University, 1996, 80-91.

Fitzgerald, Patrick, Lambkin, Brian, *Migration in Irish History 1607-2007*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

- Fitzpatrick, David, 'Irish Emigration in the Later Nineteenth Century', *Irish Historical Studies* XXII (86), September, 1980, 126-43.
- Ghosh, Bimal (ed.), *Return Migration: Journey of Hope or Despair?*, Dover, London, 2000.
- Gmelch, George, 'Return Migration', *Annual Review of Anthropology* 9, 1980, 135-159.
- Gmelch, George, 'The readjustment of returned migrants in the west of Ireland', in King, Russell (ed.), *Return Migration and Regional Economic Problems*, Croom Helm, Kent, 1986, 152-170.
- Gordon, Milton M., *Assimilation in American life. The role of race, religion and national origins*, Oxford University Press, New York, 1964.
- Gray, Breda, 'Curious hybridities: transnational negotiations of migrancy through generation', *Irish Studies Review* 14 (2), 2006, 207-223.
- Gray, Breda, *Women and the Irish Diaspora*, Routledge, London, 2004.
- Gray, Breda, 'Breaking the Silence: Emigration, Gender and the Making of Irish Cultural Memory' in Harte, Liam (ed.), *Modern Irish Autobiography: Self, Nation and Society*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, 111-31.
- Greenslade, Liam, 'The Blackbird Calls in Grief: Colonialism, Health and Identity Among Irish Immigrants in Britain', in MacLaughlin, Jim (ed.), *Location and Dislocation in Contemporary Irish Society*, Cork University Press, Cork, 1997, 36-60.
- Greenslade, Liam, 'The Irish in Britain in the 1990s: A Preliminary Analysis', Institute of Irish Studies, University of Liverpool, 1993.
- Greenslade, Liam, 'White Skins, White Masks: Psychological Distress and the Irish in Britain' in O'Sullivan, Patrick (ed.), *The Irish in the New Communities*, Leicester University Press, Leicester, 1992, 201-25.
- Grimes, Seamus, Connolly, Michael, 'The Migration Link between Cois Fharraige and Portland, Maine: 1880s to 1920s', *Irish Geography* 22, 1989, 22-30.
- Hall, Stuart, 'New Cultures for old' in Massey, Doreen, Jess, Pat (eds.), *A Place in the World?: Places, Cultures and Globalization*, Oxford University Press, Oxford/New York, 1995, 175-213.

Hannafin, Sara, 'Ambivalent Space, Ambivalent Identities: The Significance of accent and the everyday use of language to identity: The case of the Irish in Britain and the second generation Irish in Ireland', Paper given at the Conference of Irish Geographers, Mary Immaculate College, Limerick, 6 May 2011.

Hannafin, Sara, *Return Migration of the Second Generation Irish from Britain*, MA Thesis, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, 2006.

Hannan, Robbie, 'An Ball Uaigneach Seo: Attachment to place in Gaelic Literature', *Éire-Ireland* 26 (2), Samhradh 1991, 19-31.

Harper, Marjory (ed.), *Emigrant Homecomings: The Return Movements of Emigrants 1600-2000*, Manchester University Press, Manchester, 2005.

Harte, Liam, "'A Map with Places Missing": Memory, Imagination and the Migrant Autobiographer', *Irish Review* 44, 2012, 118-125.

Harte, Liam, *Modern Irish Autobiography: Self, Nation and Society*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007.

Harte, Liam, Parker, Michael, *Contemporary Irish Fiction: Themes, Tropes, Theories*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2000.

Harte, Liam, *The Literature of the Irish in Britain: Autobiography and Memoir, 1725-2001*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009.

Harte, Liam, Whelan, Yvonne, Crotty, Patrick (eds.), *Ireland: Space, Text, Time*, Liffey Press, Dublin, 2005.

Hayward, K., Howard, K., 'Cherry-picking the diaspora', in Fanning, Bryan, (ed.), *Immigration and Social Change in the Republic of Ireland*, Manchester University Press, Manchester, 2007, 47-62.

He, Agnes Weiyun, 'Heritage language learning and socialization' in Duff, P.A., Hornberger, N. H. (eds.), *Encyclopedia of Language and Education* 8, 2008, 201-213.

Heller, Agnes, *Everyday Life*, Routledge, London, 1981.

Hickman Mary J., 'Binary opposites or unique neighbours The Irish in multiethnic Britain', *Political Quarterly* 71 (1), 2000, 50-58.

Hickman, Mary J., 'Integration or segregation? The education of the Irish in Britain in Roman Catholic voluntary-aided schools', *British Journal of Sociology of Education* 14 (3), 1993, 285-301.

Hickman, Mary J., 'Reconstructing deconstructing "race": British political discourses about the Irish in Britain', *Ethnic and Racial Studies* 21 (2), 1998, 288-307.

Hickman, Mary J., Morgan, Sarah, *The Irish in Lewisham*, Lár Ionad na nGael/Lewisham Irish Community Centre, London, 1997.

Hickman, Mary J., Morgan, Sarah, Walter, Bronwen, *Second-Generation Irish People in Britain: a demographic, socio-economic and health profile*, Irish Studies Centre, London, 2001.

Hickman, Mary J., *The Irish community in Britain: myth or reality*, University of North London Press, London, 1996.

Hickman, Mary J., Walter, Bronwen, 'Deconstructing whiteness: Irish women in Britain', *Feminist Review* 50, 1995, 5-19.

Hickman, Mary J., Walter, Bronwen, *Discrimination and the Irish Community in Britain*, Commission for Racial Equality, London, 1997.

Hickman, Mary, 'The Irish in Britain: Racism, Incorporation and Identity', *Irish Studies Review*, 3 (10), 1995, 16-19.

Hickman, Mary, 'The Religio-Ethnic Identities of Teenagers of Irish Descent', in Hornsby-Smith, Michael P. (ed.), *Catholics in England, 1950-2000: Historical and Sociological Perspectives*, Cassell, London, 1999, 182-198.

Hickman, Mary, *Religion, Class and Identity: The State, the Catholic Church and the Education of the Irish in Britain*, Avebury, Aldershot, 1995.

Hindley, Reg, *The Death of the Irish Language: a qualified obituary*, Routledge, London, 1990.

Hoggart, K., Paniagua, A., 'The Restructuring of rural Spain?', *Journal of Rural Studies*, 17, 2001, 63-80.

Hughes, Eamonn, 'Stories that you have to write down are different: Hugo Hamilton's *The Speckled People* and contemporary autobiography', *Irish Review* 44, Cork University Press, Cork, 2012, 126-137.

Hyndman, Jennifer, *Managing Displacement: Refugees and the Politics of Humanitarianism*, University of Minnesota Press, Minneapolis/London, 2000.

Irish Liaison Unit, *The Social Situation of Irish Elderly in Haringey*, Haringey Council, London, 1991.

Jenkins, Richard, *Social Identity*, Routledge, New York, 2004.

Johnson, Allan G., *The Blackwell dictionary of sociology: a user's guide to sociological language*, Blackwell Publishers, Oxford, 2000/1995.

Jones, Richard, 'Multinational investment and return migration in Ireland in the 1990s - a county level analysis', *Irish Geography*, 2003, 36 (2), 153-169.

Joyce, Ann Marie, 'Return Migration from England to Ireland: The impact of accent on feelings of belonging' in *Socheolas: Limerick Student Journal of Sociology* 2 (2), April, 2010.

Kane, Eileen, *The Irish Times*, Apr 1, 1974, 12.

Kane, Eileen, *The Irish Times*, Apr 2, 1974, 12.

Kane, Eileen, *The Irish Times*, Mar 31, 1974, 12.

Kearney, Richard (ed.), *Migrations: The Irish at Home and Abroad*, Wolfhound Press, Dublin, 1990.

Kearns, Gerry, 'Progress reports: historical geography', *Progress in Human Geography* 16, 1992, 406-413.

Kennedy, Patricia, *The Irish Chaplaincy in Britain*, tuairisc neamhfhoilsithe, September, 2009.

Keohane, Kieran, 'Traditionalism and Homelessness in Contemporary Irish Music', in MacLaughlin, Jim (ed.), *Location and Dislocation in Contemporary Irish Society*, Cork University Press, Cork, 1997, 274-303.

Kershen, Anne J. (ed.), *Language, Labour and Migration*, Ashgate, Abingdon, 2000.

Kieran Keohane, 'Traditionalism and Homelessness in Contemporary Irish Music' in MacLaughlin, Jim (ed.), *Location and Dislocation in Contemporary Irish Society*, Cork University Press, Cork, 1997, 274-303.

King, Nigel, 'The Qualitative Research Interview' in Cassell, C., Symon, G. (eds.), *Qualitative Methods in Organizational Research*, Sage, London, 1994, 14-36.

King, Russell, 'Generalizations from the History of Return Migration', in Ghosh, Bimal (ed.), *Return Migration: Journey of Hope or Despair?*, Dover, London, 2000, 7-55.

King, Russell (ed.), *Return Migration and Regional Economic Problems*, Croom Helm, London, 1986.

King, Russell 'Problems of return migration: case study of Italians returning from Britain', *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie* 68 (4), 1977, 241-5.

King, Russell, 'Migrations, globalization and place' in Massey, Doreen, Jess, Pat (eds.), *A Place in the World?: Places, Cultures and Globalization*, Oxford University Press, Oxford/New York, 1995, 5-44.

King, Russell, 'Return Migration: a neglected aspect of population geography, *Area* 10 (3), 1978, 175-182.

King, Russell, 'Towards a new map of Migration', *International Journal of Population Geography* 8, 2002, 89-106.

King, Russell, Connell, John, White, Paul (eds.), *Writing Across Worlds: Literature and Migration*, Routledge, London, 1995.

King, Russell, Shuttleworth, Ian, 'The Emigration and Employment of Irish Graduates: The Export of High-Quality Labour From the Periphery of Europe', *European Urban and Regional Studies* 2 (1), January, 1995, 21-40.

Kitchin, Rob, Tate, Nicholas J., *Conducting Research into Human Geography: Theory, Methodology & Practice*, Pearson Education Limited, Essex, 2000.

Kockel, Ullrich (ed.), *Landscape, Heritage and Identity: Case Studies in Irish Ethnography*, Liverpool University Press, Liverpool, 1995.

Kouritzin, Sandra G., 'A Mother's Tongue', *TESOL* 34 (2), Summer, 2000, 311-324.

Kouritzin, Sandra G., *Face[t]s of first language loss*, Lawrence Erlbaum, New Jersey, 1999.

Lavie, Smadar, Swendenburg, Ted (eds.), *Displacement, Diaspora, and Geographies of Identity*, Duke University Press, Durham, 1996.

Leavey, Gerard, Sembhi, Sati, Livingston, Gill, 'Older Irish migrants living in London: Identity, Loss and Return', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (4), 2004, 763-779.

Lee J.J., *Ireland: 1912-1985*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.

Lee, J.J., Casey, Marion (eds.), *Making the Irish American: History and Heritage of the Irish in the United States*, New York University Press, New York, 2006.

Lee, J.J.. 'Introduction: Interpreting Irish America', in Lee, J.J., Casey, Marion (eds.), *Making the Irish American: History and Heritage of the Irish in the United States*, New York University Press, New York, 2006, 1-62.

Lee-Cunin, Marina, 'My Motherland or My Mother's Land? Return Migration and the Experience of Young British Trinidadians', in Potter, Robert B., Conway, Dennis, Phillips, Joan (eds.), *The Experience of Return Migration: Caribbean Perspectives*, Ashgate, Aldershot, 2005, 109-134.

Lennon, Mary, McAdam, Marie, O'Brien, Joanne (eds.), *Across the Water: Irish Women's Lives in Britain*, Virago Press, London, 1988.

Lenoach, Ciarán, Ó Giollagáin, Conchúr, Ó Cúrnáin, Brian (eag.), *An Chonair Chaoch: An Mionteangachas sa Dátheangachas*, Leabhar Breac, Indreabhán, 2012.

Lenoach, Ciarán, Ó Giollagáin, Conchúr, Ó Cúrnáin, Brian, 'Réamhrá', in Lenoach, Ciarán, Ó Giollagáin, Conchúr, Ó Cúrnáin, Brian (eag.), *An Chonair Chaoch: An Mionteangachas sa Dátheangachas*, Leabhar Breac, Indreabhán, 2012, 4-17.

Leyland, Janet, 'Irish language learners in North-West England' in Nic Craith, Mairéad (ed.), *Watching One's Tongue: Issues in Language Planning*, Liverpool University Press, Liverpool, 1996, 145-175.

Lofland, John, 'Analytic ethnography: Features, failings, and futures' *Journal of Contemporary Ethnography* 24 (1), 30-67.

Lomax, Alan, 'Folk song style', *American Anthropologist* 61, Dec 1959, 927-54.

Longino, Charles F. Jr., 'Going home: aged return migration in the United States 1965-1970', *Journal of Gerontology* 34 (5), 1979, 736-45.

Lundholm, Emma, 'Returning Home? Migration to Birthplace among Migrants after Age 55', *Population, Space and Place* 18 (1), 2012, 74-84.

Lynch, Thomas, *The Undertaking: Life Studies from the Dismal Trade*, Random House, London, 1997.

Mac Amhlaigh, Dónall, 'Documenting the fifties' *Irish Studies in Britain* 14, Spring/Summer, 1989, 7-13.

Mac Amhlaigh, Dónall, 'The Permanent Exiles', *The Irish Democrat*, April, 1981, 8.

Mac an Ghaill, Máirtín, 'The Irish in Britain: the invisibility of ethnicity and anti-Irish racism', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26 (1), January 2000, 137-147.

Mac an Iomaire, Liam, *Seosamh Ó hÉanaí: Nár fhágá mé bás choíche*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2007.

Mac Aodha, Breandán, *An tSuirbhéireacht ar Ghaeltacht na Gaillimhe*, 1968/69, Social Sciences Research Centre, University College Galway, Galway, 1971.

Mac Aonghusa, Prionsias, 'An Ghaeilge i Meiriceá', in Ó hAnnrácháin, Stiofán (eag.), *Go Meiriceá Siar: Na Gaeil agus Meiriceá: cnuasach aistí*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1979, 13-30.

Mac Craith, Micheál, *Oileán Rúin agus Muir an Dáin: Staidéar ar fhilíocht Mháirtín Uí Dhireáin*, Comhar, Baile Átha Cliath, 1993.

Mac Donnacha, Seosamh, Ó Giollagáin, Conchúr, 'The Irish Language and the Future of the Gaeltacht Regions of Ireland', in McDonagh, John, Varley, Tony, Shortall, Sally (eds.), *A Living Countryside?: The Politics of Sustainable Development in Rural Ireland*, Ashgate, Surrey, 2009, 303-318.

Mac Éinrí, Piaras, 'Foreword', in Fitzgerald, Patrick, Lambkin, Brian, *Migration in Irish History 1607-2007*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, xi-xiii.

Mac Éinrí, Piaras, Lambkin, Brian, 'Whose diaspora? Whose migration? Whose Identity? Some current issues in Irish migration studies', *The Irish Journal of Psychology: The Irish Diaspora* 23 (3-4), 2002, 125-157.

Mac Giolla Léith, Caoimhín (eag.), *Cime mar Chách: Aistí ar Mháirtín Ó Direáin*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 1993.

Mac Laughlin, Jim (ed.), *Location and Dislocation in Contemporary Irish Society*, Cork University Press, Cork, 1997,

Mac Laughlin, Jim, *Ireland: The Emigrant Nursery and the World Economy*, Cork University Press, Cork, 1994.

Malcolm, Elizabeth, 'Elderly Return Migration from Britain to Ireland: A preliminary study', *National Council for the Elderly*, Report No. 44, 1996.

Marjory Harper, 'Introduction', in Harper, Marjory (ed.), *Emigrant Homecomings: The Return Movements of Emigrants 1600-2000*, Manchester University Press, Manchester, 2005, 1-15.

Markowitz, Fran, 'The Home(s) of Homecomings', in Markowitz, Fran, Stefansson, Anders H. (eds.), *Homecomings: Unsettling Paths of Return*, Lexington Books, Oxford, 2004, 21-33.

Markowitz, Fran, Stefansson, Anders H. (eds.), *Homecomings: Unsettling Paths of Return*, Lexington, Oxford, 2004.

Masgoret, Ann-Marie, Ward, Colleen, 'Culture learning approach to acculturation', in Sam, David L., Berry, John W. (eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 58-77.

Massey, Doreen, Jess, Pat (eds.), *A Place in the World?: Places, Cultures and Globalization*, Oxford University Press, Oxford/New York, 1995.

Massey, Doreen, Jess, Pat, 'The conceptualization of place' in Massey, Doreen, Jess, Pat (eds.), *A Place in the World?: Places, Cultures and Globalization*, Oxford University Press, Oxford/New York, 1995, 45-85.

Maxwell, J. A., *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*, Sage, Thousand Oaks, California, 1996.

McGrath, Fiona, 'The economic, social and cultural impact of return migration to Achill Island', in King, Russell (ed.), *Contemporary Irish migration*, Dublin, Geographical Society of Ireland, 1991, 55-69.

Mead, George Herbert, *Mind, Self and Society*, University of Chicago Press, Chicago, 1934.

Mercer, Kobena, 'Welcome to the jungle: identity and diversity in postmodern politics', in Rutherford, Jonathan (ed.), *Identity: Culture, Community, Difference*, Lawrence and Wishart, London, 1990, 43-71.

Miller, Kerby A., *Ireland and Irish America: Culture, Class and Transatlantic Migration*, Field Day, Dublin, 2008.

Miller, Kerby, *Emigrants and Exiles: Ireland and the Irish Exodus to North America*, Oxford University Press, Oxford, 1985.

Mills, Jean, 'Mothers and Mother Tongue: Perspectives on Self-Construction by Mothers of Pakistani Heritage', in Pavlenko, Aneta, Blackledge, Adrian (eds.), *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, Multilingual Matters, Clevedon, 2003, 161-191.

Milton, Gordon, *Assimilation in American Life: the role of race, religion, and national origins*, Oxford University Press, New York, 1964.

Minh-ha, Trinh T., 'Other than myself/my other self' in Robertson, George, Mash, Melinda, Tickner, Lisa, Bird, Jon, Curtis, Barry, Putnam, Tim (eds.), *Traveller's Tales: Narratives of home and displacement*, Routledge, London/New York, 1994, 9-28.

Morley, David, *Home Territories: Media, Mobility and Identity*, Routledge, New York, 2000.

Murray, Tony, 'A Diasporic Vernacular? The Narrativisation of Identity in Second-Generation Irish Memoir', *Irish Review* 44, 2012, 75-88.

National Economic and Social Council, *The Economic and Social Implications of Emigration*, NESCC, Dublin, Report no. 90, 1991.

Neville, Grace, 'Rites de Passage: Rituals of Separation in Irish Oral Tradition' in Fanning, Charles (ed.), *New Perspectives on the Irish Diaspora*, Southern Illinois University Press, Carbondale & Edwardsville, 2000, 117-30.

Ní Annracháin, Máire, Nic Dhiarmada, Bríona (eag.), *Téacs agus Comhthéacs: Gnéithe de Chritic na Gaeilge*, Cló Ollscoile Chorcaí, Corcaigh, 1998.

Ní Chonchúir, Aoife, 'Féasacht Sochtheangeolaíochta agus Riachtanais Siollabais Chainteoirí Dúchais na Gaeltachta', in Lenoach, Ciarán, Ó Giollagáin, Conchúr, Ó Cúimáin, Brian (eag.), *An Chonair Chaoch: An Mionteangachas sa Dátheangachas*, Leabhar Breac, Indreabhán, 2012, 110-143.

Ní Dhonnchadha, Aisling, *Idir Dhuchas agus Dualgas: Staidéar ar Charachtair Mhná sa Ghearrscéal Gaeilge 1940-1990*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 2002.

Ní Laoire, Caitríona, 'Children of the Diaspora: "Coming home to my own country"' in Ní Laoire, Caitríona, Carpena-Méndez, Fina, Tyrrell, Naomi, White, Allen (eag.),

Childhood and Migration in Europe: Portraits of Mobility, Identity and Belonging in Contemporary Ireland, Ashgate, Surrey, 2011b, 123-154.

Ní Laoire, Caitríona, “‘Coming ‘home’’: a geography of recent return migration to the Republic of Ireland”, <http://migration.ucc.ie/nmr/publications1.html> [suíomh beo]

Ní Laoire, Caitríona, “‘Girls just like to be friends with people’’: gendered experiences of migration among children and youth in returning Irish migrant families’, *Children's Geographies* 9 (3-4), 2011d, 303-318.

Ní Laoire, Caitríona, “‘Settling back’”? A biographical and life-course perspective on Ireland 's recent return migration’, *Irish Geography* 41 (2), 2008b, 195-210.

Ní Laoire, Caitríona, ‘Complicating host-newcomer dualisms: Irish return migrants as home-comers or newcomers?’, *Translocations: Migration and Social Change* 4 (1), 2008a, 35-50.

Ní Laoire, Caitríona, ‘Conceptualising Irish rural youth migration: a biographical approach’, *International Journal of Population Geography* 6, 2000, 229-243.

Ní Laoire, Caitríona, ‘Narratives of “Innocent Irish Childhoods”: Return Migration and Intergenerational Family Dynamics’, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37 (8), 2011a, 1253-1271.

Ní Laoire, Caitríona, ‘Negotiations of identity and belonging among children of Irish return migrants,’ Ar fáil ar líne: migration.ucc.ie/children/workingpaper201.pdf 2008.

Ní Laoire, Caitríona, ‘Return Migrants and Boundaries of Belonging’, in Fanning, Bryan, Munck, Ronaldo (eds.), *Globalization, Migration and Social Transformation: Ireland in Europe and the World*, Ashgate, Surrey, 2011c, 21-34.

Ní Laoire, Caitríona, ‘The “green green grass of home”? Return migration to rural Ireland’, *Journal of Rural Studies* 23, 2007a, 332-344.

Ní Laoire, Caitríona, ‘To name or not to name: reflections on the use of anonymity in an oral archive of migrant life narratives’, *Social and Cultural Geography* 8 (3), 2007b, 373-393.

Ní Laoire, Caitríona, Carpena-Méndez, Fina, Tyrrell, Naomi, White, Allen (eds.), *Childhood and Migration in Europe: Portraits of Mobility, Identity and Belonging in Contemporary Ireland*, Ashgate, Surrey, 2011b.

Ní Laoire, Caitríona, Coakley, Liam, 'Narratives of Migration and Return: reflections on the process of developing an all-island oral archive' www.migration.ucc.ie [suíomh beo]

Ní Neachtain, Máire, 'An spás poiblí a dheimhniú don Ghaeilge i bpobail Ghaeltachta' in Ó Catháin, Brian (eag.), *Léachtaí Cholm Cille 39: Sochtheangeolaíocht na Gaeilge*, An Sagart, Maigh Nuad, 2009, 6-15.

Nic Cionnaith, Paula, 'Loiceadh Córais: Léargas Tuismitheoirí ar an gCóras Oideachais sa Ghaeltacht', in Lenoach, Ciarán, Ó Giollagáin, Conchúr, Ó Cúmáin, Brian, *An Chonair Chaoch: An Mionteangachas sa Dátheangachas*, Leabhar Breac, Indreabhán, 2012, 144-170.

Nic Congáil, Ríona, *Úna Ní Fhaircheallaigh agus an Fhís Útóipeach Ghaelach*, Arlen House, Baile Átha Cliath, 2010.

Nic Craith, Máiréad, Leyland, Janet, 'The Irish Language in Britain: A Case Study of North West England', *Language, Culture and Curriculum* 10 (3), 1997, 171-85.

Nic Dhonncha, Caitlín, *Fear mór é John Beag; Ionad John Bhig Uí Fhlatharta i saol sóisialta agus siamsaíochta Chonamara*, Tráchtas MA, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, 2007.

Nic Dhonncha, Róisín, 'Emigration, Oral Discourse and Traditional Song in Connemara' in Ó hAodha, Micheál, O'Callaghan, John (eds.), *Narratives of the Occluded Irish Diaspora: Subversive Voices*, Peter Lang, Oxford, 2012, 191-210.

Nic Eoin, Máirín, "'Gaelacht'", "Gaelchultúr" agus "Ceisteanna Féiniúlachta'", in Mac Cormaic, Breandán (eag.), *Féiniúlacht, Cultúr agus Teanga i Ré an Domhandaithe*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 2011, 113-145.

Nic Eoin, Máirín, 'Cultúr na Gaeilge nó pobal na Gaeilge?: The Irish language and identity from Douglas Hyde to Des Bishop' in Ó Duibhir, Pádraig, McDaid, Rory, O'Shea, Andrew (eds.), *All Changed?: Culture and Identity in Contemporary Ireland*, Duras Press, Dublin, 2011, 105-144.

Nic Eoin, Máirín, Ní Dhonnchadha, Aisling, 'Ar an gCoigríoch: Migration and Identity in Twentieth-Century and Contemporary Irish-language Literature', *Irish Review* 44, 2012, 60-74.

Nic Eoin, Máirín, *Trén bhFearann Breac: An Dúláithriú Cultúir agus Nualitríocht na Gaeilge*, Cois Life, Baile Átha Cliath, 2005.

Nic Eoin, Máirín, *An Litríocht Réigiúnach*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1982.

Nilsen, Kenneth, 'Irish in nineteenth century New York' in Garcia, Ofelia, Fishman, Joshua A. (eds.), *The Multilingual Apple: Languages in New York*, Mouton de Gruyter, Berlin, 1997a, 53-69.

Nilsen, Kenneth, 'The Irish Language in New York: 1850-1900', in Bayor, Ronald H., Meagher, Timothy J. (eds.), *The New York Irish*, The John Hopkins University Press, Maryland, 1997b, 252-274.

Nilsen, Ken, 'Thinking of Monday: the Irish speakers of Portland, Maine' in *Éire-Ireland* 25, 1991, 6-19.

Ó Béarra, Ruairí, *Dónall Mac Amhlaigh: Beatháisnéis agus Clár Saothair Gaeilge*, Tráchta MA, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, 2001.

Ó Cadhain, Máirtín, 'Bacaigh: Bodhráin: Daill', in Ó Cathasaigh, Aindrias (eag.), *Caiscín: Altanna san Irish Times 1953/56*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 1998, 12-14.

Ó Catháin, Brian (eag.), *Léachtaí Cholm Cille 39: Sochtheangeolaíocht na Gaeilge*, An Sagart, Maigh Nuad, 2009.

Ó Ceallaigh, Seán, *Eoghan Ó Gramhnaigh: Beathaisnéis*, Oifig an tSoláthair, Baile Átha Cliath, 1968.

Ó Cearnaigh, Seán, 'Údar ar Imirce', *Comhar*, Nollaig, 1987, 34-9.

Ó Coimín, Pádraig, 'An Stát agus an Ghaeltacht' in Ó Tuathaigh, Gearóid, Ó Laoire, Lillis, Ua Súilleabháin, Seán (eag.), *Pobal na Gaeltachta*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2000, 15-33.

Ó Conaire, Breandán, 'An Dírbheathaisnéis: Genre, Coincheap nó Cíor Thuathail?', *Léann: Iris Chumann Léann na Litríochta* (1), 2007, 1-35.

Ó Conghaile, Micheál, 'Meon na hImirce', *Irisleabhar Mhá Nuad*, 1987, 260-73.

Ó Conghaile, Micheál, *Conamara agus Árainn: 1880-1980: Gnéithe den Stair Shóisialta*, Cló Iar-Chonnachta, Conamara, 1988.

Ó Conghaile, Micheál, *Gnéithe d'Amhráin Chonamara ár Linne*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1993.

Ó Cruallaoich, Gearóid, 'The "Merry Wake"', in Donnelly, J.S. Jr, Miller, Kerby A. (eds), *Irish Popular Culture 1650-1850*, Irish Academic Press, Dublin/Portland, Or, 1999, 173-200.

Ó Curnáin, Brian, 'Mionteangú na Gaeilge', in Ó Catháin, Brian (eag.), *Léachtaí Cholm Cille 39: Sochtheangeolaíocht na Gaeilge*, An Sagart, Maigh Nuad, 2009, 90-153.

Ó Dónaill, Éamonn, "'Tá sé suas duit féin": Impleachtaí Mheath na Gaeilge do Mhúineadh na Teanga', in Mac Mathúna, Liam, Nic Eoin, Máirín, Mac Murchaidh, Ciarán (eag.), *Teanga, Pobal agus Téigiúin: Aistí ar Chultúr na Gaeltachta Inniu*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 2000, 48-63.

Ó Giollagáin, Conchúr, 'An Mionteangachas agus na hEolaíochtaí Teanga', in Lenoach, Ciarán, Ó Giollagáin, Conchúr, Ó Curnáin, Brian (eag.), *An Chonair Chaoch: An Mionteangachas sa Dátheangachas*, Leabhar Breac, Indreabhán, 2012, 193-236.

Ó Giollagáin, Conchúr, 'Torthaí an Staidéir Chuimsithigh Theangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht: Impleachtaí don Phobal agus don Stát', in Ó Catháin, Brian (eag.), *Léachtaí Cholm Cille 39: Sochtheangeolaíocht na Gaeilge*, An Sagart, Maigh Nuad, 2009, 154-187.

Ó Giollagáin, Conchúr, Mac Donnacha, Seosamh, Ní Chualáin, Fiona, Ní Shéaghdha, Aoife, O'Brien, Mary, *Staidéar cuimsitheach teangeolaíoch ar úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht*, Oifig an tSoláthair, Baile Átha Cliath, 2007.

Ó Giolláin, Diarmuid, *An Dúchas agus an Domhan*, Cló Ollscoile Chorcaí, Corcaigh, 2005.

Ó Gráda, Cormac, *An Drochshaol: Béaloideas agus Amhráin*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 1994.

Ó hAilín, Tomás, 'Cóisir na hImirce', in Ó Cearúil, Mícheál (eag.), *Aimsir Óg: Cuid a Dó*, 2000, 333-41.

Ó hAllmhuráin, Gearóid, 'Dance Halls of Romance and Culchies in Tuxedos: Irish Traditional Music in America in the 1950s', in Rogers, James Silas, O'Brien, Matthew J. (eds.), *After the Flood: Irish America 1945-1960*, Irish Academic Press, Dublin, 2009, 9-23.

Ó hAodha, Mícheál, "'Fighting to be heard": Migrant Self-Representations and the Discourse of Resistance amongst the Migrant Irish', in Ó hAodha, Mícheál,

O'Callaghan, John (eds.), *Narratives of the Occluded Irish Diaspora: Subversive Voices*, Peter Lang, Oxford, 2012, 167-190.

Ó hAodha, Mícheál, O'Callaghan, John (eds.), *Narratives of the Occluded Irish Diaspora: Subversive Voices*, Peter Lang, Oxford, 2012.

Ó hAodha, Mícheál, O'Callaghan, John, 'Introduction', in Ó hAodha, Mícheál, O'Callaghan, John (eds.), *Narratives of the Occluded Irish Diaspora: Subversive Voices*, Peter Lang, Oxford, 2012, 1-6.

Ó Héalaí, Pádraig, Ó Tuairisg, Lochlainn (eag.), *Tobar an Dúchais*, An Sagart, An Díseart, An Daingean, 2007.

Ó Laoghaire, Pilib, *Déirc an Dóchais*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 1995.

Ó Laoire, Lilis, *Ar Chreag i Lár na Farraige: Amhráin agus Amhránaithe i dTóraigh*, Cló Iar-Chonnachta, Conamara, 2002.

Ó Madagáin, Breandán, 'Functions of Irish Song in the Nineteenth Century' *Béaloides* 53, 1985, 130-216.

Ó Muircheartaigh, Aogán (eag.), *Oidhreacht an Bhlascaoid*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 1989.

Ó Murchú, Máirtín, 'An Ghaeltacht mar réigiún cultúrtha: Léargas teangeolaíoch', in Mac Mathúna, Liam, Nic Eoin, Máirín, Mac Murchaidh, Ciarán (eag.), *Teanga, Pobal agus Téigiúin: Aistí ar Chultúr na Gaeltachta Inniu*, Coiscéim, Baile Átha Cliath, 2000, 9-20.

Ó Riagáin, Pádraig, 'Irish-language Policy 1922-2007: Balancing Maintenance and Revival' in Nic Pháidín, Caoilfhionn, Ó Cearnaigh, Seán (eds.), *A New View of the Irish Language*, Cois Life, Dublin, 2008, 55-65.

Ó Riagáin, Pádraig, *Language Policy and Social Reproduction: Ireland 1893 – 1993*, Oxford, Clarendon Press, 1997.

Ó Ruairc, Tomás, *Tacaíocht Teanga i Scoileanna Gaeltachta: Tuairimí agus Féidearthachtaí*, Tuairisc neamhfhoilsithe urraithe ag an gComhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta, 2009.

Ó Súilleabháin, Seán, *A Handbook of Irish Folklore*, Singing Tree Press, Detroit, 1970.

Ó Súilleabháin, Seán, *Caitheamh Aimsire ar Thórraimh*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1960.

Ó Treabhair, Pádraig, 'An Imirce Éireannach: Léargas na Staire', in Ní Dhonnchadha, Aisling, Nic Eoin, Máirín (eag.), *Ar an gCoigríoch*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2008, 21-42.

Ó Tuairisg, Lochlainn, 'Cois Fharraige', in Ó Tuathaigh, Gearóid, Ó Laoire, Lillis, Ua Súilleabháin, Seán (eag.), *Pobal na Gaeltachta*, Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2000, 321-337.

Ó Tuama, Seán, 'Ómós Áite: a rian ar scríbhneoirí in Éirinn', *Comhar* 51 (5), Bealtaine, 1992, 176-185.

Ó Tuathaigh, Gearóid, 'The State and the Irish Language: an Historical Perspective' in Nic Pháidín, Caoilfhionn, Ó Cearnaigh, Seán (eds.), *A New View of the Irish Language*, Cois Life, Dublin, 2008, 26-42.

O'Brien, George, 'Aesthetics of Exile' in Harte, Liam, Parker, Michael (eds.), *Contemporary Irish Fiction: Themes, Tropes, Theories*, Palgrave Macmillan, London, 2000, 35-55.

O'Carroll, Clíona, 'Éist le Ceol na hAbhann: Ceird na hEitneagrafaíochta sa Lá atá Inniu ann', in Ó Cadhla, Stiofán, Ó Giolláin, Diarmuid (eag.), *Léann an Dúchais: Aistí in Ómós do Ghearóid Ó Cruaí*, Cló Ollscoile Chorcaí, Corcaigh, 2012, 161-173.

O'Donoghue, T.A., *Planning your Qualitative Research Project: an Introduction to Interpretivist Research in Education*, Routledge, London; New York, 2007.

O'Leary, Philip, 'Yank Outsiders: Irish Americans in Gaelic Fiction and Drama of the Irish Free State 1922-1939' in Fanning, Charles (ed.), *New Perspectives on the Irish Diaspora* Southern Illinois University Press, Carbondale & Edwardsville, 2000, 253-65.

O'Leary, Philip, *Gaelic Prose in the Irish Free State 1922-1939*, University College Dublin Press, Dublin 2004.

O'Leary, Philip, *The Prose Literature of the Gaelic Revival, 1881-1921: Ideology and Innovation*, Pennsylvania University Press, Pennsylvania, 1994.

O'Shea, Fr. Kieran, *The Irish Emigrant Chaplaincy Scheme in Britain 1957-82*, The Leinster Leader, Naas, 1985.

O'Sullivan, Patrick (ed.), *Patterns of Migration*, Leicester University Press/St. Martin's Press, Leicester/New York, 1992.

O'Sullivan, Patrick (ed.), *The Creative Migrant*, Leicester University Press/St. Martin's Press, Leicester/New York, 1992.

O'Sullivan, Patrick (ed.), *The Irish in the New Communities*, Leicester University Press/St. Martin's Press, Leicester/New York, 1992.

Oberg, K., 'Cultural shock: adjustment to new cultural environments', *Practical Anthropology* 7, 1960, 177-182.

Olrik, Axel, *Principles for Oral Narrative Research*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1992.

Oxfeld, Ellen, Long, Lynellyn D. (eds.), *Coming Home? Refugees, Migrants, and Those Who Stayed Behind*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 2004.

Oxfeld, Ellen, Long, Lynellyn D., 'Introduction: An Ethnography of Return' in Oxfeld, Ellen, Long, Lynellyn D. (eds.), *Coming Home? Refugees, Migrants, and Those Who Stayed Behind*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 2004, 1-18.

Partridge, Angela, *Caoineadh na dTrí Muire: Téama na Páise i bhFilíocht Bhéil na Gaeilge*, An Clóchomhar Teo, Baile Átha Cliath, 1983.

Pavlenko, Aneta, Blackledge, Adrian (eds.), *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, Multilingual Matters, Clevedon, 2003.

Pavlenko, Aneta, Blackledge, Adrian, 'Introduction: New Theoretical Approaches to the Study of Negotiation of Identities in Multilingual Contexts', in Pavlenko, Aneta, Blackledge, Adrian (eds.), *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, Multilingual Matters, Clevedon, 2003, 1-33.

Portes, Alejandro, Schauffler, Richard, 'Language and the Second Generation: Bilingualism Yesterday and Today', *International Migration Review* 28 (4), 1994, 640-661.

Ralph, David, "'Home is where the heart is?'" Understandings of "home" among Irish-born return migrants from the United States', *Irish Studies Review* 17 (2), 2009, 183-200.

Relph, Edward, *Place and Placelessness*, Pion, London, 1976.

Riggs, Pádraigín, 'An Deoraíocht i Saothar Uí Chonaire' in Denvir, Gearóid (eag.), *Pádraic Ó Conaire: Léachtaí Cuimhneacháin*, Cló Chonamara, Indreabhán, 1983, 19-29.

Riggs, Pádraigín, *Pádraic Ó Conaire: Deoraí*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1994.

Robertson, George, Mash, Melinda, Tickner, Lisa, Bird, Jon, Curtis, Barry, Putnam, Tim (eds.), *Traveller's Tales: Narratives of home and displacement*, Routledge, London/New York, 1994.

Robson, Colin, *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers*, Blackwell Publishing, Oxford, 2002.

Rogers, Andrei, 'Return Migration to Region of Birth Among Retirement-Age Persons in the United States', *Journal of Gerontology* 45 (3), 1990, 128-34.

Rose, Gillian, 'Place and identity: a sense of place' in Massey Doreen, Jess, Pat (eds.), *A Place in the World?: Places, Cultures and Globalization*, Oxford University Press, Oxford/New York, 1995, 87-132.

Rowbotham, Sheila, *Hidden from History: 300 Years of Women's Oppression and the Fight Against it*, Pluto Press, London, 1973.

RTE, *Prime Time Special: Ireland's Forgotten Generation*, 2003.

Ryan, Liam, 'Irish emigration to Britain since World War II', in Kearney, Richard (ed.), *Migrations: the Irish at home and abroad*, Wolfhound Press, Dublin, 1990, 45-68.

Safran, William, 'Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return', in *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 1 (1), Spring, 1991, 83-99.

Safran, William, 'The Jewish Diaspora in a Comparative and Theoretical Perspective', *Israel Studies* 10 (1), Israel and the Diaspora: New Perspectives, Spring, 2005, 36-60.

Said, Edward W., *Reflections on Exile and other essays*, Harvard University Press, Cambridge, 2002.

Said, Edward, 'The Treason of Intellectuals', *Al-Ahram Weekly*, 24-30 June 1999, Issue No. 435.

Sam, David L., 'Acculturation of immigrant children and women' in Sam, David L., Berry, John W. (eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 403-418.

Sam, David L., Berry, John W. (eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Sam, David L., Berry, John W., 'Introduction' in Sam, David L., Berry, John W. (eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 1-7.

Sarup, Madan, 'An Introduction: Writing the Self', *Identity, Culture and the Postmodern World*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1996, xiii-xvi.

Schumann, John, *The Pidginization Process: A Model for Second Language Acquisition*, Newbury House, Rowley, MA, 1978.

Schweitzer, Pam (ed.), *Across the Irish Sea: Memories of London Irish Pensioners*, Age Exchange Theatre Trust, London, 1989.

Shuttleworth, Ian, 'Irish graduate emigration: the mobility of qualified manpower in the context of peripherality', in King, Russell (ed.), *Mass Migration in Europe: The Legacy and the Future*, Wiley, Chichester, 1993, 310-326.

Silverman, David, *Doing Qualitative Research*, Sage, London/California/New Delhi, 2005.

Smith, David M., 'Introduction: the sharing and dividing of geographical space', in Chisholm, M. Smith, D. M. (eds.), *Shared Space, Divided Space*, Unwin Hyman, London, 1990, 1-21.

Smith, David M., 'Introduction: the sharing and dividing of geographical space', in Chisholm, Michael, Smith, David M. (eds.), *Shared Space, Divided Space*, Unwin Hyman, London, 1990, 1-21.

Smith, Graeme, 'My Love is in America: Migration and Irish Music', in O'Sullivan, Patrick (ed.), *The Creative Migrant*, Leicester University Press, Leicester, 1994, 221-236.

Spring, Dónal, 'The Irish in Britain', *The Furrow* 39 (7), July, 1988, 447-453.

Stenson, Nancy, 'Speaking Irish in America: language and identity' in Sture Ureland, P. (ed.), *Global Eurolinguistics: European Languages in North America, Migration, maintenance and death*, Nieweyer, Tübingen, 2001, 435-459.

Stenson, Nancy, 'The use of Irish among immigrants to the U.S', *New Hibernia Review* (2), 1998, 116-131.

Tait, Clodagh, *Death, Burial and Commemoration in Ireland, 1550-1650*, Palgrave, Hampshire, 2002.

Taskforce Committee, *Ireland and the Irish Abroad: Report of the Taskforce on Policy regarding Emigrants*, Dublin, Government Report, 2002.

Teerling, Janine, Christou, Anastasia, King, Russell, "'We took a bath with the chickens'": memories of childhood visits to the homeland by second-generation Greek and Greek Cypriot "returnees", *Global Networks* 11 (1), 2010, 1-23.

Titley, Alan, *An tÚrscéal Gaeilge*, An Clóchomhar, Baile Átha Cliath, 1991.

Tönnies, Ferdinand, *Community and Civil Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Trew, Johanne Devlin, 'Challenging Utopia: Irish Migrant Narratives of Canada', *Canadian Journal of Irish Studies* 31 (1), 2005, 108-116.

Tuan, Yi Fu, *Space and Place: The Perspective of Experience*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1977.

Uí Ógáin, Ríonach, "'Camden Town go Ros a Mhíl" – Athrú ar ghnéithe de thraidisiún amhránaíochta Chonamara', in Vallely, Fintan, Hamilton, Hammy, Vallely, Eithne, Doherty, Liz (eag.), *Crosbhealach an Cheoil/ The Cross Roads Conference 1996: Tradition and Change in Irish Traditional Music*, Whinstone Music, Dublin, 1996, 219-233.

Van Gennep, Arnold, *The Rites of Passage*, University of Chicago Press, Chicago, 1960/2004.

Vedder, Paul H., Horenczyk, Gabriel, 'Acculturation and the school', in Sam, David L. Berry, John W. (eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 419-438.

Walter, Bronwen, "'Shamrocks Growing out of their Mouths': Language and the Racialisation of the Irish in Britain' in Kershen, Anne J. (ed.), *Language, Labour and Migration*, Ashgate, Abingdon, 2000, 57-73.

Walter, Bronwen, 'Contemporary Irish settlement in London: men's worlds, women's worlds' in Mac Laughlin, Jim (ed.), *Location and dislocation in contemporary Irish society*, Cork University Press, Cork, 1997, 61-93.

Walter, Bronwen, 'Irishness, gender and place', *Environment and Planning D: Society and Space* 13, 1995, 35-50.

Walter, Bronwen, 'Voices in other ears: "accents" and identities of the first- and second-generation Irish in England', in Rings, Guido, Ife, Anne (eds.), *Neo-colonial mentalities in contemporary Europe?: Language and discourse in the construction of identities*, Cambridge, Cambridge Scholars Publishing, 2008, 174-182.

Walter, Bronwen, *A study of the existing sources of information and analysis about Irish emigrants and Irish communities abroad*, Anglia Polytechnic University, Cambridge, 2002.

Walter, Bronwen, *Outsiders Inside: Whiteness, place and Irish women*, Routledge, London, 2001.

Ward, Patrick, *Exile, Emigration and Irish Writing*, Irish Academic Press, Dublin/Portland, Or., 2002.

Wessendorf, Susanne, "'Roots migrants": transnationalism and "return" among second-generation Italians in Switzerland', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33 (7), 2007, 1103-1120.

White, Paul, 'Geography, Literature and Migration' in King, Russell, Connell, John, White, Paul (eds.), *Writing Across Worlds: Literature and Migration*, Routledge, London, 1995, 1-19.

Williams, Sean, *Focus: Irish Traditional Music*, Routledge, New York, 2010.

Winston, Nessa, *Between Two Places*, Irish National Committee of the European Cultural Foundation, Dublin, 2000.

Winston, Nessa, *The Return of Older Irish Migrants: An assessment of needs and issues*, Irish Episcopal Commission for Emigrants & The Department of Social, Community and Family Affairs, 2002.

Wong Fillmore, Lily, 'What happens when languages are lost? An essay on language assimilation and cultural identity', in Slobin, Dan Isaac, Gerhardt, Julie, Kyratzis, Amy, Guo, Jiansheng (eds.), *Social Interaction, Social Context and Language: Essays in honour of Susan Ervin-Tripp*, Lawrence Erlbaum, New Jersey, 1996, 435-448.

Wong Fillmore, Lily, 'When learning a second language means losing the first', *Early Childhood Research Quarterly* 6, 1991, 323-346.

www.joeheaney.org

Yahirun, Jenjira J., 'Take me "home": Determinants of Return Migration Among Germany's Elderly Immigrants', *www.irsp.ucla.edu*, 2009, 1-44.

Aguisín I

Ceisteanna agallaimh – Aisimirceoirí *

Go raibh maith agat as páirt a ghlacadh san agallamh seo. Ba mhaith liom a mheabhú duit arís nach mbeidh tú le haithint ón agallamh agus nach mbeidh d'ainm curtha leis ag am ar bith.

1. Cé as tú?/ Cár tógadh tú?
2. Cá ndeachaigh tú ar scoil?
3. An cuimhin leat daoine a bheith ag dul ar imirce agus tú óg?
4. Cén uair agus cén fáth ar shocraigh tú féin dul ar imirce?
5. Cén t-eolas a bhí agat ar an tír (Sasana/Meiriceá) sula ndeachaigh tú ann?
6. An raibh gaolta/cairde leat ann romhat?
7. Cén chaoi ar mhothaigh sé a bheith ar imirce/as baile/thar lear den chéad uair?
8. An raibh sé i gceist agat filleadh ar an mbaile nó fanacht ann?
9. An raibh Béarla agat nuair a d'imigh tú?
10. [Mura raibh] Céard iad na dúshláin a bhain leis an éagumas teanga i Sasana/Meiriceá?
11. Céard iad na dúshláin a bhí romhat mar imirceoir [Gaeltachta] thall?
12. Cé leis a mbíodh tú i gcomhlúadar thall? Muintir Chonamara nó imirceoirí Éireannacha i gcoitinne nó eile?
13. An mbíodh sibh ag labhairt Gaeilge lena chéile thall?
14. Cén siamsaíocht a bhí ar fáil thall?
15. Ar casadh do bhean chéile/d'fhear céile ort thall?
16. Ar phós tú thall?
17. [Má tá páistí aige/aici] Ar labhair tú/sibh Gaeilge leis na páistí thall?
18. An mbíodh sibh ag teacht abhaile ar laethanta saoire?
19. Cén uair/Cén fáth ar shocraigh tú filleadh ar an mbaile?
20. Céard iad na dúshláin a bhain leis an turas fillte?
21. Ar éirigh leat fostaíocht a aimsiú sa bhaile?
22. Cén chaoi ar éirigh leat socrú sa bhaile arís?
23. Ar éirigh leat fostaíocht a aimsiú?
24. Ar airigh tú uait an tír thall?
25. An raibh Gaeilge ag na páistí ag teacht ar ais? Cén chaoi ar éirigh leosan socrú sa bhaile?

26. An raibh aon struchtúir thacaíochta ar fáil sa phobal?

27. An raibh tú sásta leis an gcinneadh fillte?

* Is féidir ceisteanna a eascraíonn as an bplé le linn an agallaimh a chur cé nach bhfuil liostáilte anseo. B'fhéidir go ndéanfaí foclaíocht na gceisteanna a athrú le linn an agallaimh.

Ceisteanna agallaimh – Sagairt *

Go raibh maith agat as páirt a ghlacadh san agallamh seo. Ba mhaith liom a mheabhrú duit arís nach mbeidh tú le haithint ón agallamh agus nach mbeidh d'ainm curtha leis ag am ar bith.

1. Cé as tú?/ Cár tógadh tú?
2. Cár thraenáil tú mar shagart?
3. Cén bhliain a raibh tú oimithe?
4. Cén áit ar ceapadh i do shagart i dtosach tú?

Glac sonraí maidir le:

- a. Suíomh an cheapacháin agus suíomh na gcheapachán ina dhiaidh sin.
- b. Cé mhéid ama a chaith sé ann/iontu?

Má bhí an sagart thar lear agus cúram an phobail Éireannaigh air ann glac sonraí maidir le:

- a. Suíomh an cheapacháin agus suíomhanna na gcheapachán ina dhiaidh sin.
- b. Cé mhéid ama a chaith sé ann/iontu?
- c. Cén chaoi ar mhothaigh sé a bheith ar imirce/as baile/thar lear den chéad uair?
- d. Cén chineál pobal a raibh sé freagrach astu?
- e. An paróiste mór a bhí ann?
- f. An raibh pobal le Gaeilge nó ó Ghaeltachtaí i gceist? Cén Ghaeltachtaí?

Má bhí:

- i. An raibh aon fhreagrachtaí éagsúla air maidir leis an bpobal seo? (lóistín, poist a lorg dóibh)
- ii. Cén chineál dúshláin a bhí roimh an bpobal seo?
- iii. An síleann sé go raibh dúshláin áirithe rompu thar an bpobal Éireannach i gcoitinne?
- iv. An raibh deacrachtaí teanga ag aon duine den phobal sin?
- v. Cén chineál oibre a bhí ag an bpobal?
- vi. Cén chineál lóistíne a bhí ag an bpobal?
- vii. An mó fear nó ban a bhí sa phobal sin dar leis?
- viii. An raibh aon fhreagrachtaí éagsúla air maidir leis na fir/na mná?

- ix. Cén chaoi dar leis, an ndeachaigh an pobal idir fhir agus mhná i ngleic leis an imirce?
- x. Cén siamsaíocht a bhí ar fáil dóibh thall?
- xi. Ar éirigh le pobal Chonamara maireachtáil chomh mór agus ab fhéidir mar phobal Gaeltachta?
- xii. An raibh sé i gceist ag mórán acu filleadh ar a mbaile?
- xiii. Ar éirigh le mórán dá pharóiste filleadh ar ais?
- xiv. An raibh sé i gceist ag na himirceoirí aosta filleadh abhaile nó a bheith curtha sa bhaile?
- xv. Cén chúis ar imigh sé as an bparóiste sin?

- 5. Cá bhfuil sé suite faoi láthair?
- 6. An raibh mórán imirce sa cheantar/sna paróistí ina raibh sé suite?
- 7. Cén tíortha is mó a ndeachaigh daoine ar imirce iontu?
- 8. Cén tionchar a bhí ag an imirce ar an gceantar?
- 9. Ar tháinig mórán daoine ar ais?
- 10. Cén chúiseanna a bhí acu le teacht ar ais dar leis?
- 11. Cén dúshlán a bhí rompu agus iad ag filleadh ar ais?
- 12. Ar éirigh leis an gcuid is mó acu socrú sa phobal arís? Mura éirigh leo cén chúiseanna a bhí leis?
- 13. An raibh/an mbíonn dúshlán theanga roimh na haisimirceoirí le clann óg orthu?
- 13. An raibh aon fhreagrachtaí ar an sagart cabhrú le hathchultúr na n-aisimirceoirí?
- 14. An mbíonn imirceoirí a bhfuil cónaí orthu thar lear ag iarraidh a bheith curtha sa bhaile? Cén chúiseanna a bhíonn leis an gcinneadh seo dar leis?
- 15. Cén fhreagrachtaí atá ar an sagart sa chás seo?

* Is féidir ceisteanna a eascraíonn as an bplé le linn an agallaimh a chur cé nach bhfuil liostáilte anseo. B'fhéidir go ndéanfaí foclaíocht na gceisteanna a athrú le linn an agallaimh.

Ceisteanna agallaimh – Múinteoirí *

Go raibh maith agat as páirt a ghlacadh san agallamh seo. Ba mhaith liom a mheabhú duit arís nach mbeidh tú le haithint ón agallamh agus nach mbeidh d'ainm curtha leis ag am ar bith.

1. Cé as tú?/ Cár tógadh tú?
2. Cár thraenáil tú mar mhúinteoir?
3. Cén bhliain a bhain tú amach do chéim?
4. Cén áit a ndeachaigh tú ag obair ar dtús?

Glac sonraí maidir le:

- a. Suíomh an cheapacháin agus suíomh na gceapachán ina dhiaidh sin.
 - b. Cé mhéid ama a chaith sé ann/iontu?
 - c. Cá bhfuil sé suite anois
5. Cérbh iad na héagsúlachtaí a bhain le bheith ag obair sa Ghaeltacht?
 6. Cén tionchar a bhí ag an aisimirce ar an timpeallacht scoile/ranga?
 7. Céard iad na dúshláin a bhí ann don mhúinteoir agus don dalta i gcomhthéacs na haisimirce?
 8. Céard iad na dúshláin ar leith a bhí ann don dalta nach raibh Gaeilge aige nó aici?
 9. An cuimhin leis aon chás go raibh Gaeilge ag daltaí a d'fhill lena dtuismitheoirí ó Shasana nó ó Mheiriceá?
 10. Cén tacaíocht a bhí ar fáil sa phobal nó sa chóras oideachais don mhúinteoir nó don dalta?
 11. Aon bhfuil aon athruithe tagtha ar an gcóras ó shin?

[Más múinteoir do fhoghlaimeoirí fásta atá i gceist]

12. Céard iad na cúiseanna is mó a bhíonn ag foghlaimeoirí ar aisimirceoirí iad an Ghaeilge a fhoghlaim?
13. Céard iad na dúshláin is mó a bhíonn faoi aisimirceoirí a bhíonn i mbun foghlama?
13. Céard iad na bacanna is mó atá rompu san fhoghlaim?
15. Cén tacaíocht atá ar fáil dóibh sa phobal?

* Is féidir ceisteanna a eascraíonn as an bplé le linn an agallaimh a chur cé nach bhfuil liostáilte anseo. B'fhéidir go ndéanfaí foclaíocht na gceisteanna a athrú le linn an agallaimh.

Ceisteanna agallaimh – Adhlacóirí *

Go raibh maith agat as páirt a ghlacadh san agallamh seo. Ba mhaith liom a mheabharrú duit arís nach mbeidh tú le haithint ón agallamh agus nach mbeidh d'ainm curtha leis ag am ar bith.

1. Cé as tú?/ Cár tógadh tú?
2. Cén bhliain ar thosaigh tú ag obair mar adhlacóir?
3. Céard iad na héagsúlachtaí a bhaineann le bheith ag obair sa Ghaeltacht?
4. An dtagann mórán imirceoirí abhaile le bheith adhlactha sa bhaile?
5. Cén chúiseanna a bhí acu leis an gcinneadh sin dar leis?
6. Céard atá i gceist sa phróiseas sin?
7. Céard iad na dúshláin atá ann do chlann an imirceora?
8. An bhfuil athruithe tagtha ar thraidisiún an tórraimh sa phobal?
9. An mbíonn aon difríochtaí idir tórramh/sochraid an aisimirceora agus gnáthdhuine ón bpobal?
10. Céard iad na freagrachtaí atá ar an adhlacóir féin sa phróiseas seo?

* Is féidir ceisteanna a eascraíonn as an bplé le linn an agallaimh a chur cé nach bhfuil liostáilte anseo. B'fhéidir go ndéanfaí foclaíocht na gceisteanna a athrú le linn an agallaimh.

Aguisín II

Eolas faoi dhaoine ó Chonamara a chuaigh ar imirce agus faoi dhaoine a tháinig ar ais

Céard faoi an taighde seo?

Beifear ag bailiú eolais maidir le taithí daoine ó cheantair éagsúla i gConamara a chuaigh ar imirce agus a tháinig ar ais. Táthar ag súil torthaí an taighde a chur ar fáil i dtráchtas PhD agus i bhfoilseacháin éagsúla mar chuid de staidéar cuimsitheach ar scéal na himirce agus na haisimirce go ceantar Chonamara.

Céard a bheidh i gceist san agallamh leatsa?

'Séard a bheidh i gceist san agallamh ná go n-iarrfar ort an cur amach atá agat maidir leis an imirce nó leis an aisimirce sa phobal a inseacht. Cuirfidh an taighdeoir ceisteanna ort ó am go chéile. Ní bheidh d'ainm in úsáid.

Cé a bheidh ag glacadh páirte? Cén fáth ar iarradh ormsa páirt a ghlacadh ann?

Beidh daoine a chuaigh ar imirce go Sasana nó go Meiriceá ag glacadh páirte sa taighde, chomh maith le sagairt phobail agus séiplínigh a bhí thar lear i gcúram an phobail Éireannaigh, múinteoirí a mhúin páistí tar éis dóibh teacht as Sasana nó as Meiriceá. Beifear ag labhairt chomh maith le hamhránaithe, ceoltóirí agus le filí áitiúla a bhfuil cur amach acu ar amhráin agus scéalta faoin imirce. Iarradh ortsa páirt a ghlacadh mar go gcuirfeadh do scéal go mór leis an staidéar.

An gcaithfidh daoine páirt a ghlacadh?

Ní gá duit páirt a ghlacadh sa taighde seo. Is féidir le duine ar bith tarraingt amach as an tionscnamh taighde ag pointe ar bith.

An aithneofar na rannpháirtithe taobh amuigh den taighde?

Cé go bhfuil an baol ann go n-aithneofaí rannpháirtí, déanfaidh an taighdeoir gach ar féidir léi chun an baol sin a laghdú agus cinnteoidh sí go mbeidh an t-eolas a thugann aon rannpháirtithe coinnithe faoi rún. Ní chuirfear aon ainm leis an agallamh agus bainfear úsáid as an eolas ar bhealach nach mbeifear in ann aon duine a aithint. Ní féidir eolas faoi ábhair mhídhleathacha a choinneáil faoi rún. Coinneofar an t-eolas in áit shábháilte go mbeidh teacht ag an taighdeoir amháin air, d'fhéadfaí an t-eolas a úsáid i gcóir staidéir eile amach anseo.

Céard iad na buntáistí le páirt a ghlacadh sa taighde?

Beidh an deis agat labhairt ar do thaithí nuair a bhí tú ar imirce. Cuirfidh do scéal go mór le scéal an phobail agus le stair an cheantair.

Má tá imní ar rannpháirtithe faoin taighde seo agus más mian leo labhairt le duine neamhspleách ar an tionscnamh, is féidir leo teagmháil a dhéanamh le/ If participants have concerns about this study and wish to contact an independent person, please contact:

The Administrator,
Office of the Dean of Research and Humanities,
St. Patrick's College,
Drumcondra,
Dublin 9. Tel 01-884 2149

An Fhoirm Thoilithe/Informed Consent Form

Teideal an Taighde/Research Study Title: Taighde ar an imirce agus an aisimirce i gConamara

Aidhm an Taighde/Purpose of the Research:

Beifear ag bailiú eolais maidir le taithí daoine ó cheantair éagsúla i gConamara a chuaigh ar imirce agus a tháinig ar ais. Táthar ag súil torthaí an taighde a chur ar fáil i dtráchtas PhD agus i bhfoilseacháin éagsúla mar chuid de staidéar cuimsitheach ar scéal na himirce agus na haisimirce go ceantar Chonamara.

Rannpháirtíocht sa Staidéar/ Requirements of Participation in Research Study
Iarrfar ar rannpháirtithe agallamh a dhéanamh.

Deimhniú gur ar bhonn deonach rannpháirtíocht sa staidéar/Confirmation that involvement in the Research Study is voluntary

Tuigim má ghlacaim páirt sa taighde seo gur féidir liom tarraingt amach as ag pointe ar bith.

Socruithe atá déanta chun an t-eolas a choinneáil faoi rún/ Arrangements to protect confidentiality of data

Cé go bhfuil an baol ann go n-aithneofaí rannpháirtí, déanfaidh an taighdeoir gach ar féidir léi chun an baol sin a laghdú agus cinnteoidh sí go mbeidh an t-eolas a thugann aon rannpháirtithe coinnithe faoi rún. Ní chuirfear aon ainm leis an agallamh agus bainfear úsáid as an eolas ar bhealach nach mbeifear in ann aon duine a aithint. Ní féidir eolas faoi ábhair mhídhleathacha a choinneáil faoi rún. Coinneofar an t-eolas in áit shábháilte go mbeidh teacht ag an taighdeoir amháin air, d'fhéadfaí an t-eolas a úsáid i gcóir staidéir eile amach anseo.

Rannpháirtí – Freagair na ceisteanna seo a leanas

Ar léigh tú nó ar léigh duine duit an Ráiteas Taighde?

Léigh/Níor léigh

An dtuigean tú an t-eolas ar fad?

Tuigim/Ní thuigim

An raibh deis agat ceisteanna a chur agus an taighde a phlé?

Bhí/Ní raibh

An bhfuil tú sásta leis na freagraí a tugadh duit?

Tá/Níl

Síniú:

Léigh mé agus tuigim an t-eolas san fhoirm seo. D'fhreagair an taighdeoir mo chuid ceisteanna agus tá cóip agam den fhoirm seo. Táim sásta páirt a ghlacadh sa taighde seo

Síniú an rannpháirtí:

Ainm i mbloclitreacha:

Finné:

Dáta: